

Sermonum Decas quarta : De rebus quarum Elenchum versa pagella exhibebit, ad Serenissimu[m] Angliae regem Eduardum Sextum

<https://hdl.handle.net/1874/423321>

see

3

SERMONVM

Decas quarta.

De rebus quarum Elenchum uersa
pagella exhibebit, ad Serenissimū An-
gliaē regem Eduardum Sextum, autho-
re Heinrycho Bullingero.

AD TOMVM SECVNDVM.

I E S V S.

Hic est filius meus dilectus, in quo placata est
anima mea. Ipsum audite. Math. 17.

TIGVRI APVD FROSCHOVERVM,
Mense Augusto, Anno M. D. L.

ELENCHVS RERVM TRACTA-

tarum in hoc libro,

De Deo & cognitione eius, ubi agitur de unitate & trinitate dei,

De creatione uniuersi & prouidentia dei,

De solo deo uiuo uero & æterno adorando inuocando & colendo,

De uera & falsa religione,

De Iesu Christo uero deo & homine,

De Iesu Christo uero rege & sacerdote, de regno & sacerdotio eius, nomineq; Christiano,

De Spiritu sancto & eius uirtute,

De Angelis dei sanctis, eorumq; officijs,

De spiritibus malis siue dæmonibus,

De anima hominis rationali, eius immortalitate & certissima salute post mortem corporis,

SERENISSIMO ANGLIAE ET

FRANCIAE REGI, HYBERNIAE DOMINO.

Valliae & Cornubiae Principi, Christianae fidei defensori,

Eduardo eius nominis Sexto, Gratiam & pacem

à deo patre, per dominum nostrum

Iesum Christum.

QVOD non ita pridem R. T. M. pollicitus sum, in presentiarum praesto, offerens Sermones Decadis quartae reliquos octo, quos R. T. M. dedico, ut habeat ex me Decades Sermonum integras duas, Misi mense Martio Sermones XII, Eos per benigne acceptos esse à R. T. M. scribit spectatis. pietatis & eruditionis uir D. Ioan. Hopperus, uigilantiss. Glocestriae episcopus, frater & compater meus in Christo colendissimus. Qui & commendatione R. T. M. erga me benevolentiae effecit, ut modo maiore fiducia & libertate quam antea reliquam hanc operis partem, de rebus longe maximis & sanctissimis scriptam, submittam. Dedicatione hac mea nihil aliud specto, quam quod exposui epistola priore, ut iuueni, pro meo mihi dono à domino concesso, pietatis Christianae negotium, feliciter iam in inclito Angliae regno, R. T. M. auspicijs optimorumque principum consilijs renascens, Gratulantur ob renascentiam illam & R. T. M. & florentissimo regno tuo omnes omnium in toto orbe Christiano nationum uere Christo credentes, orantque Christum dominum, ut ipse feliciter in eius timore coepta, ad felicissimum perducatur finem.

Aggressa est sane R. T. M. opus & ingens & laboribus molestissimumque refertissimum: sed non deerit interim pijs conatibus, qui dixit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Obijciunt se nunc quoque, ut ab ecclesiae initio semper, sanctissimis & saluberrimis institutis remore permulta & impedimenta grauia, coeptam interturbare satagentes religionis repurgationem, & istud in primis, quod & prudentioribus non paucis in ore est, non ita accelerandum autoritate priuata, sed omnino expectandam esse generalem Concilij in contraversa religione

An reformare ecclesias uolentibus, expe-
ctanda sit de-
terminatio
Concilij.
Matth. 28.

DE REFORMANDIS ECCLESIIS

determinationem, absq; cuius iudicio non liceat ne regno quidem, necdum reipublicæ alicui uel tantillum in semel recepta & hætenus usurpata religione immutare, Cæterum propheta & apostoli, nõ ad Concilia seniorum aut sacerdotum, sed ad uerbum dei nos remittunt, imò legimus apud Iere. 8. Vere mendacium operatus est sulus mendax scribarum. Pudefacti sunt sapientes, expauerunt & capti sunt. Ecce uerbum domini proiecerunt, quæ ergo in illis potest esse sapientia? Rursus legimus in euangelio: Nemo qui manu sua adnota aratro respexit à tergo, aptus est regno dei, Proinde de sua det prophetica et euangelica autoritas, semel coeptam cum timore dei ex uerbo dei reformationem religionis, iustis absoluerè incrementis, nec respectare ad Concilia, quæ affectibus hominum non uerbo dei diriguntur.

Qualia aliquot sæculis celebrata concilia.

Nam quid expectemus ex generalium Conciliorum determinationibus, docent nos proxima aliquot sæculorum exempla iam inde ab annis quadringentis aut amplius. Cause Conciliorum fuere quondam morbi uel doctrinæ uel docentium, aut collapsa disciplina ecclesiastica. Et clamentum est quidem acriter ab optimis & religiosissimis quibusq; annis iam quingentis & amplius, irrepisse in ecclesiam superstitiones errores atq; abusus, sal terræ esse infatuatum, hoc est, ministros ecclesiarum ignauiam inscitiam & sceleribus computruisse, omnemq; in ecclesia disciplinam cecidisse. Vnus inter multos Bernardus Clareuallensis, huius rei loquutus est testis. Ideoq; celebrata sunt non raro Concilia sacerdotum, conuocante eos pontifice Rom. operantq; suam mutuam collocantibus non paucis principibus. Verum quid effectum, & quæ emendatio doctrinæ, docentium & disciplinæ obtenta sit, ipsa loquitur, proh dolor, res. Quo enim crebriora coiere Concilia, tanto magis inualuit superstitio & error in doctrina, abusus in ritibus, superbia, luxus, auaritia, omnisq; corruptio in docentibus uel sacerdotibus, deniq; foedissima omnis disciplinæ obliteratio. Præfuerunt enim Concilijs isti, quos aut primū in ordinē redigi, aut protinus è sanctorum cœtu proscribi oportuerat, sed & causas in Concilijs non legitimas neq; legitime tractauerunt. Nam uerbum dei nec auctoritatem nec dignitatem suam apud eos habuit, neque admiserunt ad causarum

SECUNDVM VERBVM DEI.

farum discussione quos in primis admittere decebat, sed quos ipsi uoluerunt, neq; his dei gloriam & ecclesie incolumitatē, sed semetipsos, id est, gloriam & uoluptates mundi quæsiuerūt. Itaq; tot celebratis Cōcilijs nihil adhuc obtentum uidemus emendationis aut reformationis in ecclesia, quin potius errores, abusus, & sacerdotum regnum imò tyrannidem esse confirmatam & auctam.

Et hodie quid nobis ex Concilio polliceamur, etsi cæcis esse libeat, nō tamen palpare manibus nō poterimus. Non habebit hodie ullam auctoritatem Conciliū ullum, quod nō crit legitime (ut istis uidetur) cōuocatum. Non uidetur legitime conuocatū, nisi quod pontifex Romanus cōuocarit, quodq; more hucusq; cōsueto & legibus receptis fuerit celebratū, nempe in quo sedeant, uocesq; decisiuas, ut aiunt, habeant, soli illi quibus residendi & sententias in eo dicendi permissa potestas est, quibusq; reputabitur insane & cum exhibito pugnare sacramēto, aliquid uel cogitasse nedum dixisse contra pont. & sedem Romanam, contra decreta patrū & constitutiones Conciliorū. Quid ergo expectes ab huiusmodi Concilio: id nimirum, quod iam ab annis quadringentis & amplius maximo cum pietatis detrimento miserā dei ecclesiam sensisse diximus, nempe quod calcata syncretiore Christi doctrina, & oppressa disciplina sancta, magis magisque in diem increfcere & cōfirmari cernimus cum grauissima imò intoleranda tyrannide sedis seu ecclesie Rom. falsam putidamq; doctrinam, abusus foeditissimos, plus quā nimiam licentiā & sceleratissimam uitā sacerdotum. Enimvero clamāt isti, hæreticum esse erroris accusare pontificem, qui in seruiō pectoris sui omnem coelestē doctrinam habeat reconditam. Clamant isti, omnes sanctiones apostolicæ sedis accipiendas tanquā ipsius diuina uoce Petri firmatas. Clamant isti, iniquissimū esse de dogmatis & ritibus receptis à Rom. ecclesia, præsertim aut de sacramentis, quæ in numdinationem foeditissimam conuerterunt, litem mouere, aut illa uocare in dubium. Clamant isti, Rom. ecclesiam ius habere iudicandi de omnibus, nulli autem hominū licere de eius iudicare iudicio. Extant in Decretis Canonis apertissimi, hæc ad hunc modū proponētes & urgentes. Quam uerò putabimus admissuros reformationem talia mordicus retinentes? Mallent profecto, totum intēre Christum cum suo euangelio & ecclesia uerā

Quid hodie expectent Christiani ex Concilio.

DE REFORMANDIS ECCLESIIS

Christi sponsa, quam uel tantillum suis decedere decretis, ritibus, potestati-
 bus, dignitatibus, opibus et uoluptatibus. Hi profecto nõ uenient in Con-
 cilium ut iudicentur ab alijs, ut emendent ea que ipsorummet conscientia
 adeoq; totus mundus emendanda esse clamat, sed omnes alios iudicare &
 subiugare, suam illã potentiã retinere, & quicquid ipsorũ obstat libidini
 cõculcare, è medio tollere, conabuntur. Nã præcesserũt tonitrua multo cũ
 fragore edita cõtra accusatores seu aduersarios sedis apostolicæ, id est, cor-
 ruptionis papisticæ, insequuta sunt & fulmina excommunicationis lata
 sententiæ: inuocatum est iam per annos triginta & amplius brachiũ se-
 culare, & sauitum est passim in homines innoxios, non scelera quidẽ pa-
 trantes & nequitia defendentes, sed inuehẽtes in scelera ac sceleratos, re-
 formationẽq; ecclesiæ postulantes: necdũ hodie silẽt edita crudelissima,
 sauitur in diẽ magis magisq; in nominis Christi cõfessores: præterea, qui
 sunt impudentia & audacia, non dissimulant Conciliũ si quod institui de-
 beat, ad extirpandas hæreses fore congregandũ, imò quod semel Tridenti
 instituerunt in hunc finem institutum esse non obscure profitentur. Que
 cum sole clarius uerissima esse cernantur, prudentissime imò & religio-
 sissime feceris, õ rex piissime, si non expectata Concilij generalis determi-
 natione perrexeris ecclesias in regno tuo reformare ad regulam librorũ
 utriusq; Testamenti, quos recte credimus inspiratos à spiritu sancto ip-
 sissimum esse uerbum dei.

Licere cui-
 libet eccle-
 siæ Christi-
 anæ reforma-
 re.

Porrò licere cuilibet ecclesiæ Christianæ, necdũ Christiano regno in-
 clyto, inconsulta Romana ecclesia eiusq; membris, religionis negotium
 per illos deprauatum ex integro ad normam uerbi diuini reformare, inde
 elaret, quod Christiani, regis sui Christi cõtus ecclesia uel subditi sunt,
 cui & obedientiam debent modis omnibus perfectissimã. Præcepit autem
 dominus ecclesiæ suæ reformationem, sanam & euangelicam doctrinam
 commendauit unã cum legitimo sacramentorũ usu, idem condemnauit do-
 ctrinam falsam, id est, pugnantẽ cum euangelio, damnauit abusum & pro-
 phanationem sacramentorum: præterea uerũ cultum tradidit, falsum pro-
 scripsit: iccirco Christiani legibus & imperijs principis sui obtemperan-
 tes omnem superstitionem tollunt, & ueram religionem, ad eum modum
 quem Christus princeps ordinauit, instaurant atq; cõseruant. Stultus pro-
 fecto &

SECUNDVM VERBUM DEI.

fecto & amens est, quisquis negat Christianæ ecclesiæ ius non esse erro-
res vitia & abusus corrigere. Interim plerisque oculos suos ita fascinoit
Romana tyrannis, ut putarint nihil hic sibi nisi Roma concedente lice-
re. Historiæ ecclesiast. commemorant diuersis in prouincijs Synodos esse
celebratas, in quibus tractatum sit de fide & ecclesiarum reformatione,
nulla interim mentione habita pontificis Romani. Quid quod in quibus-
dam Synodis, nõ hæreticis sed orthodoxis catholicisq;, illos inuenias esse
excommunicatos, qui appellassent à suis ecclesijs Romane? Certè S. Cy-
prius scribens Romano episcopo beato Cornelio: Cum statutũ sit, ait,
ab omnibus nobis, & æquũ sit pariter & iustum, ut uniuscuiusq; causam
illuc audiatur ubi crimen est admissum, & singulis pastribus portio gre-
gis sit a scripta, quam regat unusquisq; & gubernet, rationem sui actus do-
mino redditurus, oportet utiq; eos quibus præsumus, non circumcursare,
neq; episcoporum concordia coherentem sua subdola & fallaci temeri-
tate collidere, sed agere illic causam suã ubi et accusatores habere & te-
stes sui criminis possint. Sed omnis humanis testimonijs ad diuina descen-
dimus. Sanctissimus rex Iosias te in hac causa, rex piissime, quid agas & Iosias rex.
iure quidem diuino agas, unus, docere potest. Intellexit hic ex lectione di-
ligenti libri sacri, & ex cõtèmpatione rerum præsentium cultusq; diuini
qui tunc in usu erat, grauius & longissimè à suis maioribus à simplici ue-
ritate aberratum esse, protinus ergo conuocat principes & omnes ordi-
nes regni sui, unã cum omnibus sacerdotibus comitia celebraturus sacra-
in his non diu disputat maiorum ne exempla potius sint sequenda quã
præceptio diuina simpliciter recipiãda: an scripturæ sacræ magis creden-
dum an ecclesiæ: an summo pontifici omne sit de religione iudicium dese-
rendum? Nam proposito in medium libro legis scripturæ sacræ sese et om-
nes suos subijcit, ex libro legis ipse discit & alios suos omnes discere iu-
bet quid deo placeat, id nimirum quod præcipiebatur & discebatur te-
stimonio diuine legis. Extemplo autem id ipsum omnes facere siue exequi
iussit, nulla ratione habita uetustæ consuetudinis, aut ipsius etiam ecclesiæ
quæ tunc erat, uniuersos uerbo dei subiecit. Quod factum eius ita lauda-
tur, ut post Dauidem omnibus præferatur regibus Iuda & Israelis.

Non potest autem R. T. M. aliud sequi consilium melius & tutius,

DE REFORMANDIS ECCLESIIS

Non posse
fidem nisi
ex uerbo
dei refor-
mari.

Rom. 10.

1. Cor. 2.

Scripturæ
plenâ suffi-
ciunt refor-
mandæ ec-
clesiæ for-
mam.

cum hoc sit à deo profectum, & causæ qua de agitur accommodatissi-
mâ. Agitur de religionis reformatione & fide Christi uera. Eam scis ori-
ri cælo, nempe doceri uerbo dei & infundi cordibus nostris per spiritum
sanctum. Paulus enim: Fides, inquit, ex auditu est, auditus autē per uerbum
Christi. Proinde uera fides, ut non innititur uerbo hominum, ita eodē non
docetur aut plantatur. Alibi enim rursus dicit Apostolus: Prædicatio mea
nō erat in persuasorijs humanæ sapientiæ uerbis, sed in ostentatione spiri-
tus & potentiæ, ut fides uestra nō sit in sapientia hominū, sed in potentia
dei. Proinde meritō repudiamus omnes humanas traditiones, & conuertimur
duntaxat ad doctrinam uerbi domini, extra quam certissime iam con-
stat nullam esse ueræ fidei doctrinam, nullum ueræ fidei fundamentum.

Neq; uerò ullo modo audiēdi sunt, quibus uidetur scripturas canonica-
cas nec satis claras nec satis plenas sufficientes aut instructas esse, quæ ius-
tam possunt suppeditare reformationis formā. Blasphemant spiritum dei,
impingentes ei obscuritatē & imperfectionem, quæ uitia nullus scriptor
prophanus æquo fert animo. S. Paulus ueritatē uindicans: Omnis scriptura,
inquit, diuinitus inspirata, utilis est ad doctrinam, ad redargutionem,
ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia, ut integer sit dei ho-
mo ad omne opus bonū apparatus. Quid in his oro uerbis omittitur, quod
modo ad perfectissimam reformationem pertinere uideatur? Quid habent
obsecro impudentes illi, quod his opponant? Perge ergo, perge, rex pijs-
sime, imitari reges sanctissimos, & infallibilem scripturæ sanctæ regulam,
hoc est perge, nulla hominum autoritate expectata, ex ueracissimo &
absolutissimo ueritatis diuini uerbi organo reformare ecclesias Christi
Anglicanas. Dominus Iesus, ecclesiæ suæ caput & princeps, optimus
maximus seruet & deducat te cultorem eius fidelissimum in ueritate sua,
in finem usq; ad gloriam nominis eius, & totius ecclesiæ Christianæ inco-
luminatam. Tiguri, Mense Augusto. Anno domini 1550.

R. T. M.

deditissimus Henrichus Bullingerus, Tiguri-
næ ecclesiæ in Heluetia minister.

DECADIS III^I

SERMONES RELIQUI OCTO:

AUTHORE HEINRYCHO

BULLINGERO.

De Deo & eius cognitione uera, modisq; cognoscendi ipsum
uarijs: Quod unus sit Deus substantia, personis trinus.

S E R M O I I I .

ISPVTAVI haecenus per Sermones
XXXII. de Verbo dei, eiusq; expositione
legitima, de Fide Christiana, de dilectione dei
ac proximi, item de Lege naturæ, humana &
diuina, deq; diuinæ legis partibus, nempe de
Lege morali, cæremoniali & iudiciali: de Vsu
legis, eius impletione & abrogatione, de simi-

litudine & differentia testamenti populiq; cum ueteris tum noui,
de libertate Christiana, de Scandalo, de bonorum operum ratione
ac meritis: de peccato & peccati speciebus uarijs: item de gratia dei,
siue euangelio Iesu Christi, in quo nobis pater cœlestis omnia cum
uitæ tum salutis æternæ dedit: deniq; de Pœnitentia & ijs quæ ui-
dentur pertinere ad pœnitentiam. Et quoniam instituius de po-
tissimis religionis nostræ capitibus sobrie disputare, præterea in pre-
disputatis frequentiſſima incidit mentio Dei, cognitionis eius ac-
culus, item Christi Iesu, & Spiritus sancti, rursus spirituum & bono-
rum & malorum, Ecclesiæ quoq; Orationis, Sacramentorū & si-
milium rerum sacrarum, absolutis illis, poscit ipsa necessitas ut iam
etiam dicamus de his omnibus & singulis ex scripturis sanctis,
quod loqui dederit dominus.

De Deo multæ fuerunt quondam opiniones erroneæ, non in
uulgoduntaxat, sed & in philosophorum grege & pseudochristia-
norum conuenticulis. De illis dicere solebat uetustissimus & eru-
ditissimus scriptor Terullianus, philosophos hæreticorum esse pa-
riarchas: de his dixit beatus Ioannes apostolus: Exierunt ex nobis,
sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent

*Varie o-
piones de
Deo.*

1. Ioan. 20.

A

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

uicq; nobiscum, Nec uideo quem fructam inde consequamini, si
pergam singulorum recensere sententias. Præstat forte audire qua
in re errarint alij, ne in eundem scopulum & ipsi impingamus.
Proinde si qui exercitiores exterorum & hæreticorum sententias
de deo cognoscere uelint, uel ex Plutarchi Placitis phil. lib. 1. cap. 7.
uel ex alijs gentilibus, aut etiam 1. lib. Cyrilli contra Iulianum, de-
nique ex 4. cap. dogmatum uel definitionum ecclesiast. colligant.
Unde uarietas opinionum, & unde petenda uera dei cognitio.
Nolo in præsentî pijs aures & mentes hac molestia onerare, Di-
uersitas illa opinionum non alio fonte deriuatur, quàm ex audacia
& inscitia hominum, quos non pudet suo arbitrio, & ex suo cere-
bro ea affingere deo, à quibus omnino liberimus & alienissimus
est. Ut iam non commemorem humani ingenij angustiam ac re-
nebras. Quis uero essentiam dei intellectu suo capiat, cum nemo
adhuc plene perspexerit qualis sit anima hominis, qualia multa in
corpore hominis, qualis substantia solis & lunæ? Adferuntur qui-
dem multæ rationes physice: sed maius & mirabilius perpetuo ma-
net opus dei, quàm assequatur cerebrum & eloquutio hominis.
Nullus ergo hominum certum aliquid de deo habere cupiens, in
semetipsum descendat aut humano innitatur iudicio. Alioqui sem-
per colet figmentum cordis sui, stultitiam, nugas & deliria. Contra
uero non potest nõ rectissime de deo sentire, iudicare & loqui, qui
nihil sibi tribuit, nihil ex suo fingit cerebro, aut cõstitutum ex capite
alterius, sibi sequendum deligit, sed in omnibus os dei obseruat, re-
uelationemq; dei sequitur. Proinde ueluti lege certa cõstitutum sit,
non posse deum recte cognosci nisi ex uerbo dei; & deum talem
esse credendum uel recipiendum, qualem se ipse nobis in uerbo suo
reuelat. Nemo certe melius quid & qualis sit deus dixerit, quàm
ipse deus.

Esse deū.

Psal. 14.

Hic deus cum in uerbo suo & per ipsam mundi machinam, per
scripturas sacras & per oracula ex ore patriarcharum prophetarum
& apostolorum pronunciata, in animis deniq; seu conscientijs ho-
minum testetur se esse, merito regius propheta Dauid cecinit, Dixit
insipiens in corde suo non est deus. Amentem enim esse necesse est
cum, qui negat quod omnibus in mundo non destituitis sana ra-
tione est perspicuum, esse uidelicet deum: cum & Cicero auctor
ethnicus lib. de Natura deorū, inter alia dicat, Omnibus innatum
& in animis quasi insculptum est esse deū. Certè qui negant deum
esse, quem negant nihilo minus metuunt, metuendo ergo confite-
tentur, ac se ipsos ueluti redarguunt mendacij & perfidie.

Rursus sciendum est, in quaestione, Quid uel quis sit deus, licet
hæc

hæc instituat ex scripturarum discussione, modum omnino esse seruandum. Etenim curiosius uelle inquirere, scrutari aut inspicere ipsam dei æternam essentiam, non modo periculosum, sed & modis omnibus est prohibitum. Solomon clamat, Quemadmodum multum mellis edere nõ est bonum, sic qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria. Ante colloquium illud singulare & excellentissimum, quo deus noster in monte Sina congregitur cum uniuerso populo Israelis, audit Moses, Circumscribe terminum populo circum montem dicēs, Cauete uobis ne ascendatis in montem, neque extremitatem eius attingatis. Quicumq; montem atigerit, morte moriatur, &c. En capitale erat præscriptos transcendere limites uel terminos. Sunt ergo definita studia nostra. Certe legimus passim in sacris literis excellentissimos dei amicos trepidasse plane consternatos, quoties ipse deus spectro aliquo se ipsorū oculis sua sponte ingessit. Exempla non est quod copiosus iractē. Nostis quomodo se gesserit Abraham in colloquio suo cum deo habito Quid dixerint parentes Gedeonis, in libro Iudicum, Quis Helias

Modū seruandū esse in perquisitione, quid sit Deus. Prouer. 25

Exodi 19.

Luca 5.

3. Regum 19. Petrus postquam ex miraculosa piscium captura intellexisset Christum amplius quiddam esse quàm hominem, exclamauit, Exi à me domine, quia homo peccator sum. Proinde sancti sicubi aliàs in dei negotijs, hic maxime sunt humiles, modesti & religiosi, intelligentes æternam & immensam potentiam maiestatemq; ineffabilem, nulla posse definitione circumscribi, nullo comprehendi nomine. Elegāter, pie & uere Tertullianus in libro suo de Trinitate, Nomen dei proprium, inquit, edici non potest, quia concipi non potest. Id enim nomine continetur quicquid etiam ex nature sue conditione cõprehenditur. Nomen enim significantia est eius rei, quæ comprehendi potuit ex nomine. At quando id de quo agitur tale est, ut condigne nec ipsis intellectibus colligatur, quomodo appellationis digne uocabulo pronunciabitur? Quod dum extra intellectum est, etiam supra appellationis significantiam sit necesse est: ut merito quando nomē suum deus ex quibusdam rationibus aut occasionibus aut adijcit & præfert, non tam legitimam proprietatem appellationis sciamus esse depromptam, quàm significantiam quandam cõstitutam, ad quam dum homines decurrunt, dei misericordiam per ipsam impetrare posse uideantur. Et idem iterum, De deo & ijs quæ sunt ipsius & in eo sunt, nec mēs hominis quæ sint, quanta sint, & qualia sint, digne concipere potest: nec eloquentia sermonis humani æquabilem maiestati eius uirtutem sermonis ex-

Nomen dei ineffabile.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

promit. Ad cogitandam enim & ad eloquendam eius maiestatem & eloquentia omnis merito muta est, & mens omnis exigua est. Maior est enim mente ipsa: nec cogitari possit quantus sit: quia si cogitari poterit, mente humana minor sit oportet, qua concipi possit. Maior est quoque omni sermone, nec dici possit. Quia si poterit edici, humano sermone minor sit oportet, quo cum dicitur circumiri & colligi posset. Quicquid autem de illo cogitatum fuerit, minus ipso erit: & quicquid enunciatum fuerit, minus illi comparatum circum ipsum erit. Sentire enim illum taciti aliquatenus possumus: ut autem ipse est, sermone explicare non possumus. Siue enim illum dixeris lucem, creaturam ipsius magis, quam ipsum dixeris, ipsum non expresseris. Siue illum dixeris uirtutem, potentiam ipsius magis, quam ipsum dixeris & deprompseris. Siue dixeris maiestatem, honorem ipsius magis quam illum ipsum descripseris. Et quid per singula quaeque percurrere longum facio? Semel totum explicabo, Quicquid omnino de illo retuleris, rem aliquam illius magis, quam ipsum explicaueris. Quid enim de eo condigne dicas aut sentias, qui omnibus & sermonibus & sensibus maior est? nisi quod uno modo & hoc ipsum, quomodo possumus, quomodo capimus, quomodo intelligere licet, quid sit deus mente capiemus, si cogitauerimus id illum esse, quod quale & quantum sit non possit intelligi, nec in ipsam quidem cogitationem possit uenire. Nam si ad solis aspectum oculorum nostrorum acies hebescit, ne orbem ipsum obtutus inspicat obuiorum sibi superatus fulgore radorum: hoc idem mentis acies patitur in cogitatione omni de deo: & quanto ad considerandum deum plus intenditur, tanto magis ipsa cogitationis suae luce caecatur. Quid enim de eo (ut iterum repetam) condigne dicas, qui est sublimior, & altitudine omni altior, & profundo omni profundior, & omni luce lucidior, & omni claritate clarior, omni splendore splendidior, omni robore robustior, omni uirtute uirtitior, omni pulchritudine pulchrior, ueritate omni uerior, & fortitudine omni fortior, & maiestate omni maior, & omni potentia potentior, & omnibus diuitijs ditior, omni prudentia prudentior, & omni benignitate benignior, omni bonitate melior, omni iustitia iustior, omni clementia clementior. Munera enim sunt necesse est omnium genera uirtutum eo ipso qui uirtutum omnium & deus & parens est: ut uere dici possit id deus esse quoddam eius modi esse cui comparari nihil potest. Super omne est enim quod dici potest. Haec sunt Terulliani uerba recensui.

Quamuis autem haec se omnino sic habent, nec ulla uel angelorum

lorum uel hominum lingua plene explicauerit quid, quis, uel qualis sit deus, cum eius maiestas sit immensa & ineffabilis, scriptura tamen, quæ uerbum dei est, attemperans se nostræ imbecillitati, modos, formas uel rationes aliquot nobis suppeditat, per quas saltem in aliquam dei cognitionem, quæ interim nobis sufficiat donec hic in terris uiuimus, inducamur: ita tamen ut cogitemus perpetuo immensum definiti non posse, sed occasionem duntaxat aliquam præberi, qua ad maiora per spiritus illuminationem efferamur: semperq; in hac disputatione ob oculos nobis præfixum teneamus hoc uerissimum æterni dei dictum, ad Mosen prolatum, Non poteris uidere faciem meam, Non enim uidebit me homo & uiuet. Vbi enim hinc migrauerimus exuti mortalitate & infirmitate humana, diuinam uidebimus maiestatem. Nam Ioannes apostolus dixit, Scimus quoniã si apparuerit, similes ei erimus: Quoniam uidebimus eum sicuti est. Cum his meminerimus & uerborum Pauli apostoli dicentis, Cernimus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Proinde nemo præscriptos terminos transilire, aut tempus destinatum præuertere, & dei faciem, ipsam inquam dei essentiam, intueri in hac carne & in hoc sæculo uiuens, impia curiositate audaciãq; præsumat. Sufficiat cuiq; illa dei reuelatio, quam ipse nobis in uerbo suo dignatur aperire, nimirum pro bona sua uoluntate quantum nobis & necessarium & utile est scire. Ac ueram utiq; sapientiam esse dicemus merito quæ in hac re non uolet plus scire aut sapere, quàm æterna sapientia sapere docet.

Forme & rationes cognoscendi Dei.

Exodi 33. 1, Ioan. 3.

Nomina Dei.

Prima ratio cognoscendi dei petitur ex ipsis dei nominibus in scriptura ipsi attributis. Ea sunt multa & uaria, quia uirtus, sapientia inquam bonitas & iustitia atq; potestas eius infinita est. Recensebo & explicabo pro mea uirili duntaxat excellentiora maximèq; uulgaria.

Inter nomina dei excellit illud maxime quod uocant tetragrammaton, id est (si quidem sic loqui licet) quadrilaterum: componitur enim ex quatuor spiritalibus literis, ac dicitur Iehouah. Deriuatur hoc ab Houah uerbo substantiuo, cui præponitur Iod: ac fit Iehouah, id est ens siue existo, qui uidelicet est *auτoτoία* existẽtia ex semetipso, uitam & esse, non ab alio, sed ex seipso habens, nullius indigens ut sit, sed omnibus esse conferens, deus utiq; æternus, sine principio & fine, in quo uiuimus, mouemur & sumus. Huc maxime pertinet quod in hæc uerba legimus Exodi 3. cap. Et dixit Moses ad deum, Si ueniens ad filios Israel (ad quos nunc me mittis) & dixeris eis, Deus patrum uestrorũ misit me ad uos: ipsiq; interrogauerint me,

Iehouah.

DE DEO ET EIVS COGNITIONE.

Quod est nomen eius? Quid respondebo eis? Et respondit deus Moſi, Sum qui ſum. Vel, Ero qui ero. Et ait, Sic dices filiſ Israel, Sum, Vel, Exiſto, aut Ens, Vel, Ero miſit me ad uos. Id eſt deus ſum qui ero, & iſ miſit me, qui utiq; eſt ens ſiue eſſentia & deus æternus. Futurum enim tria cõprehendit tempora, Qui eſt, qui fuit, qui erit, *Apocal. 1.* miſit me. Certe beatus Ioannes apoſtolus & euangelista uideretur reſpexiſſe ad hoc uerbum domini, quod & interpretari uoluit, dicẽs, in perſona dei, Ego ſum A & O, principium & ſinis: dicit dominus, qui eſt, & qui erat, & qui erit ſiue uenturus eſt, omnipotens. Obſeruarunt aliſ in omnibus fere linguis, etiam barbaris, nomen dei eſſe tetragrammaton. Certe de Hebraica non eſt dubium. De Græca Latina & Germanica non minus certum eſt. Græce enim deus dicitur *θεός*, Latine Deus, Germanice Gott. Addunt ex Perſarum lingua *Σύην*, ex Aegyptiaca *θωθ* uel *θωθ*, & per contractionem *θωθ*. Porro ex quatuor literis myſteria plane mirifica proferunt Cabaliſtæ. De *Iah et Hu.* C. V. non implicari. Huic finitima ſunt & hæc dei nomina, Iah & Hu. Illud in Pſalmis non ſemel occurrit, Dicit enim David Halleluiah, id eſt laudate dominum. Huius meminit idem David, dicẽs, Hu, ipſe inquam deus omnium eſſentia & creator, dixit & factum eſt: hu, ipſe præcepit & exiit. Apud Iſaiam dicit, Ego dominus, Hu eſt nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo. Deriuantur autem & illa uocabula ab eſſentia, & docent deum ſemper ſui eſſe ſimilem, eſſentiam ex ſeiſa ab æterno exiſtentem, omnibusq; exiſtentibus, eſſe cõferentem: utpote per quem, in quo, & ad quem, ſunt omnia, cum ſit ipſe perpetua & perfectiſſima *υπερβαση* ſeu perfectiſſima.

Adonai. Nomen uerò dei tetragrammaton Iehouah, non ita legunt uel exprimunt Hebræi, ſed pro ipſo reponunt Adonai. Illud enim dicunt eſſe ineffabile. Pro hoc repoſuerunt omnes interpretes uocabulum Dominus. Eſt enim deus dominus omnium rerum, tam uiſibilem, quàm inuiſibilem. Nec eſt alius in toto mûdo dominus, niſi hic unus uel ſolus, cui omnia in mundo ſubieſta ſeruiũt. Nam ipſe merum obtinet imperium, & monarchiam abſolutiſſimam. Hinc dei uocabulo ad euidentiam aliquando coniungitur uox Sabaoth. Dicitur enim dominus Sabaoth. Id quod aliſ exponunt dominus uirtutum, aliſ dominus exercituum. Deus enim cum ſit omnipotens, uirtute ſeu robore præſtat, imò & in exercitu ſuo, quid poſſit & quanta ſit eius uirtus declarat. Cum enim deus ſit uniuerſæ creaturæ, & hiſ ut imperator aliquis ſuis militibus utatur, *maxima*

Dominus Sabaoth uel exercituum.

ximaq; & stupenda efficiat, uel per minima, quantus & quāta eius
 uirtus sit declarat. In exercitu dei sunt omnes angeli, de quibus di-
 xit Daniel, Millena millia & centena millia ministrabant ei. Ex his *Daniel. 7.*
 unus angelus cecidit una nocte militum, in castris Assyriorum, sub
 signis regis potentiss. Senacheribi, centena & octoginta quinque
 millia. In exercitu dei sunt omnes stellæ, omnes uenti, omnes im-
 pressionēs igneæ, aëreæ & aqueæ. In exercitu dei sunt omnes cac-
 demones, omnes homines reges & principes, tota omnium regno-
 rum militia, omnes deniq; creaturæ uisibiles & inuisibiles. His om-
 nibus ipse pro suo arbitrio, imò pro bona & iusta sua uoluntate u-
 titur, quando, quantum, & quandiu uult, ad efficiendum eius iu-
 dicium & uoluntatem. In puniendo primo sæculo usus est aquis,
 in excindenda Sodoma & uicinis urbibus igni, in perdendis Cha-
 nanæis & Iudæis hominum uel militum opera. Aliquando addi-
 tur uocabulo domini Aeleon, & dicitur dominus aeleon, id est ex *Dominus*
 celsus. Nam Psalmo 113. legimus, Excelsus super omnes gentes do- *excelsus.*
 minus, & super cælos gloria eius. Quis sicut dominus deus noster,
 qui ita se sublimat in habitatione? Et Psal. 97. Excelsior es domine
 omnibus quæ sunt in terra, nimis exaltatus es supra omnes deos.

Rursus nuncupatur deus El, nimirū à robore. Nam quod uult *El.*
 potest efficere, ideoq; dicitur deus fortis, heros uel gygas. Ieremias
 enim, Dominus est mecum, inquit, ceu gygas robustus. Isaias dicit, *Iere. 20.*
 Dominus gygantis instar prodibit, & sicut miles excitabit zelum, *Isaiæ 42.*
 clamabit & super hostes suos roborabitur. Huic confine est uoca-
 bulum Eloah, cuius plurale est Elohim. Illa appellatio innuit dei *Eloah.*
 præsentiam, qui nusquam deest suo opificio, & suis cultoribus. Ie-
 remias clamat, deum inducens loquentem, An non deus de pro- *Iere. 23.*
 pinquo ego, & non deus de longinquo? Num abscondet se quis-
 quam in latebras, ut eum uidere nequeat, ait dominus? An non cæ-
 lum & terram ego impleo. Nam prior dixit Dauid, Quo ibo à spi- *Psal. 138.*
 ritu tuo & quo à facie tua fugiam? Si ascēdero in cælum, tu illic es:
 si descendero in infernum, ades. Si sumam pennas auroræ & habi-
 tem in extrema parte maris, Etiam ibi manus tua reget me, & tene-
 bit me dextera tua. Ergo Paulus apostolus, Non procul abest, in- *Acto. 17.*
 quit, ab unoquoq; nostrum deus. Per ipsum enim uiuimus, moue-
 mur & sumus. Ea de causa deus fortissis à Græcis appellatus est
 θεός, nimirū à προσιόν à promptitudine & accurrendo, quod ipse nun- *θεός.*
 quam desit mortalibus, sed semper & ubique opem ferat. Similiter
 Plato in Cratylo & eius interpres Proclus, θεός, à προσιόν, hoc est à cur-
 rendo, deduci arbitrantur; cæterum cursum illum nō refert ad præ-

DE DEO ET EIVS COGNITIONE.

Deus. sentiam & auxiliū dei: sed ad aliud. Nam cum homines uiderent Solem, Lunam, Astra, cœlum ipsum currēdo semper circumuolui, deos esse arbitrati sunt. Sunt qui *ἀπὸ τῶν ἄστρων*, hoc est à metu & timore inflexū uelint. Timor enim uel religio credit & suadet esse deum. Forte à Græco uocabulo *θεός* formarunt Latini suum uocabulum Deus. Sed sunt qui putent uocabulum Deus deductum esse à dando, quod scilicet omnia omnibus det. Ita enim Hebræis Dai (quod mox dicemus) uel schaddai nuncupatur, qui uidelicet sibi sufficit, nulla re indiget, sed omnibus omnia sufficit bona & necessaria. Alij deum Latinis dictum uolunt, quod ipsi nihil desit profusus.

Elohim. Porro pluratiuam uocem Elohim scriptura non tantum deo tribuit, sed & angelis & iudicibus, seu primarijs uiris: utpote quibus in officio ab ipso instituto laborantibus præsens adsit, & per ipsos operetur quæ uult, hominibusq̄ salutaria sunt. Hęc uox coniungitur uerbis singularibus, ut Gene. cap. 1. In principio creauit dñs (bara enim creauit singulare est) cœlum & terram. Ea re proponitur nobis adorandæ trinitatis mysterium. Tale enim quiddam dixisse uideatur Moses, In principio creauit deus ille trinus cœlum & terram. 2. Samuelis 7. cap. coniungitur plurale cum uerbis pluralis numeri, rursus ad demonstrandam suprabenedictę trinitatis perspicuam distinctionem.

Schaddai. Porro in fœdere quod pangit deus cum Abraham patre nostro, *Gene. 17.* iterum aliud sibi nomen indit. Nam dicit, Ego deus Schaddai, id est sufficiens uel sufficientia. Deus ergo Schaddai appellatur. Id alijs uertunt uastatorem: quasi se iustum appellauerit uindicem & ultorem. Verum Moses ille Aegyptius, Nomē Schaddai cōpositum est, ait, ex uerbo Daij, quod est sufficit, & ex litera *שׁ*, quæ idem pollet

Saturnus. sufficientia est. Fortassis Ethnici uocabulum Saturni hinc illis attribuerunt, quos impię putauerunt esse deos. Nam ut à die deducitur diurnus, sic à saturando nomē trahitur Saturnus. Deus ergo est cui nihil deest, qui sibi in omnibus & ad omnia satis est, qui nullius ope indiget, imò qui solus omnia habet, quæ pertinent ad perfectam huius & futuri sæculi felicitatē, solusq̄ exaturare potest. Hac de causa appellant deum Germani Gott, quasi tu dicas bonū siue optimum maximum, *Das höchste oberste güt.* Quia ut plenitudo est omnis boni, ita hominibus omnia bona liberalissime impartitur. Germanica uox non multum abludit ab antiquissima Aegyptiorum dei nuncupatione. Vocant enim deum *θεός* uel *θεός*. Si enim reponas pro *θ* ipsam *γ*, leges *γὰρ*, Dominus ipse Exodi 6. cap. hęc duo

Gott.

duo uocabula sua Schaddai & Iehouah, ceu excellentissima, coniungit ac dicit, Ego Iehouah. Et apparui Abraham Isaac & Iacob in deo Schaddai: & in nomine meo Iehouah non sum eis notus factus. Non quod patriarchæ non audierint aut scierint nomē dei Iehouah. Hoc enim temporibus Seth mox ab exordio mundi cepit inuocari, Tale ergo quidpiam uidetur dicere dominus: Ego me patribus aperui, ueluti deum Schaddai, qui in omnibus possim ipsos exaturare bonis, ideoq; terram lacte & melle manantem promisi. Cæterum in nomine meo Iehouah eis nondum factus sum notus, id est nondum præstiti quod promisi. Audiuius enim Iehouah dictum esse ab eo, quod ipse esse facit, ideoq; & promissionem in opus producit: iam ergo opere complebo, inquit, declarationem me non modo deum esse Schaddai, sed & Iehouah essentiam æternam, constantem, ueracem & mei per omnia similem.

Postremo legimus Exodi 3, deum dixisse ad Moſen, Sic dices ad filios Israel, Dominus deus patrum ueſtrorum Deus Abraham Isaac, & deus Iacob miſit me ad uos. Hoc est nomen meum in perituum, & hoc memoriale meum in generationem & generationem. Proinde aliud iam nomen dei habemus. Vult enim appellari Deus Abraham Isaac & Iacob. Hoc, inquit, memoriale meum erit in generationem & generationem, in quo uidelicet reficabo mea beneficia patribus illis exhibita, ut ex illis posterū me norint, siquē meminerint. Quando enim audimus nomina patriarcharū, simul ingerunt se omnia à deo ipsis collata beneficia cum præstantissima tum innumera: quæ non frustra tanta diligentia & sigillatim exponuntur à Moſe per primum librum, quem dicimus Genesim. Vult enim noster deus esse perinde ut illorum deus fuit: nisi non illi credamus, sicut ipsi crediderunt. Erit enim & nobis credentibus Iehouah & Schaddai, constans & æterna ueritas, esse & uita, conferens finusq; omnium bonorum cumulus. Interim non caret mysterio, quod cum patrum quoq; aliorum deus fuerit, utpote Adami, Seth, Enos, in primis autem Enoch & Noe, ex omnibus tamen delegerit triadem illā Abraham Isaac & Iacobi singulisq; nominibus suum id est dei nomen singulariter præfixit dicens, Ego sum deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob. Ita enim manifestè mysterium trinitatis in unitate diuinæ essentia docuit, & quod personarum quælibet eiusdem est diuinitatis gloria & maiestatis, id est quod uerus deus est pater, uerus deus filius, & uerus deus spiritus sanctus: & quod hi tres sunt unus deus. Dicit enim, Ego sum deus, &c. De qua re suo dicitur loco. Hæc de nominibus dei hætenus ex quibus

DE DEO ET EIVS COGNITIONE.

Dionysius de diuinis nominibus. qualiscunq; dei cognitio decerpi potest. Scio Dionysium quandam operosum de diuinis nominibus scripsisse commentarium: uerum intelligunt, opinor, pij & apostolica doctrina studiosi omnes, apostolorum discipulos res diuinas longe simplicius tractauisse. Scio alios recensere LXXII. dei nomina ex scripturis & ex Cabalisticis libris, quæ ut alibi commemorauimus, sic paulo post ex Exodi 34. cap. potiora ex illis recensebo.

Spectra profopographiæ dei uel Icones. Secundo proponitur nobis in uerbo dei spectandus, contemplandus, siue cognoscendus deus per uisiones spectraq; diuina, uelut in quadam parabola, dum per profopographias & profopopœias aut Iconas nobis quasi ob oculos statuitur. Admonemur inueterim, ne hæreamus inuisibilibus illis, sed eleuemus mentem à uisibilibus ad inuisibilia & spiritualia. Neq; enim deus corporeus est in sua substantia, quod specie humana nobis exhibetur in uisionibus. Neq; quisquam sanctorum apud ueteres ante natum Christum humana imagine expressit deum, quod se humana specie uisendum exhibuisset patribus & prophetis. Anthropomorphitarum delirium est, deum esse corporeum & instar hominum humana habere membra. Ac ne quis sibi imponat hac in causa, affingens & ipse deo rem aliquam indignam, auuidoi uice recitabo C. V. S. Augustini uerba, quæ is ex scripturarum pura intelligentia aliorumq; orthodoxorum doctorum testimonijs ad Fortunatianum de Videndo deo contra

Anthropomorphitæ.

Deo incorporeo membra attribuitur quomodo.

Psal. 93.

Anthropomorphitas scripsit, De membris dei, ait, quæ assidue scriptura commemorat, ne quisquam secundum carnis huius formam & figuram nos esse crederet similes deo, propiæ & eadem scriptura & alas habere deum dixit, quas nos utiq; non habemus. Sicut ergo cum alas audimus, protectionem intelligimus: sic & cum audimus manus, operationem intelligere debemus. Et cum audimus pedes, præsentationem. Et cum audimus oculos, uisionem quæ cognoscit. Et cum audimus faciem, iustitiam quæ innoscit. Et si quid aliud eadem scriptura tale commemorat, puto spiritualiter intelligendum. Neq; ego hoc tantum, aut ego prior sic sentio: sed omnes qui qualiscunq; spiritali intelligentia obfistunt illis qui ob hoc Anthropomorphitæ nominantur. Ex quorum literis ne multa commemoranda maiores moras faciam, unum S. Hieronymi testimonium interpono. Cum enim ille uir in scripturis doctissimus, Psalmum exponeret ubi dictum est, Intelligite igitur qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite, Qui plantauit aurem non audivit: aut qui finxit oculum non considerat? Inter cætera iste locus, inquit, aduersus eos maxime facit, qui Anthropomorphitæ sunt, qui

qui dicunt deum habere membra quæ etiam nos habemus. Verbi causa, dicitur habere oculos, Oculi domini aspiciunt omnia: manus domini facit omnia. Et audiuit, inquit, Adam sonum pedum domini deambulantis in paradyso. Hæc simpliciter audiunt, & humanas imbecillitates ad dei magnificentiam referunt. Ego autem dico quod deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia uidet. Totus manus est, quia omnia operatur. Totus pes est, quia ubique est. Ergo uidete quid dicat, Qui plantauit aurem non audierat: aut qui finxit oculos non considerat: Et non dixit, Qui plantauit aurem, ergo ipse aurem non habet: Non dixit, Ergo ipse oculos non habet: Sed quid dixit: Qui plantauit aurem non audierat: Qui finxit oculos non considerat: Membra tulit, efficientias dedit, Et paulo post idem D. Augustinus, In his omnibus quæ de opusculis sanctorum atq; doctorum commemorauit, Ambrosij, Hieronymi, Athanasij, Gregorij (Nazianzeni) & si qua aliorum talia legere potui, quæ commemorare longum putauit, deum non esse corpus, nec formæ humanæ habere membra, nec eum esse per locorum spacia diuisibilem, & esse natura incõmutabiliter inuisibilem. Nec per eandem naturam atq; substantiam, sed assumpta uisibili specie, sicut uoluit apparuisse quibus apparuit, quando per corporis oculos in scripturis sanctis uisus esse narratur, in adiutorio dei inconfusse credo, & quantum ipse donat intelligo. Hæc Augustinus. Subijciam his & Tertulliani uetustissimi scriptoris ecclesiastici uerba ex libro eius elegantiss. de Trinitate, Efficaciæ, inquit, diuinæ per membra monstrantur, non habitus dei, nec corporalia liniamenta ponuntur. Nam & cum Oculi describuntur, quod omnia uideat exprimitur, Et quædo Auris, quod omnes audiat proponitur. Et cum Digitus, significantia quædã uoluntatis aperitur, Et cū Nares, prescum quasi odorũ perceptio ostenditur, Et cum Manus, quod creaturæ sit omnis author probatur. Et quando Brachiũ, quod nulla natura contra robur ipsius repugnare possit edicitur. Et quando Pedes, quod implet omnia, nec sit quicquam ubi non sit deus explicatur. Neq; enim sunt ei aut membra aut membrorum officia necessaria, ad cuius solum etiam tacitum arbitrium & seruiunt & ad sunt omnia. Cur enim requirat oculos qui lux est: aut cur quærat pedes qui ubique est: aut cur ingredi uelit cum non sit quo extra se progredi possit: aut cur manus exspectat cuius ad omnia instituenda artifex est & silens uoluntas: Nec auribus eget qui etiam tacitas nouit uoluntates. Aut propter quam causam linguam quærat, cui congitare iussisse est: Necessaria enim hæc membra hominibus fuerunt,

*Supta sunt
hæc Hiero
ny. ex Ter
tulliano.*

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

non deo. Quia inefficax hominis consilium fuisset, nisi cogita-
men corpus impleffet, Deo autem nõ necessaria, cuius uoluntatem
non tantum sine aliqua molitione opera subsequuntur, sed ipsa sta-
tim opera cum uoluntate procedunt. Cæterum ipse totus oculus,
quia totus uidet: & totus auris, quia totus audit: & totus manus,
quia totus operatur: & totus pes, quia totus ubiq; est. Non enim ha-
bet in se diuersitatem sui quicquid est simplex. Ea enim demum in
diuersitatem membrorum recidunt, quæ ueniunt ex natiuitate in
dissolutionem: sed hæc quæ cõcreta non sunt, sentire non possunt.
Et quæ sequuntur. Illa enim omnia Tertulliani sunt.

Quomodo uiderint patres deum. Ergo cum Moses legitur uidisse deum de facie ad faciem, cum le-
gantur Iacob Israel & prophetae uidisse deũ clare, non in ænigma-
te, significatur exhibitam esse eius uisionem omnium manifestissi-
mam efficacem & maxime familiarem. Verè enim dixit Theodores-
us Cyri episcopus, Dicimus patres non uidisse diuinam naturam
aut substantiam, quæ nec circumscribi, nec comprehendi, nec men-
te percipi potest, & quæ uniuersa comprehendit, sed quandam glo-
riam & quasdam uisiones, quæ eorum facultatibus responderent,
nec eius modum excederent. Verissime enim semper permansit illę
certissimæ sanctarum scripturarum sententiæ, Deum nemo uidit

Ioan. 1. unquam. Deus habitat lucem inaccessam, quem nemo hominum
1. Tim. 6. uidit nec uidere potest. Item, Nemo uidebit faciem meam & uiuet,
Exodi 33. id est, dum hic in terris in hac carnis nostræ corruptione & imperfe-

ctione uiuitur, nemo dei essentiã, quæ est æterna & inuisibilis lux,
intuebitur. Etenim hac corruptione liberati & clarificati uidebimus
eum sicuti est. Proinde uisus legitur deus à patribus non secundum
plenitudinem diuinitatis, sed secundum capacitatem hominum.

Deus per filium egit omnia cum patribus. Tertullianus arbitrat omnia Testamenti ueteris à deo patre acta
esse per filium, qui assumpta specie competenti hominibus appar-
uerit & patribus loquutus sit. Paulus in principio epistolæ ad He-
bræos significanter loquitur de filio dei incarnato, non absolute ne-
gans nunquam quicquam per filium egisse patrem. Tertullianus,
Filio data est, inquit, omnis potestas in cœlo & in terra. Omnia au-
tem nõ erunt nisi omnis temporis fuerint. Filius itaq; est qui ad hu-
mana semper colloquia descendit ab Adam usq; ad patriarchas &
prophetas, in uisione, in somno, in speculo, in ænigmate. Sic semper
ediscibat deus in terris cum hominibus cõuersari, non alius quàm
sermo qui caro erat futurus. Ediscibat autem ut nobis fidem strue-
ret, ut facilius crederemus filium dei descendisse in sæculum, & re-
tro tale quid gestum cognosceremus. Et cætera. Hæc enim omnia
Tertulliani

Tertulliani sunt. Post hanc præmonitionem subiicemus iam uisiones diuinæ maiestatis exhibitas hominibus sanctis.

Visiones deus seruis suis uarias & multas exhibuit, quibus maiestatem suã utcunq; adumbravit: quas omnes sigillatim quoq; referre ac exponere immēsi esset operis. Celebriores inuenias Exodi 29. Isaïæ 6. Ezech. 1. Danielis 7. & in Apocalypsi beati Ioannis euangelistæ & apostoli. Eas indicasse sufficit. Porro celeberrimam & absolutissimam omnium tractabo iam paulò fufius. Ea extat Exodi 33. & 34. cap. Experiebatur Moses facilitatem bonitatemq; dei, & quod ab ipso nihil non impetraret, audet ergo illud à deo postulare, quod omnibus sæculis omnes uere sapientes unice in uotis habuere, deum in sua substantia gloria & maiestate inspicere. Dicit enim Moses, Quandoquidem intelligo te mihi uelle peroptime, neque quicquam denegare posse, age obsecro ostende mihi gloriam tuam, id est, sine oro ut te talem inspiciã, qualis es reuera in tua gloriosa essentia & maiestate. Ad hanc postulationem omnium maximam deus respondens, Ego, inquit, efficiam ut coram te transeat omne bonum meum: & clamabo nomen domini, uel in nomine domini, coram te. Quibus uerbis duo pollicetur Mosi. Alterũ, Omne bonum meum transibit coram te. Cæterum supremum hoc dei bonum aliud esse nequit, quàm ipse deus optimus maximus, uel potius sermo dei, ipse inquam dilectiss. dei filius, in quo recõditos credimus omnes thesauros sapientiæ, diuinitatis, bonitatis & perfectio nis. Huius enim spectrum uel speciem quandam humanam uisibilem (quando incarnandus erat in fine sæculorum) obiecit oculis Mosi. Alterum est, Clamabo nomen domini uel in nomine domini coram te, id est, proclamabo nomenclaturam meæ gloriæ, ex qua quis sim intelligas, uideasq; animo. Porro ne quis merito Mosi attribueret uisionem tam excellentem, interponitur hæc à domino sententia, Visio illa tibi nõ obungit propter tuum meritũ. Nam citra meritum humanum reuelo me cuiusq; uolo, citraq; respectũ personæ in quemlibet sum beneficus. Quæ consideratio grauitæ gratiæ & bonitatis liberalissimæ dei admodum pertinet ad ueram dei cognitionem. Deinde redit dominus & significantius declarat Mosi quomodo se sit ei exhibiturus. Non conceditur tibi, inquit, in hac adhuc uita agenti uidere faciem meam, id est ad plenum uidere me ipsum in mea substantia. Hoc enim reseruatur beatis spiritibus & clarificatis corporibus in futuro sæculo. Sic ergo me tibi ostendam, Tu ascendes in montem: ibi commonstrabo tibi in saxo cauenam, in eam te statues: ego uero ponam super te manum meam,

*Visionibus
adumbratur
deus.*

Moses desiderat uidere gloriam dei.

Deus grauito bonis confert.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

nubem inquam uel tale quippiam, ne in accedentis uultū recta intuearis. Loquutione enim hac imitatur deus homines, quibus receptum est manus in uultum eius expansas ingerere, quem nolunt propius cōtueri uel inspicere res. Addit dominus, Interim uero transibo, id est spectrum assumptum, nimirum species humana in qua me uisendum exhibebo, transibit. Vbi autem transiero tuq̄ recta in uultum meum aspicere amplius nequiuersis, remouebo manū, qua uultum tuum contexeram, tum uero licebit inspicere tergum spectri, uel posteriora mea. Cæterum posteriora dei sunt dicta & facta dei, quæ post se relinquit, ut ex ipsis eum æstimemus. Rursus contemplatio faciei sumitur pro exactissima cognitione. Qui autem in tergum duntaxat aspiciunt, minus exacte cognoscunt. Præterea posterioribus temporibus misit deus filium suum in mūdum, natum ex muliere. Quem qui fide contemplantur, diuinitatem quidem in humanitate non uident, ex dictis tamen & factis cognoscunt quis sit deus, adeoq̄ patrem cernunt in filio. Discunt enim quod deus summum bonum est, & quod filius dei deus est, patri coræqualis & consubstantialis.

Quomodo deus se Mo si uidedum exhibuerit. Videamus iam quomodo se exhibuerit deus Moysi iuxta promissionem auditam hactenus uisendum. Diluculo surgens Moyses ascendit in montem alacris ad petram, quam indicauerat dominus, & recipit se in cauernam, cupidoq̄ uisionem siue reuelationem dei expectat. Dominus uero descendit in nube, uenitq̄ in montem ad cauernam petræ, in qua expectabat Moyses. Mox uero oblecta facie Moysi, transiit spectrum dei, id est species illa humana à deo assumpta: cumq̄ iam tergum Moysi obuerneret spectrum, nec in uultum aspicere amplius posset Moyses, remouit dominus manum, ac Moyses aspiciebat in posteriora domini. Vnde colligebat deum aliquando, hoc est posterioribus sæculis, fore incarnandum atq̄ ita reuelandum orbi. De qua reuelatione dicemus paulò post plura. Simul etiam clamauit dominus, & catalogo quodam uti promiserat nomina sua recensuit, quibus naturam suam ueluti adumbravit. Dixit enim, Iehouah Iehouah, deus misericors, & beneficus, longanimis, immensę bonitatis & ueritatis, custodiens beneficentiam in mille, auferens uel condonans iniquitatem transgressionem & peccatum: atamen sceleratum non dimittens impunitum, uisitans iniquitatem parum in filijs & nepotibus in tertium & quartam generationem. Hoc quid aliud est quàm si dixisset? Ego sum essentia illa increata, ex meipso ab æterno existens, quæ omnibus esse confert, quæ omnia in esse conseruat. Ego sum deus fortis & omnipotens.

Quid sit deus.

tens. Non abutor mea potentia. Sum enim clemens & misericors, qui meas amo creaturas, hominem in primis, in quæ totis incalisco uisceribus. Sum diues & beneficus creaturisq; meis iuuandis promptissimus. Gratis omnia cōfero. Sum longanimis minimeq; hominum more irritabilis, præceptsq; ad uindictam. Neque uerò parcus aut malignus sum, ut solet uulgus diuitem in hoc sæculo. Sum liberalissimus & beneficentissimus, gaudens distrahi & beneficijs adoperire fideles. Sum præterea fidelis & uerax. Nec fallo quenquam, nec mentior quicquam: quod promitto, fideliter præsto. Neq; uerò opes meas prodigo, aut has spargens in homines, deficio tandem exhaustus. Custodio enim beneficentiam in mille generationes: ut quanquam prius sæculum ex meis opibus splendide uixerit, posteritatem ad finem usq; sæculi nihilominus in me inueniant quod ad iucundam facietatem exaturet. Sum enim fons bonorum inexhaustus. Si quis uerò in me peccarit, ipsumq; sceleris pigeat, nõ sum implacabilis. Sponte enim condono errores peccata ac scelera. Ideo tamen nemo existimet me peccatis oblectari aut patronum esse sceleratorum. Idẽ enim sceleratos & impœnitentes punio: meos item, ut retineam in officio, castigo. Nemo autem putet se impune peccaturum, quod uidet maiores suos impune peccasse, hoc est non protinus esse deletos. Reseruo enim uindictam in tempus iustum, modisq; omnibus ita me gero, ut omnes fateri cogantur me esse deum iudicij. Hæc cum audisset ac uidisset seruus dei Moses, festinauit prociditq; in terram ac adorauit. Idem faciamus & nos, certi quod dominus non dignabitur se & gloriam suam, quoad in hisce terris uixerimus, plenius nisi in exhibito Christo reuelare. Quæ itaque que sufficiebant Mosi, sufficiant & nobis, sufficiat cognitio Christi.

Omnium enim clarissima & præstantissima cognoscendi dei ratio uel forma in Iesu Christo dei filio incarnato nobis proponitur. *Per Christum aperit se deus euidētissime.* Ideo enim modo audiuius & Mosi obiectam esse Christi ueritatem, cum deus semetipsum ei uoluisset reuelare quàm familiarissimè. Et apostolus Paulus illuminationem cognitionis gloriæ dei in facie Iesu Christi reponit. Idem alibi eundem appellat paternæ gloriæ splendorem & expressam ipsius substantiæ imaginem. Certe ipse in euangelio clarissime dicit, Nemo nouit patrem nisi filius, & cui uoluerit filius reuelare. Nam ipse est uia ad patrem: in ipso uideatur pater. Rursus enim in euangelio legimus, Deum nemo uidit unquam, unigenitus qui est in sinu patris, ipse reuelauit nobis. Iterum uerò apostolus, Postquam, inquit, in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, uisum est deo per stultitiã præ-

2. Cor. 4.
Hebræ. 1.
Ioan. 6.
Matth. 11.
Ioan. 14.
Ioan. 7.
1. Cor. 1.

DE DEO ET EIVS COGNITIONE.

Rom. 1.

dicationis saluos facere credentes. Sapientiam dei appellat ipsam creationem seu opificium mundi, & admiranda dei opera, quibus deus mundo innotescere uoluit: & in quibus excutiendis & considerandis uniuersa omnium sapientum sapientia hactenus incubuit. Sed quoniã hac in parte nihil profecit mundana sapientia, rerũ ferẽ omnium causas aliõ referẽte quã ad unicũ & uerũ scopum, deum, dumq; se arbitrantur sapientes esse, ut idem doctor gentium ait, in sua ipsorum ratiocinatione stulti facti sunt, placuit deo per aliam rationem mundo innotescere, haud dubiẽ per stultam prædicationem euangelij: nimirum quæ reuera absolutissima est sapientia, uerum humanæ sapientiæ uideretur esse stulta. Stultum enim apparet hominibus huius sæculi deum uerum incarnatum, conuersari nobiscũ in terris, egere, esurire, pati ac mori. At hac ipsa ratione quã illustrissime innotescit mundo deus, eiusq; sapientia, bonitas, ueritas, iustitia & potentia. Ineffabilis enim dei sapientia in toto Christi negotio & dispensatione mirifica, singulariter elucet, maxime si causas (de quibus aliã) excutiamus, si item doctrinam Christi expendamus. In incarnatione filij dei in clarescit quã bene uelit peccatis immerso mundo, utpote cui connectitur scedere indissolubili, mortisq; & sathanæ filios, adoptat per Christũ in filios hæredesq; uitæ æternæ. Quod uerò Christus singula quæ de ipso ex reuelatione dei prædixerant prophete, tam exacte implet, quod ea quæ in ipso deus pater promiserat tam liberaliter præstat, declarat quã sit immotus & uerax deus æternus. In factis seu miraculis Christi dñi, in resurrectione eius, in gloriosa eius ascensione ad cælos, uberrimæq; effusione in discipulos sancti spiritus, in primis uerò in cõuersione totius orbis ad ueritatẽ euangelicam ex paganismo et Iudaismo, apperit se potẽtia dei, löganimitas, maiestas et beneficiã ineffabilis. In morte filij relucet maxima dei iustitia, utpote quæ peccatis nostris offensa placari non potuit, nisi uictima tãta. Interim in eo qd non pepercit filio unigenito, sed hunc pro nobis hostibus suis & impijs tradidit, elucescit misericordia illa quæ merito supra omnia dei opera commendatur. In filio itaq; & per filium manifestat se deus orbi manifestissime, adeo ut quicquid de deo & eius uoluntate scire opus est, quicquid cœlestis & salutaris sapientiæ est, id rotum aperitur & peruidetur in filio. Iccirco roganti Philippo, Domine, ostende nobis patrem, & sufficit nobis: respondisse legimus dominum, Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouisti me? Philippe, qui uidit me, uidit patrem, Et quomodo dicis tu: ostende nobis patrem? Non credis quod ego in patre sum, & pater in me?

Edm. 14.

Reuocat

Reuocat autem omnes fideles à perquisitione dei curiosiore, proponens mysterium dispensationis, in quo nos uult acquiescere, in eo nempe quòd deus homo factus est. Ergo quicumq; cupiunt deũ uere uidere & cognoscere, oculos animi in Christum conuertant, & huius mysterio uerbis ac factis credant: ex his discentes quid & quis sit deus. Talis enim est deus, qualem se nobis in Christo exhibitet cognoscendum: atq; in hoc ipso alibi constituit uitam æternam, dicens, Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Caueat qui sibi consultum cupit, ne quid amplius scire uelit, quàm in Christo ab ipso deo nobis traditum est. Quisquis autẽ Christo neglecto, dictamen & subtilitates ingenij humani sequitur, euanescit certè & perit in suis cogitationibus.

Iohn. 17.

Quarta cognoscendi dei ratio petitur ex contemplatione operum eius. Nam David canit, Cœli enarrant gloriam dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Sed & Paulus apostolus, Quæ sunt inuisibilia dei, inquit, ex creatione mundi dum per opera diuinitas. En æterna dei potẽtia & diuinitas, inuisibilia illa dei sunt, sed ea intelliguntur ex consideratione operũ dei: ex operibus ergo dei deus ipse cognoscitur. Considerantur autẽ opera dei bifariam. Vel enim proponuntur nobis contemplanda in rebus propter hominem conditis, ut in cœlo & in terra, & in ijs quæ sunt in cœlo & in terra, prouidentiaq; dei & gubernantur & conseruantur, cuius generis sunt astra astrorumq; motus siue cursus, influentiaq; cœlestes, temporis uicissitudo, animantia omnis generis, arbores, plantæ, fructus terræ, mare & quæ in mari sunt, lapides, & quæ in terris latitant effodiunturq; ad hominum usum. De his scripserunt doctissime & piissime S. Basilius & S. Ambrosius in opere sex dierum, quod appellarunt Hexameron. Hic habet locũ historia illa naturalis, quam gloria excellentissimus rex David in Psalmis, maxime post centesimum, apposuissime accommodat instituto nostro. Verum ne inuoluamus res, dicemus quædã paulò post de Creatione mudi, diuinitaq; gubernatione & prouidentia. In præsentis satis fuerit agnoscere cœlum ac terram, & ea quæ in his sunt, nobis enarrare & quasi oculos statuere deum ut sapientissimum ita potentissimum esse, admirandum, infinitæ maiestatis, gloriæ immensè, iustissimum, beneficentissimum, optimum, maximum. Optime ergo rebus humanis consulens Isaias fidelissimus ecclesiæ doctor, Attollite, inquit, in sublimem oculos uestros, & contemplantini quis creauerit ista, pro-

Cognoscitur deus ex suis operibus.

Psal. 19.

Rom. 1.

Opera dei bifariam considerantur.

Psal. 104.

Isaias 40.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

ducens in numero exercitum eorum, singula suis nominibus uocans, cuius tanta est uirtus, ut nullum quidem illorum desit. Quam enim ab exordio astra mundo illuxerint, & suo curiu ad quod creata sunt perfererint, usu tamen neq; contrita, neq; uerustate consumpta aut obscurata sunt. Nam uirtute creatoris conseruantur integra. Ieremias quoq; clamat, Domine nemo est sicut tu. Magnus es tu, & magnum est nomen tuum cum potentia. Quis te non metuat, ô rex gentium? Quia tibi est decor: quia inter omnes gentium sapientes, & in omni regno eorū nemo est tibi similis. Et mox, Dominus deus uerus deus & uiuus est, deus & rex sempiternus: ab ira eius contremiscit terra, nec possum gentes sustinere indignationem illius. Qui terram condidit sua uirtute, sapientia sua orbē disposuit, prudentia sua cœlos extendit. Cum ille uocē dat, ingens aquarum uis in aëre coit, & eleuat nubes ab extremitate terre, fulgura in pluuiam uertit, atq; educit uentos de receptaculis suis. Vel proponuntur nobis opera dei contemplanda in ipso omnium creaturarum domino, homine; non tam in opificio eius quod spectandum pulcherrime depinxit Lactanius & Andreas Vuesalius, quam in operibus, quæ erga hominem uel in homine aut per hominē sunt ab ipso domino. Alios enim iuste punit deus homines, punit deos declarat se nouisse res mortalium, & odisse omnem iniuriam & iniustitiā. Alios cumulat beneficijs maximis, beneficidōty demonstrat se esse diuitem, imō fontem bonorum inexhaustū, beneficū, bonum & misericordem, clementem & longanimum. Huius generis innumera sunt in historia diuina. Cain propter patrum patricidium uitam uiuit in terra longe miseriam. Vindicat enim innoxium sanguinem iustus dominus. Primum illud sæculum diluuiō immisso cœlitis, cōtempni numinis penas dat. Noe uerō cum suis seruatur in arca per dei misericordiam. Abrahamū educit deus ex Vra Chaldæorum, & reponit in terram Chanaan, benedicensq; ei omnibus bonis adobruit. Iacobum quoque in uaria coniectum discrimina, mirifice seruat, Iosephū per afflictiones graues ad thronum euehit Aegypti, Aegyptios grauer affligit propter tyrannidem exercitam in miserum Israelis populum, & propter contemptum uerbi dei. Sed longum & laboriosum esset commemorare singula. Discimus autē ex his & similibus dei operibus, quis & quantus sit deus noster, quam sit sapiēs, bonus, potens, munificus, iustus, & æquus, & quod huic oporteat nos credere & obedire. Asaph enim canit, Quæ audiuimus & cognouimus, & patres nostri narrauerunt nobis, ea nō celabimus filios nostros, & patribus posteris narrabimus.

Iere. 10.

Psal. 78.

rabimus laudes domini robur eius, & stupenda opera quæ fecit: ut filij qui nati sunt cum adoleuerint, narrent filijs suis, & ponant in deo fiduciam, nec obliuiscantur operum dei, mandataq; eius obseruent. Et quæ sequuntur Psalmo 73.

Huic rationi contermina est quæ colligitur ex cõparatione qua- *Deus ad-*
 clara. Scriptura enim omnes in mundo præstantissimas res confert *umbratur*
 cum deo, quem mox omnibus præfert, ut inde colligamus deum *nobis per*
 summum esse bonum, & maiestatem eius esse immensam. Vnus *collatione.*
 Isaie locus esse poterit pro multis, qui in hæc uerba legitur cap. 40.
 Quis mensus est uola sua aquas, & cælos palmo quis æstimauit?
 Quis apprehendit tribus digitis puluerem terræ, & appendit mon-
 tes in statera & colles in bilance? Quis dixit spiritû domini? Quis
 à consilijs ei fuit? Quis eum docuit? Cum quo iniit consilium, qui
 eum erudiret? Ecce gentes deo collatæ tanquam gutta stulæ, & re-
 putantur tanquam momentum quod bilancem mouer, uel propen-
 der. Ecce insulas quasi minuissimum puluerem proijciet, Libanus
 non satis esset ad incendendum ei ignem, neq; feræ eius sufficerent
 holocausto. Omnes gentes coram eo tanquam nihil sunt, & ipsi
 comparatæ tanquam res friuolæ reputantur. An hæc non intelli-
 gitis? an non à rerum primordio hoc nunciatum est uobis? an nõ do-
 cti estis à iactis terræ fundamentis? Qui sedet supra globum terræ,
 & qui habitant in ea sunt ueluti locustæ. Qui extendit cælos ut cor-
 tinam, & expandit eos instar tentorij. Qui redigit potentes ad nihi-
 lum, & reddit iudices terræ ut sint inanes. Et reliqua. Huc pertinent
 dei profopopæiæ, quarum inuenias aliquot præter uisiones quas
 posuimus in ratione secunda, excellentiores autem Psalmo 13. &
 Canticorum cap. 5. Eas inexplicatas transeo, ne nimis diu his ui-
 dear immoratus. Est enim & ad alia transeundum.

Postremo cognoscitur deus ex sententijs ore prophetarum & a- *Deus disci-*
 postolorum pronunciatis. Cuius generis est illa eximia beati Iere- *tur ex sen-*
 miæ, dicentis, Ne gloriatur sapiens in sapientia sua, neq; gloriatur *tentijs uel*
 robustus in robore suo, nec gloriatur diues in diuitijs suis: sed in *pronuncia-*
 hoc gloriatur qui gloriatur, quod intelligat & cognoscat me, quo- *tis.*
 niam ego sum dominus, qui misericordiam, iudicium & iustitiam *Iere. 9.*
 facio in terra: quapropter ijs unice delector, dicit dominus. Serua-
 mur autem misericordia dei, uarijsq; ornatur muneribus. Iudicio
 impijs & inobsequentibus pœnas irrogat commeritas, & seruat æ-
 quitatem. Sicuti & iustitia quæ promissit, præstat ueraciter. Dicimus
 ergo deum esse saluatorem & liberalem omnium bonorum dato-
 rem, æquissimum iudicem, & in promissis præstandis ueritatem ues-

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

*Vnus est
essentia.
deus.*

racissimam. Huc referenda est doctrina prophetarū & apostolorum, quæ tradit eam esse ueram dei cognitionem, quæ agnoscit deū in essentia unum, in personis autem esse trinum. De unitate diuinæ essentiæ (qua asserta rejicitur & condemnatur pluralitas deorū gentilium) hæc subiicimus ex diuinis literis testimonia, & excellentiora quidem illa: quis enim singula enumeret? Clarissimum illud est quod prophetica & euangelica auctoritate subnixum, ex Deut. 6. cap. petiitum, apud Marcum in 12. cap. totidem uerbis explanatur; Dixit Iesus, Primum omnium præceptum est, Audi Israel, dominus deus noster, dominus unus est. Et diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua; & ex totis uiribus tuis. Hoc est primum præceptum. Et secundum simile hoc est, Diliges proximum tuū ut teipsum. Maius his aliud præceptum non est. Sequitur in euangelio, Et dixit Scriba, Bene præceptor cum ueritate dixisti, quod unus sit deus, & non sit alius præter illum, quodq; diligere eum ex toto corde, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis uiribus, ac diligere proximum ut seipsum, plus sit quam uniuersa holocaustorum & uictimarū. Cum hoc testimonio faciunt & alia in lege insigniora, Legimus enim Exodi 20. ipsum dominum in monte Sina ore proprio enunciaffe, Ego dominus deus tuus, qui eduxi te ex terra Aegypti, de domo seruitutis: nō sint tibi dii alij coram me. Rursus canit Moses in Carmine suo extremo, deum inducens loquentem, Videte quod ego, ego inquam, ipse sum dominus, & non est deus præter me, Ego occido, & rursus uiuifico: ego uulnus infligo, & ego medeor, nec est qui ē manibus meis eripere possit. Cum testimonijs legis consentiunt prophetarum testimonia, Nam David Psalm. 18. Via dei integra est, ait, eloquium dei repurgatum, scutum est omnium in se sperantium. Quis enim deus præter dominum? aut quis est petra præter deum nostrum? Plurima huius generis alia passim occurrunt in Psalmis, Dominus apud Isaiam & per Isaiam clamat & dicit, Ego dominus, hoc est nomen meum, & gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meā sculpsilibus, Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præter me nō est deus. Et quis mei similis? Vocet & annunciet illud atq; hoc disponat mihi ab eo quo posui populum sæculi, & imminetia ac futura annuncient eis. Ego dominus faciens omnia, cælos: extendo solus, & mea uirtute terrā expando. Irrita facio signa mendacium, & stultos & insanos reddo diuinos, auerto sapientes retrorsum, & scientiam eorum: stultam reddo. Excito uerbum serui mei, & cōsiliū nunciorum meorum perficio, Ego dominus, & nullus ultra:

Isaie 42.

Isaie 44.

Isaie 45.

ultra: præter me nõ est deus. Ego dominus, & nullus ultra, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem & creans malum: ego dominus facio omnia ista. His prophetis subiungemus iam unum & alterum S. Pauli doctoris gentium testimonium. Is ad Timotheũ scribit: Unus est deus, unus etiam mediator dei & hominum, homo Christus Iesus. Et iterum, Unus dominus, inquit, una fides, unum baptisma, unus deus & pater omnium, qui est super omnia, & per omnia, & in omnibus uobis. Rursus ad Corinthios dicit idẽ apostolus, Nullus est deus alius nisi unus. Nam etsi sint qui dicantur dii, siue in cœlo siue in terra (quemadmodum sunt dii multi & domini multi) nobis tamen unus est deus, Pater ille, ex quo omnia, & nos in illum: & unus dominus Iesus Christus, per quem omnia & nos per illum. Arbitror autem hæc testimonia diuina satis esse clara & sufficere ad demonstrandum, quod deus substantia unus sit, essentia inquam, immensæ, æternæ, spiritualis.

1. Tim. 2.
Ephes. 4.
1. Cor. 8.

Cæterum sub una diuinitatis essentia, demonstrat nobis scriptura sancta distinctionem patris, & filij, & spiritus sancti. Distinctionem autem dico, nõ diuisionem aut separationem. Neq; enim plures adoramus & colimus deos, sed unum: ita tamen ut nec confundamus, nec negantes auferamus essentia diuinæ subsistentias siue personas tres, harumq; proprietates. Noëtus reuera *ἀνοήτος*, & Libæus ille Sabellius, homo impius, audax ac stupidus (a quibus nata est crassa Patrispassianorum hæresis) docuere patrem & filiũ & spiritum sanctum nihil in deo distinctum sonare, sed diuersa esse dei attributa. Deum enim nõ aliter appellari patrem aut filium aut spiritum sanctum, quàm bonum, iustum, clementem, omnipotentem, sapientem, &c. Illi ipsi, Pater, inquit, mundum cõdidit, idem filij nomine carnem assumpsit & passus est, idem ipse commutato nomine iam etiam spiritus sanctus uenit in discipulos. Veritas autem orthodoxa prophetica & apostolica diserte tradit nomina patris & filij & spiritus sancti, indicare nobis qualis sit deus in sua natura. Nam deus naturaliter & ab æterno pater est, quia ab æterno filium ineffabiliter genuit. Idem deus naturaliter filius est, quia ab æterno a patre genitus est. Idem deus naturaliter est spiritus sanctus, quia æternus amborum spiritus est ex utroq; procedens, unus cum ipsis deus: qui cum in scripturis appellatur deus clemens, bonus, sapiens, misericors, iustus, nõ tam quid in seipso sit significatur, quàm qualem se nobis exhibeat. Eadem scriptura aperte dicit patrem per filium condidisse omnia: neq; uero patrem in terram descendisse, nec carnem nostrã assumpsisse, nec pro nobis esse passum. Filius enim,

Sub una
dei essentia
est distinc-
tio.
Error cras-
sus Patris:
passiano-
rum.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

Ioan. 16. Exiui à patre, inquit, & ueni in mundum: iterū relinquo mundum, & uado ad patrem. In monte oliuarum idem filius prostratus orat, & uado ad patrem. In monte oliuarum idem filius prostratus orat, & uado ad patrem.

Math. 26 Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Idem iterum in euangelio ait, Ego rogabo patrem, & alium paraclerum uel consolatorem dabit uobis. En alium, inquit, consolatorem dabit pater. Iterum tamen ne propter personas illas, personarumq; proprietates, diuiseremus diuinā naturam, rursus in euangelio dicit, Ego & pater unum sumus. Cum enim dicit Vnum, elidit substantiam uel naturā diuinam separantes aut lacerantes: cum uerò dicit sumus, & non sum, eos cōfutat qui subsistentias uel personas confundunt. Proinde de apostolica & catholica doctrina tradit, & confitetur tres esse distinctos proprietatibus, sed trium eandem esse essentiam siue naturam, eandem omnipotentiam, maiestatem, bonitatem, sapientiam. Quamuis enim ordo sit in trinitate, inæqualitas tamē in ipsa nulla est: proforus: nullus est alio tempore prior uel dignitate potior: sed trium est una deitas, & hi tres sunt unus & æternus deus. Ac primitiua quidem ecclesia, temporibus apostolorum & proximesequentibus simpliciter sic credidit, spretis & repudiatis quæstionibus curiosis superuacaneisq; disputationibus. Simul autem exorti sunt in ecclesia dei uiri pestilentes, loquentes peruersa, quos apostolus merito appellauit lupos graues, gregi non parcentes. Hi noxias & peregrinas cōtexuerunt quæstiones, blasphemias linguas in ipsum cælum exacuentes. Contenderunt enim tres personas nō posse uerā esse naturam uel essentiā, ideoq; asserta trinitate plures à Christianis cum ethnicis deos adorari. Rursus cum non possit esse nisi unus deus, cōsequens esse eundem sibi esse patrem, filium & spiritum sanctū. Ita enim eos inceptire oportebat, quos nō dirigebat uerbum dei, sed crassa carnis humanæ imaginatio. Ac puniebat deus hoc modo gyganteam istorum hominum audaciam, quorum animi omni reuerentia & timore dei uacui, contendebant impie in ipsam dei faciem aciem oculorum carnis defigere. Ceterum cogebantur fideles & uigilantes ecclesiarum antistites atq; pastores à caulis ouīū Christi huiusmodi lupos abigere & pro ueritate orthodoxa, hoc est pro unitate & trinitate, pro monarchia & mysterio dispensationis strenue certare. Certamen uaria peperit uocabula, quibus oportuit lubricos homines tenere uel circūscribere. Nata sunt itaq; mox ab initio uocabula Unitatis, Triadis uel trinitatis, Essentiæ, substantiæ, personæ. A Græcis ferè usurpata sunt *οὐσία, ὑπόστασις, πρόσωπον*: nos dicimus essentiam, subsistentiam & personam. Ex his rursus exortæ sunt posterioribus annis in ecclesia nouæ & recentes altercationes.

Disputatio
exorta de
deo.

Acto. 20.

Voces in
hac dispu-
tatione u-
surpatae,
quales.

tiones. Disputarunt acutè de essentia & subsistentia, eadem ne an di-
 uersa sint, Rufinus enim Aquileiën. eccles. histor. lib. 1. cap. 29. De *Essentia*
 differentia, inquit, substantiarum & subsistentiarum, quas Græci *& substantiarum*
ούσιας & ύποστάσεις uocant, mota est quæstio. Quidam enim dicebant *tia, uel sub-*
ύστασία. substantiam & subsistentiam unum uideri: & quia tres substantias
 non dicimus in deo, nec tres subsistentias dicere debeamus. Alij ue-
 rò, quibus longe aliud substantia quàm subsistentia significare ui-
 debatur, dicebant quia substantia ipsa rei alicuius naturam ratio-
 nemq; qua constat, designet: subsistentia autem uniuscuiusq; perso-
 næ, hoc ipsum quod existat & subsistit, ostendat. Scripsit & Basilius
 magnus doctam epistolam de discrimine essentia & substantia ad
 Gregorium fratrem. Porro Hermius Sozomenus historiarum lib.
 5. cap. 12. Multarum, inquit, ciuitatum episcopi Alexandriam conue-
 nientes, Nicena dogmata cum Athanasio & Eusebio (Vercellën.)
 confirmant, & spiritum sanctum & patri & filio coessentialem esse
 confitentur, ac triadem nominant, & hominem quem deus uerbū
 assumpsit, nō corpore tantum sed & anima perfectum censendum
 esse docent: sicut & priscis ecclesie doctoribus uisum est. Quoniam
 uerò quæstio de *ούσια & ύπόστασι* ecclesias turbat, deq; illis crebræ cō-
 tentiones ac disputationes motæ fuerant, admodum sapienter mihi
 determinasse uidentur, haud esse nominibus illis statim initio de
 deo utendum: nisi quis Sabellij opinionem retundere conetur, ne
 penuria nominum eundem tribus appellationibus uocare uidea-
 tur, sed singulos peculiariter trifaria distinctione intelligat. Addit
 Socrates in histor. lib. 2. cap. 7. Non autem nouam quandam reli-
 gionem, à se excogitatam in ecclesiam induxerunt, sed quæ inde
 ab initio & ecclesiastica traditio habuit, & Christianorum sapientes
 euidenter demonstrarunt. Et reliqua.

Abent ergo quo digni sunt Papæ propugnatores, qui docentie *Omnia*
 bus nobis, omnia ueræ pietatis & salutis plene comprehendendi & tra- *quæ de deo*
 di scripturis canonicis, obijciunt quo scripturæ loco conineantur *credenda*
 uocabula trinitatis, personæ, essentia, substantia, deniq; Christum *sunt, plene*
 habere animam rationalem? Tametsi enim illa uocabula totidem *cōiineri in*
 literis scripta nō legantur in canonicis libris, (utpote alia quàm La *scripturis*
 tina lingua ab ipsis prophetis & apostolis scriptis) res tamen, quas *canonicis.*
 uocabula illa significant, manifestissime in his comprehenduntur
 atq; docentur, quas deinceps omnes & singulæ gentes sua lingua
 enunciare, proq; sua utilitate & necessitate pronunciare possunt.
 Abant cum his & Sophistæ omnes, quibus doctum uideatur, ado-
 randum trinitatis mysterium peregrinis, curiosis, imò & perniciosis.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

intuoluere quæstionibus. Pius satis est simpliciter, & secundum scripturas, symbolumq; apostolorum, credere & confiteri unam esse diuinam naturam siue essentiam, in qua sunt pater, filius, & spiritus sanctus. Neq; hic admodum solliciti sumus, siue substantias aut subsistentias aut personas nomines, modo distinctionem & cuiusque proprietates distinctè exprimas, unitatemq; sic confitearis, ut inter trinitatem non confundas, nec suis personas spoliés proprietatibus.

Testimonia adoranda trinitatis euangelica.
Matth. 28. Verum præstat iam ex scripturis clara proferre testimonia, quibus trinitatis mysterium & personarum distinctionem proprietatemq; euidenter demonstremus. Dicit in euangelio secundum Mattheum dominus, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptisantes eos in nomen patris, & filij, & spiritus sancti: docentes eos seruare omnia quæ præcepta uobis. Ea uerba allegans Tertullianus contra Praxeam, Nouissime mandauit, inquit, discipulis, ut tingerent in patrem, & filium, & spiritum sanctum. Non in unum: nam nec semel, sed ter ad singula nomina, in personas singulas, tingimur. Hæc ille. Ut autem singulæ personæ singulariter exprimentur, ita diuinitas omnium eadem & communis singulariter in eo docetur, quod iubet baptisare non tantum in nomen patris, sed & filij, & spiritus sancti. Negat enim & pernegat apostolus Paulus electionis uas: quæquam in ullius hominis, qui nihil aliud quam homo est, nomē esse baptisandum, aut ab apostolis baptisatum. An, ait, in nomine Pauli baptisati fuistis? Deus est itaque pater, filius, & spiritus sanctus, in quorum nomen baptisamur.

Ioan. 14. 26. Idem dominus in euangelio secundum Ioannem dicit: Cum uenerit paraclætus, quem ego mittam uobis à patre, spiritus ueritatis, is inducet uos in omnem ueritatem. Non à semetipso loquetur, sed quæcunque audierit loquetur. Ille me glorificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit uobis. Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: propterea dixi quod de meo accipiet, & annuntiabit uobis. Habes in his domini uerbis personam patris à quo mittitur spiritus, personam filij qui mittit, & personam spiritus sancti qui uenit: habes item communionem diuinitatis & omnium bonorum inter se mutuam & æqualem. Spiritus enim non à semetipso loquitur, sed quod audierit. De meo, inquit filius, accipiet. Et iterum, Omnia quæcunque habet pater, mea sunt: ergo & quæ filius habet, patris sunt: estq; cœqualis omnium diuinitas, gloria, & maiestas.

Ioan. 3. Congruit cum his apertissimis elogijs, testimonium euidentissimum

num beatissimi Ioannis baptistæ, & hoc quidem duplex. Principio, Quem misit deus, inquit, is uerba dei loquitur. Non enim ad mensuram huic dat deus spiritum Pater diligit filium, & omnia dedit ei in manum. Qui credit in filium, habet uitam æternam, &c. Iterum habes in una diuinitate tres personas distinctas proprietatibus. Pater enim diligit, miratur filium, & omnia dat ei in manum. Filius mittitur, accipit omnia, sed spiritus sanctus datur à patre, & accipitur à filio iuxta plenitudinem. Deinde clamat idem ille Baptista & ait, Vidi spiritum descendentem specie columbæ de cælo, & mansit super eum. Et ego non noueram eum: sed qui misit me, ut baptisarem aqua, is mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptisat spiritu sancto. Et ego uidi, & testatus sum hunc esse filium dei. Rursus demonstratur nobis luce clarius tres personæ distinctæ, non cõfusæ, Est enim qui Ioannem mittit pater. Spiritus sanctus non est pater uel filius, sed apparet super capite Christi, sub specie columbæ. Filius autem, filius, non pater, & patris quidem filius est, cuius capiti insidet spiritus sanctus. Huc iam pertinet ipsum patris cõlitus super Christum delatum testimonium. Dicit enim, Hic est filius meus dilectus, in quo placata est anima mea. Non potest autem idem sibi esse pater & filius: sed alius est pater, alius est filius: uerum non aliud, sed idem deus, eiusdem naturæ. Filius enim alibi clarissime dicit, Ego & pater unum sumus.

Porro quid clarius dici poterat pro personarum in adoranda trinitate expressa distinctione proprietatibus, quàm quod archangelus Gabriel apud S. Lucam dominicæ incarnationis sacramentum explanans, manifestè uirgini deiparæ dicit, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Quapropter & quod nasceretur sanctum, uocabitur filius dei. His quid obsecro poterat uel fingi manifestius & euidentius? Habes altissimi personam, nimirum patris. Nam præcessit in uerbis angeli, Is erit magnus, & filius altissimi uocabitur. Est autem filius patris filius. Habemus & filij & sancti spiritus expressas personas, cum suis proprietatibus, nec immixtas nec confusas. Pater non incarnatur nec spiritus sanctus, sed filius. Patri nascitur è uirgine filius, is qui erat æterna & ineffabili generatione filius, spiritus sanctus autem, qui est uirtus altissimi, obumbrat uirginem, redditurque fœcundam. Ita uerò distinctas non diuisas uidere licet personas, proprietatibus, non essentia diuinitatis uel natura distantes.

Subijciam alia quoque (quamuis hæc abundè satisfacere poterant) Apostolica

DE DEO ET EIVS COGNITIONE.

- de trinitate testimonio.* sanctorum apostolorum testimonia, & trium quidē in toto choro
Acto. 2. praeclarissimorum. Beatus Petrus coram ecclesia Israelis praedicans
 uerbum euangelij, sicuti testatur Lucas in Actis, inter alia dicit, Ie-
 sum hunc excitauit deus, exaltauitq; ad dexteram, ac promissionem
 spiritus sancti accepta à patre, effudit hoc quod uos iam cernitis &
 auditis. En deus pater excitat filium & exaltat. Filius excitatur &
 exaltatur: sedet ad dexteram patris. Ab hoc filius accepto spiritu san-
 cto donat hunc apostolis. Spiritus ergo prodit à patre & filio, in
 propria subsistens persona, sed unus amborum spiritus. Porro in
Acto. 10. Sermone habito Caesareae in ecclesia gentium, hoc est in domo fa-
 miliatq; Cornelij centurionis, idem apostolus non minus obscure
 patris filij & spiritus sancti personam exprimit, ac trinitatem in unā
 diuinæ naturæ essentiam connectit.
- Rom. 1.* Sanctus Paulus apostolus in principio epistolæ ad Romanos di-
 cit se ordinatum ad praedicandum euangelium dei, quod promises-
 rit per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui sit geni-
 tus ex semine Dauid, secundum carnem, declaratus autem dei filius
Galat. 4. per potentiam & spiritū sanctificantem. Idem in epistola ad Gala-
 ras, Deus, inquit, misit filium suum, factum ex muliere: ut ad optio-
 nem ius filiorum acciperemus. Quoniam autem filij estis, emisit deus
 spiritum filij sui in corda nostra clamantem, Abba pater. Et iterum
Tit. 2. ad Titum, Deus secundum suam misericordiam, inquit, saluos nos
 fecit per lauacrum regenerationis ac renouationis spiritus sancti,
 quem effudit in nos opulente per Iesum Christum seruatorem nos-
 trum. Verissime ergo de S. Paulo loquens beatus Cyrillus libro in
 Ioan. 9. cap. 45. scribit, Cognouit rectissime diuinus ille uir sanctæ
 trinitatis enumerationem: ac ideo singulas personas proprie atque
 distincte subsistere docet: & tamen incommutabilem identitatē tri-
 nitatis aperte praedicat. Testimonia eius rei si quis omnia colligere
 enumerareq; uellet, omnes Pauli epistolas haud dubie recitaret.
- 1. Ioan. 2.* Beatus Ioannes apostolus & euangelista mysterium trinitatis
 & distinctionem personarum præ cæteris fortissime & euidentissi-
 me asserens proponit: cum in euangelica historia, tum in sua epi-
 stola. Vnum ex multis proferam testimonium. In canonica sua di-
 cit: Quis est mendax, nisi is qui negat Iesum esse Christum? Hic est
 anichristus, qui negat patrem & filium. Quisquis negat filium, is
 ne patrem quidem habet. Vos igitur quod audistis ab initio, in uos-
 bis permaneat. Et mox, Non necesse habetis ut quisquā doceat uos:
 sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, & uerax est, & nō men-
 dacium. Audis in his patrem, audis filium, audis unctioem, id est,
 spiritum

Spiritum sanctum. Pater non est filius, nec hic pater, nec spiritus sanctus pater uel filius: sed pater filij pater est, & filius patris filius, unitio autem proficiscitur ab utroq;. Sunt autem illę personę sic coniunctę & unitę, ut qui unam ex eis neget, nullas habeat. Imo quisquis negat hanc trinitatem, antichristus esse pronunciat. Deum enim, qui unus est in trinitate, & trinus in unitate, negat, adeoq; proprietates dei confundens aut auferens, ipsum deum talem qualis est negat.

Hęc autem testimonia & multiplicia & clarissima arbitror satis facere pijs. Credunt enim scripturis, nec curiosius in diuinam inquirunt maiestatem, his solis contenti quibus bonitati dei uisum est illucescere hominibus. Sunt qui hanc rem, quomodo uidelicet tres personę distinctę dicantur, & sint tamen unus deus, parabolis uel similibus quibusdam adumbrare contendunt. Verum nihil est in rebus creatis (quod & ab initio huius negotij admonui) quod proprie dici possit simile diuinę naturę: nec ullę sunt hominum uoces, quibus proprie loquamur de ea. Nec ullę sunt humana mensuris imagines, quę ad amussim diuinę congruant essentię. Et S. Basilius differens de Vsa & hypostasi dicit, Fieri nequit ut exemplorum collationes per omnia ad ea quadrent, quorum usui exempla seruiunt. Iniuriam ferę adorandę maiestati dicas fieri, si conferatur cum rebus humanis. Sed quoniam infirmitati nostrę scriptura sancta non parum condescendit, dabo simile, quamuis multum dissimile, quod uulgo profertur. Contemplare solem, & ab hoc manantes radios, tum ex utroq; profectum calorem. Vt sol est fons luminis & caloris: ita pater fons est filij, qui est lumen de lumine. Et ut a sole simul & radijs manat calor, ita a patre & filio procedit spiritus sanctus. Iam uerò imaginare solem, qui nunquã cęperit esse, nec esse desiturus sit, nõne ab hoc sempiterno sempiterni nascuntur radij, & utrinq; proficiscetur calor æquę sempiternus, deniq; an non unus essentia uel substantia sol cernatur, trinus autem idem ille propter tres subsistentias uel personas? Vsus est parabola hac solis Tertullianus, cuius uerba quę & alia continent similia non pigebit recitare. Non dubitauerim, ait, filiũ dicere & radicis fruticem, & fontis fluuium, & solis radium: quia omnis origo parens est, & omne quod ex origine profertur, progenies est: multo magis sermo dei, qui etiam proprie nomen filij accepit: nec frutex tamẽ a radice, nec fluuius a fonte, nec radius a sole discernitur (separatur) sicut nec a deo sermo. Igitur secundum horum exemplorum formã, profiteor me duos dicere, deum & sermonem eius, patrem & filium ipsius.

Similitudinibus adumbratur trinitatis mysterium.

Contra Praxeam.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

Nam & radix & frutex duæ res sunt, sed coniunctæ. Et fons & flumen duæ species sunt, sed indiuisæ. Et sol & radius duæ formæ sunt, sed coherentes. Omne quod prodit ex aliquo, secundum sit eius necesse est de quo prodit, non ideo tamen est separatum. Secundus autem ubi est duo sunt, & tertius ubi est tres sunt. Tertius enim est spiritus à Deo & filio, sicut tertius ex radice fructus ex frutice: & tertius à fonte riuus ex flumine: & tertius à sole apex (uel calor) ex radio: nihil tamen à matrice alienatur, à qua proprietates suas ducit. Ita trinitas per cõsertos & connexos gradus à parte decurrens, & monarchiæ nihil obstrepit & *omniovitas* statum (id est, dispensationis mysterium) protegit. Hæc me regulam professum, qua inseparatos ab alterutro patrem & filium & spiritum testor, tene ubique, & ita quid quomodo dicatur agnosces. Et reliqua. Hæc enim omnia Tertulliani sunt: qui non ita multo ab apostolorum sæculo floruit in Aphrica.

*Certitudo
doctrinæ
de trinitate.*

Verum omittis idolis humanis siue parabolis aut similitudinibus, credamus firmiter claro Dei uerbo. Quod non assequitur humana ratio, teneat fides. Quod tradunt sacræ literæ, quod in carne docuit Christus, quod tot miraculis confirmatum est, quod per orthodoxam ecclesiam docet spiritus Dei, id multo certius habendum quam quod mille demonstrationibus probatum sit, aut quod omnibus sensibus percipere possis. Paulus negat se angelum auditurum, si quid diuersum ab euangelio Christi adferret. Quin potius arrogantis stultitiæ est, dubitare de his quæ nobis in scripturis & tanta quidem cū autoritate tradita sunt. Maior infania est, nolle diuinis credere oraculis, non alia causa, nisi quod noster intellectus nõ omnia assequatur, quem tamen scimus ex ingenio & obtenebratum esse & odisse deum. Apud philosophos impudens habetur, si quis reiiciat autoritatem scriptoris alicuius præclari atq; probati. Pythagoricis certè ad persuasionem satis erat *αὐτῶν ἔφα*. Ipse dixit. Et Christianus tergiuersari & quæstiones curiosas neçtere & implicare audent, cum audir, Deus hoc dixit & ita credere docuit. De regis diplomate nemo dubitat, si modo sigillum agnoscat: quanta ergo temeritas est de diuinis addubitare testimonijs, quæ tam clara & spiritui dei firmissime obfignata sunt.

*Sûma credendorum
de trinitate.*

Proinde ut in breuem summam colligamus id quod huius nostræ expositionis præcipuū est, beati patris Cyrilli uerba C. V. commemorabo, quæ leguntur lib. in Ioan. 9. cap. 30. in hæc uerba, Recta fides in deum patrem est, & in filium, non simpliciter, sed incarnatum, & in spiritum sanctum. Sancta enim consubstantialisq; trinitas;

nitatis nominum differentijs, id est, personarum proprietatibus, distinguitur. Pater enim pater est, & non filius: filius quoque filius est, & non pater: & spiritus sanctus, spiritus sanctus est patris atque filij proprius. Eadem enim substantia deitatis est: quare non tres, sed unum deum prædicamus. Oportet igitur in deum nos credere: sed distinctè latiusque fidem exponentes, ut unicuique personæ eandem glorificationem referamus. Nulla enim fidei differentia est, Non enim maior debet esse in patrem, quam in filium aut in spiritum sanctum, sed una & eadem ratio eius & modus est, in tribus æquali mensura personis consistens: ut etiam hoc pacto unitatem naturæ in trinitate fateamur. Hæc firmiter in animis nostris splendere fides debet, quæ in patrem & in filium est, & in filium dico etiam posteaquam factus homo, & in spiritum sanctum. Tantum ille. Hæc omnia plenioribus firmabuntur testimonijs, ubi uerum fuerit ad assertionem diuinitatis filij dei & spiritus sancti. Id quod suo loco reseruamus.

Nemo autem existimabit hæc unitatis & trinitatis dei fidem uel à patribus ecclesiarumque episcopis esse inuentam, uel Christi demum sæculo ab apostolis primum prædicatam. Ad eum enim modum, ad quem exposuimus hucusque, ab exordio mundi crediderunt sancti patriarchæ, prophete & omnes electi dei. Quamuis non negem trinitatis mysterium per Christum mundo clarius esse expositum. Certè patriarchis & prophetis cognitiissimum fuisse trinitatis mysterium inlarefcet ex testimonijs aliquot minimè dubijs, quæ mox subiiciemus: ubi illud prius admonuerimus sanctos dei patriarchas & prophetas simplici reuelatione & uerbo dei acqueuisse, & ideo nullas de Unitate & trinitate dei quæstiones curiosas contexuisse. Clarè intellexerunt unum esse deum patrem omnium, saluatorem unicum, & omnium bonorum autorem, nec alium esse extra uel præter hunc deum. Illi ipsi clarissime perspexerunt dei filium, semen illud promissum, omnia cum patre communia habere: manifestissime enim saluatorem dici, & redemptorem esse, à quo proficiantur & conferantur omnia bona credentibus audierunt: unde iam nullo negotio potuerunt colligere patrem & filium unum esse deum, licet dissent proprietatibus. Quia enim satis certi erant doctrinam de pluralitate deorum damnatissimam ex diabolo pullulasse, coluerunt illi non plures, sed unum deum, quem tamen crediderunt esse trinum. Moses enim eximius dei seruus mox ab initio libri sui primi dicit: In principio creauit deus cælum & terram. Coniungit autem uerbo singularis numeri Creauit, nomē plurale Deum: non ut solecismum committat, sed ut mysterium trinitatis denotet.

*Trinitatis
mysterium
patriar-
chis & pro-
phetis co-
gnitiissimū.*

Gene. 1.

DE DEO ET EIUS COGNITIONE.

Sensus enim est, Deus ille trinus, creauit cælum & terrã. Nam paulo post secum consultans deus de producendo uel condendo homine, dicit, Faciamus hominẽ in imagine nostra. Et faciamus, ait, non faciam. Et, In imagine nostra, non mea. Verum ne quis arbitretur consultationem cum angelis esse factam, audiat ipsum deum apud Isaiam dicentem: Ego dominus faciens omnia, extendens cælum a me (id est ex mea uirtute absq; adminiculo aut socio) firmãs terram. Ergo cum filio consultauit pater, per quem & sæcula condidit. Rursum ne quis existimet, quod Iudæi obtinent, numero pluratio ista de deo honoris gratia ad morem humanum dici, audias licet quod mox in fine cap. 3. sequitur, Ecce Adam ille factus est sicut unus ex nobis, ut sciat bonum & malum. Posuit autem factus est per enallagen, pro fiet aut eueniet: ut sit sententiã, Ecce hoc ipsum eueniet Adamo, quod uni ex nobis, nempe filio: nimirum ut experiat bonum & malum, id est, fortunã uariam, morbos uidelicet, calamitates & mortem, suauia (ut dici solet) & amara. Hæc est enim fors hominis. At filius incarnatus pro nobis, non pater, non spiritus sanctus, in similitudine ut homo repertus, & uariam fortunam etiam mortis expertus est. Id quod Adamo consolationis (non illusionis) gratia dictum claret. Sicut enim corpus protoplastorum uerimento contra iniuriam cæli muniuerat bonus dominus, qui peccatorem in exilium eijcere statuerat: ita animũ mœstum solatur consolationis plenissimo incarnandi passionisq; exemplo. Sic autem corpore & anima instructos demum eijcit ex horto felicitatis in calamitosissimum exilium. Huius generis testimonia ubiq; plurima occurrunt. Nam Abraham tres uidit, sed cum tribus uelut cum uno colloquitur, & unum adorat. Et, Pluit dominus super Sodomam & Gomorram sulphure & igni a domino de cælis, & subuertit ciuitates illas. Cæterum ne quis interpretaretur, Pluit dominus a domino, id est a cælo, ipse subiungit mox, De cælis. Vt enim pater per eundem operatur adhuc. Post Mosen uerò prophetarum celeberrimus Dauid in Psalmis: Verbo domini, ait, cæli facti sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Audis autem unum esse dominum, in quo interim uerbum est & spiritus, utraq; distincta, licet non separata. Dominus enim cælos facit, sed per uerbum: cæterũ omnis cælorum ornatus constat spiritu oris domini. Idem Dauid canit: Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Alibi uerò idem hic Dauid fatetur disertè præter dominum non esse alium. Hic interim non minus clare

Gene. 18.

Gene. 19.

Psal. 34.

Psal. 110.

clare canit, Dixit dominus domino meo, patrem utiq; intelligens, qui filium Dauidis dominum collocarit ad dexterā in cœlestibus. Ex Isaia colligi possunt plurima testimonia. Excellēs uerō illud est, quod citauit Mathæus apostolus hisce uerbis: Ecce filius meus quem elegi, dilectus meus, in quo placata est anima mea: ponā spiritum meum super illum, &c. Cum hoc congruit quod & Lucas citauit: Spiritus domini super me, eo quod unxit me, ad euangelisandum pauperibus misit me, &c. Habes in his testimonijs patrem, filium, & spiritum sanctum. Hæc pauca ex multis. Nec enim affectamus uniuersas scripturas ueteris Testamenti euoluere.

Hanc ergo fidem qua credimus in deum patrem, filium, & spiritum sanctum, accepimus ab ipso deo, traditā nobis per patriarchas & prophetas, omnium clarissimē uerō declaratam per ipsum dei filium, dominum nostrum Iesum Christum, & sanctos eius apostolos: unde iam nullo negotio colligimus, cur omnes ecclesiarū syncriores antistites, uel ministri totaq; Christi ecclesia hanc fidem tanto coluerint defenderintq; cōsensu, inde ab apostolorum morte. Impijsimū certe fuisset, hac catholica & orthodoxa fidei forma relicta, eligere & sequi nouam. Extant etiam hodie multorū ecclesiasticorum scriptorum pijsimi & doctissimi libri, quibus orthodoxā hanc catholicamq; fidem ex scripturis sanctis, & declararunt & defenderunt contra impios hæreticos. Extant uaria, sed omnia eiusdem generis, Symbola fidei, in multis ædita episcoporum synodis. Extat, discitur & recitatur hodie ab uniuersali ecclesia, & singulis eius membris doctis & idiotis, omniscq; sexus & ætatis hominibus symbolum, quod apostolorum dicitur: quo nihil aliud quā quod hæctenus declarauimus profitemur, nos uidelicet credere in unum deum, nempe in patrem, filium, & spiritum sanctum. Cumq; tanta semper fuerit ab ipso mundi exordio omnium sanctorum in fide ista uera consensio, pijsime ab antiquis principibus regibusq; cautum est, ne quis porro audeat fidē hanc de sancta dei unitate & unitate, uel in dubium uertere, uel curiosis quaestionibus disputationibusq; inuoluere. Configebatur olim in populo Israëlito, quisquis limitem præfixum fuisset prætergressus. Sunt & nobis præscripti circa cognitionem dei termini, quos præterisse nocet, imò quod præsentissima morte punitur.

Faxit dominus, ut ipsum, qualis est, deum summum, optimum, maximum, cognoscamus uerē, & colamus religiosē. Hæctenus enim de modis & formis cognoscendi deum, qui substantia unus, personis trinus est, differuimus, qua potuimus simplicitate, synce-

Isaia 42.
Math. 12.

Isaia 61.
Luca 4.

Mysterium trinitatis nō esse uentilandū disputationibus curiosis.

Symbolū.

Exodi 19.

DE CREATIONE MVNDI.

ritate ac breuitate, Agnoscimus interm & saremur liberè, nihil ha-
ctenus & istis quidem omnibus tanta dignum maiestate esse prola-
tum. Maior est enim deus æternus optimus maximus, omni mai-
estate, omni eloquentia omnium hominum, tantum abest, ut existi-
mem me mea infantia hic præstitisse tantillum. Quinimò supplex
dominum clementissimum oro, quo nobis omnibus, pro sua mise-
ricordia & liberalitate, intellectum mētis nostræ illuminet se digna
cognitione, per Christum dominum nostrum.

*Deum esse creatorem omnium, omniaq̄ sua gubernare pro-
uidentia: ubi et de bona dei erga nos uoluntate, ac prædestina-
tione differitur.* SERMO IIII.

RESTAT, fratres, ut his quæ de deo protulimus, iam
coronidis uice quædam non admodum proluxa de ea
dei Creatione subijciamus hodierno sermone, qua ip-
se conditor omnium, omnia ad uilitatē hominum, salu-
berrime condidit, cū utibilia tum inuisibilia, eademq̄ nunc ut sem-
per gubernat uel moderatur sapientissime. Inde enim non medio-
cris dei cognitio nobis obtinget, & illustrabuntur multa, quæ in su-
periore tractatione parcius delibauimus. In indaganda consideran-
da excolendaq̄ creatione uniuersū, partiumq̄ eius laborauit omnis
externorum domesticorumq̄ sapientum diligentia, & laborat ad-
huc laborabitq̄ donec hic mundus durauerit. Quis enim hucusq̄
uel sapientissimus peritissimusq̄, uel diligentissimus scriptor natu-
ralis historiarū, non plurima posteris elaboranda reliquit? Quis uel
hodie, licet utatur doctissimorum scriptorū opera industriaq̄, non
cogitur adhuc plura & maiora mirari, quàm uel isti sint assequuti,
uel ipse assequatur? Vult sapientissimus dominus perpetuò ho-
mines ingeniosos donisq̄ cælestibus locupletatos occupari, exer-
ceriq̄ in indagandis preferendisq̄ creationis & naturæ arcanis.
Cæterum nos simpliciter comprehendimus fide cōdita esse sæcula
ex nihilo nullaq̄ præiacente materia, per uerbum dei à deo, subfi-
stereq̄ in uirtute spiritus diuini. Sic enim crediderunt & docuerunt
Dauid rex, & Paulus doctor gentium.

*Psal. 34.
Heb. 11.*

Tametsi uerò uniuersa ratio, & creationis modus paucis nec com-
prehendi, nec proponi queat, conabor tamen quædam profere in
medium, ex quibus utuntq̄ rerum summa diligenter cōtemplanti
elucescat. Ac malo hic alienis uti uerbis, quàm meis, maxime cum
existi

existimem hoc negotiū uix posse uinidius exponi, quam enarrarit
 Tertullianus in libro de Trinitate huiusmodi uerbis, Deus cælum *Historia*
 alta sublimate suspendit, terram deiecta mole solidauit, maria so- *Creatione*
 luto liquore diffudit, & hæc omnia proprijs & cōdignis instrumē- *breuibus*
 tis & ornata & plena digessit. Nam & in solidamento (firmamen- *comprehen*
 to) cœli luciferos solis ortus excitauit, lunæ candentis globum ad sa-
 solarium noctis menstruis incrementis orbis impleuit, astrorum e- *Cælum &*
 tiam radios uarijs fulgoribus micantis lucis (noctem) accendit: & *sydera.*
 hæc omnia legitimis meatibus circumire totum mundi ambium
 uoluit: humano generi dies, menses, annos, signa, tempora, utilita-
 tesq; factura. In terris quoq; altissimos montes in uerticem fustu *Terra.*
 lit, ualles in ima deiecit, campos equaliter strauit, animalium greges
 ad uarias hominum seruitutes utiliter instituit, Sylvarum quoq; ro-
 bora humanis usibus profutura solidauit, fruges in cibum elicit, *Mare.*
 fontium ora reserauit, & lapsuris fluminibus infudit. Post quæ
 ne non etiam ipsis quoq; delicijs procurasset oculorum, uarijs flo-
 rum coloribus ad uoluptatem spectantium cuncta uestiuit. In ipso
 quoq; mari, quamuis esset & magnitudine & utilitate mirabile, mul-
 timoda animalia, nunc mediocris, nunc uasti corporis finxit, inge-
 nium artificis de institutionis uarietate restantia. Quibus non con-
 tentus, ne forte fremittis & cursus aquarum cum dispendio posses-
 soris humani, alienum occuparet elementum, fines litoribus inclu-
 sit, quo cum fremens fluctus, & ex alto sinu spumans unda uenis-
 set, rursus in se rediret, nec terminos cōcessos excederet, seruans iu-
 ra præscripta, ut diuinas leges tanto magis homo custodiret, quan- *Homo.*
 to illas etiam elementa seruassent. Post quæ hominem quoq; mūdo
 præposuit, & quidem ad imaginem Dei factum: cui mentem &
 rationem indidit & prudentiam, ut deum posset imitari: cuius est
 corporis terrena primordia, cœlestis tamen & diuini halitus inspi-
 rata substantia. Quæ cum omnia illi in seruitutem dedisset, solum li-
 berum esse uoluit. Et ne in periculū caderet rursus soluta libertas,
 mandatarum posuit, quo tamen non inesse malum in fructu arboris
 diceretur, sed futurum, si forte in uoluntate hominis de contemptu
 datæ legis admoneretur. Nam & liber esse debuerat, ne incōgruen-
 ter dei imago seruiret: & lex addenda, ne usq; ad contemptum dan-
 tis, libertas effrenata prorumperet: ut & præmia condigna & meri-
 ta pœnarum consequenter exciperet, suum iam habens illud, quod
 motu mentis in alterutram partem agitare uoluisset: ex quo morta-
 litatis inuidia utiq; in ipsum redit, qui cum illâ de obedientia posset
 euadere, in eandem incurrit, cum ex consilio peruerso deus esse se-

Angeli. stinat, &c. Idem addit super solidamentum partibus, quæ hodie nõ sunt nostris contemplabiles oculis, angelos prius institutos, spirituales uirtutes digestas, thronos potestatesq; præfectas, & alia multa cælorum spacia immensa, & sacramentorum infinita opera esse condita, &c. Hæc ille. Quorum quidem omnium summa hæc est, deus ex nihilo, potentia sua, cælum condidit, mare, & terram, quæ mox ornauit, ditauitq; omnium bonorum genere. In mundum autem hunc qui merito appellationem accepit ab ornatu, ceu in magnificentissimum palatium, omni suppellectile splendidissima in-

David celebrat creationis beneficium. structum, induxit hominem, cui & omnia subiecit. Id quod David multa cum admiratione celebrans canit. Domine dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in uniuersa terra? Quoniam eleuata est magnificentia tua super cælos. Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudẽ, propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem. Equidem suspiciam cælos tuos, opus digitorum tuorum, lunam & stellas quæ tu præparasti. Quid est homo, quod memores eius, aut filius hominis, ut rationem eius habeas? Minuisti eum paulò minus ab angelis (uel à deo) gloria et honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues, insuper & pecora campi, uolucres cæli, & pisces maris, qui perambulant semitas maris. Domine do-

Psal. 89. Psalmo 8. Idem alibi canit. Tui sunt cæli, ô deus, & tua est terra, orbem & plenitudinem eius tu fundasti ea. Tibi diem, tibi etiam noctem tu ordinasti luminaria & solem: tu stauisti omnes terminos terræ, æstatem & hyemem tu formasti ea. Quis autem tam stupidus, qui non ex his nullo negotio colligat, quantus sit deus noster, quanta uirtus dei, quàm bonus, diues, & munificus in hominem, nihil tale meritum, deus, qui tantas opes, exquisitissimasq; delicias, & ornatus, nunquam satis laudandum, propter hominem condidit, & ea omnia quæ condidit homini subdidit, seruireq; uoluit?

Deus cuncta gubernat. Porro in creatione mundi considerata uenit & uniuersi per eundem deum conseruatio & gubernatio. Neq; enim mundus sua uirtute subsistit aut permanet, neq; suo arbitrio uel temerè mouetur & agunt, quæcunq; mouentur & agunt. Dominus enim in euangelio dicit: Pater meus ad hoc usq; temporis operatur, & ego operor. Nam & Paulus: Deus per filium, inquit, etiam sæcula condidit, moderaturq; & portat omnia uerbo potentia suæ. Item, Per deum uiuimus, mouemur & sumus. Et rursus, Deus non expertem testimonij se hæcenus sinebat, dum beneficia conferret, de cælo nobis dans

ans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra. Et Theodoretus de Prouidentia: Longe absurdissimum, inquit, est dicere, deum creasse omnia, eorum autem quæ fecit nullam habere curam, & creaturam ueluti cymbã aliquam & clauo & gubernatore destitutam à contrarijs uentis huc & illuc impelli, scopulisq; & rupibus allisam confringi. Proinde hoc loco commemoranda uenit diuina gubernatio & prouidentia: quam cum Epicureis negant etiam hodie omnes impij, dicentes in animis suis, An curaret res terrestres qui cælos inhabitat? An obseruaret dicta & facta nostra minutissima omnipotens? Consultit ille omnibus creaturis suum ingenium & suam naturam, relinquens modo in manu consilij sui, ut pro suo ingenio moueantur, crescant, pereant, breuiter agant quod libet. Nescit hæc deus, neq; admodum de his est sollicitus. Sic impij quidem impie ratiocinantur: scriptura autem discretè & multis pronunciat imò demonstrat, deum prouidentia sua curare res mortalium, omniumq; propter hominem conditarum rerum. Ac utilissimum imò necessarium fuerit aliquot proferre super his ex uerbo dei testimonia.

Dauid in sacris carminibus, Regnabit, ait, dominus in æternum; & regnum eius, regnum omnium sæculorum est, & domitatio eius in generatione & generatione. En regnum dei, inquit, regnum est omnium sæculorum, & domitatio eius in sempiternas generationes. Proinde mundum & omnia quæ in mundo sunt, non tantum creauit deus, sed moderatur & cõseruat adhuc, gubernabitq; ac conseruabit in finẽ usq;. Nam idem rex & uates Dauid prouidentiam dei circa hominem celebrans canit: Tu domine cognouisti siue se-
Psal. 45.
Psal. 139.
 deam siue surgam: omnes uias meas exploratas habes. Quia non est uerbum in lingua mea, quod non uniuersum noueris domine. A tergo & à fronte formasti me, & posuisti super me manũ tuam. Et quæ sequuntur in Psalmo 138. qui totus huc pertinet. Congruit cum doctrina Dauidis, testimonium Solomonis dicentis. Cor regis in manu dei est sicut fluctus aquarum, quorsum uolet inclinabit, sua cuiq; uia placet, dominus uerò corda impellit. Nam & in euangeliio dixit dominus: Nonne duo passeruli minuto asse uaneunt, & unus ex illis nõ cadet super terram sine patre uestro? Vestri uerò etiam pili capitis omnes numerati sunt.

Sunt præterea alia in scripturis de diuina prouidentia testimonia euidencia. Daniel sapientissimus Orientis, & propheta dei excellentissimus: Domini est sapiëntia, inquit, & fortitudo: ipse est qui mutat tempora, & quæ fiunt in tempore: abijcit reges & instituit reges; dat

DE PROVIDENTIA DEI.

sapientiam sapientibus, & scientiam ijs qui pollut intelligētia: ipse
 reuelat profunda & abscondita: nouit quid sit in tenebris, & habi-
 ta: lux cum eo. Porro Ethan Ezrahitā canit: Tu domine, domina-
 ris mari procelloso: cum attollit fluctus suos, tu compescis eos. Tu
 brachium habes omnipotentia præditum, roboras manum tuam,
 attollis dexteram tuam. Iustitia & æquitate stabilirum est regale so-
 lium tuum, bonitas & fides antecedunt faciem tuam. David uerò,
 Psal. 104. De fructu operum tuorum, ait, o deus, saturabitur terra. Et produ-
 cit scænum pecori, & herbam ad usum hominis, & panem qui con-
 firmet cor hominis, uinum autē ut exultaret, Et mox in eodem Psal-
 mo: Vniuersa ex te pendent, ut des eis cibū suum suo tempore: teq̄
 dante colligunt, & te manum aperiente satiantur bonis: Si autem
 abscondas faciem tuam, turbatur: siq̄ spiritum eis eripias expirant,
 Psal. 145. & redeunt in suum puluerem, Item, Sustainat dominus omnes ca-
 dentes: & erigit omnes collapsos. Dominus soluit compeditos: dor-
 minus illuminat cæcos. Dominus custodit aduenas, orphanum &
 Psal. 146. uiduam subleuabit, & uiam impiorum exterminabit. Magnus do-
 Psal. 147. minus noster, & magna uirtus eius, & intelligentiæ eius non est nu-
 merus. Hic numerat stellas, & omnes suis uocat nominibus. Ipse or-
 perit cælum nubibus, & parat terræ pluuiam. Dat iument opabu-
 lum suum, & pullis coruorum crocitantibus. Dat niuem sicut lanā,
 pruina sicut cinerem spargit: Projicit glaciē suam sicut buccellas,
 ante faciem frigoris eius quis sustinebit? Mittet uerbum suum & li-
 quefaciet ea, stabit spiritu suo & stillabunt aquæ: Et iterum: Scio
 Psal. 135. quod magnus est dominus, & antecellit omnes deos. Qui fecit que-
 cunq̄ uoluit in cælo & in terra, in mari & omnibus abyssis. Qui
 eleuat nubes ab extremitate terræ, & fulgura conuertit in pluuiam.
 Qui producit uentos de thesauris suis. Recitantur huius generis
 plurima in libro Iob cap. 38. & 39. ac passim in Psalmis librisq̄ san-
 ctorum prophetarum: uerum sufficiunt hæc quæ hactenus recita-
 uimus testimonia, abunde satis testificantia, deum providentia sua
 gubernare hunc mundum, & omnia quæ sunt in mundo, hominē
 in primis ipsum mundi possessorem, propter quem condita sunt
 omnia.

*Contra gen-
 tilissimum.* Nihil hic tribuimus fato, uel Stoico, uel astrologico, necq̄ quic-
 quam nobis negotij est cum ethnica illa bona uel mala fortuna. Ab-
 horremus in uniuersum à philosophicis in hac causa disputatio-
 nibus, à scripturarum prophetarum apostolicarumq̄ ueritate alie-
 nis. In solo uerbo dei acquiescimus, ideoq̄ simpliciter & credimus:
 & docemus, deum omnia sua providētia gubernare, idēq̄ pro bona
 sua

sua uoluntate, iudicio iusto, ordineq; pulcherrimo, per media iustissima equissimaq; quæ si quis aspernerur & solū iactūet prouidentia uocabulum, fieri non potest ut recte intelligat prouidentia negotium. Obstrepunt, Quandoquidē dei prouidentia gerūt in mundo omnia, non est quod nos interponamus nostram industriam: licet otiosis stertere: satis fuerit tantum dei expectare impulsū. Si enim indigerit nostra opera, uel nolentes adiget ad opus quod per nos fieri uolet. Cæterū sancti in scripturis proponuntur nobis longe sincerior & sentire & loqui, iudicareq; de prouidentia. Angelus dicit discretis ad Lothum uerbis: Festina in Zoar, & illic seruare: neq; enim facere possum quicquam, donec tu illuc uenias. En prouidentia dei seruatur cum suis Loth; perduntur ciues Sodomæ, & uicinorum urbium. In ipso tamen opere conseruationis requiritur labor Lothi, & spontaneus quidē ille, Imò, Non possum facere quicquam, ait dominus, donec tu uenias Zoar. Dauid propheta & rex, clare dicit: Ego in te speraui dñe, dixi deus meus es tu: in manu tua sunt tempora mea. Idē tamen ille qui se totū in diuinā cōiecerat prouidentiam, sedulo deliberauit quomodo sua diligētia & industria eludat, subterfugiatq; Saulis soceri sui insidias. Neq; aspernatur auxiliū & artes Michol dilectę cōiugis. Non regerit dicens, Omnia aguntur dei prouidentia, artibus ergo nullis opus erit. Poterit me eripere ex militum patris nostri manibus, qui omnipotens est, aut alio modo seruare miraculoso: quiescamus nos, & sinamus deum operari in nobis. Intellexit autem prouidentiam, ut per media certiq; ordine procedere, ita sui esse officij, in timore dei se medijs applicare, omnemq; mouere lapidem. Audit S. Paulus sibi manifestē dicit à domino: Sicut Hierosolymis de me testificatus es, ita oportet tibi & Romæ testificari. Et quanquā nihil de ueritate promissionum dei addubitarer, nec ignorarer diuinę prouidentia uirtutem, nihilominus nepotem ex sorore sua nunciantem, Iudæos conspici rasse in Pauli necem, clanculum dimittit ad Tribunal, petium, ne producat ad postulationem Iudæorum. Nec difficilem se præbet militibus Romanis, deducētib; ipsum Antipatrida, inde uerò comitantibus ipsum equitibus Cæsaream usq;. Idem rursus nauigans in mari Adriatico, & uicinus periculosissimo naufragio, percussis in nauī alijs comilitonibus, dicit: Hortor uos ut bono animo sitis: lactura enim animæ nulla erit ex uobis, sed tantum nauis. Astitit enim mihi hac nocte angelus dei, cuius sum ego, quem & colo, dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet sisti, Et ecce donauit tibi deus omnes qui nauigāt tecum. Propter quod bono animo estote:

Sancti me-
dia non ne-
gligent.
Gene. 19.

Psal. 37.

1. Sam. 19.

Acto. 23.

Acto. 27.

DE PROVIDENTIA DEI.

uiri. Credo enim deo, quod sic erit quemadmodum dictum est mihi. Cæterum paulò post nauis è nauis fugere quæreūbus, dixit idem Paulus Centurioni & militibus: Nisi hi in nauis manserint, uos salui fieri non potestis. Pertinent itaq; & media per quæ operatur deus ad prouidentiam: unde minime sunt negligenda. Sunt sanè ex diuina gubernatione uel prouidentia diuina omnis generis impressiones, igneæ, aeræ, & aqueæ. Dei enim uirtute, non sua ipsius, necq; temerè fecundat terram æther, fluunt aquæ & resiliunt, terra fructus suos profert. Et quanquam sancti nihil hic fieri existiment propter sua merita, dicente apud Mathæū saluatore: Pluit pater super iustos & iniustos; nunquam tamen obliuiscuntur uerborum prophete dicentis: Si uolueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Si uerò contumaces fueritis, gladio deuorabimini. Quoniam os domini loquutum est. Propheta enim ille magnus Moses prior dixit: Si diligenter audieris uocem domini dei tui, ut facias & custodias mandata eius, uenient super te omnes benedictiones. Benedictus eris in ciuitate: benedictus eris in agro. Benedictus erit fructus uentris tui, benedictus erit & fructus terre. Aperiet tibi dominus ipsum cælum, ut det pluuiam terræ tuæ tempore suo. Quod si uocem domini dei tui non audieris, ut custodias atque facias, uenient super te omnes maledictiones. Maledictus eris in urbe, maledictus eris in agro; & cæli super caput tuum erunt ærei: ac plagis multis percutiet te dominus, &c. Ac historię testantur illa dei populo cuncta sic euenisse, certè non sine dei prouidentia. Successus omnis dei benedictio est: calamitas & aduersitas eius maledictio. Hinc ergo colligitur sancti, prouidentia dei moderari res hominum, sed ideo sibi minime esse stertendū & media aspernanda, quinimò sedulo ambulandum per gratiam dei in uis & medijs siue in præceptis ac institutis diuinis. Nam prouidentia dei ordinem rerū non turbat, officia uite, laborem & industriam non abrogat, nec tollit è medio iustam æconomiam ac obedientiam, sed per hæc operatur salutem hominum accommodantium se religiosè per auxilium diuinum decretis seu instituto & operationi diuinæ: cui merito acceptum ferunt quicquid bene sit, contra corruptioni humanæ & nostræ inscitie ac peccatis quicquid male sit. Bella ergo, pestes, & uarias calamitates, etsi per dei prouidentiam mortales affligere norunt sancti, illa tamen omnia hominum peccatis ferunt accepta. Nam deus bonus est, qui mallet nobis bene quàm male esse. Imò ipse non raro pro bonitate sua, pessima consilia nostra in bonū nostrū cōuertit: ut uidere est in historia Iosephi in Genesi.

Certè

Certe ex accurata diuinæ prouidentia consideratione colliguntur *Bona dei*
 omnes p̄i deum optimum, optime uelle hominibus. Nam maxi- *uoluntas dis-*
 ma illi de nobis cura est, nō in magnis duntaxat rebus, sed etiam in *citur ex dei*
 minimis. Tenet ille numeratos dies uitæ nostræ. In conspectu eius *prouidens*
 sunt omnia, & singula membra nostra, tam interiora, quàm exteriora. *tia.*
 Nam clarè dicit in euangelio dominus, omnes capitis nostri pi-
 los esse numeratos. Tuetur nos sua prouidentia cōtra omnes mor-
 bos & omnia pericula. Alit nos, reparat, conseruat. Omnes enim
 creaturas ut ad salutem hominum condidit, ita conseruat & bono
 hominis applicat easdem.

Non minus consolatur pios dei cultores, doctrina de Præscien- *De præde-*
 tia & Prædestinatione dei, quæ cum Prouidentia cognationē quan- *stinatione*
 dam habent. Præscientiam uocant illam in deo cognitionem, qua *dei.*
 cuncta priusquam fiant, nouit, omniaq; quæ sunt fuerunt & erunt,
 tenet ob oculos præsentia. Cognitioni enim dei omnia sunt præ-
 sentia, nihil præteritum, nihil futurum. Prædestinatio autem decre-
 tum dei æternum est, quo destinauit homines uel seruare uel per-
 dere, certissimo uitæ & mortis termino præfixo. Vnde & præfinitio
 alicubi eadem appellatur. De his disputatur uarie, & à præfinitio-
 dem satis curiose & spinose, ac ita quidem ut nō solum animarum
 salus, sed & gloria dei apud simpliciores ueniat in periculum. Re-
 ligiosi scripturarum scrutatores uel interpretes agnoscant hic nihil
 permitendum esse humano ingenio, sed à pronunciatu scripturæ
 simpliciter pendendum, agnoscant modum, ut in rebus omnibus,
 ita in hac in primis seruandum. Perpetuò itaq; hæc S. Pauli uerba, *Rom. 11.*
 oculis & mentibus ipsorum obuersantur. O altitudo diuinitarum sa-
 pientia & scientia dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia e-
 ius, & inuestigabiles uia eius. Quis enim cognouit sensum domi-
 ni? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit ei, & redde-
 tur? Illi ipsi nunquā obliuiscuntur admonitionis sapientissimi uiri *Eccli. 30.*
 Iesu Syrach, dicentis: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scruta-
 tus fueris: sed quæ præcepit tibi deus, illa cogita semper, & in plu-
 ribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessa-
 rium ea quæ abscondita sunt uidere oculis tuis. Interim uerò nec
 contemnunt nec negligunt ea quæ de hoc negotio deus seruis suis
 per apertas scripturas reuelare dignatus est. Præscientia dei multa
 exant, præsertim in prophetia Isaia cap. 47. & sequentibus, testimo-
 nia, quibus etiam dominus demonstrat se uerum esse deum. Cæte-
 rum ab æterno immutabili cōsilio præfinit uel deus, qui saluari, qui ue-
 damnari debeant. Finis autem, siue decretum uitæ & mortis breues

DE PRAEDESTINATIONE DEI.

est & omnibus pijs perspicuum. Finis praedestinationis uel praestimationis, Christus est dei patris filius. Decreuit enim deus seruare omnes quotquot communionem habent cum Christo unigenito filio suo, perdere autem omnes quotquot à Christi filij sui unici communionem alieni sunt, Communionem uero cum Christo habent fideles, alieni à Christo sunt infideles. Nam Paulus in epistola ad Ephesios: Elegit nos deus, inquit, in Christo, antequam iacerentur fundamenta mundi, ut essemus sancti & irreprehensibiles coram illo, per charitatem; qui praedestinauit nos, ut adoptaret in filios, per Iesum Christum in se, iuxta beneplacitum uoluntatis suae, ut laudetur gloria gratiae suae, qua placatus est nobis in dilecto. En elegit nos deus, & elegit ante iacta mundi fundamenta, elegit autem ut essemus irreprehensibiles, hoc est, aeternae uitae haeredes. Caeterum in Christo, per uel propter Christum nos elegit. Et adhuc clarius: Praedestinauit nos, inquit, ut adoptaret in filios, sed per Christum, id est gratis fecit, ut gloria detur gratiae diuinae. Proinde quicumque in Christo sunt, electi sunt. Nam & Ioannes apostolus dixit: Qui habet filium, uitam habet: qui non habet filium dei, uitam non habet. Cum apostolica doctrina congruit euangelica. Nam in euangelio dicit dominus: Haec est uoluntas eius qui misit me patris, ut omnis qui uiderit filium & credit in eum, habeat uitam: & ego suscitabo eum in nouissimo die. En haec est uoluntas siue decretum dei aeternum, ait, ut in filio per fidem salui fiamus. Rursus & ex contrario de praedestinati ad mortem, dicit dominus: Qui non credit, iam condemnatus est, quia non credidit in nomine unigeniti filij dei. Haec est autem magis tenebras quam lucem. Proinde si meroges, an electus sis ad uitam, an praedestinatus ad mortem, hoc est, an sis de damnandorum, an saluandorum numero, simpliciter ex scriptura euangelica & apostolica respondeo: Si communionem cum Christo habes, praedestinatus es ad uitam, & es de numero electorum: si uero alienus es à Christo, utcumque uidearis pollere uirtutibus, praedestinatus es ad mortem, ac praescius, ut aiunt, ad damnationem. Alius & penitius in confessum diuini consilij subrepere nolo. Atque hic repeto superiora scripturae testimonia: Deus praedestinauit nos, ut adoptaret in filios per Iesum Christum. Haec est uoluntas dei, ut qui credit in filium, uiuat: qui uero non credit, moriatur. Fides ergo certissimum signum est quod electus sis, dumque uocaris ad communionem Christi, & fidem doceris, electionem & beneuolentiam suam erga te declarat benignus deus.

Sane

Ephes. 1.

1. Ioan. 5.

Ioan. 6.

Ioan. 3.

Quis electus
Eius & praedestinatus
sit ad uitam?

Sanè perquam grauius tentantur & exagitantur quaestione electionis simpliciores. Conatur enim diabolus ingerere ipsorū mentibus odium dei, quasi inuideat nobis salutem, destinariq; mortis. *Tentatio grauis in hac causa.* Hoc ut facilius persuadeat nobis improbè fidem nostram labefactare contendit, quasi dubia sit nostra salus, quæ incertæ dei electioni innitatur. Contra ignita hæc tela muniam serui dei pectora, huiusmodi ex scriptura petitis cogitationibus, adeoq; consolationibus. Prædestinatio dei nulla innititur aut mouetur uel dignitate uel indignitate nostra: sed ex mera gratia & misericordia dei patris, in solum respicit Christum. Et quoniam in hunc innititur salus nostra tantum, non potest non esse certissima. Nam hallucinantur qui existimant prædestinari à deo ad uitam saluandos propter merita uel bona opera quæ in ipsis prouidet deus. Nam apostolus Paulus diserte dicit: Elegit nos in Christo, in sese, iuxta beneplacitū uoluntatis suæ, ut laudetur gloria gratiæ suæ. Et iterum: Non est uolentis neq; currentis, sed miserentis dei. Rursus, Deus saluos nos fecit, & uocauit uocatione sancta, non secundum opera nostra, sed secundū suum propositum & gratiam, quæ data est nobis per Christum Iesum, ante tempora æterna, sed reuelata est modo per apparitionem domini nostri Iesu Christi. Gratis ergo nos ex mera sua misericordia, non propter merita nostra, sed propter Christum, & non nisi in Christo elegit, & propter Christum complectitur. Quia pater ei, & hominum amator. De quo & propheta Dauid cecinit: Misericors & clemens est dominus, longanimis & multæ pietatis. Et quemadmodum miseretur pater filiorum, ita misertus est dominus timentibus se. Ipse enim nouit figmentum nostrū, recordaturq; quod puluis sumus. Quinimò apud Isaiam legimus: Nunquid obliuiscetur mulier infans sui, ut nō misereatur filij uteri sui? Vtuncq; uero illa obliuiscatur, ego tamen tui nō obliuiscar. Certè in Christo filio dei unigenito nobis exhibito, declarauit deus pater quanti nos faciat. Inde colligit apostolus: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus dedit illum, qui fieri potest, ut non & cum eodē omnia donet? Quid ergo non polliceamur nobis de tam benefico patre? Neq; enim cōqueri poteris tibi nō esse datum filium, uel tuum non esse, quem dicit apostolus datum pro nobis omnibus. Quinimò ipse dominus in euangelio clamans dicit: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos. Et iterum ad discipulos: Ite in mundum uniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit. Vnde & Paulus dixit: Seruator noster deus uult omnes homines saluos fieri, &

Rom. 9.
2. Tim. 1.

Psal. 103.

Isaie 51.

Rom. 8.

Matth. 11.

Marci 16.

1. Tim. 2.

DE PRAEDESTINATIONE DEI.

- ad agnitionem ueritatis uenire. Veruſſimis enim retro temporibus dictum eſt Abraham: Benedicentur in ſemine tuo omnes tribus terræ. Et Ioel dixit: Et erit, ut quicumq; inuocauerit nomen domini, ſaluſ fiat. Id quod & Petrus repetijt Acto. cap. 2. & Paulus Rom. cap. 10. Iſaias quoq; dixit: Omnes nos quaſi ouis errauimus, unus quiſq; ad uiam ſuam reſpexit: & dominus fecit incurrere in ipſum omnium noſtrum iniquitates. Iccirco & S. Paulus dicere audebat: Sicut per unius delictum propagatum eſt malum in omnes homines ad condemnationem: ita & per unius iuſtificationem propagatur bonum in omnes homines ad iuſtificationem uitæ. Proinde dominus obuijs uulnibus peccatores & publicanos in euangelio recepiſſe legitur, his inſuper uerbis adiectis: Veni querere quod perierat. Nec Luca 19. ueni uocatum iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiã. Quæ quidem omnia huc pertinent, ut propius expenſa, confirmet nos de bona erga nos uoluntate dei, qui in Chriſto nos elegit ad ſalutem: quæ quidem ſalus non poteſt non eſſe certiffima, mo diſq; omnibus indubitata: præſertim cum ipſe quoque in euangelio dicat dominus: Ioan. 10. Oues meæ uocem meam audiunt: & ego cognoſco eas, & ſequuntur me: & uitam æternam do eis: nec peribunt in æternum, nec rapiet eas quiſquam de manu mea, &c.
- De tractu prædeſtinationis ad uitam.*
- Ioan. 6. Scio quid hic denuò angat multorum mentes. Oues, inquit, Chriſti electæ agnoſcunt uocem Chriſti, firmæq; fide præditi indi uulſe inhærent Chriſto, ut pote qui tractum illum ſenſerunt diuinum, de quo dominus in euangelio ait: Nemo uenit ad me, niſi pater meus traxerit eum: ego uerò ut huiuſmodi tractum non ſentio, ſic plena fide filio dei non inhæreo. Sanè requiritur in primis uera fides ab electis. Electi enim uocantur, uocari uerò fide uocationem recipiunt, ac ſe accommodant uocanti. Qui non credit, condemnatus iam eſt. Vnde & Paulus: Deus, inquit, eſt ſeruator omnium hominum, maxime fidelium. Porro niſi trahamur à patre cœleſti, credere non poſſumus. Curandum autem etiã atq; etiã, ne uanas opiniones de tractu illo diuino concipientes, ipſum negligamus tractum. Equidem uiolenter traxit Paulum, ſed non omnes criminibus ad ſe trahit. Sunt & alij modi quibus hominem ad ſe ducit, non autem ut truncum atrahit. Apoſtolus Paulus: Fides, ait, ex auditu eſt, auditus autem per uerbum dei. Trahit ergo deus, cum annunciat tibi per ſeruos ſuos euangelium, cum tangit cor, cum ad preces te excitat, quibus illius gratiam & auxilium, illuminationem & tractum implores. Hęc cum in animo ſentis, noli alium expectare tractum, noli contemnere oblatam gratiam, ſed utere præſenti, & ora pro.

pro gratiæ augmento. Pie etenim ad maiora & perfectiora subinde
 aspiras, interim tamen minora nõ est quod asperneris. In euangelio
 secundum Matthæum ampliores opes recipiunt, qui pauculis talen
 tis acceptis, fideliter negotiati fuerant. Qui uerò spreuerat talentum
 creditum, & ignauiæ suæ nescio quid curæ prætexebat, grauius ac-
 cusatur, imò pecunia semel data iterum spoliatur, & conijcitur in æ-
 terna tornamenta, uinculis constrictus condemnationis. Quinimò
 in genere pronunciat dominus: Omni habenti dabitur & abunda
 bit. Qui uerò non habet, etiã id quod habet auferetur ab eo. Ha-
 bet autem qui gratiam dei agnoscit, magnificat & excolit. Ei addi-
 tur ad cumulum gratiarum, ac redditur abundantior. Non habet,
 qui dona dei non agnoscit, & subinde alia nescio qualia imagina-
 tur, interim gratiam acceptam & præsentem non excolit. Et hi ferè
 prætexere solent, tractum sibi nondum obtigisse: ac periculosissimũ
 esse cum donis dei negotiari. Multò autem aliter S. Paulus iudicãs,
 dicit: Quin & adiuuantes obsecramus, ne in uacuum gratiam dei
 receperitis. Et ad Timotheum: Commonefacio te, ut suscites donũ
 dei quod est in te. Non quod sine deo aliquid ex nobis ipsis possi-
 mus: sed quod nostram operam requirit dominus, quæ tamen non
 est extra & sine eius auxilio & gratia. Verè enim idem apostolus di-
 xit: Deus operatur in nobis uelle & perficere, pro bona animi sui
 uoluntate. Item, Non quod idonei simus ex nobis ipsis, tanquam
 ex nobis ipsis cogitare quicquam, sed omnis idoneitas nostra ex
 deo est.

Porro nolo desperare quenquam, si non perfectissimam protinẽ
 nus experiatur in animo fidem. Scriptura euangelica ait: Vtrò ter-
 ra fructificat, primũ herbam, deinde spicam, deinde plenum fru-
 mentum in spica. Sic enim & augmẽta habet fides. Ideoq; orarunt
 ipsi apostoli domini: Adauge nobis fidem domine. Præterea apud
 Marcum acclamat miser quidam Saluatori: Agè si quid potes domi-
 ne, subueni miseris nobis: sed audit protinus dominum dicentem:
 Illud si potes credere. Omnia possibilis credenti. Hic uerò exclama-
 uit miser: Credo domine, succurre incredulitati meæ. En credit hic
 miser, sentiens utiq; fidem in animo à deo donatã: quam tamen in-
 telligit usque adeo infirmam esse, ut dei præsidio indigeat. Orat er-
 go: Succurre incredulitati, id est fidei meæ: quæ si conferatur cum
 absoluta fide, incredulitas uideri poterat. Verum audite quæso, quid
 hæc quantumuis exigua effecerit fides, quid potuerit animus hu-
 milis, & à sola dei misericordia dependens. Protinus enim sanat mi-
 eri puerum, & incolumitati restitutũ ueluti ex mortuis excitatum,

DE PRAEDESTINATIONE DEI.

Matth. 7.
Luca. 11.

Gene. 3.

patri fidei reddit. Si quis ergo fidem in animo sentit, ne desperet, licet intelligat hanc satis esse tenuem & exilem: conijciat se totum in dei misericordiam, minimum aut nihil prorsus de suis praesumat uiribus, pro augmento fidei indefinenter oret. In quo instituto certe saluberrime confirmare possunt quemlibet hae consolatione plenissima Saluatoris ex sancto euangelio uerba: Petite & dabitur uobis: quae ueritate & inuenietis: pulsate & aperietur uobis. Quisquis enim petit, accipit, & quicumque quaerit, inuenit: & pulsanti aperietur. An quisquam est uestrum homo, qui si filius eius perierit panem, lapidem daturus sit illi? Aut si piscem perierit, num serpentem addet illi? Si uos igitur, cum sitis mali, nostis bona dare filiis uestris, quanto magis pater uester qui est in caelis, dabit bona, ipsum spiritum sanctum, si postulaueritis ab eo. Haec & similia in sacrosancto euangelio nobis proposita ad consolationem, plus mouere & confirmare debent animos nostros de bona imo optima erga nos dei uoluntate, quam diaboli suggestiones, quibus non tantum spem electionis nostrae subuertere, sed & deum suspectum nobis reddere conatur, quasi odio habeat creaturam suam, quam perditam malit, quam seruauit. Atqui probe notus est sanctis ex suis artibus. Sic enim & primis nostris parentibus imposuit. Teneamus nos firmiter pectoribus nostris impressum, deum nos elegisse in Christo, & propter Christum praedestinasse ad uitam, ideoque fidem in Christum & donare & augere parentibus, eundemque ut petamus inspirare. Omnia enim salutis nostrae gratiae sunt diuinae, nihil nostrum est praeter opprobrium. Haec haecenus in medium attuli fratres, de mirifico admirandoque opere creationis ab aeterno uero & uiuo deo nulla perfectio molestia nulloque negotio. Dixit enim & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Adieci paucula de gubernatione rerum omnium sapientissima & optima per diuinam eius prouidentiam semper iustam aequissimamque: Item de bona dei erga nos uoluntate, de Praedestinatione & alijs quibusdam his agnatis. Omnia uero haec recitauimus ad ornandam gloriam cognitionemque dei creatoris nostri. Cui testimonium reddit tam inuisibilem quam etiam uisibilem, & semper & tota natura. Quem angeli adorant, astra mirantur, maria benedicunt, terrae uerentur, inferna quaeque suspiciunt. Quem mens omnis humana sentit, etiamsi non exprimit: cuius imperio omnia commouentur, fontes scaturiunt, amnes labuntur, fluitus assurgunt, saecus suos cuncta parturiunt, uenti spirare coguntur, imbres ueniunt, maria commouentur, fecunditates suas cuncta ubique diffundunt, qui peculiarem protoplastis nostris felicitatis horum.

tum plantauit, mandatum dedit, sententiamq; contra delictum statu-
 uit, Noe iustissimum de diluuij periculis liberauit, Enoch transtu-
 lit in amicitia societatem, Abrahamum adlegit, Isaac protexit, Iaco-
 bum auxit, Mosen populo ducem praefecit, ingemiscientes filios Is-
 raelis e iugo seruitutis eripuit, legem scripsit, patrum sobolem in ter-
 ram promissionis induxit, prophetas spiritu instruxit, & per hos o-
 mnes filium suum unigenitum repromisit, & eo puncto quo sese
 daturum sponderat misit, per quem etiam nobis in notitiam ue-
 nire uoluit, & in nos omnia bona sua caelestia effudit. Et quia ul-
 tero largus & bonus est, ne totus hic orbis auersus gratiae eius flumini-
 bus arefceret, apostolos doctores in totum orbem per filium suum
 mitti uoluit, ut conditio generis humani agnosceret institutorem, &
 siquidem sequeretur, haberet quem pro deo in suis iam postulationi-
 bus, patrem diceret. Cuius modo prouidentia non tantum sigillatim per
 homines cucurrit aut currit, sed etiam per ipsas urbes & ciuitates,
 quarum exitus prophetarum uocibus cecinit, imò etiam per totum
 orbem. Cuius propter incredulitatem exitus plagas deminutiones
 pœnasq; descripsit. Et ne quis non etiam ad minima quaeq; dei pu-
 taret istam infatigabilem prouidentiam peruenire, Ex duobus, ait
 dominus, passeribus unus non cadet sine patris uoluntate: sed & ca-
 pilli capitis uestri omnes numerati sunt. Cuius etiam cura & pro-
 uidentia Israelitarum non finit nec uestes consumi, nec uilissima in
 pedibus calceamenta deteri. Nec immerito. Nam si hic omnia com-
 plexus est continens, omnia autem & totum ex singulis constant,
 pertinget consequenter eius ad usq; singula quaeq; cura, cuius ad
 totum quicquid est peruenit prouidentia. Huic soli gloria.

*De solo deo uiuo uero & aeterno adorando, inuocando & co-
 lendo, deq; uera & falsa religione. SERMO V.*

DIXI de deo, quis qualis & quantus sit, non equidem
 quod debui, sed quod potui: adumbravi item quam
 bona propensaq; sit eius erga hominem uoluntas,
 quem in filio unigenito aeternae destinauit saluti, quem
 & in praesenti saeculo uniuersorum constituit dominum, subiectis
 ei omnibus: iam uero ne ignoret homo quid debeat deo tam po-
 tenti, & patri tam benigno ac munifico, subiungam modo differ-
 rationem de deo hoc uiuo uero & aeterno, ab homine adorando,
 inuocando, & colendo. Homo enim nec conditus nec natus est, ut:

DE SOLO DEO ADORANDO.

astra, sicuti Philosophus ille desipiebat, contempletur, sed ut sit imago & templum dei, in quo inhabitet regnetq; deus, ideoq; deum agnoscat, reueretur, adoret, inuocet ac colat, adeoq; & deo coniungatur, & uiuat cum ipso æternum. Dicam uero de adorando deo primo, deinde de inuocando, postremo de colendo. Vnde nullo negotio intelligemus, quæ uera, quæ uero falsa sit religio. Vberissimi quidem sunt loci propositi, sed comprehendam breuibus quæ scriptura sancta de illis nos docet, non singula quidem, sed potissima, & quantum saluti nostræ sobriæq; cognitioni sufficere uidentur.

Adorare
quid.

Adorare in scripturis diuinis, significat honoris causa caput aperire, incuruare se, inclinare uel flectere genua, aut toto etiã corpore procumbere in terram, procidere in faciem ad pedes alicuius, more supplicum, in signum humiliationis, subiectionis deditioisq; ac refertur maxime ad corporis habitum. Hebræi subinde unico uocabulo adorare, inclinare, incuruare & procumbere, Greci reddiderunt per uerbum προσκύνω, id est, genua flecto, caput detego, supplifico uel adoro. Est autem προσκύνω adoratio, uel ab osculando sic dicta: uel à moto galero. Nam κύνω significat osculor. Ac osculum quondam cultus, uenerationis aut adorationis fuisse symbolū coligitur ex 31. cap. Iob. Quid quod uel hodie receptissimum est honoris uenerationisq; gratia manum osculari? Rursus κύνω significat galerum, biretum uel pileum: ut adorare sit nudare uel aperire caput uenerationis ergo. Respexerunt fortassis & Latini ad corporis habitum. Nam orare utrunq; significat & petere aliquid & dicere. Adorat itaq; qui coniecto in aliquem uultu suppliciter aliquid petit. Verisimile est & Germanos huc respexisse. Nam adorare reddunt per anbeten. Quod preterea uerti poterat zu füssen fallen. Matth. 9. cap. legis: Ecce primas quidã uenit ad Iesum, & adorauit eum. At Marcus eandem contextens historiã, Et ecce uenit quidam, inquit, principū synagogæ, nomine Iairus, & cū uidisset eum, procidit ad pedes eius, & deprecabatur eum multū: utiq; exponens nobis quid sit adorare, nimirum procidere ad pedes alicuius, & supplicem se subternere deprecariq;. Ita enim legimus & in ueteri scriptura de Iacobo Israele patre nostro: Et ipse progrediens, adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius Esau. De Dauide & Abigale sic legimus in Samuele: Cum uidisset Abigael Dauid, festinauit, & descendit de asino, & procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad pedes eius, dicens: Mihi domine illa imputetur iniquitas, &c. Similiter scriptum legitur de

Gene. 33.

2. Sam. 25.

tur de Nathan propheta: Et cum ad Dauidem ingrederetur, adorauit pronus in terram. Hoc etenim honoris communicans conce-
dit dominus hominibus, uel senio uel auctoritate dignitateq; con-
spicuis. Homo enim imago dei uiua est. Et deus ipse homines au-
thoritate præcellentes deos appellare dignatur. Vnde apostoli Chri-
sti Petrus & Paulus populum dei instruentes docuerunt, ille qui
dem, Deum timete, regem honorate: hic autem, Magistratus dei mi-
nister est: reddite ergo omnibus, cui honorem, honorem, cui timo-
rem, timorem. In lege dicit dominus, Coram cano capite assurge.
Et, Honora parentes. Propter hoc dei præceptum reuerentur pij se-
nes, parentes, & magistratus, obedientiaq; fideli deo placent. Cæte-
rum adorare uel honorare simulachra, cuiuscunq; tandem speciei
aut formæ sint, nusquam concedit dominus. In lege enim dicit:
Non adorabis, non coles. Et per prophetam Isaiam: Nullusne, in-
quit, apud se expedit hoc negotium, & ait: Ligni partem combussi
igni, coxi panem, assaui carnem, & comedi, & ex residuo abomina-
tionem facerem, & ante truncum ligneum adorarem? Apud eun-
dem prophetam multa cum indignatione pronunciatum legis, Re-
pleta est terra eius idolis, opus manuum suarum adorauerunt, quod
fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo, & humiliatus est uir:
ne ergo remittas eis. Proinde spiritu prophetico inspiratus uetustus
scriptor Lactantius contra Gentes disputans, sic scriptum reliquit,
Simulachra ipsa quæ coluntur, effigies sunt hominum mortuorū.
Est autem peruersum & incongruens, ut simulachrum hominis, à
simulachro dei (homine) colatur. Colit enim quod est deterius &
imbecillius. Deinde ipsæ imagines sacræ, quibus uanissimi homi-
nes seruiunt, omni sensu carent, quoniam terra sunt. Quis autem
non intelligat nefas esse rectum animal curuari, ut adoret terram?
Quæ ideo pedibus nostris subiecta est, ut calcanda nobis non ado-
randa sit, qui sumus ideo excitati, ut non reuoluamur deorsum, ne
hunc cœlestem uultum proijciamus ad terram, sed oculos eo diriga-
mus, quo illos naturæ suæ conditio direxit. Quicunq; ergo sacræ
mentum hominis tueri, rationemq; naturæ suæ nititur obtinere, ip-
se se ab humo suscitet, & erecta mēte oculos suos tendat in cœlum:
non sub pedibus quærat deum, nec à uestigijs suis eruat, quod ado-
ret. Quia quicquid homini subiacet, infra hominem sit necesse est:
sed quærat in sublimi, quærat in summo: quia nihil potest homine
maius esse, nisi quod fuerit supra hominem. Deus autem maior est
homine: supra ergo non infra est: nec in ima potius, sed in summa
regione quærendus est. Quare non est dubium, quin religio nulla

3. Reg. 21.

Adorare

homines.

Psal. 82.

Ioan. 10.

1. Pet. 2.

Rom. 13.

Exodi 20.

Isaie 44.

Isaie 2.

Libro 2.

cap. 18.

Cap. 25.

DE SOLO DEO ADORANDO.

fit ubique simulacrum est. Nam si religio ex diuinis rebus est, diuini autem nihil est, nisi in cœlestibus rebus: carent ergo religione simulacra. Quia nihil potest esse cœleste in ea re, quæ fit ex terra. Quod quidem de nomine ipso sapienti apparere potest. Quicquid enim simulatur id falsum sit necesse est: nec potest unquã uerum nomen accipere, quod ueritatem fucò & imitatione mēitur. Si autem non omnis imitatio non res seria, sed quasi ludus ac iocus est, non religio in simulacris, sed minus religionis est. Præferendum est igitur uerum omnibus falsis. Calcanda terrena, ut cœlestia consequamur. Hæc non temerè recitauimus hæctenus ex Lactantio: redimus modo ad institutum nostrum.

Adoratio spiritualis. Quoniam uerò exterior corporis habitus formatur ferè secundum interiorem animi qualitatem, & exterior corporis adorantis habitus, adorantē subiicit dedicat atq; addicit ei qui adoratur, transfertur adoratio ad interiorem quoy hominem, ut adorare sit deum reuereri & respicere, huic se deuouere, & ipsi indiuulſe adherere, ab hoc uno pendere in omnibus, & ad hunc recurrere in quibuslibet nostris necessitatibus. Porro animum uera fide & sancto timore dei sic recte imbutum, sequitur mox, cum necesse est & facultas conceditur, exterior adoratio. Est enim adoratio duplex, alia animi uel spiritus interior, sincera ac uera: alia corporis, exterior, in sincera, fucata, ac falsa, si quis nulla sit religione imbutus. Vera adoratio est uere fidei & sancti timoris dei fructus, nempe addictio supplex & humilis consecratio, qua nos dedicamus, addicimus subiicimusq; deo nostro, quem intelligimus ut optimum clementissimumq; patrem, ita summum & omnipotentē esse deum: toti ergo ab ipso solo pendemus, & in ipsum solum respicimus: quod & externa adoratione, protinus atq; occasio nobis datur, exprimimus atq; testificamur. Totum hoc rectius intelligemus ex subiectis his scripturæ sanctæ testimonijs. Canit Dauid: Venite exultemus domino, iubilemus deo salutari nostro. Præoccupemus faciē eius in confessione, & in Psalmis iubilemus ei. Quoniã deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos: quia in manu eius sunt fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt, Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit ilud, & aridam manus eius firmanerunt. Venite adoremus & proclamemus & ploremus ante dominum, qui fecit nos: quia ipse est dominus deus noster, & nos populus pascuæ eius & oues manus eius. Intelligis ideo nobis adorandum esse deum, & ipsi adherendū laudesq; canendas, quia deus est potentissimus creator omnium, eorū noster creator, pater & pastor noster. Similiter in euangelio secundum

Adoratio duplex.

Psal. 94.

cundum Matthæum fidem sequitur adoratio, & quasi ex illa nascitur atq; fouetur. Postquam enim edocti miraculo discipuli crediderunt Iesum esse Christum, Accesserunt, ait Matthæus, & adorauerunt eum, dicentes: Vere dei filius es. Rursus in Ioanne legis dominum interrogasse eiectum è synagoga cæcum illuminatum ac dixisse: Credisne in filium dei? Cæcum autem respondisse, Quis es domine ut credam in eum? Respondisse autē Iesum & dixisse: Et uidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. Ad hæc proinus sequitur in historia, At ille ait: Credo domine, & adorauit eum. Huc iam pertinet quod dominus in euāgelio ad Samaritanam dicit: Veri adoratores adorabunt patrem spiritu & ueritate. Approbat enim dominus spiritualem & internam adorationem, non externam & fucata[m] uel hypocriticam, sed quæ proficiscitur ex animo regenerato fide per spiritum sanctum, & sincere in unum deum tendentem. Nam legitur in ueteri historia, in ueritate adorasse eos principes, qui toto corde uni deo se consecrarunt, & à solo pependerunt: rursus nō integro corde adorasse dominū, qui sincera fide destituti, simul à creaturis pependerunt. Rationem autem huius adorationis subiicit in euangelio dominus. Adoratio, inquit, adorato per omnia respondere debet. Deus autem qui adoratur spiritus est & ueritas, delectaturq; spirituali cultu & uera fide: spiritu ergo & ueritate adorati debet.

Proinde sanctis maxima cura est, ut interior mentis adoratio integra sit, adorantq; in primis animo & uere, sincera fide & ueritate reuerentia: interim foris supplices quoq; procidunt & adorant coram domino. Sequitur enim interiorē adorationē exterior. Adorant & hypocritæ deū corpore satis suppliciter, sed quia animus peregrinatur nec adhæret fide & reuerentia domino, audiunt à domino per prophetam: Populus hic labijs suis me honorat, cor autē eorum longe abest à me: sed frustra me colunt docentes doctrinas, præcepta hominum. Et hæc quidem est fucata & falsa adoratio. Falsa est & illa imò scelerata & abominanda, qua adorantur uel cum deo, uel pro aut sine deo creaturæ. Quinimò in uniuersum nō adorant deum, qui deum nec metuunt, nec in deum credunt, nec pendunt à solo deo.

Equidem fatentur omnes deum adorari oportere, sed non omnes sincere agnoscunt & confitentur solum deū esse adorandum, restat ergo demonstrandum, quod solus deus sit adorandus ab hominibus. Adoratio coniuncta est cum uera fide, & sincera ueritate obseruantia: quæ cum soli deo debeantur, solus certe deus ad-

DE SOLO DEO ADORANDO.

- randus est. Toties itaq; in lege & prophetis reperitur & inculcatur, Dominum deum tuum adorabis, & deum alienum non adorabis. Est autē deus alienus, quicquid tibi extra & præter deū unicūm, uiuū, uerum & æternū deligis adorandum: solus itaque uerus uiuus & æternus deus est adorandus. In euangelica historia legimus diabolum tentasse dominum nostrum Christum, subductoq; in montem excelsum, inde illi commonstrasse omnia regna mundi eorūq; gloriā, ac dixisse: Hæc omnia tibi dabo, si prostratus adoraueris me: dominum uero respondisse: Abi sathana, scriptū est: Dominū deum tuum adorabis, & illum solum coles. Cohærent autem inter se mutuum, ut disungi non possint, adoratio & cultus: unde cum solus coli postulet, cerē solus uult adorari. Et magnus dei propheta Helias docens deum consortis in cultu impatientissimum esse, ad populum cum deo simul & deum Baal adorantem, clamat: Quousq; tandem uos claudicatis in duas partes? Si dominus est deus, sequimini eum: si Baal, ite post ipsum. Quasi dixerit, non potestis simul deum adorare & Baal. Nemo potest duobus dominis seruire. Dominus enim deus noster totum requirit cor nostrum, totam mentē & animam: nihil ergo relinquit nobis quod ulli alijs impendamus.
- Math. 4.* In epistola ad Hebræos ostendit Paulus Christum angelis excellentiorem esse, quia Christum adorant angeli, nec uicissim adorantur. Si autem angeli non adorantur, quem dabimus præter deum uiuum uerum & æternum, qui mereatur adorari? Solus ergo deus adorandus est. Nam in reuelatione Iesu Christi facta beato Ioanni apostolo & euangelistæ, sic legimus scriptum: Et uidi alterum angelum uolantem per medium cœli, habentem euangelium æternum: ut euangelisaret habitantibus super terram, & omni genti & tribui & linguæ & populo, dicentem magna uoce: Time deum, & date illi honorem: quia uenit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare & fontes aquarum. Et iterum in eodem libro legimus: Et cecidi ante pedes angeli, ut adorarem eum. Et dicit mihi: Vide ne feceris. Conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Rursus in fine libri eiusdem legis: Et postquam audissem & uidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dicit mihi: Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant uerba libri huius. Nec multū ab hac re abluo dit S. Petri factum dictumq;, cuius ad pedes cum procidisset Cornelius Centurio, & adorasset, dixit Petrus: Surge, & ego ipse homo sum, simul autem iniecta manu procumbentem erigebat. Religio asilim
- Deut. 6.* In epistola ad Hebræos ostendit Paulus Christum angelis excellentiorem esse, quia Christum adorant angeli, nec uicissim adorantur. Si autem angeli non adorantur, quem dabimus præter deum uiuum uerum & æternum, qui mereatur adorari? Solus ergo deus adorandus est. Nam in reuelatione Iesu Christi facta beato Ioanni apostolo & euangelistæ, sic legimus scriptum: Et uidi alterum angelum uolantem per medium cœli, habentem euangelium æternum: ut euangelisaret habitantibus super terram, & omni genti & tribui & linguæ & populo, dicentem magna uoce: Time deum, & date illi honorem: quia uenit hora iudicij eius, & adorate eum, qui fecit cœlum & terram, mare & fontes aquarum. Et iterum in eodem libro legimus: Et cecidi ante pedes angeli, ut adorarem eum. Et dicit mihi: Vide ne feceris. Conseruus tuus sum & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Rursus in fine libri eiusdem legis: Et postquam audissem & uidissem, cecidi ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc ostendebat. Et dicit mihi: Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant uerba libri huius. Nec multū ab hac re abluo dit S. Petri factum dictumq;, cuius ad pedes cum procidisset Cornelius Centurio, & adorasset, dixit Petrus: Surge, & ego ipse homo sum, simul autem iniecta manu procumbentem erigebat. Religio asilim
- Acto. 10.*

Assidue ergo scripsit de Vera religione Augustinus, dicens: Non sit nobis religio humanorum operum cultus. Meliores enim sunt ipsi artifices, qui talia fabricantur, quos tamen colere non debemus. Nō sit nobis religio cultus hominum mortuorum. Quia si pie uixerint, non sic habentur, ut tales quærant honores: sed illum à nobis coli uolunt, quo illuminante lætantur meriti sui nos esse cōseruos. Honorandi ergo sunt propter imitationem: non adorandi propter religionem. Si autem male uixerint, ubicunq; sint, non sunt colendi.

Idem Augustinus libro de Consensu euāgelistarum primo, cap. 18. disputat: Quare Romani nunquam receperint & deum, & dei cultum Hebræorum, cum tamen omnium ferme Gentium deos receperint colendos: & responderet nulla id alia factū causa, quàm quod Hebræorum deus solus uoluerit coli absq; consortē. Verba eius si quis requirat, hæc sunt: Nihil restat ut dicant cur huius dei sacra nō receperint, nisi quia se solum coli uoluerit: illos autem deos gentiū, quos isti iam colebant, coli prohibuerit. Socratis enim (quē sapientissimum omnium hominum etiam oraculo fuisse firmarunt) sententia est, unumquenque deum sic coli oportere, quomodo se ipse colendum præceperit. Proinde Romanis summa necessitas facta est, non colendi deum Hebræorum, Quia si alio modo eum colere uellent, quàm se colendum ipse dixisset, nō usq; illum colerent, sed quod ipsi finxissent. Si autem illo modo uellent, quo ipse diceret, alios sibi colendos non esse cernebant, quos ille coli prohibebat: ac per hoc respuerunt unius ueri dei cultum, ne multos falsos offenderent: magis arbitantes sibi obfuturam fuisse istorum iracundiam, quàm illius beneuolentiam profuturā. Hæc Augustinus. Et quantum hæc de cultu dei scripta sunt, nos autem dispuemus de adoratione numinis, non tamen aliena sunt à proposito. Nam coherent inter se indiuisæ adoratio & cultus dei. De hoc paulò post plura. Ex illis autem colligimus, solum adorandum esse deum uerum, uiuum & æternum: iuxta illam legis decantatissimam sententiam: Dominum deum tuum adorabis, timebis, eiq; soli seruias: ipsi adhærebis, iurabisq; in nomine eius. Deut. 10.

Cæterum magna præmia ueris suis adoratoribus promisit & præstitit deus ab initio, præstabitq; quoad hic mundus steterit. Contra uero ingentia credimus mala illis parata esse, qui uel deum non adorant, uel pro deo uero alienos adorant deos. Dominus in reuelatione sua Ioanni apostolo facta: Timidis, inquit, & incredulis, & execratis & homicidis, & scoratoribus & ueneficis, & idololatriis & omnibus mendacibus, pars istorum erit in stagno ardenti Apo. 21.

DE SOLO DEO INVOCANDO.

igne & sulphure, quod est mors secunda.

*Inuocare
quid?
Deut. 32.*

Hæc diximus hæctenus de adorando deo, dicemus porro de inuocando deo, secundo utique loco de quo me dicturum promisi. Inuocare & inuocatio in scripturis uarie usurpatur. Significat enim in testem uel testimonium dicendum producere. Sic inuocat Moyses in testimonium contra filios Israelis cælum & terram, per prophetas, Rursus inuocari nomen alicuius super aliquo, est

Gen. 48.

ius nomine appellari. Inuocetur nomen meum, inquit Iacob, super eos, id est, super Ephraim & Manasse, hoc est, appellentur meo nomine, perinde ac si mei filij sint, dicanturque non filij quidem Iosephi, sed filij Iacobi Israelis. Sic mulieres dicunt ad maritum: Inuocetur nomen tuum super nos: id est, sine ut appellemur tuo nomine,

Isaia 4.

tuzque fiamus uxores. Hæ enim per coniugij copulam maritorum indispiscuntur nomina. Ad eundem modum sæpe legimus in prophetis & sacra historia: Domus super quam inuocatum est nomen tuum, id est, domus quæ tuo nomine appellatur diciturque domus

2. Reg. 12.

domini. Ioab quoque militiæ princeps Dauidi dicit: Tu cape urbem (Rabbam, Ammonitarum regiam) ne ego capiam, & inuocetur nomen meum super eam: id est, ne ego dicar Rabbæ domitor. Seriprurarum itaque & loquutionum scripturæ imperitissimi sunt, qui illam Iacobi sententiam, quam iam produximus, citant pro afferendo patrocinijs & inuocatione sanctorum, quasi Iacob uoluerit nomen suum inuocari a nepotibus. In Daniele legis: Populus super quem inuocatum est nomen dei: sed nihil aliud significat quam populus qui dicitur dei populus. Nulla hic mentio inuocationis petitoriz. Præterea usurpatur inuocatio pro religione. Lucas enim in

Actis 9.

2. Tim. 2.

Actis dixit: Habuit Saulus potestatem uinciendi omnes qui inuocant nomen domini. Et Paulus: Discadat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. Item, Sectare pacem cum omnibus qui inuocant nomen domini, id est, qui sunt ueræ religionis Christianæ.

*Inuocatio
dei quid?*

Postremo inuocare significat in auxiliū euocare, clamoribusque petuis aliquid postulare. Est ergo inuocatio dei, de qua in præsentia differimus, humani animi in summa necessitate aut in desiderio aliquo, ad deum eleuatio, & auxiliij consiliique ardentissima per fidem postulatio, adeoque in fidem dei deditio, ac ueluti receptus quidam tanquam ad asylum & unicum præsidium. In inuocatione ergo uera requiritur in primis animus fidelis, qui agnoscat deum esse omnium bonorum auctorem ac datorem unicum, qui uelit inuocantes audire, & possit omnia nobis uota desideriaque largiri. Requiritur indefinens & ardens petitio. Verum de his plura dicentur cum

domi.

dominus dederit loqui de Oratione fidelium. Nam inuocatio est orationis species.

Iam uerò ostendam deum in omnibus nostris uotis inuocandum, adeoq; solum inuocandum esse. Certè sunt diserta dei mandata præcipientia inuocare nomen domini promittentis se uota nostra pro sua in nos bona uoluntate exauditurum, largiturumq; nobis salutaria. Ex multis unum & alterum profero testimonium: Solomon omnium mortalium sapientissimus, docet deum inuocare in omnibus singulisq; necessitatibus, commemoratis speciatim potissimis hominum uotis. Idem argumentum tractat pater Solomnis sanctissimus rex Dauid, per integrum Psalmum 107. Commemoratur ergo uarios hominum casus & labores, afflictionem siue oppressionem, errores periculæ itineris, carceres seu uincula, morbos mortisq; metum morte nonnunquam atrociolem, discrimina in mari ac fluminibus, sterilitates, inopiam, calamitates atq; contemptum ignominiamq;. Illa, inquit, si cui obueniant, non accepta ferat uel deo tutelari, uel fortunæ, uel constellationi, sed deo omniscio & omnipotenti, eumq; fide sedulo inuocet. Nam sæpius repetit hæc uerba uates: Et cum clamassent ad dominum in tribulatione sua, eripuit eos ex angustijs suis. Ea uero de causa repetit toties, ut fiducia concepta discamus in omnibus casibus inuocare nomen domini. Solomon enim in Prouerbijs iterum dicit: Turris fortissima est nomen domini, ad ipsam currit iustus, & exalabitur siue extra periculum erit. Asaph quoq; in sanctis carminibus canit: Sacrifica deo sacrificium laudis, & persolue altissimo uota tua, & inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Inducit autè ipsum deum loquentem & postulantem sacrificia, non pecuina, aurea uel argentea, sed laudem & inuocationem. Simul pollicetur auxilium, & testificatur quod inuocando & laudando honoretur. Vnde Dauid dixit: In tribulatione meâ inuocabo dominum, et ad deum meum clamabo, & exaudiet de templo suo uocem meam, & clamor meus perueniet in aures eius. Ioel quoque dixit: Omnis qui inuocauerit nomen domini, saluus erit. Et dominus apud Ieremiam: Inuocabitis me, & uiuetis: orabitis me, & exaudiã uos: quæretis me, & inuenietis: siquidem ex toto corde uestro quæsieritis. Præterea non legimus beatos patres nostros quenquam in omnibus suis uotis siue paruis siue magnis inuocasse alium quàm deum uiuentem in sæcula. Nam ipse dominus apud Asaph dicit: In angustijs inuocabas me (Israel) & eripiebam te. Dauid quoq;: In te sperauerunt, ait, patres nostri, sperauerunt & liberasti eos. Ad te clamauerunt, & salui

Deum esse inuocandū.

So. 3. Reg. 8.

Pro. 18.

Psal. 50.

Psal. 17.

Ioelis 2.

Iere. 29.

Psal. 30.

Psal. 22.

DE SOLO DEO INUOCANDO.

facti sunt, in te sperauerunt & non sunt confusi. His omnibus subiunge iam præceptum Christi domini, Cum oratis dicite: Pater noster, &c. subiunge quæ sequuntur Lucæ 11. & Matth. 7. Petite & dabitur uobis. Et reliqua. Concludimus ergo deum uerum uiuū & æternum ab omnibus hominibus in omnibus necessitatibus inuocari oportere.

Solum deū esse inuocandum. Sed frustra fortassis laboro in his, cum pauci aut nulli negent deum inuocandum esse, hoc diligentius demonstrandum uideretur, quod solus sit inuocandus. Nam multi deum quidem inuocant, sed simul cum deo aut pro deo delectos etiā patronos, unde non solū deum inuocant. Solum autem inuocari oportere sic ostendimus, Inuocatione postulamus auxilium, uel ut bona nobis dentur, uel ut auertantur à nobis mala. Id quod nulla copiosiore indiget probatione, cum nō possit negari à quoquam ratione sana utente. Iam uero solus deus auxiliator est, qui unus bona confert, & mala auferit. Nam in euāgelio dicit dominus: Nemo bonus nisi unus, nempe deus. Vsurpauit autem unus pro solus. Rursus in lege per Moysen dicit dominus: Videte quod ego sum solus, & non sit alius deus præter me. Et iterum per Isaiam: Nunquid non ego dominus & non est amplius deus præter me: deus iustus & saluans non est præter me. Et Dauid: Quis, inquit, est deus præter dominum, & quis præter deum nostrum? Indignissime itaq; tulerunt cultores dei quosies ab ipsis postularunt homines ea quæ dominus confert. Dicebat Rahel ad Iacobum: Da mihi filios: alioqui morior. Sed scriptura protinus addit: Et iratus Iacob, dixit: Num pro deo ego sum, qui tibi denegauit fructum uentris? Quinimò dum rex Syriæ à rege Israelis Ioram, non admodum pio, postularet ut Naamanum curaret lepra infectum, ait Ioram: Nunquid ego sum deus, ut possim uiuificare & mortificare? Nam is mituit ad me, ut curem hominem à lepra. Proinde certissimū est, solius esse dei dare bona, & mala auertere. Vnde iam consequens est solum deum inuocari oportere. Nam si patroni, quos inuocant tanquam auxiliares, qui nō solum deum inuocant, bona dare aut mala auertere possunt, profecto nō unus tantum deus esset. Nam & hi dii essent. Non autem sunt dii, quia unus est deus, qui solus confert bona, mala auferit: solus ergo deus inuocandus est, patroni non sunt inuocandi, ut qui nec bene nec male facere possunt. Nam quod quidā hic ex suis capitibus opponunt, patronos quidem non ex seipsis, sed ex deo bene uel male facere, dubium imò falsissimum est. Dicit enim per prophetam ipse dominus, Ego dominus Hu (ipse uel essentia) est nomen meum, & gloriam

gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam sculptilibus. Cæterum gloria dei est, quod solus & unus omnium bonorū non modo fons inexhaustus, sed & distributor æquissimus est, eorū nomine inuocatur & colitur ab hominibus. *Psal. 50.*

Præterea cum nemini, nisi uni deo sit sacrificandum, certe solus deus est adorandus. Clamat in lege dominus: Qui immolat dijs, præterquam domino soli, exterminetur. Ideoq; Paulus & Barnabas Lystrisib; sacrificia parantibus, quæ ipsis offerrent apostolis, tanquā ad intolerandam blasphemiam uestes suas sciderunt. Rursus enim in lege domini legimus: Quicumq; suffimentum incensi sibi fecerit, ut id olfaciat, excideatur e populo suo. Atqui sacrificia piorum sunt preces, gratiarum actiones, & inuocationes diuini nominis. Dauid enim: Tibi, inquit, sacrificabo sacrificium laudis, & nomen domini inuocabo, Er iterum: Disponatur oratio mea incensum in conspectu tuo, & eleuatio manuum mearum, sacrificium uespertinum, Paulus quoq;: Per Christum, inquit, offerimus hostiam laudis semper deo, hoc est, fructum labiorum consentientium nomini eius. Nam & propheta Oseas iussit nos immolare uirulos labiorū. Quoniam itaq; soli deo est sacrificandum, utiq; solus deus est inuocandus. Nec possibile est patronos illos cœlites, quos uocant, non solum deum inuocantes, si beati sunt, huiusmodi inuocationes postulare ab hominibus: imò hi & in deum & in diuos peccant, tribuentes his, quod nulli agnoscunt beati spiritus. Dixit beatus Augustinus, non boni dei angelos, sed cæcodaemones esse, qui nō unum solum ac summum deum, sed seiplos sacrificijs coli uolunt. Cæterum beati spiritus dum adhuc corporibus fuerunt connexi, orauerunt: Fiat uoluntas tua, sicut in cælo & in terra, iccirco liberati modo ab omni corruptione, multo plenius imò perfectissime consentiunt in uoluntatem dei, quæ iubet omnes solum adorare & inuocare deum.

Rursus inuocatur is demum legitime & cum fructu, qui corda inspicit uocantium, uota audit & desideria explere potest omnium uiuentium. Eum uero omniscium & omnipotentē cordiumq; scrutatorem esse necesse est. Porro cum solus deus is sit, proculdubio solus inuocari debet. Nam deum solum cordiū esse scrutatorem, nulli conclusum loco, sed ubiq; præsentem ac omnipotentem, Solomon hisce uerbis testatur: Ecce cœli & cœli cœlorum non capiunt te, & quomodo domus ista quam ædificauit: Tu itaq; exaudies in cælo, in habitaculo mansionis tuæ, & propitius eris. Facies & dabis unicuiq; iuxta omnes uias suas, qui cognoscis cor eius. Tu enim solus

DE SOLO DEO INVOCANDO.

nouisti corda filiorum hominum. Patroni uero cœlites, quos isti uocant, nec hominum cogitationes norunt, neq; per cœlum per terras & per maria diffusi omniscij, præsentes ubiq; & omnipotētes sunt. Alioqui enim in diuinam transmutati essent naturam, desinerentq; esse creaturæ: uerum, licet per Christum fruatur æterna beatorum dinē, creaturæ tamen manent, nec omniscij nec omnipotentes sunt, ergo minime inuocandi sunt. Certè in eodem puncto atq; momento innumeræ mortaliū myriades uora sua offerunt: ubi sanè oportet eum qui exaudiat, in puncto & in momento, & non per interualla, nouisse & posse omnia, adeoq; & in momento manum auxiliare præbere omnibus. Quod ut nulla, quantumuis excellens creatura potest, ita solus deus omniscius & omnipotens, omnia potest, ideoq; solus inuocandus est. Scio quid his opponant patronorum cœlitum patroni, illos ex sua natura nec uidere nec audire quæ à nobis fiunt in terris, sed in uultu dei ceu lucidissimo speculo cernere omnia quæ deus dignatur reuelare, atq; ita rescire res nostras & oportulari. Sed hoc figmentum per omnia dubium, nullis potest scripturis sanctis comprobari. Quin potius contrarium asserit scriptura de diuis cœlitibus. Nam in Isaiâ clamat dei populus: Tu es pater noster ô deus: siquidem Abraham non cognouit nos, neque Israel agnouit nos, tu uero domine & pater noster & redemptor noster. Si uero patriarchæ populi sui tam studiosi ignorauerunt quid agerent, quem obsecro beatorum dabimus qui quid faciamus norit, ueniuntq; rebus misceatur? Profecto, quod facer Psalmus personat, uerum est, Quoniâ pater meus & mater mea dereliquerunt me, dominus autem suscepit me. Si derelinquant nos parentes nostri, quomodo obsecro res nostras uel norunt uel curant? Sufficiat nobis quod Dauidi abunde satis fuit, dicenti: Dominus mei curâ suscepit, Iosiam legimus ex hac uita translatum in aliam, ne mala uideret, quæ dominus inferre statuerat populo Israelitico propter conscleratissimam uitâ. Beatæ ergo animæ dei conspectu fruuntur, & ex hoc participant luce & gaudio sempiterno, nullas res nostras norunt, neq; nosse necesse est, domino solo gubernante omnia.

Iam & illud constat inuocationem ex fide uelut fructum ex terra dice oriri. Paulus enim illud prophætæ adducens: Quisquis inuocauerit nomen domini, saluus erit, mox adijcit: Quomodo autē inuocauerit eum, in quem non crediderunt? En ut alterum duxerit ex alio apostolus: Non inuocatur in quē non creditur. Proinde in quem credimus, eundem & inuocamus. In solū autem deum credimus, iccirco eundem solum inuocamus. Nam ubicunq; fides uera est, ibi est etiam

est etiam donum sancti spiritus. Nam apostolus ait, Quod si quis *Rom. 8.*
 spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et iterum, Non acce-
 pistis iterum spiritum seruitutis ad timorem, sed accepistis spiritum
 adoptionis, per quem clamamus, Abba pater. Vera ergo fiducia in
 deum præditi, deum quem solum patrem omnium agnoscunt, in-
 uocant, Nec poterit uel minima particula in illa solenni inuocatio *Matth. 6.*
 nis formula, tradita nobis à filio dei, ullo pacto attribui patronis.
 Proinde solus deus inuocandus est.

Horret sanè animus hominis peccatoris tantam accedere maie- *De interces-*
 statem. Quis enim sibi dignus uideatur, qui in conspectum pro- *fore apud*
 deat sanctissimi iustissimi & tremendi dei? Hic ergo suggerunt qui- *deum.*
 dam patrociniū uel intercessionem cœlitum diuorum, per quorū
 interuentum aditus nobis pateat ad deum. Sed hoc citra testimoniū
 scripturæ proferunt, Scriptura sicut legem nobis proposuit de inuo-
 cando deo, promissionesq; adiecit amplissimas: sic præceptum pro-
 ponit per quem inuocemus deum, addita promissione præstantissi-
 ma, per unicum Christum Iesum aperiēs nobis aditum ad patrem.
 In euangelio enim dicit dominus: Amen amen dico uobis, quæcun- *Ioan. 16.*
 que petieritis patrem sub nomine meo, dabit uobis. Hastenus non
 petistis quicquam sub nomine meo. Petite & accipietis, ut gaudium
 uestrum sit perfectum. Et quicquid petieritis nomine meo, hoc fa- *Ioan. 14.*
 ciām, ut glorificetur pater per filium. Si quid petieritis per nomen
 meum, ego faciam. His quid poterat dici plenius & clarius? Iubet
 Christus per nomen suum inuocare deum patrem, & promittit se
 confectum fidelibus daturum, quicquid postulent in nomine Chri-
 sti. Quis autem dubitet uel tantillum de ueritate & constantia pro-
 mittentis? Quid ergo opus post hac fuerit intercessione diuorum?
 De his inuocandis, aut per interuentum ipsorum perueniendi ad
 deum, nullum habemus testimonium scripturæ, nullam promissio-
 nem. Quibus addo, contemnere mandatū & præceptum dei, qui-
 cunq; contendit per alios, quā per Christum & eius intercessione
 perueniri ad patrem. Qui obtemperat Christi mandato, & per no-
 men Christi inuocat, ei nihil opus est diuorū interuentu? An nō om-
 nia plene in Christo habet? Dicimus itaq; & asserimus solum Chri- *Solus Chri-*
 stum esse mediatorem intercessorem & aduocatū apud patrem in *stus inter-*
 cœlis omnium qui sunt in terris hominum, atq; ita solum, ut post *cessor &*
 ipsum non sit opus aduocatis alijs. Fatentur pleriq; Christum esse *aduocatus*
 nobis datum intercessorem apud deū, sed quia multos ei alios con- *apud pa-*
 iungunt, certe non ad solum relegant omnes, nec unicum media- *trem.*
 torem prædicant. Commiscentur Christum esse mediatorem re- *Mediator*

redemptionis & intercessionis. demptionis & unicum quidem, ceterum non unicum intercessionis, sed plures simul cum ipso. Scriptura autem ut nobis Christum proponit unicum mediatorem redemptionis, ita & intercessionis. Vnum atq; idem est officium mediatoris redemptionis & intercessionis. Mediator medium sese interponit inter discordes, & utriusq; coniungitur ingenio & natura. Et intercessor ingerit se medium inter discordes, ac nisi partibus utriusq; communis sit, intercessor esse non potest. Vtrobique spectatur reconciliatio dissidentium. Necessarium est ergo certam esse discordiæ causam, qua sublata dispareat & dissidium. Causa dissidij peccatum est. Intercessoris ergo uel mediatoris est expungere peccatum, ut è medio tollatur dissidium. Hoc non expiatur uerbis sicut precibus, sed morte & sanguine. Hebræ. 9. Inde necessario colligimus, solum Christum esse mediatorem uel intercessorem apud patrem. Principio enim solus Christus medium sese ingerere potest inter deum & homines: quia solus utriusque naturæ particeps est, Diui altera tantum participant. Nam homines sunt. Christus uero deus & homo est. Deinde qui intercessor est, idem & reconciliator sit oportet. Est enim finis intercedentis reconciliatio. Solus autem Christus hominum est reconciliator, ergo & unicus intercessor. Nam intercessoris est, causam discordiæ dissolvere, id est, peccatum tollere. Solus autem Christus, nulla creatura, tollit peccatum. Relinquitur ergo Christum solum esse intercessorem. Hæc iam pertinent scripturæ testimonia. Paulus, Vnus, inquit, est deus, unus etiam conciliator dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum precium redemptionis pro omnibus. Et quamuis loquatur discrete apostolus de redemptione, media tamen hæc uerba collocantur inter dissertationem de inuocatione dei, utique per Christum, qui unus est mediator redemptionis & intercessionis. Ut enim unus nos redemit, ita redemptos iam unus commendat nos patri. De hoc audiatur iterum apostolus dicens ad Romanos: Christus cum adhuc peccatores essemus pro nobis mortuus fuit: multo igitur magis nunc iustificati sanguine eius seruabimur per eum ab ira, Et adhuc planius, Nam si cum inimici essemus, reconciliari fuimus deo per mortem filij eius, multo magis recõciliari, seruabimur per uitam ipsius. Alibi enim idem ait: Semper uiuit Christus, ad hoc ut interpellat pro nobis. Et iterum: Deus est qui iustificat, quis ille qui condemnet? Christus est qui mortuus est, imò qui & suscitatus est, qui etiam est ad dexteram dei, qui & intercedit pro nobis. Idem rursus aditum nobis ad patrem aperit per Christum in epistola ad *Ioan. 10.* Heb. 4. & ad Ephes. 2. cap. Quia ipse dominus Iesus in euangelio non

non plura ostendit ostia, sed unum ostium tantum: Ego uero, inquit, sum ostium. Et iterum: Ego, ait, sum uia & ueritas & uita, Ne-
 mo uenit ad patrem, nisi per me. An non omnia alia media, omnes
 alias uias & patronos alios omnes exclusit qui dicit? Ego sum uita,
 ueritas & uia, & talis uia, ut nō pateat alia aggressus ad patrem, nisi
 per me: id est per me unum & solum. Alibi uero in euangelio ne
 quis retardaretur pudore & indignitatis suæ peccatorumq; cōscien-
 tia, aut Christi filij dei gloria, quo minus per nomen Christi inuo-
 cet & eius se credat patrocinio, ipse idem clare & benigne omnes ad
 se suumq; patrocinium inuitans clamat: Venite ad me omnes qui
 laboratis & onerati estis, & ego requiem præstabo uobis. Ioan. 14.
Matth. 11.

His non minus euidencia eaq; plurimā poterunt ex epistola ad
 Hebræos colligi testimonia. Inter alia excellit hoc: Christus cum ma-
 neat in æternum, ait apostolus, perpetuum habet sacerdotiū. Heb. 7.
 Unde & saluos facere ad plenum potest, qui per ipsum adeunt deum: sem-
 per uiuens ad hoc ut interpellet pro illis. Talis enim decebat ut esset
 nobis pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à pecca-
 toribus, & sublimior cælis factus, &c. Vide obsecro quot in hoc
 Pauli testimonio habeamus argumēta probantia Christum solum
 in cælis apud patrem esse fidelium intercessorem. Sacerdotis pro-
 prium officium est intercedere. Solus Christus autē sacerdos est co-
 ram deo, solus ergo intercessor est. Iam & sacerdotium Christi per-
 petuū uel immutabile est: non itaq; nos semel immolando redemit,
 tantū unus effectus mediator redemptionis, sed perpetuus etiā me-
 diator intercessionis interpellet pro nobis in finem usq;. Licet enim
 & iudex sit dominus noster, infidelium tamē iudex est, patronus fi-
 delium, uniuersorum autem iudex tandem in fine sæculi. Et si per-
 petuum habet sacerdotium (*ἀναπαύεσθαι*) immigrabile inquam, quod
 ad alium successionē uel communicatione transire nō potest, solus
 utiq; manet Christus intercessor fidelium. Præterea non est ulla cau-
 sa, ob quam alios post Christum, uel cum Christo intercessores no-
 bis asciscamus. Christus enim ad plenum nos saluos facere potest:
 nihil alijs quod ipsi agant relinquens. Obseruemus autem illud in
 primis, quod diserte addit: Qui per ipsum adeunt deum. Per ipsum
 inquam, mediatorem, sacerdotem, & intercessorem Christum. Per
 hunc enim solum patet accessus ad patrem. Quibus accedit quod
 hic uiuit, & in hoc uiuit, ut interpellet pro nobis. Viuunt & diui cœ-
 lites in regno dei cum Christo: sed sibi non nobis uiuunt. Christus
 nobis uiuit, ut intercedat pro nobis: solus ergo intercedit, non diui
 intercedunt. Manifestissime hæc euincunt, opinor, quod de inter-

DE SOLO DEO INVOCANDO.

cessionis mediatione nõ redẽptionis loquitur apostolus. Postremo
tales requirit in intercessore notas, quales non reperias, nisi in uno
& solo Christo domino. Licet enim angeli innocentes sint, tamen
non sunt sublimiores cœlis. Diui cœlites tamen iam purgati sint a
peccatis, natura tamen a peccatoribus non sunt segregati, nec cœlis
sublimiores facti, domini uidelicet angelorum & uniuersæ creatu-
ræ. Solus filius talis est, & huic hæc reseruatur gloria: solus ergo apud
patrem est intercessor fidelium.

1. Petri 2. Istis Paulinis testimonijs adiiciemus adhuc unum S. Petri, & alte-
rum beatissimi apostoli & euangelistæ Ioannis. Sanctus Petrus do-
cet sanctos, id est, nos fideles, in hoc sæculo, Christo uiuo lapidi, ul
uos lapides esse impositos per fidem, factosq; domũ spiritualem,
& sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias accepta-
biles deo per Iesum Christum. En sumus impositi non diuis, sed
Christo lapidi uiuo: ex quo & uiuificamur, & in ædificio conferva-
mur. Constituti sumus domus spiritualis & sacerdotium sanctum,
in hoc ut spirituales non pecunias offeramus hostias, nimirum nos
metipsos & preces nostras deo, per Iesum Christum, non per diuos.
Sunt enim & hi nobiscum domus spiritualis, uiui lapides, Christo
1. Ioan. 2. impositi, & propter Christum uiuentes. Porro beatus Ioannes scri-
bit: Filioli mei, hæc scribo uobis ne peccetis: si quis autem peccauerit,
aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum. Et
ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tan-
tum, sed etiam pro totius mundi. Non arbitror quicquã nostro pro-
posito congruentius, euidentius & firmitus meliusue uel confingi
posse. Audimus Christum Iesum constitutum nobis a deo, non tan-
tum redemptionis mediatorem, qui semel redimat, sed qui fit sempi-
ternus mediator etiã intercessionis, qui toties astat apud deum pa-
trem aduocatus, quoties homo peccator delinquit & patricinio op-
pus habet: quem & rei confidenter accedant, eiq; causas coram deo
peragendas commendent. Si quis, inquit Ioannes, peccauerit, habe-
mus aduocatum apud patrem. En aduocatum appellat Ioannes,
quem defensores patrociniũ diuorum nuncupant mediatorem in-
tercessionis. Nam aduocatus, *παράκλητος*, significat tutorẽ, fautorem,
consolatorem, patronum, uel procuratorem, qui causam nostram
agat. Ac obserua quẽ nobis definiat atq; proponat aduocatum, non
diuam uirginem, non Petrum uel Paulum, non seipsum uel Stepha-
num, sed Iesum Christum. Si credidisset hominibus necessarium &
salutare esse præterea diuorum cœlitum patrociniũ, coniunxisset
& hos Christo domino, nunc Christum solum nobis proponit.
Addit:

Addit: iustum, quod perinde est, ac si dixisset: Nō est quod quis eius distindat patrociniō, aut patronum patri minus existime esse gratū. Filius est, Christus est, iustus est, ergo patri gratissimus est: qui in conspectu iustissimi dei pro nobis iniustis comparere potest. Talis iustitia non inuenitur in ullo Adæ filio. At requiritur in intercessore. Communicat quidem sanctis iustitiam suam, per fidem, sed ea sanctis imputatur & imputatiua est: in Christo naturalis ac uelut innata est propriatē iustitia. Nam Christus Iesus unus ille in cælo & terra iustus est, cui non necesse est prius, uel precari uel offerre, pro proprijs peccatis, deinde pro populi sceleribus. Solus enim peccatū non habet, & iustitia est uniuersorum: solus itaq; apud patrem intercedit, quia nemo naturaliter & proprie iustus est, nisi Christus solus. Ac præstat hic in primis obseruare, quod Christus appellatur propitiatio uel expiatio, non equidem peccatorum aut hominum unius aut alterius sæculi, sed omnium peccatorum hominumq; totius mundi fidelium. Vnus ergo omnibus sufficit Christus: unus omnibus proponitur intercessor apud patrem. Quoties enim peccas, toties paratum habes apud patrem iustum intercessorē. Non quod imaginemur in cælo tanquam in foro, patrem in throno, ueluti iudicem cōsidere, filium uerō patronum nostrum toties procidere in genua, & patrocinari nobis, quoties peccamus; sed cū apostolo intelligimus Christum aduocatum & sacerdotem ecclesiæ uniuersalē & unicum semper apparere in conspectu patris: quoniam ut uis mortis eius, (tametsi nō moriatur quotidie) sic uirtus intercessionis semper efficax est. Accedamus ergo ad deū per Christum, & redemptionis & intercessionis unicum mediatorem intercessorem & aduocatum. Non poterimus non placere deo patri, si commendemur ipsi per filium unigenitum.

*Intercessio
Christi qua
lis.*

Porro infirma sunt argumenta, quibus patroni patronorum cœlitum ipsorum conantur confirmare patrocinium uel intercessionem. Spiritus, inquit, intercedit pro nobis, iuxta doctrinam apostolicam, ergo solus Christus non intercedit. Respondeo, Paulum non loqui de alio intercessore in cœlis, sed de spiritu hominis presentantis in hoc sæculo, qui incensus & illustratus dei spiritu ingemiscit & intercedit pro sanctis. Aperta sunt apostoli uerba. Addūt isti. Legimus de angelorum precibus in scriptura, & quod preces fidelium conspectui dei offerunt: ergo non solus Christus in cœlis orat uel intercedit pro nobis, sed & sancti. Nos uerō negamus hoc consequi: quia scriptura docet angelos esse ministratorios spiritus, ac pro ipsorum officio offerre preces tantum uelut ministros in con-

*Responso
ad quedā
aduersario
rum argu-
menta.*

Rom. 8.

*Angelorū
oratio.*

Heb. 1.

DE SOLO DEO INVOCANDO.

Spectū dei, sed non intercedere, aut homines exaudiri propter ange-
 los, sed propter Christum, qui intercedit, & propter quem oratio ad
 lata ad deum, ipsi grata est. Quod si isti tale quiddam & de anima-
 bus sanctorum beatis proferre & à simili argumentari uolunt, do-
 ceant primum animas cōstitutas esse spiritus administratorios. Sed
 non poterunt: & si possint, nondum tamen approbauissent diuos
 cœlites esse intercessores. Nam ne angeli quidem propterea inter-
 cessores sunt, quod preces hominum deo offerunt. Eadem nobiscū,
 inquit, charitate cohærent, & quia spiritus beatorum in cœlis a-
 gentes, nos in terris amant, pro charitatis huius ingenio & pro no-
 bis orant. Respondemus illos circa scripturas sic colligere. Ut enim
 libenter concedamus diuos in cœlis non esse sine proximi charita-
 te: addimus tamen hanc in sanctis cœlitibus minime habere nunc
 hoc ingenium & hæc officia, quæ olim habuit in terra. Alioqui plu-
 rima alia absurda diuis tribueremus, quasi ea faciant aut patiantur,
 quæ tamen nec faciunt nec patiuntur. Dum in terris uixerunt, pro
 charitatis ingenio indoluerunt & exultauerunt orantēq; nobiscū,
 imò & interpellarunt pro nobis: nunc cum exuerunt hanc corru-
 ptionem, & deseruerunt nos, in cœlis agentes cum domino, neque
 norunt res nostras neq; mouentur ullis affectibus terrenis. Sentiunt
 nobis abunde consultum esse absq; ipsorum opera. Sentiunt ita cō-
 stitutum esse salutis negotium, ut ipsi quiescant à laboribus suis, læ-
 tenturq; in Christo, hic uero intercessor sit unicus apud patrem om-
 nium in miseria uiuentium hominum, quia omniscius & omnipo-
 tens est, neq; commouetur neq; delasatur aut ignorat quicquam:
 sed omnia intercessoris perfectissime obit & perficit. Sciunt hanc
 gloriam solo dei filio competere: ideoq; hanc ambiunt minime, ut
 ipsi se intercessores statuunt pro Christo. Antecellit enim hic chari-
 tas dei charitatem proximi. Obijciunt isti, diuos non intercessoris il-
 lius unici, ritu orare in cœlis, sed eo modo quo in terris orarunt pro
 confratribus. Diximus autem modo nō consequi. Hoc fecerunt in
 terris, idem ergo faciunt in cœlis. Nec probari potest scripturis di-
 fertis, quod diui in cœlis pro nobis orent. Cur ergo subinde dubia
 uelut certa nobis dogmata proponunt? Et ut donemus illos orare
 in cœlis, id quod patrum non pauci scripserunt, ideo tamen non
 sequitur diuos esse inuocandos. Notissima est enim illa S. Augustini
 sententiā quæ legitur exarata lib. de ciuitate dei 22. cap. 10. Genes &
 dijs suis & templa ædificauerunt, & statuerunt aras, & sacerdotes
 instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem martyribus nostris
 non templa sicut dijs, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quo-
 rum

rum apud deum uiuunt spiritus, fabricamus. Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed uni deo & martyrum & nostro sacrificio immolamus: ad quod sacrificium, sicut homines dei, qui mundū in eius confessione uicerunt, suo loco & ordine nominantur. Non tamen à sacerdote qui sacrificat inuocantur. Quia dei sacerdos est, non illorum. Ipsum uerò sacrificiū est corpus Christi, quod non offertur ipsis: quia hoc sunt & ipsi. Hæc ille. Satis clarè testificās sanctos non inuocari uel inuocandos esse, quod deo comperat sacrificium, nō sanctis. Proinde cum adijciunt aduersarij, Ecclesiam à multis annis inuocasse sanctos, ecclesiam non errare, iccirco inuocantes sanctos non errare. Respondemus ecclesiā non errare quando audit uocem sponsi & pastoris sui: errare autem quando neglecta uoce pastoris, sua sequitur decreta. Errauit rota Israelis ecclesia unā cum summo pontifice Aarone senioribusq; populi, cum præterita lege dei, imagine deum representatum choris & concentibus coluit, secus quā ipse instituerat. Nec absoluntur ab errore & peccato Israelitæ quod multis annis excelsa nō sustulerunt. Regerunt, Inuerunt inuocati, ergo inuocandi sunt diui. Non raro feliciter cedit quod contra uerbum dei instituitur. Quis autem inde colligat bonum esse quod instituitur contra uerbum dei: ueluti bello depredandos innoxios, quia bellis uidemus milites truculentos direscere? Videbantur & gentium dii exaudire uota supplicum, sed nunquid ideo inuocandi sunt dii gentium? Verūm nō instituimus ad singula istorum argumenta respondere, quod aliās pro nostro dono fecimus. Concludimus ergo uerbum ueritatis ex ore dei pronunciatum, docere nos inuocationem nominis dei per interuentum Iesu Christi: neq; legimus ullum ueteris uel noui Testamenti sanctum (cuius meminerit quidem scriptura) ullum inuocasse, quantumuis excellentem patriarcham aut prophetam demorruum, neq; ullum apostolum apostolorumq; discipulū inuocasse aliter quā per nomen Iesu Christi: teneamus ergo firmiter, perfectissimam & tutissimam esse doctrinam quæ iubet nos omnes deum solum per unicum filium inuocare, atq; ipsum deum hoc à singulis nobis postulare: & cum obediunt, deo placere.

Restat locus ultimus de Colendo deo. Vocabulum 'colere' Latine late patet. Colimus enim amicitiam, literarū studia, arua & seruis. Nos in presenti usurpamus colere pro seruire, hoc est in omnibus se seruuli instar morigerum & obsequentem præbere, reuereri uel uenerari cultumq; exhibere. Hebræi utuntur suo Abad, quod Latinus interpres uertit seruiuit, coluit, uel sacrificauit. In libro Re

Ecclesia in uocans sanctos.

Colere quid.

- 1. Reg. 16.** gum legis. Et Achab seruiuit ipsi Baal ipsumq; adorauit. Græcis cultus hic uel *ναρπηα* uel *δουναα* appellatur. Sumitur alterum pro altero. Quanquam reuera seruire maius sit quàm colere. Sustineas enim nulla difficultate colere aliquem, sed eidem non item seruire. Dicitur ergo Cultū dei esse seruitutem, qua se homines deo reuerenter subijciunt & obediunt, ipsumq; iuxta uolūtatē eius uenerantur. Colunt itaq; deū qui ipsum seriō timent, ei se morigeros obediendo præbeat, colentes ipsum interne & Externe, sicuti constituit.
- Cultus dei.** Cultus enim dei duplex est, Verus & Falsus. Verus appellatur uera religio, uera fides, & pietas. Falsus nuncupatur superstitio, idololatria & impietas. Nam uerus cultus is est, qui oritur ex uero timore dei, ex fide sincera, soli se deo subdit, & ad uoluntatem dei in omnibus se accommodat. Falsus cultus constat rebus contrarijs. De quo plura dicemus ubi uentum fuerit ad superstitionem. Verus dei cultus rursus diuiditur perspicuitatis gratia in cultum dei internum & externum. Internus cultus soli deo cordium scrutatori cognitus est. Versatur enim in timore dei & iusta obedientia, in fide spe & charitate: unde oriuntur adoratio dei, inuocatio, gratiarum actio, patientia, perseuerantia, pudicitia, innocentia, beneficentia, ac reliqui fructus spiritus. His enim donis dei, & rebus spiritualibus, deus, qui spiritus est, colitur uere. Sine his nullus deo cultus probatur, utcumque in cōspectu hominum splendidus & sumptuosus purusq; esse uideatur. Hic cultus dei testimonia habet diuina & humana, in primis uero legis prophetarum & apostolorū. In lege enim dicit Moyses: Et nunc Israel quid dominus deus tuus petit à te, nisi ut timeas dominum deum tuum, & incedas in cunctis uijs eius, diligas eum, & seruias domino deo tuo, toto corde tuo, & tota anima tua, ut scilicet custodias præcepta & statuta eius, quæ ego præcipio tibi hodie tibi in bonum. Micheas propheta inducit de uero dei cultu interrogantes, quibus hic in rebus consistat, & respondet: Indicabo tibi o homo, quid sit bonum, & quid à te requirat dominus, nempe facere iudicium, diligere misericordiā, & sollicitum uel submissum ambulare cum deo tuo. S. apostolus Paulus: Obsecro, inquit, uos fratres per miserationes dei, ut præbeat corpora uestra hostiā uiuentem, sanctam, acceptam deo, rationalem cultum uestrum. Et ne accommodetis uos ad figurā huius sæculi, sed transformemini per renouationem mentis uestræ, ut probetis quæ sit uoluntas dei, quod bonum atq; acceptum & perfectum. Idem apostolus paucis uerbis uerum cultum dei in conuersionem ab idolis ad deum fidemq; Iesu Christi concludens ait, Macedones & aliæ gentes de uobis annunciant
- Duplex est dei cultus.**
- Internus dei cultus.**
- Deut. 10.**
- Mich. 6.**
- Rom. 12.**
- 1. Theff. 1.**

ciant, quomodo conuersi fueritis ad deum à simulachris, ut seruire-
 tis deo uiuenti & ueraci, & expectaretis filium eius de cœlis, quem
 excitauit à mortuis Iesum, qui liberat nos ab ira uentura. Porro S.
 Iacobus apostolus: Religio pura & immaculata, inquit, apud deū
 & patrem hæc est, inuisere orphanos & uiduas in afflictione sua, &
 immaculatum seipsum seruare à mundo. Hęc diuina & perspicua
 sanctæ scripturę testimonia abunde satis declararunt C. V. quinam
 sit uerus dei internus cultus. Humana testimonia nihil tamen à di-
 uinis discrepantia plurima ubiq; occurrunt in scriptoribus ecclesia-
 sticis. Lactantius lib. Instit. 6. cap. 9. In dei agnitione, ait, & cultu
 summa uersatur: in hoc est spes omnis & salus hominis, hic est sa-
 pientię gradus primus, ut sciamus quis sit nobis uerus pater, eumq;
 solum pietate debita prosequamur, huic pareamus, huic deuotissi-
 me seruiamus, in eo promerendo actus omnis & cura & opera col-
 locerur. Huius generis alia quoq; idem ille copiose recitat eiusdem
 libro cap. 10. & luculentissima de Vero dei cultu cap. 1. Placet autem
 pro multis unum Romani martyris ad tribunal Rom. apud iudicem
 Asclepiadem libere pronunciatum recitare de Vero dei cultu
 testimonium. Postquam enim de deo animose & religiose dixisset
 quis & quantus sit, subiungit,

Iacobi 10.

*De uero
dei cultu,
testimoniũ
Romani
martyris.*

Cognoscis ipsum, nunc colendi agnoscite
 Riturum modumq;, quale sit Templi genus,
 Quæ dedicari sanxerit Donaria,
 Quæ Vota poscat, quos Sacerdotes uelit,
 Quod mander illic Nectar immolarier. 1

Templum.

Aedem sibi ipse mente in hominis condidit
 Viuam, serenam, sensualem, stabilem,
 Solui incapacem posse, nec destructilem,
 Pulchram, uenustam, præminentem culmine,
 Discriminatis in liram coloribus.

Sacerdos.

Illic sacerdos stat sacrato in limine,
 Foresq; primas uirgo custodit fides,
 Innexa crines uinculis regalibus,
 Poscit litari uictimas Christo & patri,
 Quas scit placere candidatas, simplices.

Sacrificia.

Frontis pudorem, cordis innocentiam,
 Pacis quietem, castitatem corporis,
 Dei timorem, regulam scientiæ,
 Ieiuniorum parcitatem sobriam,
 Spem non iacentem, semper & largam manum.

Ex his amœnus hostijs surgit uapor,
 Vincens odorem balsami, thuris, croci,
 Auras madentes Perficorum aromatum,
 Sublatus inde cœlum adusq; tollitur,
 Et prosperatum dulce delectat deum. Et quæ in hanc sententiam
 ibi sequuntur. Sufficere hæc puto de interno dei cultu: interim agno
 sco quædam in illis referri posse & ad externum dei cultum.

*Externus
 dei cultus.*

Externus dei cultus ex interno nascitur, nec deo soli, ut hic co
 gnitus est, sed etiam uenit sub sensum hominis, estq; obseruatio uel
 exercitatio rituum, ab ipso deo institutorum, quibus internum cul
 tum & testificamur apud homines, & exercemus, ad gloriâ dei no
 stramq; utilitatem. Huius generis erant in ueteri populo Templum,
 sacerdotiumq; cum omnibus cæremonijs à deo institutis, quæ fre
 quentissime appellantur cultus dei. Ac erat hic certis limitibus cir
 cumscriptus. Non enim licebat cuiilibet pro suo arbitrio cultum dei
 fingere: quemadmodum fusc ostenditur in lege & in historia sacra.
 Seruiebat autem externus ille cultus gloriæ dei fideliumq; utilitati. Id
 quod plenius exposui cum differerem de Cæremonijs Israeliticis.
 Porro sicut Christus ueteres illos ritus abrogauit, ita pro eis oppido
 pauculos reposuit. Cœtum enim sacrû instituit: in quo uult ad glo
 riam suam nostramq; utilitatem prædicari uel enarrari uerbum dei
 ex scriptura sancta, orari in commune, & percipi dispensariue sacra
 menta. Ad quæ necessarius est locus accommodus, idoneum tem
 pus, ratio iusta, cum instrumentis sanctis. Vbi pij rursus nihil per
 mitiunt suo arbitrio. Nam ex uerbo dei, quæ colunt, colendi modû
 totamq; rationem petunt. De quo non nihil dictum est in quarto pri
 me tabule præcepto, diciturq; copiosius loco & ordine suo. Breuiter,
 Colunt deû externo cultu, qui ex fide & obediçtia statis temporibus
 in sacrum cœtum coeunt, qui disciplinam seruant ecclesiasticam, ex
 uerbo domini depromptam, qui audiunt uerbum dei, uel diuina
 rum scripturarum sanctam enarrationem, qui publice orant cum
 ecclesia, qui sacramentis religiose participant, aliosq; legitimos &
 salulares ritus obseruant. Hoc autem cultu suo deum glorificant a
 pud homines, & utilitatem non exiguam à deo percipiunt, nempe
 benedictionem augmentumq; donorum cœlestiû. Nullis, opinor,
 hic opus esse testimonijs scripturarum, approbantibus hæc quæ ha
 ctenus diximus de externo dei cultu. Vbiq; enim in euangelica hi
 storia, in Actis & epistolis apostolorum obuia sunt plurima. Nam
 dominus Iesus ubiq; sacros cœtus colligit in quibus prædicat euan
 gelium precesq; commendat. De Maria sedente ad pedes eius au
 dientemq;

Scienter prædicatione eius, pronunciat: Vnum hoc necessarium, Maria bonam partem delegit, que non auferetur ab ea. Et alibi: Beati, inquit, qui audiunt uerbum dei & custodiunt illud. Certè sacramenta ipse dominus instituit & usurpauit. Refraganti enim Ioanni, à quo postulabat baptismum dicenti: Mihi opus est ut abs te baptiser, & tu uenis ad me? respondit: Omite nunc. Sic enim decet nos ut compleamus omnem iustitiam. Vnde & apostolus Paulus disciplinam ecclesiasticam diligenter commendans ecclesijs, ceteros sacros instituit pulcherrime. Loci omnibus sunt cognitissimi 1. Cor. 11. 14. & 26. item 1. Timoth. 2. & alibi.

Priusquam uerò hunc locum concludam, demonstrabo solum deum esse colendum. Et certè cultus ipse, quo de hætenus differimus non potest impendi ulli creature, neq; angelis neq; diuis cælitibus, soli deo competit; unde nemo tam cæcus est, qui non uideat deum his solum coli oportere. Et cum dominus cultum suum uel seruitutem à nobis requirit, totum cor nostrum requirit: nihil ergo relinquitur quod impendamus alijs. In lege sua dicit spiritu dei plenus Moses: Post dominum deum uestrum incedetis, atq; eum timebitis, præcepta eius custodietis, & uocem eius audietis, ipsi seruietis atq; ei adhærebitis. Nec refert quod hic uocabulum Solus non apponitur, cum emphasi insinuetur. Cum enim dicit: Ipsi seruietis, & ei adhærebitis, quid aliud intelligemus, quàm ipsi & non alij, ergo soli. Præterea in 6. cap. Deut. non legis: Dominum deum tuum timebis, & illum solum coles, iurabisq; in nomine eius: sed, Dominum deum tuum timebis, & illum (emphatice) coles, iurabisq; in nomine eius. Cæterum dominus in euangelio hæc Legis uerba adducens contra tentatorem, & emphasim explicans: Scriptum est, inquit, Dominum deum tuum adorabis, & illum solum coles. Quod quidem testimonium sanè luculentissimum, solum sufficit demonstrationi nostræ, quod solus deus sit colendus. Adijciam his humanum præterea testimonium, sed diuino suffultum, quod & alibi in libris nostris posuimus. S. August. de Quantitate animæ sic ostendit solum deum esse colendum, Quicquid anima colit ut deum, necesse est ut melius esse, quàm seipsam putet. Animæ autè natura nec terra, nec maria, nec sydera, nec luna, nec sol, nec quicquam omnino quod tangi aut his oculis uideri potest, non deniq; ipsum, quod uideri à nobis non potest, cælum, melius esse credendum. Imò hæc omnia longe deteriora esse, quàm est quælibet anima, ratio certa cõuincit. Et mox: Si quid ergo aliud est eorum quæ deus creauit, quiddam est deterius, quiddam par: deterius, ut anima pecoris: par, ut angeli: me-

Luce 11.

Solum deum esse colendum.

Deut. 10.

Matth. 4.

Quomodo
colendi sint
sancti.

lius autem nihil. Et si quando est aliquid horum melius, hoc peccato eius fit, non natura: quo tamen non usque ad deo fit deterior, ut ei pecoris anima uel præferenda aut conferenda sit. Deus igitur solus ei colendus est, qui solus eius est author, Homo autem quilibet alius, quamquam sapientissimus & perfectissimus, uel prorsus qualibet anima rationis compos & beatissima, amanda tantummodo & imitanda est, eiq; pro merito atq; ordine, quod ei cōgruit, deferendum. Nam scriptum est: Dominum deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Hæc Augustini sunt. Et illa hæcenus de uno solo uiuo uero & æterno deo colendo disputauimus.

De uera religione.

Cæterum quicumq; sincera fide deo adherent, & unum adorant inuocant & colunt legitime, religiosi recte nuncupantur: studium & actio ipsorum uera est religio. Hanc alij dictam uolunt à relinquendo, propterea quod per ipsam relinquamus falsos deos, errores omnes, & cupiditates terrenas, sectemur autem uerū deum, ueritatem & cœlestia. Massurius Sabinus: Religiosum est, inquit, quod propter sanctitatem aliquam remotum ac sepositum à nobis est. Dictum est uerbum à relinquendo, tanquam cæremonia à carente. At M. Cicero religionem dictam arbitratu à relegendo, quod qui religiosi sunt, cuncta sollicitè relegant, quæ ad deorum cultum pertinere uidentur. Cæterum confutatur hic multis à Laetantio Firmiano, antiquo ecclesie scriptore, lib. Instit. 4. cap. 28. ubi inter alia, Hac conditione gignimur, inquit, ut generari nos deo iusta & debita obsequia præbeamus, hunc solum nouerimus, hunc sequamur. Hoc uinculo pietatis obstricti deo & religati sumus, unde ipsa religio nomen accepit. Et mox, Diximus nomen religionis à uinculo pietatis esse deductum, quod hominem sibi deus religarit, & pietate constrinxerit: quia nos seruire ei ut domino, & obsequi ut patri, necesse est. Hunc sequuti & alij scriptores ecclesiastici, Hieronymus & Augustinus, & ipsi religionem deduxerūt à religando. Ille enim in Comment. ad 9. cap. Amos, Iste, inquit, fasciculus una domini religione costrictus est. Religio ergo à religando, & in fascem domini uinciendo, nomen accepit. Hic autem de quant. animæ cap. 36. Vera religio est, ait, qua se uni deo anima, unde se uelut peccato abruperat, reconciliatione religat. Idem de Vera religione cap. ult. dicit: Religer nos religio uni deo omnipotenti, unde dicta creditur religio. Dicimus ergo religionem ueram aliud non esse, quam amicitiam, connexionem & confederationem cum deo uero uiuo & æterno, cui uera fide connexi, solum adoramus, inuocamus, & colimus, à quo toti pendemus, uiuentes in omnibus ad uoluntatē uel
secundum.

Vera religio quid.

secundum præscriptum legemq; uerbi eius. Proinde rectissime rotum salutis fideiq; negotium comprehenditur uno religionis uocabulo: quod alibi fœdus & pactum, alibi uero coniugium in scripturis appellatur. Sicut enim fœdere uniuntur confœderati: sic deus & homo connectuntur religione: & ut coniugio in unum corpus rediguntur maritus & uxor, ita religione in corpus spirituale connectimur cum deo, ueluti marito, & cum ipso dei filio, ueluti sponso & capite nostro. Huc ergo pertinent quæcunq; in scripturis profertur de seruando fœdere & fide cōiugij. Fœdis fragi, perfidi, & adulterio infames sunt, quicunq; non uni deo per fidem connexi, solum adorant, inuocant per Christum, & colunt prout ipse in uerbo suo coli uoluit. Illi ipsi nuncupantur etiam superstitiosi.

Superstitio enim falsa est religio, quæ deum non colit, sed aliud pro deo, uel non solum, uel non rite aut legitime colit. *De superstitione.* Extendit se superstitionis uocabulum ad aniles usq; fabulas & deliros errores. Germanice enim nuncupamus superstitionem *aberglouben* / *missglouben* vnd *missbräuch*. Exactissime uero de uocabulo hoc disputans Lactantius lib. Instit. 4. cap. 28. sic scribit: Religio ueri dei cultus est: superstitio falsi. Superstitiosi uocantur, non qui filios suos superstitites optant: omnes enim optamus: sed aut ij qui superstitit memoriam defunctorum colunt: aut qui parentibus suis superstitibus, colebant imagines eorum domi, tanquam deos penates. Nam qui nouos sibi ritus assumebant, ut in deorum uicem mortuos honorarent, quos ex hominibus in cælum receptos putabant, hos superstitiosos uocabant: eos uero qui publicos & antiquos deos colerent, religiosos nominabant. Vnde Vergilius: Vana superstitio ueterumq; ignara deorum. Sed cum ueteres quoque deos inueniamus, eodem modo consecratos esse post obitum, superstitiosi ergo qui multos & falsos deos colunt: nos autem religiosi, qui uni & uero deo supplicamus, &c.

Verfatur superstitio in his maxime capitibus, Vel cum non colitur dominus, sed alij dij pro ipso, relicto usq; uero & uiuo deo: uel cum colitur quidem dominus, sed non solus, uerum alij simul cum ipso: uel cum ipse quidem colitur, sed non legitimo cultu. Primo superstitiosis genere peccauerunt ferè gentes, quæ deum uerum ignorauerunt, adeoty & pro deo uero falsos & confictos siue alienos coluerunt deos. Eadem infania laborasse & Israelitas dei populum testis est sanctissimus propheta Ieremias, ex postulas cum populo ac dicens: Audite uerbum domini omnes tribus & familiae Israelis, *Iere. 2.* sic dicit dominus: Quidnam iniquitatis deprehenderunt paues ue-

DE SOLO DEO COLENDO.

firi in me, ut tam longe à me recederent, & sectarentur uanitatem, fierentq; uani: neq; dixerunt: Vbi dominus, qui eduxit nos de terra, Aegypti, qui traduxit nos per desertum, per terram uastam & inuiã per terram siticulosam & umbram mortis, per terram per quam nemo transibat, in qua ne homines habitabant? Et induxi uos in terram cultam & fertilem, ut comederetis bona & fructum eius. Ingressi autem contaminastis terram meam, & hæreditatem meã reddidistis abominandam. Sacerdotes non dixerunt: Vbi est dominus? & qui tenere debebant legẽ, non cognouerunt me, & pastores peruariati sunt in me, prophetæ prophetauerunt in Baal, & idola sequuti sunt. Propterea ultra iudicio contendam uobiscum, ait dominus, & disceprabo cum filijs uestris. Transite enim ad insulas Chittim & uidete, & in Kedar mittite, & considerate diligenter, ac inspicite num simile quid factum sit, num ulla gens mutarit deos quia men dij non sunt: populus autem meus mutauit gloriam suam in idolum. Obstupescite cœli super hoc, exhorrescite uehementer, ait dominus. Quoniam duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ uiuæ, & foderunt sibi cisternas, cisternas, in quã, peruersas, quæ continere non ualent aquas. Audis populum Israelis in expiabili scelere deseruisse deum uenam uiuã, ac puteos sibi effodisse peruersos, Aquæ significat bonum absolutum, quo desiderium & animæ & corporis satuari potest. Scaturigo talis solus deus est supremum & consummatissimum bonum. Hoc deserito foderunt, id est, maximis laboribus & impensis pararunt sibi lacunas, nimirum conuerterunt se ad creaturas, ad eos qui non sunt dij, neq; desideria eorum exaturare poterunt. Hoc malum & hodie uulgare est, dum relicto deo multi cõuertuntur ad diuos cœlites, à quibus postulant, quod petendum erat à deo, neq; dari possunt nisi à solo deo. Hic locum habet idololatria, id est, cultus simulachrorum: supersticiosi enim sunt non tantum qui fingunt sibi deos falsos, relicto deo uero, aut fiduciam figunt in res nihili, sed etiam qui uenerantur simulachra uel dei uel deorum. Nam imagines uel simulachra statuuntur uel ipsi deo uero, uel dijs falsis, ipsis, inquam, creaturis. Nõ licet autem ulla imagine representare deum immensum, æternum & uiuentem in sæcula; nec licet imagine expressum uel adorare uel colere: ergo multo minus licet creaturis statuas uel simulachra consecrare ad cultum. Plurima extant scripturæ testimonia contra idololatriam, ut Exodi 20. Isaia 40. 44. Psal. 113. 1. Corinth. 5. 10. Rom. 1. Galat. 5. 1. Thess. 1. 1. Petri 4. 1. Ioan. 5. Jeremia 10. cap. Porro diligenter hic admono simplices ne sibi patiantur imponi. Nam idola

Idololatria.

Idolatræ nomen subterfugere non potest qui simulachra ueneratur, metuit, illis non nihil confidit, ante ipsa procumbit, dona eis offert, in loco celebri & honorato retinet, cæreos & incensa eis affigit, amat, ornatur, excolit, & sacris qualibuscunque colit. Verum de idololatria diximus aliàs copiosissime.

Porro coluerunt quidem deum Israelis, sed non solum, uerum alios quoque deos cum uero deo illi de quibus in historia Regum legimus, Et nihilominus colebant dominum: fecerunt autem sibi de nouissimis sacerdotes excelsorum, & ponebant eos in phanis sublimibus: & cum dominum colerent, dijs quoque suis seruebant iuxta ritum gentium, de quibus translatus fuerant Samariam. Et iterum Gentes itaque illæ timuerunt dominum, & simul serui erant sculptilibus suis: nec aliter fecerunt filij & nepotes eorum, quam patres ipsorum, usque in præsentem diem. Hoc autem malum hodie vulgare est profusum. Inuenias enim cultores dei, quibus minime persuadeas solum deum esse colendum, imò asseuerantes hæresim esse execrabilem, negare cum deo diuos & inuocandos & colendos. Contra quos satis disputatum est aliàs & in hoc nostro Sermone.

Hic quoque obseruandus uenit modus & ratio uaria superstitiose colendi deum. Neque enim ille duntaxat superstitiose colit deum, qui in animo fingit primum quidem deum, deinde eundem simulachro exprimit, cui mox sacrificia & incensa offert prostratusque coram illo adorat, & suppliciter ueneratur: sed ille in primis, qui incommunicabiles dei proprietates creaturis communicat, licet nullo ex primat simulachro: uel qui munera diuinitus accepta arbitratur à diuis cœlitibus esse collata. Porro incommunicabiles dei proprietates sunt, omnia posse, omnia scire, ubique præsentem esse, omnia audire, auxilium ferre, benignum, iustum, & misericordem esse. Certè Hais prophetarum eruditiss. & autoritatis maxime, hisce ueluti firmissimis argumentis euincit deos Babyloniorum & Gentium non esse deos: quia non possunt prædicere aut scire uentura: nec possunt bene uel male facere. Proinde posse omnigenis bonis locupletare, & iustis pœnis coercere, ita omniscium & omnipotentem esse, proprietates dei sunt, nulli creaturæ communicabiles: superstitiosus ergo est, qui has diuis cœlitibus tribuit, & ideo eos colit & inuocat. Osee propheta grauiter inuehitur in Iudæos, attribuentes dijs alienis munera dei, adeoque synagogam talium nuncupat scortum uel meretricem, Filiorum, inquit, eius non miserebor, quoniam filij sunt ex scortatione suscepti. Siquidem mater eorum scortata est, quia dixit, Ibo, sequar amatores meos, qui dant mihi aquam meam, panem

Non solum deum uerum, sed alios simul cum deo colere.

4. Reg. 17.

Proprietates dei non tribuendæ sunt alienis.

Isaia 47.

42. 26.

Dona deo

non tribuendæ

da sunt dijs

alienis.

Osee 2.

DE SOLO DEO COLENDO.

meum, lanam meam, & linum meum, oleum meum, & pocula mea. Et mox; Nec agnouit quod ego dedi ei frumentum uinum & oleum, quodq; ei multum argenti & auri conuuli, quæ fecerunt ipsi Baal. Nechodie infrequens est diuis cœlitibus, non deo soli, prouentum terræ & tempestates uel temperatas uel squas ferre acceptas, Verum ea superstitio est non pieras.

- Colere deū* Præterea superstitiosè colitur deus, quando solus quidē, sed tamē
sed non legiime. nō modo legitimo colit. Illegitimus cultus proficitur ex arbitrio hominū, alienusq; est à uerbo & institutis dei. Legitime enim deus colitur, quando secundum ipsius uoluntatem & uerbum colitur. In
Deut. 12. lege sic præcepit dominus: Caue tibi ne requiras deos gentium, dicens: Quomodo coluerunt gentes illæ deos suos: sic ego faciam. Non facies sic domino deo tuo, &c. Quicquid ego præcipio uobis, id obseruabitis ut faciatis: non addes quicquā super ipsum, nec minues ab eo. Nadab & Abihu offerunt domino ignem alienū: ergo
Leuit. 10. concremantur coram domino flamma cœlesti. Perit etiā Oza, quod
2. Reg. 6. aliter contrectauisset arcam dei, quā mandarat in lege sua dominus. Micha in libris Iudicū uero deo, qui appellatur Iehouah, imaginem, aram, sacellū & cultū instituit. Sed reprobatur à scriptura sancta, quia is non tantū ex scriptura diuina nō erat petitus, sed modis
Iudic. 17. omnibus legi diuinæ aduersabatur. Sed & Ieroboam deo Israelis cultum magnificum, cathedralia templa, & statuas aureas posuit: uerum cum non congruerent cum uerbo domini, damnatur in uniuersum omnia pro execrandis sacrilegijs. Imò quid in uniuersum sentiamus de omnibus cultibus à deo nec institutis nec cum uerbo dei congruentibus, sed ex nostra bona intentione confectis, declarat nobis unicum præstantissimi prophetae Samuels testimonium, contra Saulem & eius sacrificia his pronunciatum uerbis,
1. Reg. 15. Nunquid uult dominus holocausta & uictimas, & non potius ut obediatur uoci domini? Melior est enim obedientia quā uictimæ, & auscultare præstat arietum pinguedini. Quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare: & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Huc facit quod apud Isaiam legitimus: Qui bouem immolat, quasi qui interficiat uirum: qui pecudem cedit, est uelut is qui iugular canem: qui offert oblationem, quasi qui ita anginem suillum offerat: qui recordatur thuris, benedicit iniquitatem. Hæc omnia electata est. Vani itaq; & abominabiles cultus sunt, qui non reducuntur ad purum dei uerbum. Nam idem propheta, Frustra, inquit, colunt me docentes doctrinas hominum.

Deus

Deus uiuus, uerus & eternus, qui solus uult ac debet adorari, inuocari & coli, uera omnes homines religione donet, & ab omni superstitione uana liberet, per Iesum Christum dominum nostrum.

Filium dei ex patre ineffabiliter genitum, consubstantialem esse patri, ideoq; deum uerum: eundem esse hominem uerum, nobis cōsubstantialē, ideoq; uerū deum & hominē, manetē in duabus inconfusis naturis, & in una persona indiuisa. S B R= M O V I.

Res ipsæ rerumq; ordo flagitant, ut postquam in genere dixi de deo, eiusq; unitate & trinitate, porro differam sigillatim de personis adorandæ trinitatis, in primis autem de domino nostro Iesu Christo uero deo & homine, deinde de spiritu sancto: quo si imbuti fuerint animi nostri, cedent omnia quæcunq; dixerimus audierimusq; ad gloriam nominis dei animarumq; nostrarum salutem. Oremus itaq; &c.

Pater ille æternus origo & author rerum omnium æterna & ineffabili generatione filium genuit. Vniuersa enim scriptura concorditer deum appellat patrem, & patrem quidem æternū. Nullus autem pater sui ipsius, sed filij pater est: & quia pater hic æternus est, necessario filium æternum habeat oportet, æqualem sibi per omnia, cœternum & consubstantialem. Certè S. Paulus ad confirmationem huius ueritatis catholicæ profert ex ueteri scriptura duo testimonia, Cui, inquit, angelorum dixit unquam deus, Filius meus es tu, ego hodie genui te: Et iterum, Ego ero ei pater, & ille erit mihi filius: quæ omnia Christo Iesu filio dei accommodat: de quo & Michæas testatus est, Et tu Bethlehem Ephrata, paruula quidem es in milibus Iuda: ex te prodibit mihi dominator in Israele: & exitus eius (siue emanationes eius) à sæculo, à diebus æternitatis. Vnde ipse in euangelio secundū Ioannem dicit filius dei: Amen dico uobis, antequam Abraham fieret ego sum. Et Ioannes: In principio, inquit, erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Intelligit autem per uerbum non uocale illud transiens, non consiliū dei, sed filij personam. Mox enim subiungit: Et uerbū caro factum est. Scimus autem filium dei non cogitationem aut propositum dei (sicut nugantur hæretici) esse incarnatum. Atqui is qui in tempore incarnatus est, ante æterna tempora erat apud patrem, adeoq; deus uerus cum deo uero. Nam Verbum erat apud deum, inquit, & deus

Filius ex patre ab æterno genitus ineffabiliter. Heb. 1. Psal. 2. 2. Reg. 7. Mich. 5. Ioan. 3. Ioan. 1.

erat uerbum. Quia in principio, nimirum ab eterno, erat apud deū. Hæc simplicia scripturis tradita, ideoq; uerissima, de generatione filij ex patre sempiterna minime curiosis sufficere arbitror. Scriptura enim non explet hic curiosorum uana desideria, neq; subtiliter de his differit, imò pauca quæ credamus tradit. Quod autē illa uel non tradit uel pauculis adumbrat, salubriter uel ignoramus uel traditis inhæretes plura non inquitimus. Sanctus pater Cyrillus illud Ioannis euangelistæ exponens: In principio erat uerbum, Ne infinita, inquit, quærentes, inexplicabilis nobis fiat consideratio, quæ nunquam possit in exitum peruenire, nec principium principij dabimus, nec filium in tempore à patre genitum cōcedemus, sed æternaliter cū patre ipsum esse confitebimur. Si enim in principio erat, quæ mēs poterit unquā ultra illud Erat cōuolare? aut quando illud erat mente ita tenebimus ut cogitationes nostras nō antecedar. Merito igitur stupore percussus clamat Isaias: Generationem autem eam quis enarrabit? Omnem enim mentem excedens, omnemq; rationem humanam superans, ineffabilis est. Et mox: Quoniam, inquit, ante sæcula filius est, in tempore genitus esse non potest: sed est semper in patre quasi in fonte: sicut ab ipso dictum est: Ego ex patre exiui & ueni. Quasi enim fontem patrem intelligimus: in quo uerbum est sapientia, uirtus, character, splendor, & imago eius existens. Quare si nullum unquam erat tempus quando absq; sapientia, uirtute, character, splendore ac deniq; imagine sua erat pater, facti necesse est cōternum & esse filium, qui sapientia uirtus, &c. patris æterni est. Quomodo enim character, aut quomodo imago exquississima patris est, nisi pulchritudinem illius perfecte consequutus sit cuius imago est? Non est autem absurdum quod diximus in patre filium tanquam in fonte intelligēdum esse. Nihil eq̄m aliud nobis nomen fontis significat quā ut ex quo: filius uero in patre & ex patre est: non profluens foras, sed aut quasi à sole splendor, aut quasi ab igne insita sibi caliditas. In his enim exemplis unū ab uno produci & ambo cōsempiterna sic esse conspiciunt, ut aliud absq; alio nec esse possit nec naturæ suæ rationem retinere. Quomodo enim erit Sol splendore priuatus? uel quomodo erit splendor, nisi sol sit à quo desinat? ignis uero quomodo erit calore carens? uel calor unde prodeat, nisi ex igne, aut ab alio forsan non procul à substantiali qualitate ignis dissecto? Sicut igitur quæ ab istis profluunt simul cum illis sunt unde profluunt, ac semper unde fluunt ostendūt: sic in unigenito intelligendum est. Ex patre enim esse intelligitur, sed in patre etiam esse creditur: non alienus à natura, neq; post pa-

Cyrillus.

Isaias 53.

et era

rem natura secundus: sed in ipso patre semper & cum ipso, & ex ipso, secundum ineffabilis generationis modum, Hactenus Cyrillus. Et illa quidem de patre & de inenarrabili generatione filij dei firmiter secundum scripturas sunt credenda.

Porro de Filio dei teneamus & indubitanter credamus, quod pater *Cōfessio de* tri consubstantialis atq; ideo deus uerus sit, quod idem ille in carna *filio dei Ie* tus pro nobis, & homo factus, in utraq; tam diuina quam humana *su Christo* subsistat natura, ita tamen ut naturæ hæc neq; confundantur inter se *domino no* neq; diuidantur. Credimus enim unum atq; eundem dominum no- *siro.* strum Iesum Christum uerum esse deum & hominem uerum, Quæ quidem singula per suas partes dilucide, & quantum dominus gra-
tiæ dederit, demonstrabimus.

De uocabulo Homousij, quod cōcorditer Latini uerterunt Con- *Filium pa-* substantialis, diu & multum apud ueteres altercatum esse testatur ec- *trisse con* clesiastica historia. Quid significet & quomodo usurpatum fuerit à *substantia* celeberrima Synodo Nicena, breuibus & significantissime sic expo- *lem.* suit doctissimus & piissimus Eusebius Pamphili Cæsariens. antistes, Quod patri filius consubstantialis dicitur, expressam habet signifi-
cationem, quod nihil similitudinis cum factis creaturis filius dei habet, sed soli patri, qui ipsum genuit assimilatur, nec ex alia est sub-
stantia aut essentia, nisi patris. Et mox idem, Cui sententiæ ad hunc modum uosque, recte subscribi posse uisum est: quando ex ueteribus doctos ac illustres episcopos ac cōmentatores de patris & filij diuinitate differentes, homousij dictione usos esse cognouimus. Hæc Socrates historiarum lib. 1. cap. 8. Certè sancti ecclesiarum p̄sides hæreticorum hypocrisis lubricitate & malitia adacti, uocabula maxime significantia ac minime ancipitia, & ipsi usurparunt & alijs usurpanda imposuerunt, quibus partim ueritatem orthodoxam diserte exprimerent, partim dolos & artes malitiosas hæreticorum redarguerent atq; retergerent, imò & excluderent. Confitebatur Arius, filium dei deum esse, sed cōsubstantialem interim patri negabat, quare declarabat se non sincere confiteri ueram filij diuinitatem. Nec refert admodum si uocabulum aliquod commodum & rei explicandæ idoneum in scriptura sacra tot literis quot in aliena lingua scribitur non extet, modo illud diserte scripturis expressum legatur, quod uocabulo significatur. Proinde si ostenderimus filium eiusdem esse substantiæ aut naturæ cum patre, adeoq; æqualem deo & similem, unumq; cum ipso, abunde demonstrauimus filium patri esse homousion siue consubstantialem. Zacharias propheta deum indu- *Zach. 13.* cens loquentem, dicit: Excitare, o gladii, super pastorem meum, &

DE CHRISTO VERO DEO.

- super uirum coequallem mihi, percutere pastorem, & dispergentur oves gregis. En pastorem percussus appellat deus coequalē suum.
- Math. 26* Quis autem sit pastor ille percussus, declarat historia euangelica, ipsum nobis dei filium dominum Iesum Christum exhibens. Nec obest sed prodest causæ nostræ, quod Hierony. non legit Virū coequallem mihi, sed Virum coherentem mihi. Nam ut ille non negat amith significare coequallem, ita aliud reponit æque efficax. Cum enim uertit uirum coherentem mihi, intimā ipsamq; substantialem, ut sic dicam, inhærentiam siue coequalitatem patris & filij, exprimere uoluit. Nam in Cōmentarijs addit: Et uir coherentis deo quis est nisi qui ait: Ego in patre & pater in me.
- Joan. 5.* Rursus legimus in euangelio Ioannis: Propterea quærebant Iudæi Iesum interficere, quia non solum soluisset sabbatum, *(ἀνάθεμα ἔστιν ὁ θεὸς ὁ πατὴρ ἰσοῦ καὶ ὁ υἱὸς)* sed & patrem suum (proprium utiq;) dixisset deum: æqualem *(ἴσος)* se faciens deo. Cæterum Græci ἴσος exponunt per ἴσους. Nec potest illa æqualitas ullibi cōsistere, nisi in substantia. Intelligunt enim Iudæi, quod Ariani uidere nolunt, dominum singulari quodam modo deum appellasse patrem suū, utiq; ἴδιον proprium, natium seu genuinum, ex quo naturaliter naturalis & consubstantialis filius generis sit. Sequitur enim: Aequallem se faciens deo, nimirum uirtute siue potētia, æternitate & essentia. Nam idem dominus apud eundem Euangelistam dicit: Ego ex deo processi & ueni. Non tantum Veni dixit: sed Processi. Processit talis ex patre, qualis est pater substantia, certe lumen de lumine, deus uerus ex deo uero. Nam iterum Iudæis dicit: Amen dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Non dicit Fui uel Eri, sed Sum, alludens ad nomen domini Iehouah, & explicans suam substantiam diuinitatis eandem esse cum substantia patris, & ideo se esse patri consubstantialem. Adhuc enim clarius: Ego, inquit, & pater unum sumus. Vnum, inquam, non concordia, sed identitate & essentia. Agitur enim eo loci de potētia & maiestate dei. Cumq; protinus Iudæi lapidibus dominum ista loquutum adobruere uellent, clarè satis declarauerunt quomodo intellexerint uerba eius. Lapidabant enim blasphemos, gloriam dei uel conuicti impetentes, uel sibi ipsi arrogantes.
- Coloss. 1.* Huc pertinet quod Paulus de filio dei loquens, ait, Qui est imago dei incōspicui, primogenitus uniuersę creaturę, quod per illum creata sint omnia. Si enim imago est dei incōspicui, coequalis sit deo oportet. Nam alibi appellat eundem characterē dei expressam (& per omnia probissimè respondentem archetypo) imaginem.
- Heb. 1.* Certe.

Certe imago & similitudo est rerum non disparium, sed equalium. Primogenitus autem dicitur, quia princeps & dominus est, non quod & ipse accēseatur creaturis. Omnia enim quæ condita sunt, per ipsum condita sunt: ergo ipse non est creatura, sed deus uerus, naturæ utiq; & substantiæ diuinæ, unus cum patre. Ad Philippenſi, idem aposto-
Philip. 2.
 lus dicit filium esse in forma dei. At in forma dei esse nihil aliud est, quam deo per omnia æqualem consubstantialem adeoq; deum ipsum esse. Nam quid sit esse in forma dei, clarissime per oppositum membrum illustratur. Sequitur enim: Formam serui assumpsit. Id quod rursus exponitur per consequens: In similitudine hominum constitutus, id est, uerus homo factus, cæteris hominibus nulla dissimilis in re, excepto peccato: quod alibi dilucide exprimitur. Et hic rursus addit: Et figura repertus ut homo. Ideoq; in forma dei esse, est deo cœqualem & consubstantialem esse. Adicit enim: Non rapinam arbitratus est, ut esset æqualis deo. Rapina enim est res aliena: nam possidetur per iniuriam. Natura ergo & propriissimo modo cœqualis est patri filius, deus uerus. Et sensus uerborum Pauli hic est: Tameſi esset filius eiusdem gloriæ & maiestatis cum patre, potuissetq; extra humiliationem manere in gloria, maluit se tamen exinanire, id est, hominis naturam assumere, & sese in pericula & ipsam mortem coniicere. Alioqui enim iuxta diuinitatem nihil sensu mutabilis. Deus etenim est immutabilis, & uicissitudinis expertus.

Ista cum ita habeant, pie S. Ambrosius libro de Fide contra Ari-
Ambrosius
 nos cap. 7. Cum ergo hanc unitatem substantiæ, inquit, in patre & filio non solum prophetica, sed & euangelica auctoritate cognoscas, quomodo dicis in scripturis diuinis homouſion non inueniri? quasi aliud sit homouſion, quam quod dicit: Ego de deo patre exiui. Et, Ego & pater unum sumus, &c. Præceptorem Ambrosiū sequutus discipulus beatus Augustinus in Altercatione cū Pascentio,
Augustinus.
 homouſion scripturæ locis confirmans demonstrat hoc sancte in fide & religione nostra usurpari. Id ipsum facit libro cōtra Maximianum Arianorum episcopum 3. cap. 74. Sed quid necesse est plura coaceruare? Spero enim dilucidis scripturæ sanctæ locis clare satis demonstratum esse, filium patri esse consubstantialem, atq; ita credi oportere. Hoc ipsum consequenti tractatione iterum per scripturarum testimonia non parum illustrandum fore speramus.

Deum uerum esse dei filium dominum nostrū Iesum Christum
Filium dei uerum esse deum.
 negauit Arius cum suis cōplices. Scriptura uero ueracissima tam manifeste approbat, ut nihil possit addubitare cui ueritas cordi est. Recitabimus in præſenti testimonia & argumenta aliquot maxime.

DE CHRISTO VERO DEO.

perspicua, quibus interueniente spiritu sancto cōfirmeretur fides nostra, ipsaq; ueritas catholica & orthodoxa illustretur.

Apud Mathæum in 3. cap. baptisato domino nostro per Ioannem Baptistam aperti sunt cœli, descenditq; spiritus sanctus specie columbæ super caput domini nostri Iesu Christi, protinus etiam audita est uox e nubibus à diuina gloria sic pronuntiata: Hic est filius meus dilectus, in quo placata est anima mea. Et Ioannes baptista apud Ioannem euangelistam: Vidi spiritum, inquit, descendentē specie columbæ de cœlo, & mansit super eum: & ego non noueram eum, sed qui misit me ut baptisarem aqua, is mihi dixit: Super quem uideris spiritum descendentem ac manentem super eum, hic est qui baptisat spiritu sancto. Et ego uidi & testatus sum hunc esse filium dei. Huc pertinet quod beatus Petrus rogatus à domino: At uos quem me esse dicitis? omnium nomine respondit: Tu es Christus ille filius dei uiuentis. Et iterū obijciente domino: Num & uos uultis abire? Respondit rursus omnium nomine S. Petrus: Domine ad quem ibimus? Verba uitæ æternæ habes, & nos credimus & cognouimus quod tu es Christus filius dei uiui, Dicimur quidem & nos filij dei, sed per adoptionem, Christus autem non per adoptionem neq; per imputationem, sed per naturam. Nam Marci 14. dicit summus sacerdos domino nostro: Tu es Christus ille filius benedicti? Apud Mathæum idem ait: Adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis, an tu sis Christus filius dei uiui? Respondit Iesus: Ego sum. Nā uidebitis filium hominis sedentem à dextris uirtutis, & uenientem in nubibus cœli, Id quod repetitum apparet ex 7. Danielis cap. Ceterum hanc cōfessionem domini coram Pilato ueluti blasphemiam mortēq; expiandam adducunt, clamantes: Nos habemus legem, & secundum legem nostram debet mori: quia filium dei se fecit. At illi ipsi in euangelica historia contra dominum intonant: Nos è stupro non sumus nati: unum patrem habemus deū. Certum ergo est, Iudeos non aliam ob causam accusasse saluatorem nostrum crimine maiestatis diuinæ læsæ, quàm quod dixisset se naturalem non adoptiuum esse dei filium. Hoc enim non erat capitale, illud erat capitale. Nam & Ioan. 5. legimus, Propterea quærebant Iudæi magis interficere Iesum, quia non solū soluisset sabbatum, sed & patrem suum dixisset deum, æqualem se deo faciens. En habes modum quomodo appellari se dei filium, non per adoptionem aut reputationem, sed per naturam atq; substantiam, Nam iterum uolentibus lapidare dominum, ipse opponit, Multa bona opera ostendi uobis ex patre meo, propter quod eorum bonorū operum me lapidatis? Responderunt

Ioan. 1.

Matth. 16

Ioan. 6.

Christus
naturalis
est dei
filius.

Ioan. 19.

Leuit. 24.

Ioan. 8.

Ioan. 10.

derunt nerum Iudæi, dicentes: Ob bonum opus non lapidamus te, sed ob blasphemiam, nimirum quia tu homo cum sis, facis teipsum deum. En quid poterat dici clarius? Facis teipsum deū. Et quid oro dixerat unde hæc colligebant? Ego ouibus meis do uitam æternam, nec peribunt in æternum, neq; rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus, qui dedit mihi, maior omnibus est: & nemo potest rapere de manu patris mei. Ego & pater unum sumus, Dare uitam æternam, est uirtutis diuinæ, seruare & ita seruare ut nemo de manibus possit rapere, eiusdem est uirtutis. Probat autem suam assertionem dominus tali argumentatione. Nemo potest oues rapere ex manibus patris mei: ergo nemo potest rapere ex manibus meis. Probatio antecedentis: quia pater maior omnibus est: id est maximus omnium est: cuius uirtus diuina superat omnia. Probatio consequentis, quia ego & pater unum sumus, nimirum non uoluntate duntaxat concordii, sed potentia & maiestate de qua agitur in præsentibus, non de concordia, sed pari potestate uiuificandi & conseruandi. De qua copiosissime ipse dominus disputat per integrum cap. s. euangelij Ioannis, demonstrans se remittere peccata, uiuificare atq; excitare ex mortuis sua uirtute, perinde atq; patrem, ergo ipsum esse eiusdem potestatis & maiestatis diuine cum deo patre. Hæc sunt tam euidentia & illustra, ut si nulla alia haberemus testimonia, sola hæc abunde sufficerent pro assertionem uera filij dei diuinitate, quod scilicet filius est deus uerus.

Rursus idem dominus & saluator noster magna libertate & uerborum luce absq; omni ænigmate & uerborum obscuritate palam & diserte ad discipulos dicit: Ne turbeur cor uestrum, Creditis in deum, & in me credite. Ego sum uia ueritas & uita, qui uidit me, uidit patrem. Nō creditis quod ego in patre sum, & pater in me? Certum est autem Christum dominum doctorem esse cœlestem, ueritatis constantissimum assertorem, qui neminem nec seduxit nec potuit seducere. Sed iubet nos credere in ipsum ut deum uerum. Est itaq; dominus noster deus uerus. Nam & alibi clarissime dicit: Ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi, qui confidit mihi, habet uitam æternam. *Ioan. 14.*

Idem iterum in euangelio perspicue pronunciat, & ait, Pater uenit hora, glorifica filium tuum, ut & filius tuus glorificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut quotquot dedisti ei, det eis uitam æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum deum uerum, & quem misisti Iesum Christū. Quibus uerbis & unitatem dei contra ethnicos, plures deos colentes, asseruit, & personam *Ioan. 17.*

rum distinctionem pulchre insinuauit, interim etiam se uerū deum esse cum patre prædicauit. Mox enim subiungit: Glorifica me tu pater apud te ipsum gloria, quam habui priusquam hic mundus esset apud te. Non puto hic mihi prætereundā Tertullianā argumentationem, quo minus C. V. recitē ex libro de Trinitate, in quo plurima colligit diuinitatis Christi solidissima argumēta: Si homo tantummodo Christus, inquit, quare credēdi nobis regulam talem posuit, quo diceret: Hæc est autem uita æterna, ut sciant te unum & uerum deum, & quem misisti Iesum Christum. Si noluisse se etiam deum intelligi, cur addidit: Et quem misisti Iesum Christū, nisi quoniam & deum accipi uoluit? quoniam si se deum nollet intelligi, addidisset: Et quē misisti hominem Iesum Christum: nunc autē nequē addidit, nec se hominem nobis tantummodo Christus tradidit, sed deo iunxit: ut & deum per hanc coniunctionem sicut est intelligi uellet. Est ergo credendum secundum præscriptam regulam in dominum unum uerum deum, & in eum quē misisti Iesum Christum consequenter: qui se nequaquam patri, ut diximus, iunxisset, nisi deum quoque intelligi uellet. Separasset enim ab eo, si deum intelligi se noluisse. Inter homines enim tantummodo se collocasset, si hominem se esse tantummodo sciret: nec cum deo iunxisset, si se nō & deum nosset: nunc & de homine tacet, quoniam hominem illū esse nemo dubitat, & deo se iungit merito, ut credituris diuinitatis suæ formulam poneret. Si homo tantummodo Christus, quomodo dicit: Et nunc honorifica me gloria quam habebam apud te priusquam mundus erat? Si antequam mundus esset gloriam habuit apud deum, & claritatem tenuit apud patrem, ante mundum fuit. Neque enim habuisset gloriam, nisi prius fuisset qui gloriam posset tenere. Nemo enim habere aliquid poterit, nisi ipse ante fuerit qui aliquid tenet. Sed enim Christus habet gloriam ante mundi institutionem: ergo ante mundi institutionem fuit. Nisi enim ante mundi institutionem esset, ante mundi institutionē gloriam habere non posset, cum ipse non esset. Sed enim homo gloriam ante mundi institutionem habere non potuit, qui post mundum fuit. Christus autem habuit: ante mundum igitur fuit: non igitur, homo tantummodo fuit, qui ante mundum fuit. Deus est igitur, quoniam ante mundum fuit, & gloriam ante mundum tenuit. Post hæc ostendit Tertullianus hæc non interpretanda esse de prædestinatione, sed de substantia Christi. Sed hæc hæc haftenus.

Sanctus apostolus Paulus in epistola ad Romanos semel & iterum ostendit uerbis minime obscuris, dominum nostrum Iesum Christum

Christum uerum esse deum. Nam in 9. cap. de Christo loquens, dicit: Qui est in omnibus deus laudandus in sæcula. Notissima sunt quæ idem ille scribit in 1. ad Corinth. 8. cap. Diuus apostolus & Euangelista Ioannes in sua canonica diuinitatem filij tam manifeste demonstrat, ut qui non uideat, corpore & animo cæcus sit. In fine epistolæ: Scimus, inquit, quod filius dei uenit, & dedit nobis mentem, ut cognoscamus illum, qui uerus est: & sumus in uero, in filio eius Iesu Christo, Hic est uerus deus, & uita æterna. *1. Ioan. 8.*

Iam deus est per quem uiuimus, mouemur & sumus, teste Paulo: *Acto. 17.* per Christum autem dominum nostrum uiuimus, mouemur & sumus: sicut ipse clare docuit in euangelio secundum Ioannem: Christus ergo deus est uerus.

Apud Isaiam in cap. 43. & 45. dicit dominus: Ego sum, ego sum dominus, & non est absq; me Saluator, Deus iustus & saluans non est præter me. At Jeremias in 23. cap. Christum Dauidis filium appellat Iehouah & iustitiam nostram, Item apud Isaiam de filio loquens pater: Dedi te in lucem gentium, inquit, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Cæterum cum non sit ullus deus alius, præter unum, nulla alia uera salus & iustitia, nisi unica illa diuina, consequens profecto est, Christum uerum esse deum patri cœqualem per omnia. *Isaie 49.*

Apud eundem Isaiam dicit dominus: Per me ipsum iuravi, exhibit de ore meo iustitiæ uerbum, & non retractabitur: quia mihi flectetur omne genu, & iurabit omnis lingua. Atqui Paulus dixit: Dominatum est Christo nomen quod est supra omne nomen, ut in nomine Iesu se flectat omne genu cœlestium ac terrestrium, & inferorum, omnisq; lingua confiteatur quod dominus sit Iesus Christus, ad gloriam dei patris. Proinde necesse est Christum uerū esse deum. Nam cum adoratur coliturq; cum confitemur ipsum esse dominū, id quidem non cedit ad ignominiam, sed ad gloriam dei patris. Si quidem in euangelio secundum Ioannem sic dicit dominus: Pater omne iudicium (nimirum omnia iura & omnem administrationē gloriam ac potestatem) dedit filio, ut omnes honorent filium sicut honorant patrem. Qui non honorat filium, non honorat patrem, qui misit illum. Huc ergo iam pertinet quod apud Isaiam prophetam iterum legimus: Ego dominus, hu (uel ipse) est nomen meum, & gloriam meam alteri uel alieno non dabo, &c. Dat autem gloriam suam filio: hic ergo substantia sua, secundū diuinitatem, non est alienus à patre, licet in propria persona agnoscat. Quid quod in euangelio secundum Ioannem dominus nō dicit: Et nunc glo- *Ioan. 5.* *Isaie 42.* *Ioan. 17.*

DE CHRISTO VERO DEO.

rifica tu me pater apud te metipsum gloria, quam dedisti priusquam hic mundus esset apud te: sed quam habui priusquam hic mundus esset apud te. Habui, inquam, dicit, non accepi. Quanquam scriptura & hoc uocabulo utitur non raro propter dispensationis mysterium.

Mich. 4. Apud Michæam dicunt Christiani, Omnes gentes ambulant uenarumque in nomine dei sui, nos autem ambulabimus in nomine dei nostri. Cæterum ambulat in nomine & uia Iesu Christi, di-

Ioan. 10. centis in euangelio: Ego sum uia & ostium, Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, Deum ergo esse Christum quis est qui ignoret? Nam apud Ezechielem dicit dominus: Solus ego pascam gregem meum. Et mox subiungit: Pascet eum seruus meus Dauid, nimirum Christus, Dauidis filius, pastor ille uniuersalis ecclesiæ unicus, atque iccirco deus uerus. Oportet enim uniuersalem pastorem regem & sacerdotem æternum omniscium & omnipotentem esse, omnibus hominibus in omnibus locis præsentem. Proinde uerus deus est filius dei, quia Messias est.

24. 8.
Ezech. 34.

Marc. 2. Præterea quid oro clarius & minus cõrouersum est, quam quod solus deus peccata remittit? Necessè est ergo nihil esse clarius & minus dubium, quam quod credimus Christum esse uerum deum. Quia est agnus dei, qui tollit peccatum mundi.

Ioan. 1. Rursus cum Christum recte appellet Paulus spem nostram: nam

2. Tim. 1. & Isaias prædixit: In illo gentes sperabunt. Ieremias uero clamat:

Isaias 11. Maledictus omnis qui spem suam collocat in homine: beatus uero

Iere. 17. qui deo fidit, necessario Christum deum confiteri oportet. Nam sæpe apud Ioannem ingeminat: Amen dico uobis, qui fidit mihi habet uitam æternam. Possent huius generis innumera ex scripturis pro-

ferre argumenta, attestantia filium dei dominum nostrum Iesum Christum unius & eiusdem esse cum patre naturæ, ideoque deum uerum ex deo uero: uerum spero sanctis & minime contentiosis auditoribus illa quæ produximus, satisfacere.

De uera hu- Restat ut demonstremus dei filium incarnatum pro nobis, & ex
manaq; Maria uirgine, uerum hominẽ, nobis per omnia, peccato excepto,
Christi car- consubstantialiẽ, esse natum. Lex, prophetæ & apostoli manife-

ne. stissima nobis exhibent ueræ carnis uel humanitatis filij dei argu-

Gene. 3. menta. In Lege enim dicit dominus: Semen mulieris conculcabit caput serpentis. Cæterum caput serpentis, quis nesciat esse diaboli regnum, uim, uel potẽtiam? Hanc autem fregisse Iesum Christum, tota attestatur scriptura. Atqui hic nuncupatur semen mulieris. Et semen quidem propter ueritatem humanæ naturæ: semen autem

mulicæ

mulieris, non uiri, propter conceptionem ex spiritu sancto & natiuitatem ex Maria uirgine factam. Et quoniam hæc fuit filia Dauidis, Abrahamæ & Adam, consequens est filium Mariæ uerum esse hominem. Quemadmodum enim Adamo dictum audiuius: Semē mulieris conculcabit caput serpentis; ita eandem promissionē Abrahamæ renouatam & inculcatam legimus hisce uerbis: In femine tuo *Gene. 22.*
 benedicentur omnes gentes orbis. Paulus uerò ad Galatas manife- *Gal. 3.*
 ste dicit: Semen hoc Abrahamæ, in quo benedictionem consequimur, Christum esse Iesum. Idem apostolus: Nuspiā, inquit, angelos assumit, sed semen Abrahamæ assumit; per angelos utiq; excludēs quasuis substantias spirituales, per semen Abrahamæ ipsissimam intelligens humanæ carnis substantiam. Nam subiungit: Vnde debuit per omnia similis fratribus esse. Et quoniam hi communicant carne & sanguine, & ipse similiter particeps factus est eorum. Certe scriptura lineam profapiæ Christi diligentissime deducit ex lumbis Abrahamæ in Iacobum, & ex hoc rursus in Iudam, inde rursus in Dauidem. Huic renouantur iterum promissiones de incarnando dei filio. Nathan enim Dauidi dicit: Sic dicit dominus: Cum cōpleti fuerint dies tui, *2. Reg. 7.*
 dormierisq; cum patribus tuis, excitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, regnumq; eius firmabo. Is exitu et domum nomini meo: & ego confirmabo regni eius solum in æternum. Neq; est quod hæc quisquam interpretetur de Solomone. Hic enim uiuente patre Dauide natus, regnumq; eius cito dilapsum est. Cæterum Nathan loquitur de filio qui sit Dauidi nascendus post mortem. Cum dormieris, inquit, cum patribus tuis, excitabo semen tuū post te. Et quale hoc futurū sit, manifestissime declarat, & ait, Quod egredietur de utero tuo. Nam & Psalm. 132. legimus, De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Porro uirgo Maria Dauidici fuit seminis propago, ex qua genitus est Christus dominus, de quo loquens angelus, & uetusta illa exponens uaticinia, ad uirginem dicit: Et dabit illi dominus deus sedem Dauid patris ipsius, regnabitq; *Luca 1.*
 super domum Iacob in æternum: & regni eius non erit finis. Huc quoq; pertinet quod Elisabetha dicit ad uirginē ex Galilæa in montana Iudææ uenientem: Et unde hoc mihi ut ueniat mater domini mei ad me? Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus uentris tui. Certe Matthæus & Lucas ex profapia & ueluti lumbis Dauidis lineam Christi deducunt in ipsam usq; uirginem Mariā, quæ *Matth. 2.*
 concipit ex spiritu sancto, id est, fecundante ipsam spiritu sancto. *Luca 3.*
 Eadem mensibus completis, quibus absoluitur fœtus, peperit: qui uerò natus est, modis omnibus apparet homo uerus: collocatur in

DE CHRISTO HOMINE VERO.

præseprio fascijs inuolutus, crescit & adolescit pro ratione corporis humani, fatigatur, recreatur, gaudet, dolet, esurit, sitit, edit, bibit, meruit, deniq; moritur. Id quod multis approbat ueritas euangelicæ hystoriæ. Nec ipsa erubescit scriptura Mariam appellare matrem domini, non utiq; putatiuam, sed ueram & naturalem, utpote quæ de proprii corporis substantia ueram carnem & humanam substantiã dedit filio dei, attestante cum Isaia angelo dei, ac dicente: In utero concipiet uirgo & pariet filium, En in utero dicit, Et rursus apud Mathæum dicit angelus idem: Quod in illa conceptu est, à spiritu sancto profectum est. Vnde apostolus ad Galatas dicit filium dei factu esse ex muliere, nimirum secundum naturam humanam, Est enim Christus fructus uentris Dauidis, & uirginis Mariæ, genitæ ex lumbis Dauidis. Sed & Ioannes apostolus & euangelista, Verbum, inquit, caro factum est, & habitauit in nobis. Carnem nuncupans uerum, utiq; hominem appellat. Nam idem apostolus alibi: *1. Ioan. 4.* Omnis spiritus, ait, qui cõfiteatur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo est: & omnis spiritus qui non confiteatur Iesum Christum in carne uenisse, ex deo non est. Libere ergo pronunciamus, Valentianum, Marcionem, Apellem & Manicheum, negantes ueram Christi carnem, esse ex diabolo, & ideo modis omnibus unã cum omnibus ipsorum sectatoribus fugiendos. Locum autem de uera Christi carne hisce dilucidissimis Pauli uerbis cõcludimus: *Philip. 2.* Cum Christus esset in forma dei, semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudine hominum constitutus, & figura repertus ut homo: humiliauit semetipsum, factus obediens usq; ad mortem, mortem autem crucis. Proinde indubitatum est, dei filium ueram & humanam assumpsisse carnẽ, & in ea nobis per omnia, peccato excepto, esse consubstantialẽ.

Resuscitatus ueritate corporis non decessit dominus. Neq; uerò resuscitatus ex mortuis dñs noster, tamen si clarificatus, ueritatẽ corporis sui semel assumpti deposuit. Et clarificatio ueritatẽ nature non abolet. Dicit enim discipulis: Spiritus carnẽ & ossa non habet, sicut uidetis me habere. Proinde ueram illã suam carnem semper in conspectu dei patris, in uera carne uenturus est iudicare uiuos & mortuos, in uera carne uidebunt eum qui cõfixerunt ipsum. Secundum hanc naturam Christus (qui iuxta diuinitatem non creatura, sed creator est) creatura est, Habet enim caro Christi initium, descēditq; ex Adamo, qui est creatura dei uiuentis. Et quamuis hæc satis communita sint robore scripturarum, non pigebit tamen C. V. recitare sententiam beati patris Cyrilli, quam eadem de re hisce uerbis in epistola.

epistola ad Successum episcopum Isauricę Diocęsarię, scriptam reliquit, Quia in tuo Cõmonitorio tale quippiam reperi, quasi post resurrectionem, sancta caro Christi saluatoris omnium nostrum, in deitatis sit conuersa naturam, ita ut iam tota diuinitas sola esse uideatur oportere, credidimus etiã ad hoc dare responsum. Et post aliquor uerba, Post resurrectionem erat quidem corpus ipsum, quod passum fuerat, ueruntamen iam non habens in se infirmitates humanas. Non enim illam patientẽ famis laboris uel similis alicuius asserimus, sed iam incorruptibile confitemur: nec hoc solum, sed & uiuificum. Virę enim corpus est, id est, unigeniti filii dei, glorificatum est claritate deo dignissima, & intelligitur dei corpus. Iccirco si quis illud diuinum dicat, sicut & hominis humanum, à decentissima ratione non deuiat. Vnde puto beatissimum quoq; Paulum dicere: Etsi cognouimus secundum carnem Christum, nunc tamen non nouimus. Dei enim, ut dixi, proprium corpus existens, omnia humana transcendit. Conuersionem autem in deitatis naturam, corpus è terra non potuit sustinere. Hoc enim impossibile est: alioqui deitati derogamus tanquam factę, & uelut assumpto aliquid in se, quod eius iuxta naturam proprium non sit. Dehinc æqualis probatur ineptię dicere conuersum esse corpus in deitatis naturam, & illud quod uerbum sit in carnis substantiam commutatũ. Sicut enim hoc impossibile est: quia inconuertibile & incommutabile comprobatur: ita etiam illud non est possibile in deitatis essentiam uel naturam aliquid creaturarum posse conuerri. Est autem creata etiam caro. Ideoq; diuinum quidẽ dicimus corpus Christi, quia corpus est dei & ineffabili gloria illustratum, incorruptibile & iam sanctum atq; uiuificum confiteamur: quod autem in naturam deitatis sit immutatum, neq; sanctorum patrum quisquam sensit aut docuit, neq; nos ita sentimus. Hęc Cyrillus. Theodoretus uerõ Cyri episcopus, dialogo 2, Eranist, Ostendam, inquit, corpus domini etiã post ascensionem corpus uocari. Audi ergo Paulum dicentem: Nostra cõuersatio in cœlis est, ex quo expectamus Seruatorem dominum: Iesum, qui transformabit corpus humilitatis nostrę, ut sit conforme corpori glorię ipsius. Non est ergo mutatum in aliam naturam, sed mansit quidem corpus uerum diuina gloria impletum, & lucis emittens radios. Sin autem illud in aliam naturam mutatum est, eorum quoq; corpora similiter mutabuntur. Fient enim illi conformia. Sin autem corpora sanctorum seruant suę naturę caracterem, corpus quoq; domini similiter habet suam substantiam immutabilem, Tantum Theodoretus ille,

2. Cor. 5

DE CHRISTO HOMINE VERO.

Christū habere rationalem animam. Porro quando profitemur Christum ueram habere carnem, nō intelligimus inanimatam carnem. Confitendum est enim Christū habere animam rationalem siue humanam, non expertem mentis. Arius docebat dei filium solam assumpsisse carnem absque anima, uerbum autem fuisse animæ loco. Et Apollinarius animam Christo tribuebat, sed adimebat mentem, rationalem esse negans. Scriptura & animam Christo tribuit, & animæ non adimit mentem.

Matth. 20 Ipse dominus dicit in euangelio: Filius hominis uenit, non ut sibi ministretur, sed ut ipse ministret, utq; det animam suam redemptionem pro multis. Idem Matthæus de ipso scriptum reliquit: Cæpit affici dolore & mœstitudine. Et dixit Iesus: Tristis est anima mea usque ad mortem. Et alibi ipse dominus: Nunc anima mea turbata est, ait. Quod si hæc anima Christi mente destituta fuit, quæ possit ma animæ portio est, quomodo animam habuit? quomodo trisari & intelligere, desiderare & meminisse potuit? Desiderio, inquit dominus, desiderauit hoc pascha manducare uobiscum antequam patiar. Desiderium uero ex deitate non existit, neq; ex sola carne, neq; ex anima mētis exorte, sed ex perfecta humanitate corporis & mentis.

Luca 9. Præterea legimus in euangelio dixisse dominum: Filius hominis nō uenit ad perdendum animas hominum, sed ad seruandum. Idcirco non solam carnem, sed & rationalem assumpsit animam. Homo enim & anima & corpore perierat: ut ergo anima & corpore seruarietur, uere humanum corpus & rationalem animam assumpsit seruator Christus, hoc est perfectissimum hominem. Secundum scripturas itaq; confiteri ueram fidem docens beatus Athanasius, dixit, Christus deus est, ex substantia patris, ante sæcula genitus: & homo ex substantia matris in sæculo natus. Perfectus deus, perfectus homo, ex anima rationali & humana carne subsistens.

Hæreticus error & ueritas orthodoxa circa mysterium incarnationis. His usq; huc demonstrauius Christum Iesum dominum nostrum esse deum uerum & hominem uerum, consubstantiali patri secundum diuinitatem, nobis autem cōsubstantiali secundum humanitatem. Nam animam rationalem & carnem habet uere humanam: dicemus porro de coniunctione uel unione harum naturarū in unā personā: qua in re turpiter à quibusdā ueteribus quondam aberratū esse tradunt historię. Eutyches enim constituebat in Christo unā tantum naturā, eamq; ex diuina & humana compositā: id est, confusam, à quo non longe recesserunt Monothelitæ, unam duntaxat in Christo uoluntatem agnoscentes. Illam carbonariam uitare uolens Nestorius, incidit in calcariam. Confitens enim duas naturas, totidem personas asseruisse uidetur, docens uerbum carnī non

non unicum esse in eandem personam, sed inhabitasse duntaxat: unde & diuam uirginem deiparam appellari uerbat. Cōtra quos communis torius ecclesiæ, secundum scripturas sentientis assertio, tradidit, duas in Christo naturas, naturarumq; proprietates esse con-
fitendas, quæ ita coierint in unam personam indiuisam, ut nec di-
uina natura mutata sit in humanam, neq; hæc in illam, sed utraque
suum retineat ingenium, subsistant autem utraq; in unitate perso-
næ. Vnus enim atq; idē Christus secundum ingenium diuinæ naturæ,
immortalis, secundum ingenium humanæ naturæ, mortalis, atq; idem
ille deus immortalis & homo mortalis, unicus est saluator mūdi. De
qua re dicemus modo, deo aspirante, paulò plura & explicatoria.

De ipsa coniunctione diuinitatis & humanitatis ueræ in Christi De unione
ro, non spinose neq; subtiliter disputarunt prophetæ & apostoli diuinitatis
Simpliciter enim loquentes dixerunt: Deus homo factus est. Vel, & humani
Deus hominem assumpsit. Nam Ioannes apostolus & euangelista, tatis.
Verbum, inquit, caro factum est. Id est, deus homo factus est: uel dei Ioan. 1.
uerbum incarnatum est. S. Paulus, Deus, ait, manifestatus est in car- 2. Tim. 3.
ne. Et iterum, Filius dei nusquam angelos assumit, sed semen Abra- Heb. 2.
hæ assumit. Secundum apostolorum ergo doctrinam explicantes
coniunctionis diuinæ & humanæ naturæ in Christo mysterium,
dicimus, Deus incarnatus uel homo factus est. Deus hominē assump-
sit, Deus in carne humana apparuit uel manifestatus est. Subtilio-
ra his rimari uelle, est se in ingenia cōjungere pericula. Sūt qui in his
plenus exponendis ununtur uocabulis societatis, participationis &
communione, nec citra auctoritatem scripturarum, Paulo dicente,
Quia pueri communionem habent cum carne & sanguine, & ipse Heb. 2.
similiter particeps factus est eorundem.

Cauendum hic tamen in primis, ne coniunctas naturas in una Christum
persona confundamus, aut proprietatibus suis spoliemus. Nā deus utraq; na-
tura sua est æternus & immutabilis, deus itaq; idem semper ma- turas reti-
nens, non commutatur in humanam uel in ullam aliam naturam, nere imper-
sed humanam sibi coniungit, sociat, assumit, adeoq; unit. Rursus mixtas.
nisi humana natura creatura maneat, & hoc ipsum sit, quod dicitur,
humana non est, manens ergo hæc in sua substantia assumitur
à diuina, Proinde manent in una Christi persona duæ naturæ, di-
uina & humana, & utraq; retinet suum ingenium suamq; proprie-
tatem. Id quod aliquot scripturæ locis iam ostendemus. Isaias in ca-
pite septimo, Virgo, inquit, concipiet & pariet filium, & uocabitur
nomen eius Immanuel. Viranq; in Christo agnosci naturā, nam
secundum diuinam appellatur Immanuel, id est, nobiscum deus:

DE VTRAQUE IN CHRISTO NATURA.

- secundum humanam naturam cōcipitur & nascitur. Idem propheta, Puer natus est nobis, inquit, & filius datus est nobis, &c. Datur enim qui ab æterno est: nascitur autem qui in sæculo esse incipit. Proinde unus atq; idem & diuinam & humanam retinet naturam.
- Mich. 5.* Nam & Micheas dicit: Et tu Bethlehẽ Ephrara, paruula quidẽ es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur qui dominator sit in Israele: & exitus eius à sæculo, à diebus æternitatis. En quid poterat dici clarius? Vnus atq; idem duplices habet natales, quatenus enim deus est, generatio eius est à diebus æternitatis: quatenus uerò homo est, nascitur in Bethlehem. Proinde unus atq; idem Christus deus uerus atq; homo uerus est. Rursus interrogat in euangelio secundum
- Math. 22.* Matthæum dominus pharisæos, & ait, Quid uobis uideatur de Christo, cuius filius est? Dicunt ei: Dauidis. Ait illis: Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum dominum, dicens: Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si ergo Dauid uocat eum dominum, quomodo filius eius est? Quasi dicat: Cum Christus extra controuersiam sit filius Dauidis, & hic eundem, non ex affectu humano, sed ex spiritu sancto appellet dominum, nimirum deum uerum eiusdem potestatis cum patre, consequens est Christum & hominem uerum & deũ esse uerum. Angelus Gabriel utranq; hanc naturã non minus clare designans, uirgini Mariæ dicit: Quod nascetur sanctum, uocabitur filius dei. Nascitur enim ex uirgine homo uerus, ex homine uero: atqui hic est filius dei. Nam & Elisabetta appellat uirginem matrem domini, nimirum dei. Præterea in euãgelio Ioannis legas plurima huius generis, quæ utranq; in eodem Christo naturam, ueluti digito demonstrant. Creditis, inquit dominus, in deum, & in me credite. Et iterum, Pater maior me est. Item, Exiui à patre, & ueni in mundum: iterum relinquo mundum, & uado ad patrem. Rursus alibi, Pauperes semper habebitis uobiscum, me non semper habebitis. Et iterum, Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usq; ad con summationem sæculi. Quæ quidem sententiæ ueluti contrariæ non possunt simul esse ueræ, nisi agnoscamus Christum retinere naturarum proprietates in confusas uel impermixtas. Paulus ad Romanos manifeste dicit se uocatum apostolum ad annunciandũ euangeliũ dei, quod antea promiserit per prophetas suos, in scripturis sanctis, de filio suo, qui genitus sit ex femine Dauidis, secundũ carnem, declaratus autem sit filius dei, per potentiam, spiritum sancti ficationis & resurrectionem ex mortuis. Agnoscit ergo utranque naturam in Christo apostolus. Nam secundũ carnem, inquit, Christus est

stus est Davidis filius: si uero spectemus potentiam miraculorum, uiuificam ex mortuis resurrectionem, & quod Christus spiritum sanctum mittit, & omnes fideles sanctificat, apparet eum qui Davidis filius est, secundum carnem, dei quoque esse filium, secundum diuinam potentiam. Idem apostolus pari euidencia & luce in 1. cap. ad Philip. utranque in Christo naturam asserit. Quoniam uero is locus iam sepius adductus est, ad alia transeo citanda.

Sanctus Augustinus non suam duntaxat, sed totius ecclesie in toto orbe suo saculo florensis, confessionem fidei exponens, epistola ad Dardanum 37. sic scriptum reliquit: Noli dubitare ibi nunc esse hominem Christum Iesum unde uenturus est, memoriterque recole, & fideliter tene Christianam confessionem: quoniam resurrexit a mortuis, ascendit in caelum, sedet ad dexteram patris, nec alium de quam inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos: & sic uenturus est illa angelica uoce testante, quemadmodum ire uisus est in caelum, id est, in eadem carnis forma atque substantia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus ubique diffusus. Cauendum est enim ne ita diuinitatem astruamus hominis, ut ueritatem corporis auferamus. Non est autem consequens ut quod in deo est, ita sit ubique uisus. Nam & de nobis ueracissima scriptura dicit, quod in illo uiuimus, mouemur & sumus: nec ramentum sicut ille ubique sumus; sed aliter homo ille in deo, quoniam aliter & deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona deus & homo est, & utrumque est unus Iesus Christus, ubique per id quod deus est, in caelo autem per id quod homo. Idem enim auctor paulo post: Spatia, inquit, locorum tolle corporibus, nusquam erunt, & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit ubi sint, & ideo necesse est ut non sint. Et in fine epistolae idem ille dicit: Christum dominum nostrum unigenitum dei filium, patri coaequalem, eundemque hominis filium, quo maior est pater, & ubique totum presentem esse non dubites tanquam deum, & in eodem templo dei esse tanquam inhabitantem deum, & in loco aliquo caeli propter ueri corporis modum. Hoc ipsum adhuc fusius idem ille exponit Tractatu in Ioan. 50. & contra Felicianum Arianum cap. 9. 10. & 11. item de Agone Christi. cap. 24. usque ad 27. Quibus coniungemus & S. martyris Vigilij episcopi Tridentini testimonium. Is enim contra Eutychem pro assertionem ueritatis in Christo naturae disputans, dicit: Si uerbi & carnis una natura est, quomodo cum uerbum ubique sit, non ubique inueniatur & caro? Nam quando in terra fuit, non

DE VNITATE PERSONAE IN CHRISTO.

erat utiq; in cœlo: & nunc quia in cœlo est, non est utiq; in terra: & in tantum non est, ut secundum ipsam Christum spectemus uenturum de cœlo, quem secundum uerbum nobiscum esse credimus in terra. Igitur secundum uos aut uerbum cum carne sua loco continetur, aut caro cum uerbo ubiq; est. Quando una natura contrarium quid & diuersum non recipit in seipsa. Diuersum est autem & longe dissimile circumscribi loco & ubiq; esse: & quia uerbum ubiq; est, caro autem eius ubiq; non est, apparet unū eundemq; Christum utriusq; esse naturę: & esse quidem ubiq; secundum naturam diuinitatis suę, & loco contineri secundum naturam humanitatis suę, creatum esse & initium non habere: morti subiaccere & mori non posse: quod unum illi ex natura uerbi, qua deus est: aliud ex natura carnis, qua idem deus homo est. Igitur unus dei filius idemq; hominis factus filius, habet initium ex natura carnis suę, & nō habet initium ex natura diuinitatis suę: creatus est per naturam carnis suę, & non est creatus per naturam diuinitatis suę: circumscribitur loco per naturam carnis suę, & loco non capitur per naturam diuinitatis suę: minor est etiam angelis per naturā carnis suę, & æqualis est patri secundum naturam diuinitatis suę: mortuus est natura carnis suę, & non est mortuus natura diuinitatis suę. Hęc est fides & confessio catholica, quam apostoli tradiderunt, martyres robora uerunt, & fideles nunc usq; custodiunt. Hactenus Vigiliū martyris & episcopi uerba recitauimus, in hoc ut pulcherrimus intelligatur consensus scripturę sanctę, ecclesię uniuersalis & piissimorum patrum atq; doctorum in hoc dogmate, quo cōfitemur in Christo utriusq; naturę proprietates inconfusas manere.

Christū in una persona manere indiuisum. Rursus modis omnibus cauendum est, ne propter naturarū proprietates asserendas retinendasq;, discerpamus unitatem personę: quasi duo sint Christi, quorum alter passibilis & mortalis, alter sit impassibilis & immortalis. Nam unus & idem est Christus, qui secundum diuinitatem immortalis, secundum humanitatem mortalis agnoscitur. Nestorius negabat diuam uirginē Mariam esse dei genitricem. Dicebat enim deum immutabilem, & ideo innascibilem esse matreq; carere. Vnde orta suspicio quod dominū nudum esse hominem diceret, & dogma Pauli Samosareni & Photini tueretur. De qua re multis agit Socrates historiarum lib. 7. cap. 32. Peccauit autem cōtra scripturam & ueram fidem Nestorius. Elisabeth enim Zacharię uxor, & mater beati Ioannis baptistę, spiritu sancto plena, discretis uerbis diuam uirginem salutat & prædicat matrem domini, id est, matrem dei. Et quamuis diuina natura generationis

& cor.

& corruptionis exors sit, certissimum est tamen eum quem Maria
 peperit, reuera deum esse, Nam quod ex ipsa natum est (ait ange-
 lus) filius dei est: peperit ergo deum: ac merito appellatur dei geni-
 trix. Si enim deum non genuit, nudum hominem peperit, nec dei fi-
 lius hominem inseparabiliter sibi sociavit. Ad eundem modū cum
 deus natura sua sit immortalis, mori certe non potest: si uero quis ea
 de causa absolute negaret deum pro nobis crucifixum & oblatum,
 adeoq; mortuum esse, contradiceret Paulo dicenti: Si ipsum cogno-
 uissent, haudquaquam dominum gloriae crucifixissent. Quis uero
 nesciat deum gloriae uel deum gloriosum non posse crucifigi? in-
 terim cum ille qui secundum carnem pariebatur & cruci affigebatur,
 deus erat, non nudus duntaxat homo, recte dicimus deum pro no-
 bis passum & cruci esse affixum: licet is qui passus sit, secundum id
 solum passus sit, quod pati potuit. Nam Petrus apostolus, Christus,
 inquit, passus est pro nobis carne. Eundem sequuta synodus To-
 lentina prima, in hæc uerba decreuit, Si quis dixerit aut crediderit dei-
 tatem nascibilem esse, anathema sit. Si quis dixerit uel crediderit dei-
 tatem Christi conuertibilem fuisse uel passibilem, anathema sit. Si
 quis dixerit uel crediderit deitatis & carnis unam in Christo esse na-
 turam, anathema sit. Et Damasus episcopus Roman, Si quis dixe-
 rit, inquit, quod in passione crucis dolorem sustinuerit filius dei &
 deus & nō caro cum anima, quā induit forma serui, quam sumpsit,
 sicut dixit scriptura, anathema sit. Ergo cum Paulus dicit deum sibi
 acquisiuisse ecclesiam suo sanguine, quis tam insanus ut credat di-
 uinam naturam habere, uel unquam habuisse sanguinem? interim
 quis tam stupidus ut non uideat carnem quam deus assumpsit ha-
 bere sanguinem, cumq; deus id quod assumpsit non repuret uelut
 alienum, sed proprium, rectissime dicimus deum proprio suo san-
 guine redemisse mundum. Vnde & Theodoretus Cyri episcopus
 dialog. Eran. 3. sub finem dixit: Si Christus est & deus & homo, ut
 & sacra docet scriptura & beatissimi patres perpetuo prædicarunt,
 ut homo ergo passus est, ut deus autem mansit impassibilis. Quan-
 do uero corpus uel carnem uel humanitatem passam esse dicimus,
 diuinam naturam nō separamus. Sicut enim unita erat & esurienti
 & sitienti & defatigatæ: quinetiam dormienti & de passione subeun-
 da tristitia & morore confectæ, nihil horum quidem suscipiens, sed
 ei permitens ut naturæ affectiones & passiones susciperet: ita etiam
 ei coniuncta erat dum crucifigeretur, & concessit ut perageretur
 passio, ut passione mortem solueret, dolorem quidem ex passione
 non suscipiens, passionem autem sibi adaptans & accommodans,

DE COMMUNICATIONE IDIOMAT.

utpote templi sui & carnis coniunctæ, per quam etiam membra Christi appellantur qui crediderunt: & eorum qui crediderunt ipse caput appellatus est. Hæc ille.

De commu-
nicatione
idiomatū.

Ioan. 3.

Hæc figura loquendi appellatur ab alijs *analogis* alteratio uel mutatio, à Ioan. Damasceno *analogos* mutua largitio uel alternata attributio. Vulgo nominari solet idiomatū communicatio, nempe cum alteri naturæ ea proprietas communicatur, quæ propria est alterius. Verbi gratia, Nemo ascendit in cælum, ait dominus, nisi qui descendit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Certè non erat tunc humana natura in cælo, cum hæc loqueretur dominus, sed in terra, quia tamen assumpta est caro in societatem diuinitatis, huius proprium, humanitati communicatur, Et Fulgentius episcopus hanc interpretationem agnoscens libro ad Trasimundum regem secundo, sic reliquit scriptum: Non (hoc dixit) quia humana Christi substantia fuerit ubiq; diffusa, sed quoniam unus idemq; filius dei atq; hominis filius, uerus deus ex patre, sicut homo uerus ex homine, licet secundum ueram humanitatem suam, localiter tunc esset in terra, secundum diuinitatem tamen (quæ loco nullatenus continetur) cælum totus impletet & terram. Hæc ille. Proinde diligenter obseruandæ sunt sententiæ de Christo in euangelicis & apostolicis scriptis testantes. Quædã enim peculiariter referuntur ad diuinam eius naturam, quales illæ sunt, Ego & pater unū sumus. Antequã Abraham fieret ego sum. In principio erat uerbum, & uerbum erat apud deum, & deus erat uerbum. Ipse est ante omnia, imago dei in conspectu cui, per quem condita sunt omnia. Quædam uerò referuntur singulariter ad humanam eius naturam: siue ad missionem dispensationis; mysteriū: cuius generis illæ sunt: Pater maior me est. Minuisti eum paulò minus ab angelis. Tristis est anima mea usq; ad mortē. Sunt rursus testimonia quæ ad utraq; respiciunt naturam, neutri uero seorsim satis congruunt. Talia sunt hæc: Caro mea uerus est cibus, & sanguis meus uerus est potus. Potestatem habeo remittendū peccata, excitandi in uitam quos uolo, iustitiam & sanctitatem conferendi. Ego sum pastor, ostium, lux, uia, ueritas & uita. Nemo uenit ad patrem, nisi per me. Hęc enim ueram Christi substantiam nobis proponunt atq; commendant, ueri, inquam, saluatoris & mediatoris dei & hominis personam. Nam nemo remittit peccata, nisi solus deus. Rursus non remittuntur hæc sine morte & sanguinis effusione; sicut testatur apostolus in 9. cap. ad Hebræos. Rursus sunt testimonia quæ non possunt expediri commode nisi per communicationem idiomatum, De qua hæc sufficere spero.

Heb. 2.

Ioan. 6.

Ioan. 10.

Rursus

Rursus propter mediatoris dei & hominis minime lacerat, *Nō discers*
 quisquis propter unionem naturarum non tam late extendit huma *piur perso*
 nitatem, quam late diffunditur (ut sic dicam) diuinitas. Nā in euan- *na Christi.*
 gelio secundum Mathæum non ingreditur corpore suo domum *Math. 8.*
 Centurionis dominus, cum tamen dubium non sit, diuinitate præ-
 sente nō absente, curatum esse morbum famuli Centurionis. Quis
 autem dixerit ideo dissolutam esse personā à beato Mathæo quod
 humanitatem Christi non extenderit ad diuinitatem usq;? Angeli
 de corpore Christi resuscitato ex mortuis & iam glorificato, mulie-
 bus loquentes, dicunt: Non est hic. Surrexit. At non ignoramus = *Marc. 16.*
 ubique esse diuinitatem. Et tamen non disuerunt indissolubilem
 personam angeli, quod humanum Christi corpus diuinitati non
 æquarunt per omnia. Illi ipsi angeli non lacerant personam Christi *Act. 1.*
 cum sublato ex monte oliuarum eius corpore in cælos, ipsi astan-
 tes in terris testificantur, ad eum modum rediturum ad quem mo-
 dum recedentem uiderunt. At quis dominum tunc quoque eis
 præsentem fuisse negare audeat? In cælis ergo est non in terris, se-
 cundum ueri corporis modum, ubiq; autem in cælis & in terris do-
 minus noster secundum infinitam ipsius diuinitatem. Homo con-
 stat anima & corpore, & hæc naturis inter se diuersissima, unam per-
 sonam non duas constituunt. Quisquis autem cuiq; suum propriū
 attribuit & defendit, personam minime discindit. Dormit corpus,
 anima non dormit: hæc propria partium, non efficiunt duas perso-
 nas. Huc pertinere uidetur quod Theodoretus in 3. Dialogo scri-
 ptum reliquit, dicens: Naturalem animæ & corporis unionem non
 soluimus, sed nec à proprijs corporibus animas separamus: sed ea
 quæ sunt naturarū propria consideramus. Quando ergo dicit scri-
 ptura: Extulerunt autem Stephanum uiri pijs, & fecerunt planctum
 magnum super ipsum, dicēsne animā cum corpore esse sepultam?
 Non opinor, Et quando audieris Iacob patriarcham dicentem: Sep-
 pelite me cum patribus meis, intelligis id de corpore nō anima esse
 dictum. Interim legis: Illic sepelierunt Abraham & Sarā uxorem
 eius, &c. In quibus corporis non meminit scriptura, sed per nomi-
 na animam simul & corpus significauit. Nos autem recte diuidi-
 mus & dicimus animas esse immortales, sola autem corpora pa-
 triarcharum sepulta esse in spelunca duplici. Ita nos quoq; dicere
 consueuimus, in hoc uel illo loco, hic uel ille sepultus est: & non di-
 cimus corpus huius uel illius, sed hic uel ille. Quicumq; autem san-
 gmentis est, scit nos loqui de corpore. Ita cum euangelista toties me-
 minissent corporis Christi sepulti, tandem personæ nomen posue-

DE CHRISTO REGE.

runt & dixerunt: Iesum possum esse in monumento, &c. Hæc Theodoretus.

Cum uero extra controuersiam sit, hanc fidem & doctrinam a temporibus Christi ad nostram usque ætatem, in sancta dei ecclesia floruisse, & contra innumeros sathanæ & hæreticorum assultus firmissimam perstitisse, atq; illa ipsa scripturarum testimonijs & sanctarum synodorum symbolis tradita & confirmata sit, hortor C. V. ut inuocato Christi nomine, in ea perseueretis, & Christo uero deo & homini uera agglutinati fide & obedientia perpetuas agatis gratias, adorantes regnantem in sæcula sæculorum.

De Christo rege & sacerdote, de regno & sacerdotio eius unico & aeterno, & de nomine Christiano. SERMO VII.

DEMONSTRAVI C. V. Christum Iesum dominum nostrum uerum esse deum & hominem, id quod luculentiore habebit utilitatem, si intelligamus quis eius rei fructus sit. Is uero potissimum cognoscitur ex officijs Christi domini. Hic rex est & sacerdos populi dei, regnum ergo habet & sacerdotium: quæ si paulo diligentius expendimus, aperient nobis maximum diuinitatis & humanitatis Christi fructum.

Christus
est rex uniuersorum.

Gene. 3.
Luca 11.
Coloss. 1.

1. Pet. 2.
Luca 1.

Math. 21.
Christus
est monarcha.

Rex est Christus Iesus, ergo & dominus est uniuersorum, rector & gubernator omnium quæ in cælo sunt & in terra, in primis ipsius ecclesiæ catholicæ, quæ est communio sanctorum: & quia rex est ac dominus, certè pro regali munere liberator siue assertor, uindictæ ac defensor, deniq; & legislator est electorum. Hic enim contriuit caput serpentis, fortem illum, populi dei sæuissimum hostem, alligauit superatum, & diripuit spolia, Eripuit electos è potestate tenebrarum, & reposuit in libertatem filiorum dei, ut simus eius peculium, sanguine regis nostri sanctificati, populus acquisitionis, qui seruiamus ei in iustitia & sanctitate. Ipse humilis benignus & clemens est, quod de eo etiam euangelica historia ex Zacharia repetit Math. 21. Ipse pro nobis uigilat, ipse defendit & tuetur nos, ipse omni bonorum genere nos ditat, instruitq; contra hostes armis spiritualibus, & uires resistendi & uincendi liberaliter confert. Ipse templum dei eiectionis Chanancis repurgauit, iniquas leges scidit, ab illis nos liberauit, nunc uero sceptro oris sui nos moderatur & regit, legibus æquissimis & optimis promulgatis. Nam deus est & homo, ideoq; solus est monarcha, rex regum, & dominus dominantium.

Nam

Nam subditos sibi habet reges & dominos in orbe uniuersos. Hos quidem sua sponte per fidem obedientes: illos autem uel relictas potētia sua subiectos. Ideoq; propheta Dauid, Sapite, inquit, *Psal. 20.* o reges, erudimini iudices terræ, seruite domino in timore, & exultate cum tremore, Osculamini filium ne irascatur, & pereatis in uia. Alibi enim idem propheta: Dixit dominus domino meo, ait, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Dominus emittet uirgam suæ potētiæ e Zion, dominare in medio inimicorum tuorum. Isaias quoq; dominum loquentem inducens: Leuabo manum meam super gentes, & inter populos exaltabo signum meum, & apportabunt filios suos in humeris, eruntq; reges alumni tui, & reginæ nutrices eorum. Id quod copiosius exponunt historiæ ecclesiasticæ. De hoc rege Christo uaticinantes propheta, dixerunt: Et præparabitur in misericordia solium, sedebitq; super eo in ueritate, in tentorio Dauidis, iudicans & uelociter rediens quod iustum est. Et iterum, Ecce dies uenient, dicit dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit tuto: & hoc nomen eius quo uocabunt eum, Deus iustitia nostra.

Quoniam uerò Rex est dominus noster, iccirco regnum habeat oportet. Regnum appellatur tam ipsa regio diuioq; regi subiecta, quam ipse dominatus, imperium, potestas & administrandi ratio. Proinde ecclesia sanctorum communio obediens subiectaq; regi Christo, appellatur regnum dei. Dicit enim Micheas: Et regnabit dominus super eos in monte Zion; ergo Zion (quæ significat ecclesiam) est regnum dei. Ac regnare dicitur deus cum suis illos in ecclesia regit, gubernat, seruat & asserit, deniq; uarijs charismatibus donat atq; fecundat. Paulus enim dicit: Regnū dei non est eibus & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto. Præterea regnum dei est æterna illa gloria & felicitas, quam deus electis suis communicat. Dicit enim in euangelio dominus: Venite benedicti patris mei, possidete regnum, quod paratum est uobis ab exordio mundi. Et Iatro moriturus mox morienti domino in cruce supplicans, & consors huius regni fieri cupiens: Domine memento mei, ait, cum ueneris in regnum tuum. Rursus cum euangelium nos doceat quomodo regnet in nobis deus in hoc sæculo, in aliud uero illud nos aliquando ad se transferat, hoc est cum euangelium illud fit per quod dominium suum erigit dominus, non temerè appellauit regnum dei apud Matth. in 13. cap. Alibi uocatur ea de causa

DE REGNO DEI.

sermo regni. In summa, nos in presenti per regnum dei intelligimus ipsum cœtum sanctorum, ecclesiam, inquam, catholicam, uirtutemq; seu administrationem regnantis in ipsa dei, hoc est conseruantis gubernantis & glorificans eam.

Vnum dei regnū consideratur dupliciter. Et hoc quidem regnum dei unicum est. Nam unus modo deus, unus duntaxat rex Christus, una ecclesia & uita æterna est. Ceterum unum hoc dei regnum secundum dispensationem consideratur dupliciter, Principio iuxta omnipotentiam dei. Hic enim cum sit summus & omnipotens, regnum & potestatem iustam æquissimamq; habet & exercet in omnes creaturas uisibiles & inuisibiles, siue hæ uelint siue nolint subesse. Deinde iuxta suum spiritum, quo regnat in suis electis. Ita uerò dupliciter rursus cōsideratur regnum dei. Vel enim terrenum est, & dicitur regnum gratiæ: uel cœleste est, & appellatur regnum gloriæ.

Regnū dei in terris gratiæ. Regnum gratiæ terrenum, non ideo appellatur terrenum, quod carnale terrenumq; sit, instar regni Babylonicum, Persici, Alexandrini uel Romani: sed quod in terris sit. Sancta enim ecclesia dei bona ex parte uersatur in hisce terris, carne & sanguine participans, donec uiuit in terris: licet non secundum carnem uitam uiuat terrenam. Nam secundum spiritum, per quem regitur, uiuit uitam cœlestem.

Pro. 24. Non quod non peccent consortes regni dei, Septies enim cadit iustus, & resurgit, Unde & gratiæ regnum nancupatur. Donec enim uiuimus in hoc sæculo, gratiam & misericordiam suam nunquam negat rex & dominus noster, ueniam nobis postulantiibus. Ac pendunt toti à gratia regis sui fideles, perpetuam agunt pœnitentiam, & ad perfectiora subnitiuntur. Nam omnia sua componunt ad leges sui regis & principis. Etenim regnat hic in electis suis per uerbum ueritatis & per spiritum sanctum. Verbo ueritatis quid faciant aut fugiant sancti docet. Spiritu suo sancto commouet corda, & uires sufficit fugiendi prauum & persequendi bonum. Siquidem non tam sibi regnat rex noster quam nobis. Facit enim & nos reges, ut liberati à diabolo, damnatione, peccato & maledictione,

2. Sam. 7. Quomodo regnet Christus in terris in regno suo. *Apoc. 1.* Regnū dei spirituale. diabolici, damnationis, peccati & maledictionis, adeoq; rerum omnium simus domini, & ipsius filij dei cohæredes. His de causis regnum dei spirituale regnum dicitur. Nam consortes regni dei spiritu dei imbui, fructus proferunt spiritus, non opera carnis, deniq; gubernantur spiritu dei. Neq; uerò more regum huius sæculi regnat dominus noster, dicens Pilato: Regnum meum non est ex hoc mundo. Qua sententia abutantur nonnulli, colligentes nihil externi fore in ecclesia dei, quo nomine & magistratum remouent,

Ioan. 18.

uent, & tam subtiliter de regno dei loquuntur, ut nescias ubi sit, aut qui huius regni sint cōsortes. Non uident ex materia dicti colligendum esse sensum. Iudēi accusantes dominum apud Pilatum, impingunt ei crimen affectati regni. Hoc diluens dominus, Pilato ostendit regnum suum non tale futurum, quod eiecto Tiberio Cæsare parandum sit & retinendum armis, moreq; huius sæculi administrandum. Id demonstrās subiungit: Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utiq; pugnarent ne trāderer Iudēis. Inferi ergo: Nunc autem regnum meum non est hinc: ideoq; nō pugnant pro me, ut eiecto Tiberio me collocent in solum regni. Et mox, Ego in hoc natus sum, inquit, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium feram ueritati. Omnis qui est ex ueritate, audit uocem meā, Quem admodum ergo ueritate (non mendacio dolis & artibus instar principum huius sæculi) parat sibi regnum, ita ueritate & retinet & administrat regnum suum Christus: & quicumq; amplectuntur ueritatem, cōsortes sunt regni Christi, siue principes sint siue populares: omnes hi obtemperant uoci regis seruiuntq; principi summo. Hic tamen discrete addimus, non posse reges aliter seruire domino & regi suo, quam reges, id est faciendo ea quæ debent facere reges, exercere uidelicet iudiciū & iustitiā. Licet enim hi in mundo sint, non regnant tamen iuxta mundum: quia gubernantur iam à spiritu regis sui Christi, omniaq; dirigunt ad præscriptum uerbi dei, & in omnibus ducendos sese præbent spiritui dei: & eatenus ne horū quidem regnum est ex hoc mundo. De his alibi multa secundum scripturas ex beato Augustino citauimus. Ac tunc aliquando rex noster Christus opera principum ecclesiam ac ministros. Aliquādo expositam persequutionibus per infirmitatem eandem seruat & propagat. Premitur enim, sed non opprimitur, regnante semper & uicente in suis Christo principe maximo. Iam termini huius *Termini* regni Christi porrigitur ad extremos terræ fines. Pertinent *regni Christi* enim ad regnum Christi omnia regna mundi & omnes gentes. *si in terris.* Pertinent huc omnia prophetarum testimonia de *ris.* *Propheta* *de regno* *dei.* Vocatione omnium gentium, quorum plurima inuenias in Isaia & Zacharia, qui regnum Christi in terris magnifice describunt. Vnde occasione acceperunt Iudæi fingendi nescio quam amplifica de maiestate & uictorijs Messæ: quæ tamen abunde in Christo iam dudum completa sunt, sed spiritualiter magis quam carnaliter. Illi uerò dum carnalia somniant & expectant, spiritualia fastidiunt, destituuntur utriusque. Fideles autem munificentiā & liberalitate Christi regis abundantissime consequuntur quæ promiserunt propheta: bona, nempe

DE REGNO DEI.

pacem cum deo & hominibus amplissimam, omnigenamq; felicitatem, ut semper sint beati, semper sint tui (licet pugnent perpetuo) ab omnibus hostibus cum uisibilibus tum inuisibilibus, gaudeantq; incolumitate sempiterna. Quæ quidem amplissimo dicendi genere proposuerunt in scriptis suis prophetae, nihil tamen intelligentes aliud, quam quod modo diximus, fideles felicissimos futuros ac in Christo possessuros omnia bona cum animæ tum corporis, quantum uidelicet sanctis est necessarium & salutare. Et hoc est illud regnum (utrunq; iam intelligimus tam gratiæ quam gloriæ) quod expectauerunt Ioseph ille Ramathus, Simeon iustus, & Anna prophetissa cum alijs sanctis. Hoc ipsum regnum annunciauit Samaritis Philippus diaconus, & Romanis beatus apostolus Paulus, quod testatur Lucas in Actis apostolicis cap. 8. & 28. Sedes uero uel solium adeoq; palatium regis nostri cælum est. Ascendit enim uictor in cælos, & confedit ad dexteram dei patris omnipotentis. Inde ueluti sol iustitiæ illucescit omnibus in ecclesia uel in regno eius agentibus: imò fidelium quoq; corda sibi delegit in quibus habitat. Alioqui nullam in terris sedem uel palatium regni haberet. Quinimò ut intelligamus regem & si corporaliter non præsentem in terris, sed cælo illatum esse, propterea non abesse regno suo, se quidem in uerbo suo capiti, nos autè corpori uel membris comparat. Iam ergo sicut corpori suo nunquã deest caput, ita regnum dei non est sine principe Christo. Et sicut uitalis spiritus ex corde, ex capite autem uirtus sentiendi mouendiq; corpori infunditur: Sic ex principe Christo uiuificamur: illo nos iustificante, conseruante, consolante, confirmante, & ab omnibus malis defendente. Sicut omnia membra reguntur à capite, sic omnes fideles in regno Christi à rege Christo gubernantur, Paulus ergo, Deus, inquit, suscitauit Christum ex mortuis, & sedere fecit ad dextram suã in cælestibus, supra omnem principatum ac potestatem, & uirtutem, & dominium, & omne nomen quod nominatur, non solum in sæculo hoc, sed & in futuro, & omnia subiecit sub pedes illius, & eum dedit caput super omnia ipsi ecclesiæ, quæ est corpus illius, complementum eius, quod omnia in omnibus adimplet, Cuius quidem generis alia complurima inuenire licet in literis apostolicis: in primis illud, Christus est caput ecclesiæ, & idem est qui salutem dat corpori. Nam exposuit semetipsum pro ecclesia, ut illam sanctificaret mundatam lauacro aquæ per uerbum, ut adhiberet eam sibi gloriosam, &c. Et hæc haec tenus de regno Christi in terris, quod & gratiæ regnum & militans ecclesia appellatur.

*Sedes uel
solium re-
gis Chri-
sti.*

Ephes. 2.

Ephes. 5.

Porro Regnum dei, cœleste & gloriæ regnum nuncupatur, ea de causa, quod dominus & rex noster eos quos in terris sanctificauit & direxit spiritu suo adeoq; & iustificauit, liberatos carne & ereptos ex hoc sæculo, in cœlis glorificat, inq; suum & omnium sanctorum consortium gaudiumq; recipit. Animæ enim fidelium simul atq; migrant ex corporibus, protinus recipiuntur in cœlum, ut regnent cum Christo rege æterno, & lætentur sine fine cum omnibus sanctis. In iudicio uero ultimo, quo credimus per Christum regem uiuos & mortuos iudicandos, excitabuntur sanctorum corpora, clarificabuntur, animabus suis rursus coniungentur, & conuersi, quotquot ab exordio mundi adhæserunt regi Christo, unâ cum Christo rege & principe æternum uiuent & regnabunt in gloria. De hoc regno sanctorum multa prædicauerunt prophætæ & apostoli, in primis autem beatus Ioannes apostolus in sua Apocalypsi. Hoc appellarunt aliq; triumphantem ecclesiam.

Apoca. 21.
c. 22.

Regnum
Christi est
regnum æter-
num.

Matth. 16.
Matth. 24

Regnum hoc dei uel Christi, æternum est regnum. Sicut enim in finem usq; mundi futura est ecclesia in terris, utcumq; infans hic mundus & mundi princeps: sic post iudicium corporibus & animabus felices & æternum cum Christo regnabunt siue uiuent fideles. Nam in euangelio dixit dominus: Portæ inferorum non præualebunt aduersus ecclesiam. Erunt item nouissima tempora sicuti fuit sæculû Noe, in quo licet multis partibus superarent fidelium ecclesiam impij, seruatus est tamen Noe cum suis in arca, impij uerò extincti sunt diluuiò. Sic præualebit quidem modis omnibus iniquitas in fine sæculi, sed seruabuntur interim electi in regno Christi, per Christum, quem illi iudicem expectabunt uidebuntq; redemptionem uenientem in nubibus cœli. Sed & Daniel in prophætia sua omnium regnorum ortum & interitum etiã Antichristi describit, regno autem populi sanctorum nullum finem tribuit, sed æternum fore testatur. Idem facit Zacharias propheta in cap. 12. Nam sancti in terris regnant per Christum, & è terris in cœlum translati conregnabunt cum rege Christo in sæcula sæculorum. Et scriptura frequenter de altero tantum loqui solet. De utroq; regno intelligimus multos scripturæ locos, in primis illud quod dictum est à Saluatore, Cum oraueritis dicite: Pater noster qui es in cœlis: Sanctificetur nomen tuum, Adueniat regnum tuum. Oramus enim, ut ipse dum in terris uiuimus in nobis regnet, quo ipsi quoq; regnemus super mundum & principem mundi, adeoq; ne regamur à satana, necue regnet in nobis peccatum, quin potius ut hic ab ipso gubernati regnemus aliquando cum Christo in cœlis.

Daniel, 7.

Matth. 6.

DE CHRISTO SACERDOTE.

Regnum mundi quale sit, claret ex consideratione capituli seu regis & principis eius, qui est diabolus, auctor peccati, impuritatis ac mortis. Regnat hic in mundo, princeps utiq; regni tenebrarum. Non quod deus & Christus eius non sit rex uniuersorum: sed quod perfidi apostatae sua propria malitia, a deo ad diabolum deficientes, hunc sibi constituant principem, cui & sponte sese subiiciunt & regendos prebent, uiuentes in omni impietate iniustitia & immunditia, cōformantes se suo capiti diabolo: cum quo æternum in futuro sæculo punientur, quemadmodum in præsentī sæculo passi sunt sese gubernari ab ipso, facientes uoluntatem eius. Hunc principem huius sæculi, alibi etiam deum huius sæculi cognominatum, superauit Christus uerus rex & monarcha orbis, regnūq; eius destruxit: non ut non sit, donec hoc sæculum maneret: sed ne electis noceat. Viuit & æternū uiuet (licet in miseria, quæ uita reuera mors est) sathanas: sed nulla ei uirtus est contra redemptos Christi principis. Regnum habet & habebit ad finem usq; mundi, sed in filiis diffidentib; sed & periturum in hoc sæculo & quasi momentaneum est hoc regnum. Nam mundus transit, & omnia pereūt mundana: uerum alienissimi ab hoc regno, imò hostes quasi iurati huius regni sunt electi dei omnes. Nec potest sua uirtute princeps tenebrarum consortes regni Christi abripere in regnum iniquitatis. Conatur hoc quidem sedulo, & uarijs tentationibus uexat electos: sed hi uincunt per eum qui olim pseudoregem illum latronumq; principem superauit, docuitq; ut spreto principe hoc sæculo, & mūdo mundanisq; concupiscentijs, innocentia studentes, spiritui bono nos regendos permittamus. Hæc de rege Christo & regno eius unico & æterno qua potui breuitate exposui hætenus.

Christus Iam uerò Christus dominus noster sacerdos est, adeoq; pontifex ille maximus unicus & æternus, quem summi pontifices populi ueteris præfigurauerunt. Dauid enim in carmine suo planè diuino cecinit: Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchizedek. Quæ uerba beatus apostolus adducens & illustrans in epistola ad Hebræos hæc reliquit scripta: In cælum præcursor pro nobis ingressus est, iuxta ordinem Melchizedek, pontifex factus in æternū. Nam hic erat Melchizedek rex Salem, pontifex dei altissimi, qui occurrit Abraham reuertenti à cæde regum, & benedixit illi: cui & decimas ex omnibus impertitus est Abraham. Qui primum quidem ex interpretatione dicitur rex iustitiæ, deinde uerò etiam rex Salem, quod est pacis, ignoti patris, ignotæ matris, ignoti generis, nec initium dierum, neq; uitæ finem habens.

Ioan. 12.

2. Cor. 4.

1. Ioan. 3.

Christus Iesus pontifex maximus.

Psal. 110.

Heb. 7.

Gene. 14.

habens, sed assimilatus filio dei, manet sacerdos in perpetuum. Equidem dominus noster Iesus Christus & rex iustus pacificusq; iustitia atq; pax fidelium & sacerdos ille est perpetuus, qui iuxta humanitatem ex uirgine absq; uiri semine æditus creditur, & iccirco ignoti patris, iuxta diuinitatem autem ex patre genitus, & ideo ignotæ matris, & genitus quidem ineffabiliter ab æterno, ac propterea generis ignoti, neq; principium neq; finem uitæ habens. Licet enim iuxta humanitatem mortuus sit & sepultus, iuxta diuinitatem tamē manet immortalis & sempiternus deus. Idem ille qui rex est, etiam sacerdos agnoscitur, non secundum ordinem Aaronis, sed secundū ordinem Melchizedek. Sicut enim scriptura hunc unum commemorat sacerdotē: ita unus Christus sacerdos manet in perpetuum, sacerdotium habens sempiternum. Vocabantur autem & inungebantur quondam summi sacerdotes, non ingerebant se ui aut artibus tanto muneri. Vnde apostolus dixit: Nemo sibi ipsi usurpat honorem, sed qui uocatur etiam à deo, quemadmodum & Aaron. Ita & Christus non sibi ipsi usurpauit gloriam, ut fieret pontifex: sed ab eo constitutus est, qui dixit illi: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sicut & alibi dicit: Tu es sacerdos in æternū secundum ordinem Melchizedek. Nullibi uerò legis nostrū illum oleo delibutum esse uisibili: nam unctus est chrismate inuisibili, spiritus sancti uidelicet plenitudine, propheta testante: Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus tuis. Et iterum, Spiritus domini super me, propterea quod unxit me, ad euangelisandum pauperibus misit me. Ceterum quando officium sacerdotum quondam fuisse legimus seruire tabernaculo, docere populum, intercedere inter deum & homines, orare pro populo & huic benedicere, item sacrificare, & consecrare uel sanctificare, & iam cōstet Iesum Christum legitimum esse sacerdotem, certum est eundem illis ipsis obstrictum esse officijs, sed his quidem tanto præstantioribus, quanto sacerdotium consequutus est excellentius. Seruiebant Aaronici isti tabernaculo corruptibili & significatiuo: at dominus noster sublatus in uerum tabernaculum ipsum cælum, ministrat sanctis dei omnibus. Nam cælum & ecclesia sanctorum est uerum summi nostri sacerdotis & tabernaculum & templum. Christus sacerdos noster doctor est & magister unicus & æternus uniuersalis ecclesiæ suæ. Etenim docuit non illud dumtaxat sæculum, quod uixit in diebus carnis suæ, sed spiritus Christi fuit in prophetis, per quem & nunc regit omnes catholice ecclesiæ cathedras. Ipse Christus loquitur nobis adhuc, & loquetur in finem usq; sæculi, per os siue scripta sanctorum apostolo-

Heb. 5.

Psal. 2.

Christus unctus.

Psal. 45.

Isaia 61.

Quomodo

Christus sa

cerdos, obe

at sacerdo

tis munera.

Christus

doctor est:

ecclesiæ.

rum omniumq; doctorum annunciarium doctrinã apostolorum. Ac sufficit doctrina hæc Catholicæ ecclesiæ. Nam omnia ea plene comprehendit, quæ pertinent ad uitam sanctam & felicẽ. Christus pontifex noster intercedit pro omnibus sanctis in templo suo. Orat enim pro nobis apud patrem in dextera dei unicus omnium fidelium aduocatus & patronus. Nam ascendit ad dexteram dei patris, ut ibi semper appareat in conspectu dei, & omnia nostra negotia fideliter exequatur. Qua de re dixi copiosius Sermone proximo, ubi differui de inuocatione & intercessione. Idem dominus noster benedicit nobis solus. Ipse enim factus est execratio & maledictio pro nobis, ut nobis benediceretur in ipso: iuxta singulare & antiquum illud uaticinium: In semine tuo benedicentur omnes nationes terræ. Præterea sacrificat pro nobis Christus dominus noster. Nam thymiana adolet, cum pro nobis supplicat & apparet in dextera dei. Hostiam uero pro peccatis non pecuinam, sed semetipsum obulit deo uiuenti, hostiam semper efficacem ad expianda omnia populi peccata. De qua cum copiose differuerim in tractatione Cæremoniarum, hic data opera breuior sum. Rursus cum dominus noster Iesus Christus sit sanctus sanctorum, sanctificat utiq; catholicã ecclesiã & cõsecrat, inungens ipsam oleo sancti spiritus, ut efficiamur & sancti & sacerdotes qui asseramus deo spirituales hostias. Legimus enim unguentum illud sacrum in caput effusum Aaronis, descendisse in barbã, & extremas uestimẽti eius simbras. Nam Christus summus pontifex uniuersalis ecclesiæ suæ, spiritum suum effundit tam in remotissimos quàm in propinquos. Clamat enim in euangelio: Si quis sitit, ueniat ad me & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et iterum: Ego me pro eis sanctifico, ut sint & ipsi sanctificati in ueritate. In summa, Cum dicimus & confitemur Iesum Christum esse sacerdotem siue summum pontificem populi fidelis, hoc dicimus, Christum esse electum & propositum nobis doctorem & magistrum, qui uniuersalem ecclesiam regat & doceat, qui intercedat & omnia nostra negotia fideliter agat apud patrem in cœlis, qui sit patronus, intercessor & aduocatus fidelium solus apud deum, qui hostia corporis sui sit perpetua omnium peccatorum totius mundi unica expiatio, absolutio, iustificatioq; qui credentes consecrat in sacerdotes, ut & ipsi deo patri per Iesum Christum acceptas offerant oblationes, ac sint domus & tabernaculum dei.

De sacerdote Ex his facile erit æstimare quale sit sacerdotium Christi sacerdotio Christi. tis & pontificis nostri. Sacerdotium est ipsum officium uel ipsa functio &

ctio & operatio sacerdotis, qua ipse sacerdos Christus in cœlis ac in catholica ecclesia omnia agit quę sunt muneris sacerdotalis. Proinde necesse est sacerdotium hoc Christi pontificis nostri non uisibile & corporeale, sed omnino esse spirituale. Recte enim Paulus, Si *Heb. 9.* esset in terra Christus, inquit, nõ posset esse sacerdos; ubi ministrant tabernaculo uel templo qui sunt de tribu Leuitica: ubi est templum uel tabernaculum cum uestibus & uasis multiplicibus sanctis. Cæterum Christus dominus noster est de tribu Iuda, regia inquam tribu natus: quamuis interim non ignoremus tribum regiam & pontificiam fuisse commixtas. Nam legimus Elisabetham, quę erat ex filiabus Aaron, fuisse cognatam uirginis deiparę Davidicę. Nec templo aut uasis sacris unquam legitur usus dominus noster in ministerio suo. Tamen enim aliquoties docuerit in templo, tamen non in eo solo docuit. Nunquam in eo ad aras sacras, uel thymiamatis uel holocaustorum sacrificauit: nullis unquam usus est uestibus sacerdotalibus significatiuis. De quibus dixi dum exposui cæremoniales leges. Ergo cū pro expiatione peccatorũ uniuersi huius *Heb. 13.* mundi sacrificare uellet, extra portam passus est, & semetipsum uiuam & sanctissimam obtulit hostiam: iuxta quod typi & uaticinia atq; figurę præcesserant in lege Moysi, de quibus rursus disserui in tractatione Legum cæremonialium. Oblata uerò corporis sui hostia ascendit in cœlum, & consedit ad dexteram patris, ut inde illucescat suę ecclesię, & ibi semper pro nobis appareat in conspectu dei patris. Ideoq; corporaliter iam non fungitur officio sacerdotali in terris, ita nos nunc erudiens sicut in diebus carnis suę sui sæculi homines docuit. Nunc enim spiritu mentes suorum illustrat, doctrinamq; apostolorum euangelicam reparat quotidie, adeoq; ipse nihilominus loquitur per ora docentium & prædicantium euangelium. Benedicit nobis cœlitus, hoc est omni benedictione cœlesti nos locupletat. De illo loquens apostolus: Et unctio, air, quam ac- *1. Ioan. 2.* cepistis ab eo, manet in uobis. Et non necesse habetis, ut quisquam doceat uos, sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus & uerax est & non mendaciũ. Et sicut docuit uos, manete in ea. De hoc loquens diuinus uates dixit: Effundam aquas super sitientem, & fluentia su- *Isaie 44.* per aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpem tuam. Et germinabũt inter herbas quasi salices iuxta præterfluentes aquas. Ex quibus discimus, Pontifici nostro Christo nullo opus esse suffraganeo episcopo aut uicario in ecclesia. Ipfus enim adest ecclesię, & regit eam per spiritum suum. Idem ille in cœlis ad dexteram patris non toties supplex pro-

DE SACERDOTIO CHRISTI,

Heb. 7. nobis procumbens in genua intercedit quoties peccamus. Semel exauditus est à patre pro reuerentia, cum in diebus carnis suæ pro nobis preces obtulisset cum clamore ualido & lachrymis. Nunc enim semper apparet pro nobis in conspectu dei. Omnia nostra refulcent in conspectu eius, ac pater respicit in faciem Christi sui, propter quem omnibus eius membris est placatus, audiens eos & tribuens eis quæcunq; postulant salutaria: iuxta illud saluatoris dictû: *Ioan. 16.* Amen amen dico uobis, quæcunq; petieritis patre in nomine meo dabit uobis. Nullæ ergo hic nobis turbæ, nulla molestia, nullus labor imaginandus est, quo defatigetur qui omnium est in cœlis apud deum patrem intercessor aduocatus & sacerdos. Id quod & proximo Sermone ubi disserui de inuocatione & intercessionem monui. Proinde Sacerdotii nostro fungenti munere suo in cœlis coram deo nulla opus est ara thymiamatis, nullo thuribulo, nullis uasis aut utensibus sacris: multò minus opus habet ara holocaustorum. Nam in cruce, quæ ipsius ara fuit, ipse semetipsum semel tantû obtulit. Neq; enim quisquam mortalium dignus erat offerre deo uiuo dei uiuentem filium. Vnica autem hostia illa semper efficax est ad expianda omnia omnium hominum totius mundi peccata.

Heb. 7. Et quamuis in tractatione legum Cæremonialium de his testimonia plura adduxerim, non possum tamen hic mihi temperare quin singularia aliquot reperam. Nequit enim hoc negotium digne & diligenter satis hominum imprimi pectoribus, in quo est fructus diuinitatis & humanitatis Christi, deniq; uniuersa salus nostra. Paulus ad Hebræos de ueteris Testamētī sacerdotibus uel pontificibus loquens, & cum his Christum summum pontificem conferens, imò omnibus modis præferens, dicit: Et illi quidem plures facti sunt sacerdotes, propterea quod per mortem non sinerentur permanere. At Christus quod maneat in æternum, perpetuum uel immigrabile (quod successione ad alium non transi) habet sacerdotium. Vnde & saluos facere ad plenum potest qui per ipsam aduocatum, semper uiuens ad hoc ut interpellet pro illis. Talis enim debebat ut esset nobis pontifex pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus & sublimior cœlis factus: cui non sit quotidie necesse quemadmodum illis pontificibus prius pro proprijs peccatis uictimas offerre, deinde pro peccatis populi, Nam id fecit semel cum seipsum obtulit. Et idem iterum, Non in manu facta sancta, *Heb. 9.* inquit, ingressus est Christus exemplaria uerorum: sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc in conspectu dei pro nobis. Non ut sæpius offerat semetipsum, quemadmodum pontifex ingreditur in sancta
singulis

singulis annis per sanguinem alienum. Alioqui oportuisset illum
 sæpius passum fuisse à cõdito mundo. Nunc autem semel sub con-
 summationem sæculorum ad profligationem peccati per immola-
 tionem sui ipsius apparuit. Et quatenus illud maner omnes homi-
 nes, ut semel moriantur, post hoc autem iudicium: ita & Christus se-
 mel oblatus est, ut multorum peccata tolleret, rursus absq; peccato
 conspicietur his qui illum expectant in salutem. Rursus idem Pau-
 lus: Omnis quidem sacerdos assistit quotidie, inquit, sacra peragens *Heb. 10.*
 & easdem sæpius offerens hostias, quæ nunquã possint auferre pec-
 cata. Hic uerò una pro peccatis oblata uictima perpetuò sedet ad de-
 xteram dei, id quod superest expectans: donec reddantur inimici ip-
 sius scabellum pedum eius. Vnica enim oblatione perfectos effecit
 in perpetuũ eos qui sanctificãtur. Hæc hæctenus omnia Pauli sunt
 apostoli. Non existimo autem ista testimonia copiosiore illustran-
 da esse interpretatione & proposito nostro aptanda. Omnia enim
 sine ulla nostra expositione sunt illustrissima, causãq; quam agi-
 mus quã aptissime congruunt. Nam totum sacerdotium Christi,
 præsertim quod intercessionem ac hostiam uel expiationẽ unicam
 & æternam atinet, planè sistunt atq; exponunt oculis contemplan-
 da. Eiusdem sacerdotij est etiam fideles omnes deo sacerdotes con-
 secrare: non ut offeramus pro expiatione peccatorum, sed ut singu-
 lis quasi momentis preces nostras, gratiarum actiones, & nosmetip-
 sos pietatisq; officia offeramus. Ioannes enim apostolus & euange-
 lista, Iesus Christus princeps regum terræ, inquit, dilexit nos, & la- *Apoc. 1.*
 uit nos à peccatis nostris per sanguinem ipsius: & fecit nos reges &
 sacerdotes deo & patri suo. Eandem sententiam inuenire est & in *1. Pet. 2.*
 epistola beati Petri. In omnibus uerò his cernere licet, quis fructus
 nobis existat desuatisq; ex diuinitate & humanitate Christi regis &
 pontificis nostri. Neq; enim posset is esse regum princeps & pon-
 tifex summus, nisi deus esset & homo.

Atque hic locus postulat modo ut dicamus aliquid de nomine *De nomine*
 Christiano & officij hominis Christiani. Christiani nomen habe- *Christiane*
 mus à Christo, cui indiuisse cõnexi membra sumus corporis eius, no.
 cuius ipse caput est. Christus autem non proprium (Iesus enim ap-
 pellatur) sed officij nomen est à chrismate deductum, ut Christus
 idem sit quod unctus. Ideoq; Tertullianus appellationem esse ait
 non nomen. Ac addit, Vnctus non magis nomen est quã uesti-
 tus, accidens nomini res. Cæterum ungebantur chrismate reges &
 summi pontifices, iccirco Christus significat nobis eum qui est rex
 & sacerdos uel pontifex summus. Quoniam uerò Christiani nun- *Christiani*

DE NOMINE CHRISTIANO.

reges & sacerdotes. cupamur à Christo qui unxit nos spiritu sancto, certe sumus & nos reges & sacerdotes. Vbi cernere licet quantum beneficium ex Christo deo & homine acceperimus, fecit enim nos reges & sacerdotes. Cernimus quodnam sit officium Christianorum, hanc dignitatem ad extremum usque tueri spiritum, ne rursus à sathana nobis eripiatur. Cæterum si reges sumus, certe rerum domini & liberi sumus, regentes utique non recti non subiecti. Liberi, inquam, à peccato & à morte æterna, & ab omni impuritate: domini autem sathana, principis mundi, & ipsius mundi. Regimus enim mundum & carnem: non ab his regimur. Huc pertinent illa apostoli uerba, Ne regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut obediat illi per cupiditates eius: neque accommodetis membra uestra arma iniustitiæ peccato, sed accommodetis uosmetipsos deo uelut ex mortuis uiuentes, & membra uestra arma iustitiæ deo. Peccatum enim uobis non dominabitur. Ideoque quando princeps mundi adeoque ipse mundus & caro, eiusque affectio praua peccatum, in seruitutem ex libertate retrahere satagit, nos quia reges sumus strenue omnino repugnemus oportet, ac perseverantes in pugna uincamus per uirtutem Christi regnantis in nobis. Etenim S. Ioannes apostolus, Omne, inquit, quod natum est ex deo, uincit mundum. Et hæc est uictoria quæ uicit mundum fides nostra. Huc pertinet doctrina de Libertate & Seruitute, de qua Decade proxima disserui. Colligimus ex istis omnibus primarium Christianorum officium esse semper stare in acie, locum suum tueri, uigilare & aduersus uiribus & modis omnibus, nec ubi ab hoste sathana superati, regia dignitate spoliemur, detrahaturque in seruitutem infernalem. Certe si in Christo & cum eodem superauerimus, conregnabimus, id est, uiuemus cum ipso & omnibus sanctis in gloria in sæcula sæculorum. Sic autem reges in Christo, sic Christiani sumus.

Christiani sacerdotes.

Rursus quia Christiani hoc est uncti sumus, sacerdotes certe sumus, & proinde pro officio sacerdotali docemus, admonemus, adhortamur, & consolamur omnes fratres nostros & nostræ fidei commisos homines. Vbi tamen necessario distinguimus inter sacerdotium Christianum & ministerium ecclesiasticum. Omnes quidem Christiani tam mares quam feminae sacerdotes, sed non omnes ministri ecclesiæ sumus. Neque enim omnes promiscue concionari publice, sacramenta administrare, aliaque pastorum officia facere, nisi legitime ad hoc uocati ordinatique, possumus. Sacerdotium hoc nostrum commune, est spirituale, uersaturque in communibus officijs pietatis, non in publicis & legitimis ecclesiæ ministerijs. Vnde priuatum

matim alius alium erudire & admonere potest & debet, dumq; hoc facit, sacerdotali fungitur munere: ueluti cum paterfamilias liberos suos instituit domi suæ in pietate, cum materfamilias castigat & erudit filias: deniq; cum quisq; nostrum proximum quenq; hortatur ad studium pietatis. Nam apostolus Paulus, Exhortemini uos in uicem, inquit, quotidie, quoad appellatur dies hodiernus, ne quis ex uobis in durentur seductione peccati. Præterea cum simus sacerdotes, deo nostro dignas hostias offeramus oportet. Satis autem testati sumus, post Christum summum & unicum sacerdotē seu pontificem nostrum omnibus sæculis & toto in orbe neminem offerre sacrificium expiatorium. Is enim semel, sed semper & omnibus efficacem purgandis peccatis omnium hostiã obtulit, cum semetipsum obtulit. Nos ergo offerimus illi gratiarum actiones laudesq; , memoriam sacrificij illius unice celebrantes: offerimus preces, offerimus nosmetipsos, hoc est corpora nostra, hostiam deo uiuentem ac rationalem, unã cum pietate omnifaria ac beneficentia. Paulus enim, Per Christum, inquit, offerimus hostiam laudis semper deo, hoc est fructum laborum confitentium nomini eius. Ac beneficentiæ & communionis ne obliuiscamini. Talibus enim hostijs delectatur deus. Verum plura de his sacrificijs dixi Sermonem proximo, in quo tractaui quis sit uerus dei cultus. Quando uerò omnis sanctificatio est & existit ex uno pontifice summo Iesu Christo, non possumus nos aliter sanctificare, nisi honesta & pura conuersatione uitæ: quæ à nobis requiritur, nimirum ut simus sancti, & innocenti uita sanctificemus nomen dei nostri, ne propter nos male audiat inter homines, quin potius uideant fidelium bona opera, & glorificent patrem in cælis. In his autem nemo est qui non uideat comprehendere omnia Christiani hominis officia, in quibus nisi nos exerceamus strenue, non uideo nos tanto nomine dignos.

Nomen autem hoc sacratissimum Lucas auctor est fidelibus primum esse inditum Antiochiæ in Syria: id quod tamen nemo sic intelligat quasi antea fuerit omnibus omnino incognitum. Nunc enim factum est uulgatissimum, quondam fuit tantum excellentissimorum sanctissimorumq; hominum, & re magis quam nomine, quamuis & nomine utrunq; cognitum. Nam Eusebius in Ecclesiast. hist. cõmemorat antiquos patres Adamum, Seth, Noe, Abrahamum & his alios similes omnes fuisse Christianos, ideoq; religionem Christianam longe integerrimam esse uetustissimamq;. Verba Eusebij si quis requirat hæc sunt, Non noua sed coram omnibus hominibus uetustate celebris ac cunctis nota gens Hebræorum est.

DE NOMINE CHRISTIANO.

Huius libri ac literæ uetustos uiros continent, raros quidem & paucos numero, pietate uerò & iustitia omnium uirtutum genere præstantes, ante diluuium differentes, postea alios ex filiis ac nepotibus Noe, uisus Tharam & Abrahamum, de quo tanquã duce & progenitore ipsi Hebræorum posterii gloriantur. Quod si quis hos omnes iustitiæ testimonio decoratos ab ipso Abrahamo ad primum usq; hominem ipsis operibus, etsi non nomine Christianos fuisse dixerit, à ueritate certè nõ aberrauerit. Christianum quippe nomen uirum significat, qui per Christi cognitionem & doctrinam, animi moderatione & iustitia continentiaq; uitæ & uirtutis fortitudine ac pietatis confessione erga unum ac solum omnium deum excellit. Hoc autem præcisè illis non minus curæ fuit quàm nobis. Nec corporalis itaq; circumscriptionis rationem habuerunt, sicuti nec nos: nec sabbatorum obseruantia, quemadmodum neq; nos: nec abstinentia ciborum, neq; discriminum aliorum: quæ postea Moses primus omnium instituit, ac symbolice perficienda tradidit: sicuti talia & nunc quoq; Christianorum non sunt. Sed ipsum etiam Christum dei perspicue uiderunt. Siquidem illi & Abrahæ apparuisse, & responsa dedisse Isâaco & Israël: Moysi, & prophetis post ipsum loquutum esse, iam antea declaratum est. Vnde & pios istos Christi nomen fortissimos esse inuenies: iuxta uocem de illis dictam, nempe, Ne attingatis Christos meos, & contra prophetas meos ne malitiose agatis. Manifestum itaq; est hanc pietatis inuentionem uirorum illorum qui temporibus Abrahæ pie uixerunt, quæ nuper per Christi doctrinam cunctis est genibus annunciata, primam esse omniumq; antiquissimam & uetustissimam. Hæc Eusebius.

Pauci sunt Christiani. Porro si in hoc speculo nominis Christiani contemplerur nos, uidebimus paucissimos esse hodie hoc sacro nomine dignos. Omnes quidem uulgo sic appellamur, & omnes Christiani uolumus appellari, sed pauci uitam professione nostra dignam uiuimus. A chrismate sacro nuncupamur Christiani. Chisma sacrum est ipse

Isaia 66. spiritus sanctus. Super quo autem requiescet spiritus meus, ait dominus, nisi super humili & quieto & tremente ad sermones meos? Nos uerò uerbum dei floccifacimus, turbulentissimis sumus mentibus, affectibus prauis corrupti, tumemus superbia, ideoq; chrisma te caremus sancto. Quis ergo Christianos nos esse dicat? Regimur pleriq; affectibus prauis, carne, mundo, & à principe huius sæculi, pauci regimus mundum ac carnem & quæ in eis sunt. Imperium ergo in nobis, nõ spiritus dei, sed spiritus mundi ac carnis, obtinet. Dominatur nobis sathan, caro & mundus, uiuimus enim in illis.

& obedi

& obedimus eis, unde liberi ab omni iustitia & sanctitate, serui sumus, seruitutem seruitutes turpissimam. Neque enim liberari cupientes, uel redemptorem quaerimus, uel impatientes tyrannidis rebelamus, sed ignaui & molles subigendos & sub tyrannide retinendos nos subiternimus: imò piget & tædet nos laborum, uigiliarum, precum, omniumque officiorum pietatis, securique delitescimus ueluti in ganea. Quis autem tales porcos sacrosancto nomine Christiano dignaretur, nisi ineptissimus & sceleratissimus quisque? Nihil ergo mirum si tales æternū arsurū detradantur ad tartara, ut ibi æternū ei contendantur, quem hic sibi sequendū iniquissime elegerūt. Iam uero quorū quisque nostrū docet, monet, & hortatur eodē Christiano nomine gloriantes? Nihil hic dico de doctoribus ecclesiasticis, sed de officio Christiani hominis mihi sermo est. At segnes sumus plerique in erudiendis nostris & confratribus. Vel enim piget laboris, uel timeamus periculum. Reijcimus ergo monēdi instituendique officium ad publicos ecclesie ministros: quasi huius a nobis plane nihil requiratur. Audiuntur iccirco uoces ab omnibus ferē indignissimæ, Non habeo sacerdotium, non sum Pfaff, cur ergo docerē, cur monerem? Atque his non est curæ utcumque blasphemia & spurca dicantur uel domi uel foris, Sibi enim uiuunt, & gloriam dei ac proximi salutem nihil ad se pertinere putant. Quas uerò hostias deo nomineque nostro dignas offerimus? Vbi sunt preces & gratiarum actiones? Vbi est mortificatio carnis nostræ ac abnegatio huius sæculi? Vbi est misericordia seu beneficentia? Vbi est uita innocens & sancta? Contraria possem, siquidem necesse esset, longo recensere catalogo, sed quorsum attinet manifesta omnibus hominibus copiosa expositione repetere? Nam quis oro negat uitam presentis sæculi, hominum, inquam, qui Christiano gloriantur nomine, sceleratam ac pestiferam esse? Quæ cum compertissima sint, nihil peccati qui paulo ante dixi paucos hodie esse Christianos. Qui sapient & suo nomine cupiunt respondere, audiant saluatorem nostrum dicentem in euangelio Matthei, Contendite intrare per arctam portam: quoniam lata est porta & spaciōsa uia quæ abducit in exitium, multi sunt qui ingrediuntur per illam. Quoniam angusta est porta & stricta uia quæ abducit ad uitam: & pauci sunt qui inueniunt eam. Cæterum quod in primis dictum oportuerat, peccant in religionem professionemque Christianā grauissime, qui ut sacerdotium & regnum Christi nō sincere agnoscunt, ita se in primis commendabiles & catholicos esse gloriantur, quod ea designant quæ modis omnibus regnum & sacerdotium Christi obscurant, Christiani.

Matth. 7.

In pseudo-christianos

DE NOMINE CHRISTIANO.

solo hoc titulo & nomine contenti, nullam aliam ambiunt uel admittunt appellationem. Isti uero quasi leuis sit Christiani appellatione, non quiescunt donec alijs quoq; uocentur nominibus, quasi in nomen Brunonis, Benedicti, Roberi aut Francisci sint baptisati. Christiani soli legislatori magistro & doctore Christo adhaerentes, alienorum uocem non agnoscunt, diuinisq; à scripturis non recedunt uel latum culmum. Isti autem hæreticū esse criminantur, nisi quasuis Romane ecclesie constitutiones, licet ex diametro cum uerbis doctrinaq; Christi pugnant, recipias & pro diuinis adores. Christiani agnoscunt se habere unum regem, liberatorem, saluatiorem & caput in cœlis. Isti uicarium in terris adorant, & salutem iribuunt rebus nedum leuiculis, sed putidissimis. Christiani omnem fiduciam in deum figunt, cui uota & omnes preces offerunt per Iesum Christum, quem solum credunt pontificem summum & patronum uel aduocatum fidelissimum esse omnium credentium. Isti creaturis figmentisq; hominum supplicant, ac tot sibi deligunt patronos & intercessores, quot in cœlis uiuunt sancti. Christiani sciunt hostiam Christi semel immolatam semper esse efficacem ad expianda omnia omnium in toto orbe terrarum omniumq; sæculorum hominum peccata. Isti uero ter & quater hæreticum esse clamant, non agnoscere Christum quotidie immolari à sacrificis ad hoc consecratis. Itaq; omnibus commune est nomen Christianum, sed res nomine designata duntaxat fidelium uni Christo adhaerentium.

Conclusio.

Concludimus iam totam de rege & sacerdote Christo differentionem hisce S. Augustini uerbis, Filius dei qui fecit nos, factus est inter nos, & rex noster regit nos: & ideo sumus Christiani, quia ille Christus. Christus à chrismate dictus est, id est ab unctione, Reges autem ungebantur & sacerdotes, ille uero unctus est rex & sacerdos. Rex pugnavit pro nobis. Sacerdos obtulit sese pro nobis. Quādo pugnavit pro nobis, quasi uictus est, iure autem uere uicit. Crucifixus est enim, & de cruce sua in qua erat fixus diabolus occidit, & deinde rex noster. Vnde autem sacerdos? quia se pro nobis obtulit, Date sacerdoti quod offerat. Quid inueniret homo quod daret? Mundam uictimam? Quam uictimam? Quid mundum potest offerre peccator? O inique, ô impie, quicquid attuleris immundum est. Quare apud te quid offeras, nō inuenies. Quare ex te quid offeras, non delectatur uel arietibus, uel hircis, uel tauris. Omnia ipsius sunt etsi non offeras. Nihil mundum inuenit in hominibus quod offerret pro hominibus: seipsum ergo obtulit mundam uictimam, hostiam immaculatam. Non ergo obtulit quod nos illi dedimus, sed

sed quod accepit à nobis, & id mundum obtulit. Carnem ex utero uirginis accepit, ut mundam offerret pro immundis. Ipse rex, ipse sacerdos, in eo lætemur, Ipsi gloria in sæcula sæculorum.

De Spiritu sancto tertia in adoranda trinitate persona, eiusque diuina uirtute. SERMO VIII.

RESTAT ut post exposita mysteria filij dei domini nostri Iesu Christi, cōsequenter dicamus de Spiritu sancto, eiusque potentia & operatione diuinā. Nisi autem is inspiret mentes & regat linguam, nunquam poterimus quicquam de ipso uel dicere uel audire ulla cum dignitate aut utilitate. Sicut enim ea quæ dei sunt nemo nouit nisi Spiritus dei, ita homines scientiam rerum diuinarum & cognitionem sancti Spiritus non aliunde hauriunt, quàm ex eodem hoc dei Spiritu. Oremus ergo deum patrem, ut per filium dominum nostrum Iesum Christum, misso in corda nostra hoc spiritum suo sancto, dignetur illustrare tenebrosas mentes nostras, & dirigere nos secundum scripturas sanctas in uia ueritatis sincera.

Initio autem uidetur nobis non inuulter explicandum Spiritus uocabulum, quod id in scripturis uarie & frequētissime usurpetur: unde non raro impinget grauius quicquid uim eius uocis ignorauerit. Spiritus proprie nota est elementū, significās aërem, uentum, halitum. Ea significatione dictum legimus à saluatore, Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis, sed nescis unde ueniat, aut quo uadat. Et Paulus, Si orem lingua, inquit, spiritus meus orat, at mens mea fructu uacat. En spiritum usurpat apostolus pro statu uel uoce. Nam linguæ subiungit & menti opponit. Per metaphoram transfertur ad omnem incorpoream substantiam, opponiturque corpori. Spiritus ergo significat angelum siue bonum siue malum. Propheeta enim, quod & Paulus repetijt, dixit: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Item, Nonne sunt omnes ad ministratorij spiritus? Hæc testimonia de bonis intelliguntur: quando de malis loquitur scriptura, serè addit aliquid, ut spiritus malus, uel spiritus immundus. Appellamus & spectra, uel species, uel aliqua forma obscuriore, spiritus. Sic apostoli non credentes resurrexisse uero suo corpore dominum, ipsum quidem uidentes, existimauerunt se uidere spiritum. Quibus ille pedes & manus ostendēs, addit, Spiritus carnem & ossa non habet, sicut uidetis me habere.

Exponitur uocabulum.

Spiritus uocatur.

Ioan. 3. 1. Cor. 14.

Spiritus angelus.

Psal. 104. Heb. 1.

Spiritus spectrum.

Luca 24.

- Spiritus uita.* Rursus usurpatur Spiritus pro animali uita, sicut & Latinis spirare uiuere, exspirare mori est. David, Cum dederis, colligunt, inquit: & cum aperis manum tuam, satiantur bonis: cum uero abscondis faciem tuam conuertuntur, cum colligis Spiritu eorum deficiunt, & in puluerem suū reuertuntur. Et dñs apud Mosen, Perdam, inquit, uniuersam carnē, in qua est spiritus uitæ. Peculiariter item rationalis anima hominis nuncupatur spiritus, adeoq; spiritus sæpissime ponitur in sacris literis pro anima rationali hominis. In euangelio enim legis; Iesus inclinato capite tradidit spiritum. Et de sancto martyre Stephano legis: Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meum. Solomon enim prior dixit: Reuertetur puluis in terram, sicut fuit, & spiritus redibit ad deum, qui dedit illum. Iam uero significat Spiritus affectum, agitationem animi, propensionem atq; impulsum. Solomon enim, Vrbi dissipatæ similis est, inquit, cuius spiritus caret retinaculo. Sepe reperias poni in scripturis spiritum superbiæ, iræ, libidinis aut inuidig, pro affectione superba, iracunda, libidinosa aut inuida. Dicit & spiritus infirmitatis Lucæ 13. ipsa, inquit, affectio egra & morbi uis. Significat spiritus & spirituales motus, quos excitat in cordibus sanctorum sanctus spiritus, adeoq; ipsa dona per spiritum in corda hominum transfusa. Id quod in Paulo ubiq; obuium est. Alicubi opponitur spiritus literæ, corpori, figuræ, typo uel umbræ, usurpaturq; pro alio re seu mystico sensu ipsoq; rei nucleo: ut cum Paulus dicit: Circumcisio cordis, circumcisio est quæ spiritui constat non litera. Et iterum, Dominus fecit nos idoneos ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus. Nam litera occidit: spiritus uiuificat. Ergo inuenias spiritum poni pro inspiratione reuelatione atq; doctrina. Ioannes enim, Ne credatis, inquit, cuius spiritui, sed probate spiritus an ex deo sint. Item, Spiritū ne extinguatis, prophetias ne aspernemini. Postremo appellatur deus immensa & ineffabilis illa uirtus spiritus. Deus, inquit, dominus noster, est spiritus, & eos qui adorant eum, spiritu & ueritate oportet adorare. Hac ratione uocabulū spiritus commune est omnibus personis adorandæ trinitatis: peculiariter tamen terciæ personæ trinitatis accommodatur, de qua Sermo nunc hunc instituimus.
- Spiritus sanctus quid.* Et quamuis Spiritus sanctus, eo quod deus sit, nullis possit circumscribi limitibus: est enim natura sua ineffabilis, immensus, incomprehensibilis, æternus: ut tamen certo ordine de eo aliquid dicam, adumbrabo saltem id quod de ipso fusissime iradit scriptura ipsius sancti spiritus inspiratio. Spiritus sanctus est tertia in adoranda tri-

Ha trinitate persona, deus uerus, ex patre & filio procedens, qui fides illuminat, regenerat, sanctificat, & omnibus bonis adimpler. Ceterum Spiritum sanctum tertiam esse in adoranda trinitate personam demonstratum opinor abunde satis in Sermone huius Decadis. Equidem unica haec Saluatoris nostri sententia, Baptisate eos in nomen patris, & filij, & spiritus sancti, abunde confirmat p[ro]p[ri]e mentibus, quod spiritus sanctus est tertia in trinitate persona.

Porro deum esse uerum, eiusdem potestatis, gloriae, maiestatis & essentiae cum patre & filio, illud in primis arguit quod tertia est in sancta trinitate persona. Neq[ue] cogitandum est hunc illis minorem esse quod tertio loco numeratur. Nam licet ordine commemoretur à nobis trinitas beata, nullus tamen gradus, nullum tempus, nullus locus aut numerus est in benedicta trinitate. Nam secundum scripturam confessus est beatus Athanasius, & dixit, Fides catholica haec est, ut unum deum in trinitate, & trinitatem in unitate, ueneremur: neq[ue] cōfundentes personas, neq[ue] substantiam separantes. Alia est enim persona patris, alia filij, alia spiritus sancti: sed patris & filij & spiritus sancti una est diuinitas, æqualis gloria, cōaeterna maiestas. Qualis pater, talis filius, talis spiritus sanctus. Increatus pater, increatus filius, increatus spiritus sanctus. Immensus pater, immensus filius, immensus spiritus sanctus. Aeternus pater, æternus filius, æternus spiritus sanctus: & tamen non tres æterni, sed unus æternus, &c. Sed & S. Augustinus libro de Trinitate 15. cap. 26. In illa summa trinitate ait, quæ deus est, interualla temporum nulla sunt, per quæ possit ostendi aut saltem requiri, Virum prius de patre natus sit filius, & postea de ambobus processerit spiritus sanctus. Et reliqua. Certe cōfitemur unum esse deum patrem, filium, & spiritum sanctum, & hunc esse æternum. Neminem ergo cōturber quod ultimo loco ponitur spiritus. Nam cum apostolus in epistola ad Corinthios benedictionem cōtexit, Gratia domini nostri Iesu Christi, inquit, & dilectio dei & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus uobis. Ultimo quidem loco commemorat spiritum; uerum idem Paulus, Diuisiones donorum sunt, ait, sed idem spiritus: & diuisiones ministeriorum sunt, sed idem dominus: & diuisiones operationum sunt, sed idem est deus, efficiens omnia in omnibus: primo utiq[ue] loco constituens spiritum, docens ordinem nominū non facere dignitatum differentiam. Hac ratione etiam in priore testimonio patri filium præposuit, non euerit ordinem, quem posuit apud Matheum dominus: sed trinitatis in honore æqualitatē ostendens, Quid enim clarius dicas, quàm quod scriptura dicit spiritum

*Spiritū san-
ctum esse
uerū deū.*

2. Cor. 13:

1. Cor. 12.

Matth. 28

DE SPIRITV SANCTO.

- sanctum sanctificare, renouare, regenerare, uiuificare ac saluare. Hæ autem sunt operationes soli deo congruentes. Ex operationibus itaq; manifeste agnoscimus spiritum sanctum esse deum, eiusdem essentia & potentia cum patre & filio. Est enim spiritus sanctus ab æterno ante omnes creaturas uisibiles & inuisibiles, creator
- Iob. 26.* non creatura, testificante Iob, Spiritus eius ornauit cælos. Item, Spiritus dei condidit me, & assatus omnipotens indidit mihi uitam.
- Lucæ 1.* Zacharias sacerdos pater Ioan. Baptistæ, Benedictus, inquit, dominus deus Israel, quia fecit redemptionem populo suo: sicut loquutus est per os sanctorum, qui à sæculo sunt prophetarum suorum.
- 2. Pet. 1.* At S. Petrus, Nō uoluntate hominis, inquit, allata est propheta, sed à spiritu sancto impulsus, loquuti sunt sancti dei homines. Ex his obsecro quis non colligat spiritum sanctum esse deum? Deus enim loquutus est per os prophetarum: & spiritus sanctus loquutus est per os prophetarum. Spiritus sanctus ergo deus est. Idem Petrus spiritum sanctum discretis uerbis appellauit Deum, Ananiam accusans furti imò & sacrilegij. Cum enim dixisset: Cur seduxit Sathanas cor tuum, ut tu menteris spiritui sancto? subiunxit protinus: Non es mentitus hominibus, sed deo. Doctrina S. Petri per omnia conueniunt quæ docuit doctor gentium S. Paulus. Credentes enim nuncupauit templa dei, Nescitis, inquit, quod templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis. Et iterum, Nescitis quod corpora uestra sunt templum sancti spiritus quem habetis à deo, & non estis ipsi uestri iuris? Pro eodem usurpat Paulus, templum esse dei, & templum esse sancti spiritus: consequitur ergo quod spiritus sanctus sit deus. Nam in epistola ad Corinthios discrete spiritum sanctum nominat deum. Postquam enim dixisset, Diuisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus, generaq; gratiarum recensuisset, mox subiungit: Omnia autem hæc operatur unus & idem spiritus, diuidens peculiariter unicuiq; sicut uult. At idem paulò ante dixerat, Diuisiones operationum sunt, sed idem est deus, omnia efficiens in omnibus. Euidentiissimum uerò diuinitatis spiritus sancti argumentum cõstruit insignis eruditionis uir Didymus Alexandrinus ille, ostendens item naturam eius alienam prorsus esse ab angelica. Nam 1. lib. de spiritu sancto sic interprete beato Hieronymo scriptum reliquit, Si spiritus sanctus unus de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam, sicut uniuersa quæ facta sunt. Nam etsi non circumscribantur loco & finibus inuisibiles creaturæ, tamen proprietate substantiæ finiuntur: spiritus autem sanctus cum in pluribus sit, non habet substantiam circumscriptam. Mittens quippe Iesus prædicatores do-
- res do

res doctrinæ suæ, repleuit eos spiritu. Neq; uero omnes apostoli ad omnes gentes pariter sunt profecti, sed quidam in Asiam, quidam in Scythiam, & alij in alias dispersi nationes, secundum dispensationem illius quem secum habebant spiritus sancti, quomodo & dominum dicentē: Vobiscum sum omnibus diebus usq; ad cōsummationem sæculi. His & illud congruit, Eritis mihi testes usq; ad extremum terræ. Si ergo hi in extremis finibus terræ, ob testimonium domini cōstituti, distabant inter se longissimis spatijs, aderat autem eis inhabitator spiritus sanctus, in circumscriptam habens substantiam, demonstratur angelica uirtus ab hoc prorsus aliena, Angelus quippe qui aderat, uerbi gratia, apostolo in Asia oranti, non poterat simul eodem tempore adesse alijs, in cæteris mundi partibus constitutis. Spiritus autem sanctus non solum seiunctis à se hominibus præsto est, sed & singulis quibusq; angelis, principatibus, thronis, dominationibus inhabitator assistit, &c. Quis autem hic non colligat spiritum sanctum uerum esse deum? Plurima alia diuinitatis ueræ spiritus sancti argumenta collegit idem ille author, deinde S. pater Cyrillus, & absolute disputauit de ea S. Athanasius ad Theophilum libro de Trinitate 11, nos paucula hæc hætenus recitata, obsequentibus ueritatemq; amantibus satis fore credimus.

Hæc qui firmiter credunt non mouentur ullis opinionibus & Spiritus quæstionibus peregrinis, circa hoc negotium curiose imò impie à sanctus nō male feriat is quibusdam inductis. Nam negasse quidam seruntur est minister spiritum sanctum esse dominum. Ministrum enim ac ueluti instrumentum quoddam patris & filij esse tradiderunt. Cæterum Christus dominus spiritum sanctum sibi & patri coniunxit, tradens baptisimi formam. Dicit enim, Baptisantes eos in nomē patris, & filij, & spiritus sancti. Atqui manifestum est creatori non coniungi in baptismo creaturam, neq; subseruiens esse quicquam in diuinitate. Itaque Synodus Constantinopolitana in Symbolo suo uoces aliquot spiritui sancto addidit, quibus errores aliquot elideret, dominum & uiuificantem ipsum appellans. Nam cum dominum uocet, filio æquat, & excludit seruilem uel ministerialem cōditionem, præterea negat illum istorum esse instrumentū. Vnus est enim dominus: non sunt plures domini. Et filius non est spiritus sancti dominus: sed dominium est commune trium personarum, quæ sunt unus tantum dominus. Cum autē dominus sit spiritus sanctus, certe non est ministerio seruili addictus, sed dominica autoritate præditus: nec ad opus exequendum subseruit, sed cooperatur patri & filio, adeoq; ipse ut dominus operatur.

DE SPIRITV SANCTO.

Spiritus sanctus substantia est, non accidens. Feruntur rursus alij quidam docuisse spiritum sanctum non esse substantiam uel personam, sed ueluti accidens, hoc est concitationē uel agitationem aut motum piæ ac renouatæ mentis. Ac reuera appellatur nō raro mens nostra spiritu sancto illuminata spiritus: sed probe nobis distinguenda est creatura à creatore, & à substantia accidens. Distinxit beatus apostolus nostrum spiritū à spiritu dei sancto, cum dixit: Qui spiritu dei ducuntur, hi sunt filij dei. Idem spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod simus filij dei. Ac idem apostolus: Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Quis autem non intelligat hominis mentem à spiritu sancto instructam hic appellari spiritum, non ipsam tertiam in adoranda triade personam? Et mens illa, quod illuminationem attingit, non ex semetipsa existit, sed proficiscitur à spiritu sancto illuminante, nec ab alio, quàm qui est tertius in trinitate persona, sed nō est ipsa persona spiritus sancti: sicut imaginatio proficiscitur ab anima, nec tamen est ipsa anima. Concitatio illa spiritus in nobis est accidens: deus autem non est accidens neq; accidenti permiscetur. Confitendum est itaq; secundum scripturas, spiritum sanctum esse personam subsistentē, natura aut essentia patri & filio cœqualem, & iccirco adorandum nobis & glorificandum uti deum uerum & creatorem: rursus pium uel sanctum motum in animis sanctorum per eundem spiritum sanctum excitatum, esse effectum & creaturā huius spiritus sancti, dicitq; spiritum sanctum, sed suo modo. Alio qui non negamus ipsum nobis sanctum spiritum promissum communicari: uerum pro modulo nostro & sicuti ille uult. Quis enim hominum comprehendat plenitudinem æterni & immensi dei?

De processione spiritus sancti. Porro de processione sancti spiritus ex patre & filio subtiliter & grauiter disputatū est à theologis. Queritur enim an à patre solo, an & à filio procedat? In qua questione Latini à Græcis plurimum dissensire uidentur. Queritur item qualis sit illa processio? Nos ommissis pluribus curiosis quæstionibus, ea breuiter proferemus in medium, quæ salutaria & scripturis sanctis sunt conuenientia. Quis enim curiosorum hominum quæstiones omnes ociosorumq; cogitationes & audaces & immundas citra offensionem optimorum uirorum, & maxime simplicium auditorū excusserit? Spiritum sanctum à patre & à filio procedere scriptura manifeste docet, quæ a-

Spiritus sanctus procedit à patre & filio. pertissime ostendit illum: utriusq; uel amborum esse spiritum. Ille enim est de quo dicit apostolus: Quoniam autē estis filij, misit deus spiritum filij sui in corda uestra. At de eodem spiritu loquens filius, ait, Non enim uos estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri loquitur.

Gal. 4. Luca 21.

quitur in uobis, Rursus idem filius de spiritu sancto dicit: Quem ex Ioan. 15.
 go mittam uobis a patre. Et iterum alibi, Quem mittet pater in no- Ioan. 14.
 mine meo. Procedit ergo de utroque tam de patre quam de filio.
 Tamen si enim alicubi legatur dictum esse de spiritu sancto, Qui a Ioan. 15.
 patre procedit, non negatur tamen & ex filij substantia procedere.
 Quinimo Cyrillus scriptor Græcus S. Ioan. euangelium interpre-
 tans, & hunc ipsum locum enarrans lib. 10. cap. 33. Cum spiritum
 ueritatis, inquit, id est suum (ipse enim ueritas est) paraclerum appel-
 lauerit, ex patre ipsum procedere ait. Nam sicut filij spiritus est na-
 turaliter, in ipso manens & per ipsum procedens, sic certe patris quo-
 que spiritus est. Quibus autem spiritus communis est, non profecto sub-
 stantialiter disseparari non possunt. Rursus S. Augustinus in 15. de
 Trinitate lib. cap. 26. Qui potest intelligere, inquit, in eo quod fi-
 lius dicit, Sicut habet pater uitam in semetipso, non sine uita existenti Ioan. 5.
 iam filio, uitam dedisse, sed ita eum sine tempore genuisse, ut uita
 quam pater filio gignendo dedit, coæterna sit uitæ patris, qui dedit,
 intelligat, sicut habet pater in semetipso, ut de illo procedat spiritus
 sanctus, sic dedisse filio, ut de illo procedat idem spiritus sanctus: &
 utrunque sine tempore, atque ita dictum spiritum sanctum de patre pro-
 cedere, ut intelligatur quod etiam procedit de filio, de patre esse & fi-
 lio. Si enim quicquid habet, de patre habet filius, de patre habet uis
 que ut de illo procedat spiritus sanctus. Hæc ille. Ex istis omnibus
 colligimus, spiritum sanctum procedere tam a patre quam filio.

Iam quod modum processionem atinet, duplicem uidemus esse *Duplex est*
 spiritus sancti processionem, temporariam & æternam. *processio*
 Temporalis processio ea est, qua sanctus spiritus procedit ad sanctificandos *sancti spiri-*
 homines. Æterna uero processio ea est, qua ab æterno ex deo ema- *tus.*
 nat. Vtrobique ab utroque, tam patre quam filio procedit spiritus. Nec
 diuisim a patre in filium, & ex filio in creaturas prodit. Nam una
 eademque, indiuisa, inquam, est natura & substantia patris & filij, adde
 & coæterna. Temporalis processio ferè appellatur missio ac donum. *Tempora-*
 Mittitur autem spiritus sanctus hominibus dupliciter, uisibiliter, ui- *ria missio.*
 delictet sub specie aliqua uisibili, utpote columbæ & linguarum ignea-
 rum: sicuti datus legitur in euangelio & Actis apostolorum Chri-
 sto & apostolis: inuisibiliter quotidie & singulis quasi momentis do-
 natur fidelibus, irrigante gratia sua nos spiritu Christi & cõferente
 nobis fidem, spem & charitatẽ. Porro æterna processio spiritus san- *Æterna*
 cti qua est substantia patris & filij procedit, perinde ut filij genera- *processio.*
 tio ex patre, ineffabilis est. Vnde in euangelio non dicitur processit
 aut procedet, sed procedit. Iam enim ostendit dominus procedendi.

æternitatem ac cœternam & ineffabilem minimeq; differentem esse substantiam patris, & filij, & spiritus sancti. S. Augustinus libro de Trinitate 17. cap. 16. Qui potest intelligere sine tempore generationem filij de patre, intelligat sine tempore processionem spiritus sancti de utroq; Si uero quis roget, Cũ spiritus sanctus ex substantia patris & filij procedat, qui fiat quod non dicatur filius? Respondeo, scripturam secundam personam appellare filium, ac testificari hunc unigenitũ esse patris: eandem nusquam memorare spiritũ sanctum generari uel filium dici. Nec aliud ad hanc quæstionẽ responderunt ueteres. Placet autem similitudo quæ hic proferitur, si è duobus fontibus emanaret unus fluuius, recte diceretur ab utroq; profuere, neutrius tamen filius diceretur. His non sine fructu nec extra propositum cõiungere uidebor Didymi disputata de missione, ne quis perperam & secundum carnem intelligat quod interpretandum est ex fide spiritualiter. Spiritus sanctus consolator à filio mittitur, inquit, non secundũ angelorum, aut prophetarum, aut apostolorum ministerium, sed ut mitti decet à sapiẽtia & ueritate spiritum dei, indiuisam habentem cum eadem sapientia & ueritate naturam.

Vide Sermonem 34. huius Decadis circa initium.

Etenim filius missus à patre non separatur nec disiungitur ab eo, manens in eo, & habens illum in semetipso. Quin spiritus ueritatis supradicto modo missus à filio de patre egreditur, non aliunde ad alia transmigrans. Impossibile quippe hoc pariter & blasphemum est. Si enim hic spiritus ueritatis iuxta naturas corporum certo spatium circumscriptus est, alium deserens locum ad aliũ commigrauit: sed quomodo pater non cõsistens in loco ultra omnem corporum est naturam: ita & spiritus ueritatis nequaquam locorum sine clauditur, cum sit incorporealis, & ut uerius dicam excellens uniuersam rationalem creaturam. Quia ergo impossibile est & impiũ, ista quæ diximus in corporalibus credere, exire de patre spiritum sanctũ sic intelligendum, ut se saluator de eo exisse testatur, dicens: Ego ex deo exiui & ueni. Et sicut loca & commutationes locorum ab incorporalibus separamus, sic & prolationes intus dico & foris ab intellectualium natura discernimus: quia istæ corporum sunt recipiẽtium tactum & habentium uastitates. Ineffabili itaq; & sola fide noto sermone credendum est, saluatorem dictum esse exisse à deo, & spiritum ueritatis à patre egredi, &c. Alias quæstiones & intricatas & plurimas transeo intactas: religiosam & minime curiosam, fidelem & non argutulam mentem in his requiro.

Vnus est spiritus sanctus.

Vnus est autem spiritus, quia unus atq; idem est perpetuo deus. Idem ergo spiritus est qui loquutus est patriarchis, prophetis, apostolis,

stolis, & qui hodie loquitur nobis in ecclesia. Ideo enim Synodus
 Constantinopolitana sic confessa fidem legitur, Credo in spiritum
 sanctum dominum. Et mox, Qui loquutus est per prophetas in u-
 nam catholicam & apostolicam ecclesiam, Sumpta sunt hæc ex san-
 cta scriptura. Nam S. Petrus disertis uerbis testificatur in prophetis *1. Pet. 1.*
 fuisse spiritum Christi. Non autem alius fuit in apostolis, quàm spi-
 ritus Christi. Et Paulus apostolus, Habentes, inquit, eundem spiri- *2. Cor. 4.*
 tum, sicut scriptum est, Credidi, propter quod loquutus sum: & nos
 credimus, ideo loquimur. Ex quo testimonio Terull. inferit, & or-
 thodoxe quidem, Vnus ergo & idem spiritus est qui fuit in prophe-
 tis & apostolis. Eundem promittit in ecclesia semper futurum. Erra-
 uerunt ergo, & turpissime quidem, quicumq; apud ueteres finxerunt
 alium deum & spiritum ueteris, alium uerò esse noui Testamenti.
 Didymus ille Alexandrinus, illustre ecclesiarum Græciæ suò seculo
 lumen, libro de Spiritu sancto primo: Nec existimare, inquit, debe-
 mus spiritum sanctum secundum substantias esse diuisum, quia mul-
 tudo bonorum dicitur, Impassibilis enim & indiuisibilis atq; im-
 murabilis est, sed iuxta differentes efficiencias & intellectus, multis
 bonorum uocabulis nuncupatur: quia participes suos non iuxta
 unam eandemq; uirtutem communionem sui donat, &c. Cæterum *Incrementum*
 incrementum uel augmentum, adde & diminutionem atq; defectum *ta spiritus.*
 habet in homine spiritus sanctus: non quod in deum (qui, sicut uul-
 go & recte dicitur, nec maius nec minus recipit) cadat ulla muta-
 tio, sed quod homo pro modulo suo, pro ut spiritui sancto uisum
 est, spiritum copiose & liberaliter, uel modice aut parcè accipiat. Da-
 batur cœlitus duplex portio spiritus Helix Helix. Et de Saluato- *4. Reg. 2.*
 re nostro dicitur, quod pater ei spiritum dederit, non ad mensuram. *Ioan. 3.*
 Nam alibi dicit ipse dominus, Quisquis habet, dabitur illi, & redde-
 tur abundantior. Quisquis autem non habet, etiam illud quod ha- *Matth. 13.*
 bet tolletur ab eo. Saul egregia acceperat charismata, quoniam uerò *1. Sam. 15.*
 ea non excolebat, recessit ab eo spiritus dei bonus, & successit ipsum
 affligens spiritus malus. Recedit autem spiritus dei sicut & accedit,
 non per interualla. Cum enim deserimur à domino, recedit à nobis
 spiritus dei. Vnde orasse Dauidem legimus: Ne proijcias me à facie *Psal. 51.*
 tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Et iterum, Spiritu
 principali confirma me.

Post ista inuestigandum uidetur, quis sit effectus, quæ uirtus san- *De effectus*
 cti spiritus. Ineffabilis est autem uirtus omnipotentis & æterni dei, & uirtute
 nemo ergo ad plenum exposuerit quæ sit uirtus sancti spiritus. Di- *sancti spiri-*
 cam tamen aliquid, ea proferens in medium, quæ in hominibus *tus.*

DE VIRTUTE S. SPIRITVS.

maxime operatur. Alioqui enim per spiritum pater operatur omnia, per ipsum creat, sustinet, mouet, uiuificat, uegetat & conseruat omnia: per eundem fideles suos regenerat, sanctificat & uarijs charismatibus donat. Vnde in descriptione eius superius posita quatuor membris præcipuas eius uirtutes in hominibus sese exerentes complexus, dixi illū fideles illuminare, regenerare, sanctificare & adimplere bonis omnibus. Quæ ut intelligantur rectius, proderit in primis spiritus sancti nomina uel appellationes, quas ipsi sancta tribuit scriptura, utcumq; exponere: deinde unum & alterum ueteris & noui Testamenti locum de uirtute sancti spiritus ædium recitare. Principio nuncupatur spiritus dei sanctus, quia sanctificatur omnes per hunc quotquot sanctificantur creaturæ. Sanctificatur gratia sua pater cœlestis, sed per sanguinem dilecti filij sui, sanctificatio autem per spiritum in nos deriuatur & obsignatur. Sanctificatur ergo nos sancta trinitas unus deus. Impium est ergo sanctificationem rebus tribuere alienis aut peregrinis. Impium est purificationem & iustificationem à creatore ad creaturas transferre. Dicitur præterea sanctus ad discretionem aliorum spirituum. Legimus enim in scripturis fuisse & esse spiritum mundi, spiritum uertiginis, spiritum fornicationis & immunditiæ, spiritum superbiæ. Ab his omnibus secernitur spiritus sanctus, qui inspirat huius mundi contemptum, qui aperit scripturas & confirmat in ueritate, qui purificat corda, & castas reddit conseruatq; mentes, qui deniq; humiles & mites efficit, & omnem à nobis malitiam dispellit. Idem spiritus sanctus appellatur dei & filij spiritus. Dei quidem, ad differentiam spiritus sathanæ. Filij autem, quia filij proprius & naturalis est: quæ nobis quoq; cōmunicat, ut simus etiam nos filij dei. Paulus enim: Templum dei uos estis, inquit, & spiritus dei habitat in uobis. Item, Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Et iterum: Quoniam estis filij, emisit deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, Abba pater.

Spiritus
sanctus.

Spiritus
sanctus dei
& filij spi-
ritus.
1. Cor. 3.
Rom. 8.

Spiritus
sanctus pa-
raclerus.
Ioan. 14.

Porro Paracletum nuncupauit ipse dominus noster spiritum sanctum in historia euangelica, dicens: Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit uobis, ut maneat uobiscum in æternum, spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere: quia non uidet eum, nec nouit eum. Vos autem cognoscitis eum, quia apud uos manet, & in uobis erit. Significat autem *παράκλητος* consolatorem, impulsorem, exhortatorem, aduocatum siue patronum, qui clientis causam agit. Est enim spiritus sanctus omnium fidelium os, oculus, cor, consilium, manus & pes. Didymus in opere suo de Spiritu sancto. Ab operatione

Operatione spiritui sancto, inquit, nomen imponens, Cōsolatorem *Consolator*
uocat. Quia nō solum consolatur eos quos se dignos reperit, & ab *& gaudiū*
omni tristitia & perturbatione reddit alienos, uerum incredibile *Spiritus*
quoddam gaudium & hilaritatem eis tribuit, in tantū ut possit quis *sanctus.*
deo gratias referens quod tali hospite dignus habeatur, dicere: De-
diisti lætiam in corde meo. Sempiterna quippe lætitia in eorum cor-
de uersatur, quorum spiritus sanctus habitator est. Certē solus spiri-
tus sanctus securas & tranquillas reddit hominum conscientias co-
ram deo in iustificationis negotio, & in omnibus mundi tentatio-
nibus. Paulus, Hoc solum cupio discere à uobis, ait, an ex operibus
legis accepistis spiritum, an ex prædicatione fidei. Apostoli uirgim-
cæsi, cum donati essent spiritu sancto, & consolatorē illum præsen-
tem haberent in animis, ibant gaudentes à cōspectu concilij, quod
digni habitū essent, ut pro nomine Christi afficerentur contumelia.
Ita legimus in historia ecclesiastica, martyres Christi spiritu sancto
plenos in ipsis tormentis & moribus acerbissimis, patientissimos
fuisse ac deo cecinisse hymnos & egisse gratias. Præterea audiui *Spiritus*
mus spiritum sanctum à domino nuncupari spiritum ueritatis, *sanctus spi*
Nam & alibi eundem eodem ornat nomine, dicit enim: Cum ue- *ritus ueri-*
nerit paraclerus, quem mittam ego uobis à patre, spiritus ueritatis, *tatis.*
qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Veritatis au- *Ioan. 16.*
tem spiritus dicitur, quia est alius spiritus hypocriticus, spiritus im-
postor, erroneus & mendax in ore omnium pseudoprophetarum.
Hic spiritus noster sinceritatem, candorem & integritatem opera-
tur in suis cultoribus. Hos docet omnem ueritatem: nam dominus
noster alibi in euāgelio: Paraclerus ille, dicit, qui est spiritus sanctus, *Ioan. 14.*
quem mittet pater nomine meo, ille uos docebit omnia, & sugge-
ret uobis omnia quæcunq; dixi uobis. Omnem itaq; ueritatem cre-
dendam, omnemq; pietatem apostolos docuit spiritus ueritatis: &
illi eandem plene tradiderunt ecclesiæ. Nam spiritus sanctus omnes
discutit errores, omnes extinguit hæreses, omnem idololatriam &
impietatem præstigit, & ueram fidem cordibus infundit, & ue-
ram religionem in ecclesia confirmat. Exempla plurima suppeditant
Acta apostolorum. Ex hoc dei spiritu suura prædixerunt apo-
stoli, inter alia Anichristum & corruptionem postremi sæculi nostri
adumbrantes, admonentesq; ecclesiam ne electi erroribus & impie-
tatibus blasphemis implicentur.

Spiritus autem promissionis ideo uocatur, quia patribus à deo *Spiritus*
per prophetas & apostolis omnibusq; doctrinæ apostolorum cre- *promissio*
dentibus per Christum promissus, tandē & plenissime per eundem *nis.*

DE VIRTUTE S. SPIRITVS.

Gal. 3. est exhibitus. Admonet hoc uocabulum pios, ne suis meritis ingen-
ac salutare hoc donum acceptum sed merç dei gratiæ ferant. Ex pro-
missione diuina conceditur imò donatur nobis spiritus sanctus:
unde consequens est omnia dona esse gratuita: id quod apostolus
Paulus unice in suis epistolis urget & inculcat, ad Romanos ma-
xime & Galatas.

Spiritus sanctus dei. Apud Lucam dicit dominus: Si digito dei eijcio dæmonia, pro-
Luce 11. fecto peruenit ad uos regnum dei. Eadem uerba reddens beatus
Matth. 12. Mathæus: Quod si spiritu dei, inquit, eijcio dæmonia, ergo perue-
nit ad uos regnum dei. Proinde spiritus sanctus appellatur digitus
dei, nimirum uirtus & potentia dei. Digitis operantur opifices, diu-
na uirtute per spiritum, inquam, suum operatur opera sua deus: cui-
us potentia tanta est, ut uel minimus (liceat sic loqui) eius digitus

Exod. 8. omnem in mundo excellat uirtutem. Id apparuit in magis illis Aeg-
gyptiacis. Didymus parabolam referrat ad unitatem substantiæ diu-
inæ, & diligenter ac in loco admonet, ne propter corporalia corpo-
ralem rerum spiritualium sensum nobis confingamus. Dicit enim,

Vide quæ dicta sunt contra An- thropomor- phitas Ser. 3 huius De- cadis. Verum caue ne ad humilia deiectus depingas in animo tuo corpo-
ralium actuum diuersitates, & incipias tibi magnitudines & inæ-
qualitates & cætera corporum maiora & minora membra confin-
gere, dicens digitum à manu, & manū ab eo cuius est manus, mul-
tis inæqualitatibus discrepare, quia de incorporalibus nunc scriptu-
ra loquitur, unitatem tantum uolens non etiam mensuram substan-
tiæ demonstrare. Sicut enim manus non diuiditur à corpore, per
quā cūcta perficit & operatur: & in eo est cuius est manus: sic & di-
gitus non separatur à manu cuius est digitus. Itaq; reiice inæ quali-
tates & mensuras cum de deo cogitas, & intellige digiti & manus
& totius substantiæ unitatē: quo digito lex in tabulis lapideis scri-
pta est. Hæc illæ.

Spiritus aqua et fons uiuus. Iam per aquam & fontem uiuum siue perennē spiritus sanctus
adumbratus legitur, cum in prophetis, tum in apostolicis literis.

Isaiæ 44. Effundam, inquit apud Isaiam dominus, aquas super sitientem, &
flumina super aridam. Et per interpretationem mox addit: Effundā
spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super
stirpem tuam. Et in euangelio dicit dominus: Si quis sitit, ueniat ad
me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de uentre
eius fluent aquæ uiuæ. Quibus per expositionem subiungit histo-
ricus sacer: Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant creden-
tes in eum. Aqua certē fecundat steriles agros, purificat coinquan-
ta, sitientes potat, & æstuantem refrigerat. Fecundat & gratia sancti
spiritus

Joan. 7. sitientes potat, & æstuantem refrigerat. Fecundat & gratia sancti
spiritus

spiritus steriles mentes ad fructificandum deo uiuenti. Purificatur corda nostra ab omni immundicia per eandem gratiam, eadem scilicet extinguit animæ, afflictamq; refocillat, & omne eius explet desiderium.

Ignis simplex est & purus, & alia quidem corpora consumit, alia uero purgatiora mundioraq; reddit, calefacit item, & multas in homine operationes habet utiles & necessarias. Recte ergo per ignem adumbratur nobis spiritus sanctus. Nam purus est & simplex, impios consumit, fideles a sordibus peccatorum expurgat, redditq; amore dei & proximi flagrantes, sui nimirum amoris igne accendens.

Cum hic apostolis dabatur in die pentecostes, audiebatur sonitus, tanquam impetu uenientis flatus uehementis: qua re significabatur pietatis doctrinam diuina uirtute & mirabili successu per totum orbem fore propagandam, nequicquam renitente toto mundo. Ventus enim nemine obistente totum perflat orbem, omnia penetrat, a nemine excludi potest: miros ite habet in corporibus effectus mutandi. Et spiritus sanctus penetrat omnia, corda emollit, & ex intractabilibus ferocibusq; facit obsequentiissimos modestissimosq;.

Apparent super capita apostolorum discipulorumq; donatorum spiritu sancto, igne lingue, significantes utiq; operationem eius, cuius erant symbola sancti spiritus. Nam erudit hic, exhortatur & consolatur fideles: neq; frigidis sed igneis linguis instruit fideles. Fulminare enim & tonare uisi sunt apostoli, non loqui, cum prædicarunt euangelium: quo nomine & quidam illorum nuncupati sunt ab ipso saluatore Filij tonitru.

Præterea apparet sanctus spiritus super deum filio, iam a baptista Ioanne tincto, sub specie colubæ. Nam hæc mitis ac mansueta est, felle carens. Quæ locum dedit prouerbio, Columbini mores: item, Columbina simplicitas, &, Mâsuetior columba. Est enim columba in auibus, quod ouis in quadrupedibus, quæ nulli animantium meditatur noxam: unde & Christus appellatus est Ouis uel Agnus. De spiritu itaq; dei, Sapiens ille rectissime, Spiritus sapientiæ, inquit, sanctus est, unicus, multiplex, subtilis, disertus, illustris, incontaminatus, certus, suauis, boni studiosus, acutus, pro-

hiberi nescius, beneficus, benignus, stabilis, securus, omnipotens, perspicuus omnia, omnesq; spiritus rationales & mundos, etiã subtilissimos penetrans.

Rursus appellantur spiritu sancto donati uncti a domino. Nam spiritus sanctus dicitur & oleum & unctio. Nisi enim a spiritu sancto irrigati fuerimus, steriles contabescimus. Destituimur enim humore uitæ celestisq;, & natura nostra semper arefcimus. Vnctionis

7

8

9

10

11

12

13

14

Spiritus sanctus ignis.

Spiritus sanctus flatus uehementis. Act. 2.

Spiritus sanctus lingua ignea.

Spiritus sanctus columba. Math. 3.

Isaia 53. Ioan. 1. Act. 8. Sapien. 7.

Spiritus sanctus oleum & unctio. Act. 1.

DE VIRTUTE S. SPIRITVS.

- autem huius celebris typos præcessit in unctione cæremoniali re-
 gum & sacerdotum. Beatus Ioannes, Et unctio, inquit, quam uos:
 accepistis ab eo, manet in uobis: & nõ necesse habetis ut quisquam
 doceat uos, sed sicut ipsa unctio docet uos de omnibus, & uerax est,
 & nõ mendacium. Et sicut docuit uos, manere in ea. Nam & apud
 Iere.^{31.} Ieremiam dicit dominus: Hoc est testamentum quod disponam do-
 mui Israel post dies istos, dabo leges meas in mentem illorum, & in
 Heb.^{8.} corde illorum inscribam eas, & ero illis deus, & ipsi erunt mihi po-
 pulus, Et non docebit quisq; proximum suum, & unusquisq; fratrem
 suum, dicens: Cognosce dominum. Nam omnes cognoscent me à
 minimo ad maximum. Quoniam placatus ero super iniustitijs eo-
 rum & peccatis eorum, & iniquitatum illorum nõ recordabor am-
 plius. Verum ostendimus paulõ ante spiritum sanctum esse uniuersa-
 salem omnis ueritatis doctorem. Huc pertinere uideretur quod S. Pau-
 lus, Deus est, inquit, qui unxit nos, qui etiã obsignauit nos, deditq;
 2. Cor. 1. archam spiritus in cordibus nostris. Nunc enim nõ tantum unctio
 Spiritus sanctus ar- nuncupatur spiritus sanctus, sed & obsignatio uel archa salutis
 rhabo hæ- nostræ. Appet enim siue appetibile pars est solutionis, quæ fidem facit to-
 reditatis: tius summæ peroluendæ, pignus scilicet. Et spiritus quidẽ sanctus
 nostræ. testificatur nunc, imò & obsignat certitatem quod sumus filij dei, a-
 liquando autem recipiendi in æternam hæreditatem. Paulus enim
 rursus, Obsignati estis, inquit, spiritu promissionis sancto, qui est ar-
 rhabo hæreditatis nostræ, in redemptionem acquisitæ possessionis,
 in laudem gloriæ ipsius. Ephes. 1. cap. Ea certificatio mirum in mo-
 dum confirmat mentes fidelium in tentationibus consolaturq; ani-
 mat præterea ad patientiam in aduersis, & ad sanctimoniam uitæ.
 2. Ioan. 4. Hinc enim dixit beatus Ioannes, Vos ex deo estis filioli, & uicistis
 eos, quoniam maior est qui in uobis est, quàm qui in mundo. Et ite-
 2. Ioan. 2. rum, Nunc filij dei sumus, & nõdum apparuit quod futuri sumus:
 scimus autem quoniam si apparuerit, similes ei erimus: quoniam ui-
 debimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purifi-
 cat se, sicut & ille purus est.
- Spiritus: Quemadmodum uerò spiritus sanctus nexus est ineffabilis, quo
 sanctus æterna concordia inseparabiliter sibi iunctæ sunt tres personæ. Ita
 charitas. idem indissolubili nunculo sponsam Christi coniungit sponso suo,
 omniaq; mystici corporis membra sempiterno fœdere inter sese co-
 pulat. Nam sicut membra corporis nostri coherent integra, benefi-
 cio spiritus, ita corpus Christi mysticum cõgluatur per spiritum
 Rom. 5. sanctum. Nihil itaq; mirum est quod hic charitatis nomine insigni-
 tur, qui & cordibus nostris charitatem infundit.

Vicunq;

Vicunq; uero ex his nominibus sancti spiritus intelligi possit *Operatio*
 peratio eius, subiiciam tamen testimonia scripturæ aliquot, ex qui- *nes sancti*
 bus plenius intelligatur uirtus siue effectus eius, in nobis maxime. *spiritus.*
 Isaias in principio fere libri sui describens personam regis Messia, *Isaia 11.*
 inter alia dicit: Super quo spiritus domini requiescet, spiritus sapien-
 tiæ & intelligentiæ, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ
 & timoris domini, & faciet eum spirare timorem domini. Multis
 quidem membris expositis nondum omnes spiritus uires enarra-
 uit. Proinde non est quod in arctū septenarij angustias cum uul-
 go cōcludamus uires uel dona spiritus. Audiuimus enim hactenus
 esse spiritū promissionis, doctrinæ, humilitatis & mansuetudinis, &c.
 Quibus insuper hæc quoq; plurima connumerantur. Est enim spi-
 ritus sapientiæ. Hæc uero quanta sit & quàm late pateat, claret uel in *Sapientia.*
 rebus Solomonis. Sapientiæ coniungitur intelligentia, quæ dicitur *Intelligen-*
 esse praxis & applicatio sapientiæ, rebus, locis, temporibus & perso- *tia.*
 nis attemperata. Consilium autem requiritur & datur in rebus du- *Consilium.*
 bijs, & quid cōmodissime agamus ostendit. Fortitudo uires ac con- *Fortitudo.*
 stantiam sufficit exequendi perficiendiq; adde & patienter perferen-
 di, quæ consilio uel facienda uel patienda esse didicimus. Iam uero
 Scientia experientia est, longo usu & tempore conquisita. Accedit *Scientia.*
 his timor, id est, pietas & uera religio, ad quam nisi referamus om- *Timor.*
 nia nostra dicta & facta, nil proderit sapientia, intelligentia, consi-
 lium, fortitudo & scientia. Breuiter, quisquis spiritu dei fuerit dona-
 tus, spirabit timorem dei quicquid uel dicit uel faciet, deniq; omnia
 dicit & faciet ad gloriam dei, & omnia quidē hæc ex unico spiritus
 sancti fonte gratis & plenè hauriuntur.

Paulus apostolus in epistola ad Romanos mirificam sancti spi- *Rom. 8.*
 ritus uim in nobis operantem renatis describens, dicit: Qui in carne
 sunt, deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in *Spiritus*
 spiritu, siquidem spiritus dei habitat in uobis. Quod si quis spiritū *mortificat*
 Christi non habet, hic nō est eius. Porro si Christus in uobis est, cor- *et uiuif-*
 pus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem uita est *cat.*
 propter iustificationem. Quod si spiritus eius qui excitauit Iesum à
 mortuis, habitat in uobis, is qui excitauit Christum ex mortuis, ui-
 uificabit & mortalia corpora uestra propter ipsius spiritum inhabi-
 tantem in uobis.

Idem apostolus in epistola ad Corinthios docet per reuelationē *1. Cor. 2.*
 sancti spiritus mysteriū regni dei nobis quàm manifestissime esse
 reclusum. Nobis deus reuelauit, inquit, per spiritum suum. Spiritus *Spiritus*
 enim omnia scrutatur, etiā profunditates dei. Quis enim hominum *plene reue-*

DE VIRTUTE S. SPIRITVS.

hæc mysteria regni dei. nouit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui est in eo. Sic & ea quæ sunt dei, nemo nouit, nisi spiritus dei. Nos uero non spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui est ex deo, ut sciamus quæ à Christo donata sunt nobis. Huc pertinent hæc domini saluatoris

Ioan. 16.

ex sacrosancto euangelio uerba: Veritatem dico uobis, expedit uobis ut ego uadam. Nisi enim abiero, consolator ille non ueniet ad uos: sin autem abiero, mittam illum ad uos. Et cum uenerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia & de iudicio. De peccato quidem, quia non credunt in me. De iustitia uero, quia ad patrem uado, & post hæc non uideris me. De iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Manifestum est autem omnibus hæc capitibus comprehendere totam ueræ religionis summam, quam plenissime tradidit ecclesiæ sanctus spiritus. Quod & in expositione

Spiritus et futura prædicat.

nominum sancti spiritus attingimus. Sequitur in euangelio: Ad hæc multa habeo quæ uobis dicam, sed non potestis portare nunc. Cum autem uenerit ille qui est spiritus ueritatis, ducet uos in omnem ueritatem. Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunq; audierit loquetur, & quæ futura sunt annuntiabit uobis. Ille me glorificabit: quia de meo accipiet & annuntiabit uobis. Cum autem constet ueritatem esse spiritum sanctum, claret eundem apostolos in omnem induxisse ueritatem: adeo ut quod cum horum scriptis non congruit, merito suspectum sit de mendacio. Alioqui non dubito quin hodie loquatur per suos in ecclesia: cæterum absq; contouersia est, spiritum sanctum sibi ipsi minime contradicere. Ac futura per spiritum reuelata esse apostolis, in explicatione nominum sancti spiritus attingimus. Nec dubium est quin adhuc multa sanctis in ecclesia reuelentur, quæ uidelicet pertinent ad conseruationem ueritatis Christianæ & sanctorum.

Act. 11.

1. Cor. 12.

Varia dona & uerba spiritalia sancti.

Rursus legimus in epistola Pauli ad Corinthios: Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad id quod expedit. Huic quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij uero sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij dona sanationum per eundem spiritum, alij facultates potentiarum, alij autem prophetia, alij uero discretionum spirituum, alij genera linguarum, alij uero interpretatio linguarum. Sed omnia hæc efficit unus & idem spiritus, distribuens singula cuiq; pro ut uult. Clara sunt hæc omnia, nec ulla prolixiore indigent expositione. Magna uero & euidentia sunt hæc dona sancti spiritus, quibus si ea quoq; subiiciamus quæ idem apostolus de eodem dei spiritu cõtextit, uela colligemus. Fructus spiritus est, ait, charitas, gaudium, pax, tolerantia, comitas, benignitas,

Gal. 5.

fides,

fides, mansuetudo, temperantia. Hæc, inquam, & omnes alias uirtutes inferit animis piorum, plantat, cõseruat, ueturq; & ad iustam frugem producit spiritus sanctus, qui operatur omnia bona in omnibus.

His omnibus epilogi uice subiiciemus modo elegantissimã Ter *Elegans dñ*
tulliani de Spiritu sancto disputationem. Ea talis est, Quoniam do- *sputatio*
minus in cælum esset abiturus, paraclæum discipulis necessario da- *Terul. de*
bat, ne illos quodammodo pupillos, quod minime decebat, relin- *spiritu sanc*
queret, & sine aduocato & quodam tutore desereret. Hic est enim *elo.*
qui ipsorum animos mentesq; firmavit, qui euãgelica sacramenta
distinguit, qui in ipsis illuminator rerum diuinarum fuit, quo confir-
mati, pro nomine domini nec carceres nec uincula timuerunt, quin
imò ipsas sæculi potestates & tormenta calcauerunt, armati iam scilicet
per ipsum atq; firmati, habentes in se dona quæ hic idem spiritus
ecclesiæ Christi sponsæ quasi quædam ornamenta distribuit &
dirigit. Hic est enim qui prophetas in ecclesia constituit, magistros
erudit, linguas dirigit, uirtutes & sanitates facit, opera mirabilia
gerit, discretionem spirituum porrigit, gubernationes contribuit, consilia
suggerit, quæq; alia sunt chrismatum dona componit & digerit
& ideo ecclesiam domini undiq; & in omnibus perfectam & con-
summam facit. Hic est qui in modum columbæ, posteaquam do-
minus bapuzatus est, super eum uenit & mansit, habitans in solo
Christo plenus & totus, nec in aliqua mensura aut portione muti-
latus, sed cum tota sua redundantia cumulate admissus, ut ex illo de-
libationem quandam gratiarum cæteri consequi possint totius san-
cti spiritus in Christo fonte remanente, ut ex illo donorum atque
operum uenæ ducerentur, spiritu sancto in Christo affluenter ha-
bitante. Hoc etenim prophetans Isaias, aiebat: Et requiescit, inquit, *Isaiæ 118*
super eum spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & uirtu-
tis, spiritus scientiæ & pietatis, & impleuit eum spiritus timoris dei.
Hoc idem atq; ipsum & alio in loco ex persona ipsius domini: Spi- *Isaiæ 610*
ritus domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pau-
peribus misit me. Similiter Dauid: Propterea unxit te deus tuus oleo *Psal. 45*
lætitie à confortibus tuis. De hoc apostolus Paulus: Qui enim spi- *Rom. 8*
ritum Christi non habet, hic non est eius. Et, Vbi spiritus domini, *2. Cor. 30*
ibi libertas. Hic est qui operatur ex aquis secundam natiuitatem ses-
men quoddam diuini generis & consecrator cœlestis natiuitatis, pi-
gus promissæ hereditatis, & quasi chirographum quoddam æter-
næ salutis, qui nos dei faciat templum, & nos eius efficiat domum:
qui interpellat diuinas aures gemitibus ineloquacibus aduocatio-

DE VIRTUTE S. SPIRITVS.

nis implens officia, & defensionis exhibens munera, inhabitator corporibus nostris datus, & sanctitatis effector, qui id agens in nobis ad æternitatē & ad resurrectionem immortalitatis corpora nostra producat, dum illa in se assuefacit cum cœlesti uirtute misceri, & cum spiritus sancti diuina gternitate sociari. Erudiuntur enim in illo & per ipsum corpora nostra ad immortalitatem proficere, dum ad decreta ipsius discunt se moderanter temperare. Hic est enim qui cōtra carnem desiderat, quia caro contra eum repugnat. Hic est qui inexplebiles cupiditates cohercet, immoderatas libidines frangit, illicitos ardores exinguit, flagrantēs impetus uincit, ebrietates reijcit, auaritias repellit, luxuriosas cōmestationes fugit, charitates necit, affectiones cōstringit, sectas repellit, regulam ueritatis expedit, hæreticos reuincit, improbos foras expuit, euangelia custodit. De hoc item apostolus: Non enim spiritum mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est. De hoc exultat & dicit: Puto autē quia & ego spiritum dei habeo. De hoc dicit: Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est. De hoc refert, Spiritus autem manifeste dicit quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, attendentes spiritibus seductoribus, doctrinis dæmoniorum, in hypocrisis loquentium mendacia, caueriatam habentium conscientiam suam. In hoc spiritu positus nemo unquam dicit anathema Iesum, nemo negauit Christum dei filium, aut repudiauit creatorem deum, nemo contra scripturas ulla uerba sua depromit, nemo alia & sacrilega decreta constituit, nemo diuersa iura conferbit. In hunc quisquis blasphemauerit, remissionem non habet: non tantum in isto seculo, uerum etiam nec in futuro. Hic in apostolis Christo testimonium reddit, in martyribus constantem fidem religionis ostendit, in uirginibus admirabilem continentiam signatæ charitatis includit, in ceteris incorrupta & incontaminata doctrinæ dominicæ iura custodit, hæreticos destruit, peruersos corrigit, infideles arguit, simulatores ostendit, improbos quoque corrigit, ecclesiam incorruptam & inuolatam perpetuæ uirginitatis & ueritatis sanctitate custodit. Hactenus Tertullianus.

Rom. 8.

2. Cor. 7.

2. Cor. 14.

1. Tim. 4.

1. Cor. 12.

Marci 3.

Summa de
unitate &
trinitate
dei.

Vsq; huc uerò non sine tremore differuimus de adorandæ trinitatis sacrosancto mysterio, de patre, filio, & spiritu sancto, quod ex scripturis didicimus: ac subsistimus hic tandem, unitatē hanc in trinitate & trinitatem in unitate supplices adorantes. Retineamus autem in animis, & confiteamur distinctionem scripturis manifestissime notatam, & unitatem summa nobis commendatam diligentia. Nam in scriptura patri principium agendi rerumque omnium fons & sca

& scaturigo tribuitur: filio sapientia, cōsiliū, ipsaq; in rebus agendis dispensatio: spiritui autem assignatur uirtus & efficacia actionis. Caueamus tamen ne propter distinctionem dissociemus unitatem substantiæ diuinæ. Vnus enim deus est, in quo sunt illæ proprietates. Vnus est ignis, licet in eo tria cernantur, lumen, splendor & calor. Simul enim hæc exurgunt, simul consistunt: non præit lumen splendorem, neq; hic calorem. Et quanquam aliud tribuatur lumen, aliud splendori, aliud calori, inseparabiliter tamen operatur. Itaque cum legimus deum creasse mundum, intelligimus patrem ex quo omnia, per filiū, per quem omnia, in spiritu sancto, in quo omnia, condidisse mundum. Et cum legimus filium pro salute nostra incarnatum, passum, mortuum & resuscitatum esse, credimus patrem, & spiritum sanctum (etsi exortes fuerint incarnationis & passionis) salutem tamen illam nostram operatos per filium, quem credimus ab illis nunquam fuisse separatam. Cumq; peccata remitti dicuntur in spiritu sancto, credimus hoc beneficium & omnia alia beatitudinis nostræ beneficia inseparabiliter conferri ab uno, solo, uero, uiuo & æterno deo, qui est pater, filius, & spiritus sanctus. Cui laus & gratiarum actio in sæcula sæculorum. Amen.

De bonis & malis spiritibus, hoc est, de Angelis dei sanctis,
& diabolis siue cacodæmonibus eorūq; operationibus. SERMO IX.

SUBIVNGAM Sermoni de Spiritu sancto, disputationem de Bonis & malis spiritibus, hoc est de angelis dei sanctis, & diabolis siue cacodæmonibus, eorumq; operationibus. De quibus cum scriptura sancta certam utilemq; modis omnibus doctrinam nobis tradat, minime uideatur ea nobis negligenda, sed qua possumus fide & diligentia proferenda ad lucem. Turpe foret pietatis studioso angelorum bonorum & malorum ingenia ignorare, quorū tam frequens fit mentio in sacris literis: imò perniciosum esset nescire quales sint diaboli, qui eo nomine nos deprædarentur, nobisq; imponerent facilius. Dicemus autem primum de beatis angelis, deinde de cacodæmonibus.

Angeli uocabulum dicunt officij non naturæ, ac commune esse *Angelus*. Latinis & Græcis à quibus mutatum est, significare autem nuncium missum uel legatum: ideoq; latius patere. Dicuntur enim angeli prædicatores ueritatis, ut apud Malachiam & apostolum Paulum. *Malach. 2. 1. Cor. 13.*

R

2. Pet. 2. lum. Sunt enim legati domini exercituum. Sanctus Petrus cacodæ-
 1. Cor. 6. mones quoq; uocauit angelos: sicut & Paulus, dicens fideles iudi-
 2. Cor. 12. catores aliquando angelos, & sibi immisum esse angelum sartha-
 næ; peculiariter tamen appellat scriptura beatos dei spiritus mini-
 stros, cursores & satellites, angelos.

Angelos esse. Et esse quidem angelos negarūt Sadducæi. Lucas enim in Actis

apostolorum, Sadducæi, inquit, dicunt non esse resurrectionem,
 neq; angelum, neq; spiritum: Pharisei utraq; confitentur. Ac reue-
 ra angelos esse testatur uniuersa scriptura, quæ pluribus in locis cõ-
 memorat ipsos apparuisse hominibus, eistq; annunciasse uolunta-
 tem dei, uel perfecisse aliàs opus eiusdem. Certè dominus Iesus con-
 tra Sadducæos disputans in euangelio: Erratis, inquit, nescientes
 scripturas, neq; uirtutem dei. In resurrectione enim neq; matrimo-
 nium contrahunt, neq; elocantur, sed sunt sicut angeli dei in cælo.

Matth. 22. Credamus ergo angelos esse. Meritò enim plus fidei apud nos in-
 uenire debet filij dei autoritas, & scripturarum sanctarum ueritas
 irrefragabilis, quàm omnium Sadducæorum impiorumq; homi-
 num nugæ. Quid quod gentilium poete & philosophi angelos,
 quos ipsi deos appellant, confessi sunt: Fingentes enim deos à iustis
 hominibus in specie hominum hospitio exceptos esse, nihil aliud
 doctissimis quibusq; sensisse uidentur, quàm quod sacræ literę com-
 memorant Abrahamum & Loth angelos referentes homines pere-
 grinos exceptisse hospitio. Vtuncq; uerò hoc habeat, certissimum est
 ex scriptura sancta & ex uaria experientia esse beatos dei spiritus,
 hoc est, angelos bonos.

*A. Steuch. de perenni philo-
 sophia lib. 8. cap. 6. & 8.* Quid sint
 angeli. Qualis autem sit natura angelorum, exacte non potest ab ullo
 mortalium explicari. Plurima enim sunt in ordine creaturarum,
 quarum natura nõ potest ad amussim & perfectissime exponi: pos-
 sunt tamen utuncq; ad captum nostrum adumbrari. Sunt ergo qui
 dicunt angelos esse spiritus bonos, ministros, ignitæ naturæ, in mi-
 nisterium dei & bonorum conditos. Alij, Angeli sunt, inquit, cœ-
 lestes spiritus, quorum ministerio & obsequio utitur deus ad exe-
 quenda omnia quę decreuit. Proinde non uidebimur toto aberrare
 cælo, si dicamus: Angelos esse spiritus bonos, cœlestes, substantias
 inquam incorruptibiles, in ministerium dei & hominum cõditos.

*Creatos esse ange-
 los.* Creatos esse angelos à deo, testantur scripturæ prophetice & apo-
 stolicæ. Nam Paulus illud citat Dauidis: Qui creat angelos suos spi-
 ritus, & ministros suos flammam ignis. Idem apostolus, Per Chri-
 stum, inquit, creata sunt omnia, quæ in cælis sunt & in terra, uisibi-
 lia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus,
 siue

siue potestates. Proinde nugas protulerunt hæretici, dicentes angelos creationis effectores & cœternos esse deo uniuersorum. Deus enim in tempore & angelos & omnes alias creaturas condidit per filium.

De tempore autem quando creati sint, cum luce ne ante hominem, an post hominem uniuersatq; dei opera, dicat qui potest tacere te scriptura certum aliquid pronuntiare. Veteres scripturarum interpretes Epiphanius & Augustinus, diserte & uere fatemur de illo nihil in scripturis esse traditum. Quod autem scripturis non est traditum, non sine periculo quidem inquiritur, at sine periculo ignoratur. Satis est agnoscere angelos esse cœditos, quando cunctiq; demum constet conditos. Agamus deo potius gratias, quod humano generi tam præstantes creauit ministros. Viuamus in conspectu sanctorum dei angelorum uitam sanctam & angelicam. Vigilemus ne sub bona specie nobis imponat, qui se transfiguratur in angelum lucis.

Iam quales creaturæ sint angeli porro uidendum erit: Sunt cœlestes spiritus substantiæq; incorruptibiles expeditissimæq;. Significanter dicimus angelos esse substantias, hoc est creaturas essentialiter præditas. Quidam enim negant eos esse substantias, in propria essentia subsistentes: fingunt enim angelos nihil aliud esse quam qualitatem, motus seu inspirationes bonarum mentium. Sed scriptura canonica appellat eos ministros. Saluator noster dicit resuscitatos similes futuros angelis dei. S. Paulus demonstrat filium dei angelis esse excellentiorem, ut qui adorent ipsum ueluti deum creatorem. Idem apostolus, Nusquam, inquit, legas filium angelos assumere, sed semen Abrahamæ assumpsit. Quæ testimonia manifestissime docent angelos esse substantias, non qualitates aut motus in mentibus hominum. Ut iam non commemorem quod toties sub specie uel imagine hominum hominibus apparuerunt. Teneamus ergo & confiteamur angelos esse substantias.

Porro quales sint substantiæ: alij fortè melius explicarint: quod nemini in uideo. Ego fateor spiritus esse bonos, ad differentiam malorum. De quibus postea dicitur, Bonos autem fateor, non tam bonitate naturæ, in qua perstiterunt, quam operatione, semper enim ad bona instigant. Fateor item angelos esse spiritus, id est, substantias spirituales, cœlestes, incorruptibiles & expeditissimas. Scriptura enim testatur, & ait: Qui creat angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Spiritus, inquam, nominat scriptura angelos, & flammam ignis: non quod angeli natura & substantia sua sint

DE BONIS SPIRITIBVS.

ignis corporalis: sed quod ignis eos utrunq; referat qui diaphonia pulchritudine incorruptibilitateq; agilitate item celeritate puritateq; sunt ornatiſſimæ & præſtantiſſimæ creaturæ. Definitiones eccleſiaſticę ſatis craſſe tradunt angelos eſſe ſubſtantias corporeas, ſed ſui generis. Nam ſolus deus eſt incorporeus. Iſtæ ergo in hæc uerba ſtauerunt, Creatura omnis corporea eſt: angeli & omnes cęleſtes uirtutes corporeæ: licet non carneæ ſubſtant. Ex eo auem credimus corporeas, quod localiter (hodie forte commodius dicuntur angeli non circumſcriptiue ſed definitiue eſſe in loco) circumſcribuntur, ſicut & anima quæ carne clauditur. Nihil incorporeum & inuiſibile natura credendum, niſi ſolum deum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctũ. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia ubiq; eſt, & omnia implet atq; cõstringit: ideo & inuiſibilis omnibus creaturis, quia incorporeus eſt. Hęc ibi. Cæterũ corpora illa uel iuuenũ uel ſenũ, in quibus apparuerunt non raro angeli patribus, non fuerunt his propria uel naturalia, ſed aſſumpta & aliunde ueluti mutuo accepta, ad tempus, & ad captum imbecillitatis noſtrę. Qualia autem illa ipſa aſſumpta corpora fuerint, aut unde aſſumpta, aut quo poſt diſpenſationem depoſita ſint, difficillimum eſt explicatu. S. Auguſtinus in Enchiridio ſuo ad Laurent. cap. 59. Quis explicet, inquit, cum qualibus corporibus apparuerint hominibus, ut non ſolum cernerentur uerum etiam tangerentur, & rursus nõ ſolida corpulentia ſed ſpiritali potentia quaſdam uiſiones non oculis corporeis, ſed ſpiritalibus uel mentibus ingerant, uel dicant aliquid non ad aurem forinſecus, ſed intus in animo hominis, etiã ibidem ipſi conſtituti: ſicut ſcriptum eſt in prophetarum libro: Et dixit mihi angelus, qui loquebatur in me. Non enim ait: Qui loquebatur ad me: ſed, In me. Vel appareant & in ſomnis, & colloquantur more ſomniorum. Habemus quippe in euangelio: Ecce angelus domini apparuit illi in ſomnis, dicens, &c. His enim modis uelut indicant ſe angeli contrectabilia corpora nõ habere: faciuntq; difficillimam quaſtionem, quomodo pares eis pedes lauerint? quomodo Iacob cum angelo tam ſolida contrectatione luctatus ſit? Cum iſta quaeruntur, & ea ſicut poteſt quiſq; coniectat, non inuuliter exercentur ingenia: ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium ſe ſcire quod neſciunt. Quid enim opus eſt ut hæc atque huiuſmodi aſſerantur, uel negentur, uel definiantur cum diſcrimine, quando ſine crimine neſciuntur? Hęc Auguſtinus. Agnoſcamus in his & ſimilibus cauſis omnipotentia & admirandam diſpenſationem eius, qui quæ uult facit, cui ſanẽ non difficile eſt ſubſtantias creare

Subſtãtia corporeæ.

Qualia corpora aſſumpta ab angelis.

creare suo instituto idoneas congruasq; : cum ex nihilo condiderit omnes uisibiles & inuisibiles creaturas.

Porro ex gratia uirtuteq; diuina asserimus angelos esse substantias incorruptibiles, adeoq; & immutabiles in sua felicitate, sine o-
nere & impedimentis. Nam & beatus Augustinus dixit de fide ad *Angelus incorrupti-
les.*
Pet. diac. cap. 23. angelis nō à natura insitam esse immutabilitatem, sed de gratia dei collatam. Idem de uera Religione cap. 13. Fatendū est, inquit, angelos natura esse mutabiles (si solus deus est immutabilis) sed ea uoluntate qua magis deum quam se diligunt, firmi & stabiles manent in eo, & fruuntur maiestate eius, ei uni libentissime subditi. Congruunt cum his quæ in hæc uerba leguntur in Definition. ecclesiasticis cap. 61. Virtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixæ perstiterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc munere retributionis acceperunt, ut nulla iam rubigine surripientis culpæ mordeantur, ut & in contēplatione cōditoris sine felicitatis sine permaneant, & in hoc sic conditæ æterna stabilitate subsistant. Hæc ille. Certe scriptura incorruptibilitatem angelorū ostendens, asserit nos in resurrectione futuros angelis similes. Resurgemus autem incorruptibiles: sunt itaq; angeli incorruptibiles. Sic enim dicit Saluator: Filij huius sæculi ducunt uxores, & nuptum dant; illi uerò qui digni habebuntur sculo illo & resurrectione ex mortuis, neq; ducunt uxores, neq; nuptum dant; neq; enim ultra mori possunt. Aequales enim angelis sunt, & filij dei sunt, cum sint filij resurrectionis, Ex quibus intulit in diuinis decretis beatus Theodoretus: Angelos ergo nec, ut Græcorum poetæ & philosophi, in deos referimus, nec in masculinum & fœmininum sexum in corpoream naturam distinguimus. Immortali enim naturæ superuacanea est generis diuisio: neq; enim incremento opus habet cum non diminuantur, &c. At expeditiissimos sine impedimento & onere esse angelos multis in locis significat scriptura. In Actis apostolorū ita legimus, Sacerdotes posuerūt apstolos in custodia publica. Sed angelus dñi per noctem aperuit ianuas carceris, eductisq; illis dixit: Ite & stantes loquamini in templo populo omnia uerba uitæ huius. Cum autē uenissent ministri, nec reperissent illos in carcere, reuersi nunciauerunt, dicentes: Carcerem quidem inuenimus clausum cum omni diligentia, & custodes foris stantes ante ianuas. In eodem libro sic scriptum iterum legimus: Herodes Petrum posuerat in carcerem, ac dormiebat Petrus inter duos milites, uinctus carenis duabus, & custodes ante ostium custodiebant carcerem. Et ecce angelus domini astirit, & lumen resulsit in habitaculo, percussitq; latere Petri, excitauit eum, dicēs, Sur-

ge uelociter. Et exciderunt catenæ de manibus eius. Et mox, Cum autem præterissent primam ac secundam custodiam, uenerunt ad portam ferream, quæ ducit ad ciuitatem, quæ ultrò aperta est eis. En nulla quantumuis magna & fortia impedimenta angelum domini impediunt, quo minus exequatur expeditissime commissum sibi à domino. Cedunt omnia & legato domini aditum præbent. Decidit sua sponte ferrum ex manibus Petri. Hic tutus ambulat, præeunte angelo, per confertas milium turmas. Sera portæ nullo homine aperiente referatur, & seruis dei egressis rursus clauditur. Angeli, hoc est legati isti cœlestes, natura sua spiritus expeditissimi celeritq; diuina uolente & operante uirtute iam quidē uersantur in cœlis, simul autem atq; uniuersorū domino uisum est euestigio adsunt hominibus in terris, ad quos cœlitus à deo mittuntur. Ac in terris modo apud hos, modo apud illos consistunt. Non quod loco suo modo non contineantur. Etenim cum angelus mulieribus annunciaret Christi resurrectionem, ac uersaretur apud sepulchrum, non erat simul eodem momento in cœlis. Solus enim deus loco non concluditur. Nam est præsens ubiq; sed more corporum corruptibilium angeli lente nec procedunt neq; cum labore aut molestia mouentur. Interim diserte in scripturis in cœlos ascendere, & inde ad nos descendere cōmemorantur. Rectè omnino credimus, animas nostras simul atq; excedunt è corporibus protinus ingredi regiam cœlorū. Dominus enim in euangelio dixit: A morte transiuit in uitam, Et, Hodie mecum eris in paradyso, Atqui de mendico Lazaro legis: Accidit autem ut moreretur mendicus, & deportaretur ab angelis in sinum Abraham. Huc iam & illud Danielis pertinere uidetur, dicentis: Adhuc autem me loquente & supplicante & confitente peccatum meum & peccatum mei populi Israel, & fundente meas preces ante dominum deum meum, pro monte sancto dei mei: me, inquam, adhuc deprecante, uir ille Gabriel quem uideram in uisione à principio, cito uolans ad me peruenit. En anime nostræ ab angelis subuehūtur in cœlos, quæ tamē alibi dicuntur euestigio rapi in cœlum. Deinde simul atq; orat dominum Daniel, nulla mora diuturniore interposita, celerrime aduolans (ita enim pro captu nostro scriptura loquitur) angelus oranti adest, exauditumq; à deo esse annunciat. Sunt itaq; angeli celeres & expeditissimi, nullo onere depressi, neq; ullo impedimento exclusi aut impediti ab his, ad quæ mittuntur cœlitus, tamen si ut creaturæ loco contineantur (licet non circumscribantur) & moueantur ratione certa & modo ei naturæ spirituali congruo. Exigit hæc fortassis tractatio, ut

Ioan. 5.
Lucæ 23.
C 16.

tio, ut non nihil dicatur & de robore potentia seu fortitudine angelorum. Sed quorsum atinet in re manifesta multa fundere uerba? *Fortitudo angelorū.* Cum enim dominus angelos mittens sit omnipotēs, nihil est quod angeli in suis illis legationibus & ministerijs non possint, nihil est in uniuersa rerum natura, quod se obijciat ministris dei omnipotentis. Neq; enim frustra appellantur angeli Potentiæ & Virtutes. Vnū ex multis, neq; hoc quidem maximum referam. Vnus angelus una nocte, nullo apparatu aut negotio, in castris Assyriorum ad mœnia Hierusalem cæcidit centena & octoginta quinq; milia militū strenuissimorum. In Daniele talem habemus Angeli descriptionem, ex qua & robur & præstantia angelorum colligi potest. Corpus eius sicut tharsis uel chrysolithus, & facies eius sicut fulgur, & oculi eius uelut lampades ignis, & brachia eius & pedes eius ceu species æris candentis, & uox uerborum eius ut uox multitudinis. Ita non est quod pluribus disputemus de cognitione & sapientia angelorum. *Angelorū cognitio.* Nam hæc non est immensa, cum sint creaturæ. Quantum uero atinet legationes & ministeria ipsorum, sapientissimi certe instructissimi & nulla parte diminuti sunt. Qui enim ipsos mittit, ipsa est cetera sapientia, legatosq; suos instruit perfectissime.

Cæterum de multitudine ordineq; angelorum disputatum est à theologis quibusdam acriter & subtiliter satis. Scriptura simpliciter tradit innumerabiles esse angelos. Daniel enim: Mille milia ministrabant ei, & decies mille myriades stabant ante illum. Christus quoq; ad Petrum dixisse legitur, An non putas quod possum nunc rogare patrem meum, & mitter mihi plus quam duodecim legiones angelorum? Sed & Paulus, Accessistis, inquit, ad ciuitatem dei uiuentis, Hierusalem cœlestem, & ad innumerabilium angelorum cœcum. Pleriq; innumeram illam multitudinem distinguunt in nouem choros, & hos rursus redigunt in tres hierarchias, quarum singulas tres ordines habere affirmāt, nempe primam Seraphim, Cherubim, Thronos: secundam Dominationes, Virtutes, Potestates: tertiam Principatus, Archangelos, Angelos. Addunt quid inter se distent, & quodnam cuiq; proprium sit. Cæterum beatus Augustinus in Enchir. cap. 59. Quid inter se distent, inquit, dominationes, principatus, potestatesq;, dicant qui possunt: si tamen possunt probare quod dicunt. Ego me ista ignorare confiteor. Et contra Priscillianistas ad Orosium idem ille: Certè dicit apostolus, inquit, siue sedes (throni) siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Et esse itaq; sedes, dominationes, principatus & potestates in cœlestibus apparatus firmissime credo, & differre inter se aliquid indubitata

*De multitudine & ordine angelorum.**Daniel. 7.**Matth. 26**Heb. 12.**Nouē chori angelorum.**rum.*

DE BONIS SPIRITIBVS.

fide teno : sed quæ nam ista sint & quid inter se differant nescio. Nec ea sane ignorantia periclitari me puto, sicuti inobedientia si do mini præcepta neglexero. Et mox idem ibidem indicat in hæc operosus & curiosus minime esse inquirendum, Cuius quidem consilio libenter obsequimur, cernentes scripturas omnia nobis necessaria & salutaria suppeditantes de illis nihil tradere.

Expositio uocabulorum angelis attributorum. Angeli. Archangeli. 1. Theff. 4. Throni uel sedes.

Psal. 18.

Dominat. Princip. Potestat. Virtutes. Exercitus.

Cherubim. Seraphim.

Deus uirtur operangelorū.

Hoc tamen negare non possumus uocabula illa (siue ordines appellare malis angelorum) sacris exprimi literis: unde pro nostra tenuitate utrunq; explicare conuenit. Beati illi spiritus cœlestes angeli in genere & simpliciter nuncupari uidentur, quod sint dei summi cursores & legati. Quos dici Archangelos apparet, quâdo in rebus dei maximis ablegantur, nunciaturi aut facturi res omnino arduas & diuinas. Ira enim legimus in Paulo, dominum cum hortatu & uoce archangeli ac tuba dei descensurum de cœlo. Nam ut magnis liceat componere parua, uideamus reges ac principes negotijs grauibus non nisi principes uiros destinare legatos. Thronos dici apparet, uel quod throno dei semper assistunt, uel quod deus in angelis suam ueluti sedem collocasse legitur in prophetis, & ab his ceu in lectica regia uehi, Dauide canente, Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Et ascendit super cherubim. Vel, Vehabatur super cherubim, & uolabat: uolabat super pennas uentorum. Nota est præterea descriptio currus & solij dei apud Ezechielem. Dominationes, Principatus & Potestates nuncupari uidentur, quod deus imperium suum per angelorum ministerium in mundo administrat, suamq; potentiam exercet. Sic enim & Virtutes & Exercitus siue Cœlestis militia dicuntur. Dominum enim ceu stipatores cingunt, & his ille uiuor ceu militibus suis, dictus Deus Zabaoth, uel exercituum: dominus, inquam, omnium angelorum spirituum & creaturarum, quarū ministerio quando ubi quomodo & quantum uult, uitur. Cherubim dictos arbitrat a multitudine scientiæ beatus Hierony. Alij celeres exponunt. Seraphim ab ardore nomē habent. Vel quod igni purissimo & clarissimo comparantur: uel quod amore flagent.

Istis interim uocabulis adumbrantur multiplicia angelorū officia operationesue uariæ, quas nos paucis comprehendere uolentes, diximus creatos esse angelos a deo in ipsius dei & hominū ministerium. Nam Dauid cecinit, Qui creat angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Et iterum alibi, Benedicite domino omnes angeli eius, potentes uirtute, facientes uerbum illius, ad audiendam uocem sermonum eius, Benedicite domino omnes uirtutes

tutes eius, ministri eius qui faciunt uoluntatem eius. Dixit & S. Paulus de angelis: Nonne omnes sunt administratorij spiritus, qui in ministerium emittuntur propter eos qui hæredes erunt salutis? Cæterum uititur deus angelorum ministerio nulla necessitate, sed bona sua uoluntate. Nam illis carere posset: cum nutu suo perficiat quod uult. Dixit enim & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt, nullo sibi angelorum cooperante: ita hodie quoque quod uult etiam absque angelis perficere posset. Quoniam uero ex optima sua uoluntate illos condidit ad participatum uitæ & salutis æternæ, ipsorum erga nos sicuti & aliarum creaturarum opera uititur: quibus ipsi suam declarant fidem erga deum obedientiamque, ac deus ineffabilem suam exercet beneuolentiam cum erga ipsos quos æterni gaudij participes fecit ex gratia, tum erga nos, quos dignatus est honorare tam præclaro famulitio. Inter alia enim innumera & maxima dei beneficia, ad quæ non immerito obstupescimus, non postremo loco numerandum uenit quod angelos nobis famulos dedit. Equidem maximum hoc est paternæ erga nos sollicitudinis & curæ argumentum, in primis quod tam pulchre se nobis nostro attemperat captui & ingenio. Loquebatur quondam ipse dominus ore proprio in monte Sina cum ecclesia Israelitarum, sed cum intellexisset ualle illam ipsum loqui per interpretem Moysen, accepit conditionem, & postea loquebatur per Moysen, huius erga illam ministerio usurpans. Posset sanè deus perfectissimam fidem animis nostris infundere per spiritum sanctum, absque ulla cooperatione hominum: uerum quia sic nobis uile fore nouit, ministerium uerbi instituit, & per prædicationem euangelij apostolicam plantat fidem. Ac illam ordinationem semel institutam tam arte custodit, ut cum per angelos idem facere potuisset, per ipsos tamen angelos releget fide instruendos ad apostolos. Manifestum est enim quid angelus domini in Actis apostolorum egerit cum Cornelio quem ad Petri prædicationem relegat. Ergo cum deus angelorum ministerium nobis congruum esse uidit, bona iam uoluntate, nulla necessitate eorum erga homines opera uititur. Et angeli quidem homines impense amant, & sponte non coacte nec inuite faciunt quod faciunt. Etenim eos non possunt non amare impensissime, quos uident creatori suo tam esse charos, ut ipsorum causa unigenito suo non pepercerit, sed pro omnibus tradiderit in mortem acerbissimam. Vt hic non commemorem paratissimam obedientiam, quam deo suo præstant, qui uult & iubet eos inseruire sibi & hominibus. Dominus in euangelio testatur angelos in cælis gaudere de conuersione peccatorum hominum. Apud

Exodi 19.
 Deut. 5.

Act. 10.

Luca 15.

Zach. 1. Zachariam inducitur angelus domini ualde sollicitus de miseria captiuorum in Babylone & liberatione ex captiuitate. Quæ omnia commendat nobis angelorum studia & amorē erga genus mortalium. Alioqui enim non commouentur beati illi spiritus affectionibus, sollicitudine, tristitia, perinde ut nos in carne afficimur. Gaudent autem & exultant uii possunt gaudere beati spiritus, in quibus nihil est humanæ affectionis: quæ tamen non ipsis modo sed ipsi deo attribuitur, per tropum & sicut dicunt *ἀνθρωπώδους*: quo animi nostri res spirituales & diuinas ueluti per parabolas rectius & facilius intelligant, cogitemus tamen perpetuo parabolas non omnia assequi, ideoq; mentes ad altiora esse exaltandas, spiritualiaq; iudicanda spiritualiter.

Quæ sint angelorum ministeria. Pater autem angelorum ministerium latissime, id quod recensitis aliquot speciebus quàm possum breuibus & perspicuis explicabo. Principio seruiunt ipsi deo, quod iam satis declaratum arboror præcedentibus, in omnibus. Eundem concelebrant laudibus sempiternis, adorantes, glorificantes & exultantes in ipso. Theodoretus enim super hac re scripturarum aliquot recitans testimonia, Angelorum ministerium, inquit, est dei laudatio, & hymnorum decantatio. De Seraphim enim dicit beatus Isaias, quod clamabant & dicebāt: Sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth: pleni sunt cæli & terra gloria eius. De Cherubim autem dixit diuinus Ezechiel quod audiuit dicentes: Beata est gloria domini ex loco eius. Canit item tota militia cælestis Christo nato principi Carmen natalitium apud sanctum Lucam, dicendo: Gloria in excelsis deo, & in terra pax, hominibus bona uoluntas. Simul autem moralibus exemplo præeunt, docentes quid & ipsi faciant, laudes & hymnos deo excelso offerant, quem & angeli nobiscū colunt & uenerantur.

Isaia 6.

Ezech. 1.

Luca 2.

Deinde amat ueritatem angeli, eamq; propagatam, & gloriam dei modis omnibus promotam cupiunt, ideoq; & pseudoprophetas cum execrabili doctrina ac antichristo odiōtes, impediunt. Nam

3. Pet. 2.

Matth. 23.

S. Petrus commemorat euangelium filij dei admodum iucundum gratumq; spectaculum esse angelis. In Reuelatione Iesu Christi facta apostolo Ioanni, alligat sathanam angelus domini: & angeli ubiq; sese antichristianis & pseudodoctoribus opponunt, promouentes ueritatem Christianam. Nam & in fine sæculi mittet filius hominis angelos suos, & colligent e regno illius omnia offensa cula & eos qui parant iniquitatem, ac mittet illos in caminū ignis. Illi ipsi astant in conspectu dei omnipotentis, expectantes mandatum eius, qui simul atq; iusserit prodire & mādāta ipsius exequi, euestigio.

uestigio expediuerunt. Veniunt ergo ad homines nunciatum uoluntatem ac iussa dei. Sic uenit Gabriel angelus primum quidem ad Zachariam patrem Baptistæ, deinde ad diuam uirginem, annunciatum incarnationem filij dei. Innumera huius generis exempla ubiq; in scripturis sanctis occurrunt. *Lucæ 1.*

Excubant pro salute nostra, solliciti pro nobis, sine conturbatione tamen, quod & prius admonuimus, admonent fideles mature satis, futura prædicentes pericula, & consolantur afflictos. Nam Magi admoniti per angelum Hierosolymam ad Herodem non redeuntes, ingens discrimen declinant. Ioseph quoq; iussus ab angelo, fugit in Aegyptum, liberans Christum domini ex cruentis manibus Herodis. Sed & Christus ad montem oliuarum sanguineum profundens sudorem, confortatur ab angelo. Et Hagar ancilla Saræ in summo constituta discrimine, angelica consolatione refocillatur: sicut & Paulus apostolus naufragio proximus audit ab angelo domini: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet sisti, Et ecce donauit tibi deus omnes qui nauigant tecum. *Matth. 2.*
Lucæ 22.
Gene. 16.
Act. 27.

Rursum mittuntur angeli ad uindictam nocentium, ad sumendum, inquam, supplicium de sceleratis & impœnitentibus. Nam primogeniti Aegyptiorum percutiuntur ab angelo. Herodem Agrippam percutit angelus domini in Actis apostolorum. Castra Assyriorum referuntur cæsa cecidisse ab uno angelo. Et Dauid uidit angelum euaginato gladio inter cœlum & terram hærentem, grauissima peste affligere populum. Ita credimus cum filio hominis in iudicium uenturos sanctos dei angelos, attestante Paulo, & dicente: Reuelabitur dominus Iesus de cœlo cum angelis potētis suæ, cum incendio flammæ, qui infligit ultionē ijs qui non nouerunt deum, & qui non obediunt euangelio domini nostri Iesu Christi. Nam & in Reuelatione Iesu Christi effundunt angeli plenas ira dei phialas in capita antichristianorum. *Exodi 12.*
Act. 12.
4. Reg. 19
2. Reg. ult.
2. Thess. 1.
Apo. 16.

Præterea iubente deo defensionem nostri suscipiunt, adsunt custodes nostri, aduigilantes ne quid nobis accidat aduersi, ac uias nostras dirigunt. Huc enim pertinent Psalmorum testimonia, & complurima scripturæ exempla. Dauid, Afflictus iste, inquit, inuocauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus angustijs eius seruauit eum. Castra figit angelus domini circum eos qui ipsum uident, & eripit eos. Et in alio Psalmo idem, Nō accedet ad te malum, inquit, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Quoniam angelis suis mandauit de te, ut custodiant te in omnibus uijs tuis. In manibus portabunt te, ne fortē offendas ad lapidem pedem tuum. *Psal. 34.*
Psal. 91.

- Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem. Et in euangelio clare dicit dominus, puellis additos esse *Matth. 18* fra trem Esau, angelos sibi obuiam uenientes cernit, & intelligit angelos sibi additos esse uic duces & custodes, contra ferociam fratris.
- Gene. 32.*
- 4. Reg. 6.* In rebus Helisæi legimus regem Syriæ graui exercitu obsedisse urbem Dothan, in qua tum agebat Helisæus, quem ille instituerat capere: id cum sensisset minister Helisæi, & angeretur deploraretq; magistri sortem, dixisse hunc: Ne timueris, eorum enim qui nobiscum sunt, plures sunt, quam qui cum illis sunt: orasse item prophetã, ac dixisse: Aperi quæso domine oculos pueri ut uideat: aperuisseq; dominum oculos ministri, qui uiderit montem plenum currubus igneis, uidelicet Helisæum instructum esse, & munitum custodia angelici exercitus, Abrahã quoq; dicit seruo suo: Dominus deus cæli qui dixit: Semini tuo dabo terram istam, ipse muret angelum suum ante te, nimirum qui dirigat uia tuam, ueatur te, faciatq; uoti competentem. Nam ipse dominus in Exodo Mosi dixit: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, ut custodiat te in uia, & introducat te in locum quem præparauit. In Actis apostolorum sæpe legis angelos inferuisse apostolis, ac institutum ipsorum promouisse defensionem contra aduersarios.
- Daniel. 10.* Apud Danielelem inducuntur angeli regnorũ principes aut præfides, ut Michael cum Gabriele, regni Israelitici, alius autem quidam regni Persici, & alius quidam regni Græcorum, & horum quilibet sui regni causam agere, ac pro ipso decertare. Non quod in cælo ullum sit diffidium, ubi sanè summa pax & æterna est concordia ac quies, nec quod bella gerantur inter angelos, ceu Deos Homericos: sed propter imbecillitatem captus humani confertur cælum per parabola allusionemq; aulae principis alicuius potentissimi, in qua ex diuersis regionibus legati diuersas agunt causas. Sic enim animo concipere debemus, deum uniuersorum regnorũ unicum dominum, omnium audire causas, omniũ res agere: angelos autem pro nutu & uoluntate dei deo ministrare, quando his utatur dispensatoribus. Sic enim & Vigilem Nabuchodnosor in uisione cernit descendere cælius: & fata arboris excindendæ prædicere.
- Daniel. 4.*
- Angelis nõ est nimium tribuendũ.* Cauendum hic tamen modis omnibus, ne nimium angelis contra ueræ religionis ingenium tribuamus, ne adoremus, inuocemus, aut colamus eos. Certè cum homines audiunt angelos sibi datos esse à deo ministros, & per hos nobis deum benefacere, protinus arbitrantur: nihil non honoris ipsis esse deferendum. Cæterum
sincerã

Sincera pietas docet nos agnoscere deum esse omnium bonorum auctorem, angelos esse dei ministros, & ceu instrumenta per quae operatur, sicuti uidemus esse solem, lunam, astra, patriarchas, prophetas, apostolos. Quis uero mentis sane solem aut astra quantumuis sint illustria & uilia hominibus, adorauit, inuocauit, aut coluit? Et quis obsecro uerae fidei particeps, patriarchas, prophetas & apostolos, licet maximis instructos donis, & miraculis admirandos, adorauit aut coluit? Deum adoramus & colimus omnes, agnoscimusque deum operari per sanctos: qui una cum sanctis dei angelis nihil minus postulant quam adorari & coli a nobis. Vere enim Laetantius libro Institut. 2. cap. 17. Angeli cum sint immortales, inquit, haud dici se deos aut patiuntur aut uolunt: quorum unum solumque officium est seruire nitibus dei, nec omnino quicquam nisi iussu eius facere. Sic enim mundum a Deo regi dicimus, ut a rectore provinciam, cuius apparitores nemo socios esse in regenda provincia dixerit quamuis illorum ministerio res geratur. Ideoque legimus & Sanctum Augustinum dixisse, Cum exaudiunt angeli dei, ipse in eis exaudit, tanquam in uero nec manufacto templo suo. Certè si scripturam sanctam propius inspiciamus & expendamus, deprehendemus non uno loco dei & angelorum nomina indiscriminatim poni. Angeli enim causae sunt remotiores & instrumentales, ut uocantur, deus autem causa est propriissima & principalissima. Nam in Actis apostolorum legimus dixisse Stephanum: Expletis annis quadraginta apparuit angelus domini in deserto in monte Sina. Et mox idem subiungit, Et facta est uox domini ad eum, Ego sum deus patris tui, &c. Eundem appellat dominum, quem paulo ante dixerat angelum: nimirum quod crederet angelum omnia iussu diuino dicere & facere: ut sermo & opus sit dei proprium, angeli uero ceu instrumenti. Similiter dominus appellatur libro Iudicum cap. 6. qui iam dictus fuerat angelus. Hagar ancilla Sarae accepit ab angelo domini beneficium ingens in deserto, sed eadem huic non fert acceptum, sed domino. Eadem angelo non agit gratias, neque angelo consecrat memoraculum, multo minus angelum adorat & inuocat, immo colloquium quoque ad deum refert. Sic enim testatur scriptura sancta. Vocauit autem Hagar nomen domini loquentis ad eam: Tu deus qui uides me, &c. Filij Israelis, quos praecessit angelus domini in deserto, nunquam duci suo immolarunt, nunquam illum adorarunt uel coluerunt. Ita nec seruus Abraham angelo commendatus, eidem supplicat, petens ut institutum suum bene fortunetur, sed deum adorat, & ab hoc postulat ut misericordiam suam ex-

Sancti nolunt à nobis coli.

Exaudit deus in angelis.

Act. 7.

Gene. 16.

DE BONIS SPIRITIBVS.

Daniel. 3. creat erga herum suum Abrahamum. In Daniele apparet angelus domini, ambulans inter coniectos Danielis sodales in fornacem ardentem: sed liberati à flammarum uolentia, non laudant angelum, nec huic liberationis beneficium ferunt acceptum, sed soli deo. *Cant.* nunt etenim: Benedictus es domine deus patrum nostrorum, & laudabilis & gloriosus & superexaltatus in sæcula, &c. Ita & Paulus disertis uerbis deum faterur esse, cuius sit ipse, & quem colat, licet interim & angeli mentionem fecisset. Sic enim dicit in *Actis*: Astitit mihi hac nocte angelus dei, cuius sum ego, quem & colo, deum ni-
Act. 27. mirum. Nam alibi Ioanne uolente adorare ante pedes angeli, clamat angelus: Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum & fratrum tuorum prophetarum, & eorum qui seruant uerba libri huius. Hæc clara sanctæ scripturæ testimonia euidenter nos docent, tametsi deus opera utatur angelorū erga nos, hos tamen agnoscendos esse à nobis pro ministris & cōseruis dei, ideoq; nec adorandos nec inuocandos, sed deum adorari, inuocari, & coli oportere.

Ab hac sancta scripturæ doctrina nihil discesserunt quidam ecclesie ueteris ministri & scriptores ecclesiastici. Lactantius enim in eo libro quem paulo ante citauimus: Angeli nullum honorem sibi tribui uolunt, ait, quorum honor in deo est. Illi autem qui descierunt à dei ministerio, quia sunt ueritatis inimici & præuicarij, dei nomen sibi & cultum deorum uendicare conantur. Iam uerò non aliter de hoc negotio iudicans beatus Augustinus, sic scriptum reliquit, Quem inuenirem qui me tibi (alloquitur autem deum) reconciliaret? An eundem mihi fuit ad angelos? qua prece, quibus sacramentis? Multi conantes ad te redire, neq; per seipfos ualentes, sic, ut audio, tentauerunt hæc, & inciderunt in desiderium curiosarum uisionum, & digni habiti sunt illusionibus. Hæc extant *Confess. lib. 11. cap. 42.* Post quæ multis ostendit Iesum Christum esse mediatorum & intercessorem unicum omnium fidelium. Idem libro de *Ciuitat. dei 10. cap. 16.* declarat multos optimos dei angelos deo non sibiipsis expetere sacrificia. De uera religione libro ultimo *cap. 10.* Optimos angelos, inquit, & excellentissima dei ministeria uelle credamus, ut unum cum ipsis colamus deum, cuius contemplatione beati sunt. Neq; enim & nos uidendo angelos beati sumus, sed uidendo ueritatem, qua etiam ipsos diligimus angelos, & his congruam uisulamur. Quare honoramus eos charitate non seruitute. Nec eis templa construimus. Nolunt enim sic se honorari à nobis. Quia nos ipsos cum boni sumus, templa summi dei esse nouerunt. Recte ergo scribitur hominem ab angelo prohibitum ne se adoraret, sed unum

Cultus angelorū gra- uiter damnatus.

unum deum, sub quo ei esset & ille cōseruus. Ergo idem ille in Catalogo hæreticorum inter hæreticos numerat angelorum cultores, nuncupans Angelicos. Nam in disputatione sua contra Maximianum Arianorum episcopum lib. 1. probans spiritum sanctum esse deum, cultores angelorum manifeste appellat sacrilegos, & anathemate à Christo eiusq; ecclesia percussos. Verba authoris si quis requirat, hæc sunt: Nonne si templum sancto angelo excellentissimo de lignis & lapidibus faceremus, anathematiseremur à ueritate Christi, & ab ecclesia dei? Quoniam creaturæ exhiberemus eam seruitutem quæ uni tantum debetur deo. Si ergo sacrilegi essemus faciendo templum cuiuscunq; creaturæ: quomodo non est deus uerus, cui non templum facimus, sed nos ipsi templum sumus? Hæc ille.

Vide quid sentias de templo extructo S. Michaeli in monte Gargano. De cacodæmonibus.

Ista de sanctis uel bonis dei angelis dixi hæctenus per compendium, transeo iam ad dissertationem de spiritibus malis, de angelis, inquam, nequam & refugis, id est, de cacodæmonibus uel diabolis, dicturus de his breuibus & perspicue quod scripturæ nobis sanctæ suppeditant. Esse diabolos negarunt quondam Sadducæi, & negant etiam hodie parum religiosi imò Epicurei quidam. Qui nisi respiciant, sentient aliquando maximo suo malo & dæmones esse & omnium impiorum & Epicureorum esse tortores atq; carnifices. Nam tota scriptura & omnes uiri pijs & sapientes quotquot uixerunt ab exordio mundi, in hanc usq; diem confessi sunt esse cacodæmones siue diabolos.

Esse diabolos.

Quid uerò sint diaboli, non minus difficile est exactissima ratione definire, quam dixi angelorum naturam plene describi posse: ad umbrabo tamen illos descriptione qualicunq; quo & ordine certo de eis possim disserere. Angeli mali, sunt spiritus deprauati, & ob defectiōnem æternum condemnati, subiecti quidem deo, sed nihilominus deo & hominibus aduersi, utpote qui omnia sua studia ad despectum dei hominumq; deceptiōnem ac perniciem cōuertunt.

Quid sit diabolus.

Principio diabolium esse creaturam inde claret, quod unus duntaxat est creator, deus uidelicet ille trinus & unus. Hic omnes condidit spiritus: at sub censum spirituum uenit & diabolus. Tempus creationis prius diximus in scriptura non definiti, quando ostendimus nullibi exprimi quo tempore ante hominem uel post hominem angeli sint creati. Istis iam subiicimus angelos malos, non ex creatione factos esse malos, sed ex defectiōne propria. Omnia enim quæ condidit deus, erant & sunt ualde bona: omnes ergo angeli, sicuti & homines, natura boni sunt creati. Cæterum ipsi in bonitate hæc sibi diuinius insita concessaq; non perstiterunt, sed propria depræ-

Diabolium esse creaturam.

Diabolium nō esse creatum magis.

DE MALIS SPIRITIBVS.

uari malitia, sicut & homines, prolapsi & cælo seu felicitate donata derurbati sunt à iustissimo deo. Quædo aut̃ hoc factū sit, rursus nō ex primit scriptura: apparet tamē id factum esse ante hominis lapsum. Etenim dæmon patentes nostros per serpentem sollicitauit ad peccatum, pertraxitq; in miseriam & mortem Eadem scriptura nec peccatum diaboli quale fuerit peculiariter definit, nec modū defectio- nis è cælo diserte & singulariter refert; in genere dicit repertam esse in angelis prauitatem, ideoq; præcipitatos in tartara. Nam in libro Iob legimus: Ecce qui seruiunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit prauitatem. Ab his nihil abluens sanctus Petrus, dixit deum angelis qui peccauerunt non pepercisse, sed carenis caliginis septos aut uinctos, præcipitasse in tartarum, seruandos in iudicium. Sed & Iudas frater Iacobi, apostolus domini, Thaddæus cognomi- natus, eandem ferē repetens sententiam, dixit: Dominus angelos qui non seruauerant suam originem (suam nimirum naturam in qua erant cōditi) sed reliquerant suum domicilium (suam nimirum stationem & suum officium suamq; fidem) ad iudicium magni illius diei uinculis æternis sub caligine seruauit. Quid quod domi- nus & seruator noster Christus de diabolo loquens: Ille homicida erat ab initio, inquit, & in ueritate non stetit. Hinc enim colligere possumus diabolum aliquando stetitisse uel fuisse in uero, sed descis- sisse per defectionem perfidam. Ea testimonia, testificantia uidelicet peccasse angelum refugam, & præcipitem esse datum in tartara, satisfaciunt pijs & minime curiosis mentibus. Citantur præterea ab alijs ex Isaia & Ezechiele testimonia eadem approbantia: quæ ut nō reijcimus, ita his nostris per allegoriam applicari non dubitamus. Quod ex Luca producitur: Videbam sathanam sicut fulgur de cælo cadentem, minus proprie de primo angelorum lapsu exponitur. Est enim alius diaboli lapsus, is nimirum quo excidit ex sua tyrannide (qua animos hominum occuparat implicarastq; erroribus & uitijs) per aduentum Christi in mundum & per prædicationem euangelij synceram. Dubium autem nō est, angelos omnes bonos esse conditos, descisuisse autem malos sua non dei culpa. De quo dixi nonnihil & Decad. 3. Ser. 10. ubi de origine peccati disputaui. Quibus iam adijcio elegantissimam euentissimamq; & ex adytis scripturarum petitam Theodori Cyri episcopi demonstratiōem, qui in Epit. diuin. decret. Consideremus, inquit, an diaboli iuste pa- riantur, cum talem naturā ab eo qui illos fecit acceperint. Quomodo autem bonus uocari posset creator uitij? Quomodo autem iustus, qui punit naturam, quæ nihil potest boni facere, sed uitij uin- culis

De lapsu
angelorum
è cælo.

Iob 4.
1. Pet. 2.

Ioan. 8.

Isaia 14.
Ezech. 28
Luca 10.

oculis constricta est & alligata? Atqui iustum esse scimus deum uniuersorum & fontem iustitiæ. Non ergo iniuste puniet dæmones. Et illorum ducem & bonorum opificem esse scimus deum, qui ab omnibus recte sentientibus bonus uocatur. Non ergo fabricatus est naturam quæ nihil quidem posset boni facere, solum autem uitium, præter suam sententiam, in uita pariat. Si autem nec malâ naturam deus est fabricatus; bonorum enim est, sicut & bonus est, esse etor: neq; iniuste punire in animum inducit: iustus enim est & iustitiæ legislator, puniet autem diabolum & qui ei subsunt: suapte ergo sententia & sponte malus est dæmon, & qui sunt ab eius partibus. Sicut enim hominem bonum ab initio deus fabricatus est: libero autem mentis arbitrio, hi quidem (angeli boni) seruarunt incorruptam & integram quam acceperunt naturam, illi uero (homines) in peius declinarunt, & diuinos characteres corruerunt, & qui erant deo similes, ferinos reddiderunt: ita & diabolus & dæmonum cetera, qui erant cum alijs incorporeis, illorum quidem in dominum deum beneuolentiam non sunt imitati: insolentiæ autem & arrogantia morbo suscepto ad id quod est deterius, conuersi sunt, & à priori sorte exciderunt. Hæc ille. Cum Theodoro cõsentit & beatus Augustinus, qui libro de Vera relig. cap. 13. Diabolus in quantum angelus est, inquit, non est malus, sed in quantum peruersus propria uoluntate. Magis enim seipsum quam deum diligendo, subditus ei esse noluit, & intumuit per superbiam, & à summa essentia defecit. Et iterum Tractat. in Ioan. 42. Quæris, unde diabolus? Inde utiq; unde & ceteri angeli. Sed ceteri angeli in sua obedientia perstiterunt: ille inobediendo & superbiendo lapsus est angelus, & factus est diabolus.

Iam quod asserui spiritus illos deprauatos ob defectionem æternæ addictos esse condemnationi, uideo à nonnullis negari, pollis centibus damnatis spiritibus sub diem iudicij, redemptionem à peccatis. Sed contra hos disputarunt pleriq; doctores ecclesiastici, damnantes uno ore omnes dogma scripturis iam olim condemnatum. Nam iudex in fine sæculi, finalem contra sathanam & omnes impios sententiã pronunciaturus, dicit: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Et mox subiungit testis ueritatis apostolus & sacer historicus: Et ibunt hi in supplicium æternum: iusti uero in uitam æternam. Nam apud Marcum quoq; dixit dominus: In gehenna uermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et apud Ioannem longe significantius: Qui bona fecerunt prodibunt, ait, in resurrectionem uitæ, qui uero mala

*Diabolus
æternū est
condemna-
tus.*

Matth. 25.

Marci 9.

Ioan. 5.

DE MALIS SPIRITIBVS.

- egerunt, in resurrectionem condemnationis. Non dicit: Ibunt *hel* in uitam uel in condemnationem: sed in resurrectionem uel uitæ uel condemnationis, id est, in sempiternam permanentiam uitæ uel mortis. Daniel enim, ex quo dominus hæc uerba mutuo sumpsit, dixit: Multiitudo dormientium in puluere terræ resurgent, hi in uitam æternam, illi uerò ad probra & contemptum æternum. Nam & Ioannes apostolus dixit fumum ex condemnatis & præcipitatis in tartara ascensurum in sæcula sæculorum. Certum est itaque damnationem impiorum omnino sine carituram futuramq; sempiternam.
- Daniel. 12.* Porro angelos desertores appellantes spiritus, non uirg; intelligimus per spiritum affectionem animi prauam, qualitatē seu mentis perturbationem aut corruptionem atq; peccatum. Nō enim desunt quibus uisum est diabolum non aliud esse quàm hominē sceleratum, uel commotionem animi sceleratam & peccatricem. Inuelligimus itaq; per spiritus substantias spirituales, præditas sensu & intelligentia. Comparer enim sathanas inter ministros dei, colloquens cum domino, apud Iob in cap. 1. Euangelium quoq; refert nobis dæmonas eiectiones ex homine, inuasisse gregem porcorum, ac demersisse in profundum paludis uel lacus Gadareni. Refert præterea euangelium diabolum peccasse ab initio, non perstitisse in ueritate, mendacem esse ac homicidam. Iudas commemorat angelum pugnare cum diabolo. Apud Marcum clamant & dicunt: Quid rei nobis tecum Iesu Nazarene? Venisti ad perdendum nos? Quinimod; dicit ad diabolos Saluator iam iudex constitutus: Ite in ignem æternum. Quæ omnia congruunt substantijs per se subsistentibus, non qualitatibus. Sunt ergo diaboli substantiæ spirituales. Qualia uerò sint corpora quæ sepe assumunt, & in quibus apparent hominibus, nemo opinor exacte dixerit: quod & paulo superius admonuimus cum disputauimus de assumptis à bonis angelis corporibus. Etenim corpora & alienam quidem speciem à propria diabolos induere, euincit historia excitati per ueneficam Samuelis. Non excitabatur ex mortuis Samuel, sed Samuelem mentiens mendaciorum architectus, regi Saul imponebat. Et Paulus testatur sathanam sese transfigurare in angelum lucis. Sed & historiæ testantur mirificum esse præstigiatores diabolum in assumendis uarijs formis atque speciebus.
- Diabolus expeditus uasfer & potens.* Sicut autem dixi de bonis angelis expeditissimos esse in ministerio suo, sine onere & impedimentis, ita dubium non est in suo genere & opere dæmonas esse instructissimos. Tradit enim scripturæ artes

artes his esse mille, calliditatem & astutiam mirificā, cognitionem acutissimam latissimamq; ad omnia deniq; subeunda & perficienda promptissimos esse & insatigabiles. Pererrant totum orbem terrarum celerrime, omnia sua instituunt uersutissime, ideoq; sortiuntur appellationes miras, ipsorum uires adumbrant. Appellatur enim dæmon uel dæmoniū, serpens uetus, impostor, princeps huius sæculi, princeps tenebrarum, cui potestas est aeris, leo rugiens. De quibus & alijs nō dissimilibus, mox dicam copiosius, ubi hoc prius admonuero, infinitam esse dæmonum turbam. Nam à Magdalena eijciuntur dæmonia septem, Septem alios se nequiores spiritus assumit diabolus ille, qui apud Mathæum semel eiectus cogitat atque consulat de restitutione in integrum. Fit præterea in euangelio secundum Marcum legionis mentio. Nam spiritus immundus rogatus à domino, quodnam sibi nomen esset? Respondit: Legio mihi nomen est, quia multi sumus. Ergo cum alicubi mentio fit in sacris literis sathanæ, non ita accipiendum est, quasi non sit nisi una uel substantia uel persona diaboli. Nam sub capite membra & ueluti species sub genere comprehenduntur. Meminit quidem alicubi scriptura principis dæmoniorū. Hostes enim Christi clamitant: In principe dæmoniorum eijcit dæmonia: sed eadem tamen non exprimit qualis sit principatus ille, & an ordine à se inuicē distincti sint maligni illi spiritus. Constat autem omnes impios esse sub uno capite, sicut omnes pij sunt sub uno Christo domino. Constat dæmonas omnes esse eiusdē uoluntatis deprauatę, in hoc unice omnia sua intendentes, ut deo aduersentur, & hominibus incommodent. Sed de operationibus, actis seu effectis dæmonum, dicam ubi nomina seu epitheta eorum obiter explanauero.

*Dæmonum
infinita turba.*

Marci 16.

Math. 12.

Marci 5.

Marci 3.

Diabolus.

Diaboli generaliter appellantur deprauati spiritus, quod perinde est ac si tu dicas Calumniatores. Nam *σβωλὴ* Græcis significat calumniam: at uocabulum diabolus petiitum est à Græcis. Struit autē calumnias, deferendo homines deo, & homines inter se cōmittendo, ut iam non commemorem quod deum & opera eius suspecta reddere conatur hominibus. Ideoq; mendax alicubi appellatur, & mendacij author, omniumq; hypocritarum pater, proinde & omnium errorum, hæresum, & impietatum scaturigo. Quoniam uerò Iudas hypocrita erat, mēdax & calumniator atq; proditor, rectē nomen diaboli accepit à domino.

Mendax.

Ioan. 6.

Sathan uel

Aduersarius.

1. Pet. 5.

Aduersarium nuncupauit Petrus apostolus diabolum. Nam & dominus ipse appellauit inimicum hominem, seminantem zizania in agrum dominicum. Est enim hostis dei & hominum, opponens

DE MALIS SPIRITIBVS.

- Matth.* 13. se uoluntati dei, cui & gloriam suam præripere studet, impediensq;
Matth. 4. salutem hominum, ac ferens infinita in ecclesia dei scandala. Et sa-
 thanam quidem Hebræi nominant, quem nos aduersarium dici-
 mus. Transfertur uocabulum ad homines, Quia enim Petrus diu-
Matth. 16 no se obiecit consilio, audit à domino: Vade retro sathana, Sed &
2. Sam. 19 Dauid ad nepotem ex sorore Zeruaia Abisauum: Quid mihi, inquit,
 & uobis filij Zeruaia, cur efficiamini mihi hodie in sathanam? Cõtra
 dicebat enim Abisauus consilio & decreto Dauidis.
- Dæmon.* Dæmon appellatur, nimirum sciens, callidus, & multarũ rerum
 peritus, *deph. 7. Acaio* scio. Etenim Plato in Cratylo arbitrat ex Hesio-
 di sententia dæmones quasi *dæmuonas* dici, hoc est prudentes & scientes.
 Huc referre oportet uocabulũ serpentis: Serpens, inquit, scriptus
 ra, callidior erat cunctis terrę animantibus. Serpentem ergo dæmon
 delegit sibi domicilium, ex quo artes suas exerceret & primis paren-
Serpens & tibus nostris imponeret. Hic enim est impostor deceptor & sedu-
Draco. ctor orbis, uetus serpens & draco dictus. Quicquid enim in mundo
 est seductionis artium malarum & fallaciarum, ex hoc uno omniũ
 malorum fonte deriuatur. In prophanis literis uocabulum hoc lon-
 ge diuersissima usurpatur ratione. Socrates enim apud Platonem:
 Ipse assero, inquit, dæmonia, id est sapientem omnem esse hominem
 quicumq; sit bonus, eumq; dæmonicum esse, id est, sapientem & fe-
 licem uiuentem atq; defunctam. Proinde apud Homerũ frequen-
 tissimum est heroes hoc insigniri uocabulo. In euangelica autem hi-
 storia dæmonia ei dicuntur obsessi à dæmonio: Paulus in prima ad
1. Tim. 4. Timotheum ad hoc ueluti caput redigit omne corpus impostura-
 rum falsaq; sapientia fucatarum doctrinarum:
- Leo rugiens* Sanctus Petrus, Sobrius estote & uigilate, inquit, quoniam aduers-
 rius uester diabolus tanquam leo rugiens obambulat, quærens quẽ
 deuoret: cui resistite solidi fide. Per leonem adumbrat nobis diaboli
 ingenium. Est enim dæmoni robur maximum, improbitas perui-
 caciss, truculentiss, ferocia: unde & à quibusdam nominatur trucu-
Homicida lenta bestia. Dominus nuncupauit homicidam. Hic enim & Caino
 & omnibus parricidis infandas cædes inspirauit, & hodie quoque
 classicum ad omnia bella & ad omnes cædes ac seditiones canit,
Tentator. iram deniq; incendit, odia serit, inuidiamq; nutrit. Tentator cogno-
 minatur. Nunquam enim nõ ad malum sollicitat, obijciens omnia
 quæcumq; putat allicere aut trahere posse ad res pessimas.
- Spiritus* In euangelica historia & in scriptis apostolorum diabolus obui-
malus & ner ferè nomen spiritus immundi, mali uel maligni, impuri & ne-
immundus. quam, Etenim non tantum decidit sua culpa à puritate, in qua pri-
 mum

num à deo purissimo conditus fuit, sed nunc quoq; impuritate delectatur & ad immundiciam pellicit omnes. Ex hęc authore proficiscuntur omnes libidines scđæ, omnia supra, adulteria, omnis luxus, ebrietas & crapula, omnis obscœnitas & uanitas, superbia & arrogantia, &c.

Iam & Beelzebub uocatur diabolus in euangelio, eo quod aliquando Accaronitæ in Palestina putantes se uenerari deum, diabolum reuera coluerunt. S. Paulus: Quis consensus, inquit, Christi & Belial? Belialem opposuit Christo, deo utiq; diabolum. At Moses posuit cogitationem Belial pro nepharia & impia. Diabolus ergo nepharius est & impius, rebellis deo & contumax. Belial enim omnino aiunt idem pollere, quasi tu dicas, irregularis, sine iugo & sine disciplina. Nec desunt quibus uisum est diabolū figurari seu significari apud Iob per Behemoth & Leuiathan, Iob 40. & 41. cap.

Sanctus Paulus dæmonas uarijs donat nominibus, dicens belium pijs esse aduersus principatus & potestates, aduersus principes mundi & tenebrarum sæculi huius, aduersus spirituales nequities in cœlestibus, aduersus principem cui potestas aeris, cōtra spiritum qui operatur in filijs inobedienciæ: quem alibi & deum huius sæculi appellat. Quemadmodum uerò deus potentiam suam exercet in mundo, & in bonis ferè per angelos bonos, quos ea de causa dixi nuncupari principatus & dominationes. Ita quia idem ille iusto suo iudicio imperium permittit diabolo in impios, principatus & potestates recte dicuntur. Nō quod merum & summum imperium deus illi tradat: Omnis enim potestas est solius dei: sed quod ei permittit tyrannidem. Significanter enim dicit principem esse mundi, nimirum impiorum. Nam per interpretationem sequitur: Princeps est tenebrarum sæculi huius. Quis autem ignorat tenebras in scripturis significare ignorantiam, cæcitatē, incredulitatem, impietatem & scelera, deniq; his immerfos impios homines? Et rursus subiungitur quod ueram explicet sententiā, qui operatur in filijs inobedienciæ. Eximuntur ergo eius imperio fideles & obediētes, qui in regno Christi non in regno diaboli sunt: Nec alia ratione sathanas nuncupatur deus. Nam adiungitur huius sæculi. Reuera enim deus nō est diabolus, sed quia insani quidam in mundo inueniuntur qui hunc pro deo habent, dei nomen accepit. Non aliter exposuit hæc beatus pater Augustinus, Nam Tractatu in Ioan. 25. dicit: Absit ut diabolus mundi principem ita dictum existimemus, ut eum cœlo & terræ dominari posse credamus: sed mundus (dicitur enim princeps mundi huius) appellatur in malis hominibus qui

*Beelzebub**2. Cor. 6.
Belial.**Principatus, potestates.
Ephes. 2.
& 6. cap.**Deus huius
sæculi.*

DE MALIS SPIRITIBVS.

*Princeps
mundi eie-
ctus foras.*

roto terrarum orbe diffusi sunt. Et idem iterum de Agone Christia-
no cap. 1. Princeps huius mundi, ait, missus est foras: non quia extra
mundum missus est: sed foras ab animis eorum qui coherere uer-
bo dei, & non diligunt mundum cuius ille princeps est: quia domi-
natur eis qui diligunt temporalia bona, quæ hoc uisibili mundo cõ-
tinentur. Non quia ipse dominus est huius mundi, sed princeps cu-
piditatum earum, quibus cõcupiscitur omne quod transit. Per hanc
cupiditatem regnat in homine diabolus & cor eius tenet. Interro-
gat idem ille doctor Tractat. in Ioan. 52. an ex animis propheta-
rum & patriarcharum nõ sit eiectus sathanas, quando referatur in
euangelio per Christum esse foras pulsus, ac respondet: Eiectus est
planè. Quomodo ergo dictum est: Nunc eijcietur foras? Quomo-
do putamus, nisi quia tũc quod in hominibus paucissimis factum
est, nunc in multis magnisq; populis iam mox futurum esse prædi-
ctum est: Sicut illud quod dictum est: Spiritus autem nondum erat
datus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus, potest similem habere
quæstionem, & similem solutionem. Nondum enim erat illa abun-
dantia gratiæ spiritualis data qua dabatur postea. Hæc ille. Porro
cum apostolus dicit: Pugnam esse nobis aduersus spirituales nequi-
tias in cœlestibus, per cœlestia non intelligit gaudia cœlestia, collo-
cans iterum dæmonas in cœlos, sed aerem, id est, inferiorem mun-
di partem adeoq; ipsum mundum. Nam alibi dicit: Secundum spi-
ritum, cui potestas est aeris. Et uersantur quidẽ principes huius mun-
di in aere circa, infra, & supra nos, undiq; nos impetentes. Alioquin
nec cœlum siue inferior regio aeris diabolorum subiaceret imperio,
ut quod in eo uelint possint, aut illis abutantur pro sua libidine, nisi
quantum deus permiserit iudicio suo iusto. Nam in hac disputatio-
ne semper pro confessa & indubitata ueritate tenendum est, domi-
num deum nostrum regem & gubernatorem esse omnium creatu-
rarum, dominiumq; suum in omnes retinere creaturas, exercereq;
ratione æquissima.

*Principes
aeris.*

*Operatio-
nes diabo-
li.*

Quamquam uerò ex his omnibus colligi possit, quanta & qua-
lis sit operatio diabolica, pluscula tamen illis adijciam ne quid hac
in re desideretur. Contraxi in descriptione diaboli omnes illius effe-
ctus, actus uel operationes in duo capita. Sunt enim dæmones deo
& hominibus aduersi, ut qui omnia sua studia ad despectũ dei ho-
minumq; deceptionem & perniciem conuertunt. Summa igitur est,
omnia sua dirigunt ad contemptum dei hominismq; perniciem. Ac
potentiam eis esse non exiguam nocendi, perspicacem item intelli-
gentiam producendi omnia in effectum, iam semel & iterum audi-
uimus.

uimus. De uoluntate nocendi non est quod quisquam dubitet. Dixit enim ad suos in euāgelio dominus: Ecce sathanas experiuit uos *Luca 22.* ut cribraret sicut triticum. Et iterum, Vigilate & orate ne intretis in *Math. 26* tentationem. Sed & S. Petrus: Obambulat, inquit, aduersarius uester *1. Pet. 5.* tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret. Refragari autem illum deo & perpetuo studio contradicere, omnesq; creaturas in eius odium & despectum excitare, ubiq; testatur scriptura. Primorū certe parentum nostrorum animis improbe inspirabat opinionem de deo longe indignissimam, quasi eis felicitatem maligne inuide-
ret. Dicebat enim per Serpentem: Dixit ne deus nō manducandum *Gene. 3.* esse de arbore illa? Et mox, Haudquaquam moriemini, uerum dominus nouit quod eo die quo ederitis ex ipsa, aperientur oculi uestri, eritisq; sicut dii, scientes bonum & malum. Quibus fallacissimis uerbis cum crederent, perierunt ipsi, & totum mundum secum pertraxerunt in ruinam & interitum. Nec hodie quidem desinit calumniari cum deum ipsum tum eius opera, ut pariter secum nos abripiat in odiū dei, in dissidentia ac desperationem & ad interitū sempiternum. Inuidet enim nobis salutē, ad quam destinati sumus per Christum. Verum præstat paulo distinctius hac de re loqui: Nocet sathanas hominum animis, corporibus & facultatibus. Animos enim perpellit aut sollicitat ad peccandum. Præterea perturbat mentes hominum inq; furorem adigit, mox etiam furore tumultuantes misere diuexat atq; conficit. Inde legas medicos aliquot mania seu furorem appellare dæmonium malum. Corpora uerò uarie affligit morbis pessimum. Exemplum habemus sanctissimum Iob. In euāgelio secundum Lucam dicitur mulierem illam contractam, a *Luca 13.* sathana alligatam fuisse annis decem & octo. Rursus in euāgelio secundum Marcum legimus de puero habente spiritum murum, *Marci 9.* Quandoq; corripuerit, lacerat eum, ac spumans hic stridet dentibus suis & arefcit, inq; terram prolapsus prouoluitur. Idem spiritus ille malus opes uel facultates terrenas homini eripit, uastat ac minuit. Id quod iterum claret in historia Iobi & euāgelij. Iob enim omni sua substantia exiuit, sic disponentes per milites & prædones sathana. Grex quoq; porcorū immerfus paludi & suffocatus, in gens dedit Gergesenis damnum. Atqui raptus a dæmonibus præceps in paludem deuoluebatur. Cæterum in his perficiēdis sceleratus, quædam per se agit sociosq; suos angelos nequā, quædam autem per alias creaturas. Per se agit exterius & interius hominem tentando commouendq;. Obijcit enim species fallaces, transformans se in angelum lucis, insinuat se animis hominum. Alloquitur

splendidas proponens promissiones & minas grauissimas, omnia tamen hæc adulterata dolis & mendacijs. Adducit enim nõ raro rationes apparentes quidem, adeoq; & scripturæ loca in speciẽ ualde congrua, sed tamen ad institutum suum malitiose detorta. Hæc autem ratione fidem ueram in animis hominum uel impedit luxatq;, uel eripit & subuertit profus, mox occupat totos & in certissimam propellit perniciem. Ita refertur ingressus cor Iudæorum præcipitem dedisse in exitum sempiternum. Soli quidem deo patet cor hominis. Is enim solus est cordis & renum scrutator. Sed diabolus artibus hominem circumueniendo & immitendo cordibus prauas persuasiones, corda hominum intrare dicitur. Per alias uerò creaturas contra hominem idem ille agit, ueluti per elementa, cum contra nos excitat ignes, uentos, maria, grâdines similesq; calamitates. Excitat præterea homines contra nos, amicos, qui nos diuexent ac prodant, & inimicos qui cædibus bellis & persequutionibus nos atterant atq; conficiant. Testimonium his iterum perhibet historia Iob, cui annumeres persequutiones cultoribus dei illatas. Iam & pseudopphetas & incantatores idem ille contra nos incitat: quo pertinent præstigia & magiæ species omnes, quas efficaces esse testantur magorum Aegyptiacorum & Simonis opera, & locus Moysi Deut. 13. Pertinent huc in primis miracula falsa, & responsa uel oracula deprauata. Olim quidem his permultum nocuit ecclesiæ dei, sicut testantur historiæ, neq; hodie nocere desinit, id quod nos docet ipsa experientia.

Matth. 12. Quamuis enim certum sit sathanam non eijsi uirtute sathanæ, cedit tamen alter alteri ad tempus, in hoc ut facilius hominibus imponant, regnumq; obtineant. Christus certe cum apostolo Paulo prædixerunt postrema quoq; sæcula fallacibus signis & uirtutibus mirum in modum fore dementanda. Extant ea de re loci clarissimi apud Mathæum in cap. 24. & in 2. Thess. 2. cap. Plura de operationibus diaboli, & fusius quidem C. V. recitari poterat, sed speramus hæc in compendium recollecta sufficere, ut quæ occasionem suppeditant cogitandi ampliora.

Definita
potestas
diaboli.

Ista autem nemo sic intelligat quasi diabolus omnium sit potes & quæ uelit mox etiam possit. Nam determinata uel definita contractaq; est eius potentia, ut nõ tantum possit, quantum uelit. Alioqui dudum subuersa perissent omnia. Proinde non præter rationẽ adieci in descriptione diaboli esse deo subiectũ. Nam nihil hic nisi permittente deo potest facere. Permittit autem deus, uel ut suorum exerceat patientiam, acceleretq; salutem: sicuti claret in historia Iob

& uer.

& uerbis Pauli ad Corinthios, dicentis : Ne excellentia reuelationū 2. Cor. 12.
 supra modum efferrer, datus mihi fuit stimulus in carne, nuncius sa-
 thanæ, ut me colaphis cæderet. Nec dubiam est quin grauissimis
 persecutionum tormētis multos martyres egregios prouehat, uel
 hodie & olim promouerit ad gloriam & requiem sempiternam.
 Vel certe permittit diabolo potestatem sæuendi aut irruendi in ho-
 mines, ut eō pacto ipsorum castiget improbitatem, uel incredulita-
 tem puniat. Etenim diaboli sunt instrumenta iræ diuinæ, quæ ip-
 sius exequuntur uindictam. Paulus enim Antichristi aduentus, in 2. Theff. 2.
 quit, est secundum operationem sathanæ, cum omni potentia ac si-
 gnis & prodigijs mendacibus, & cum omni deceptione iniustitiæ,
 in ijs qui pereunt: pro eo quod dilectionem ueritatis non recepe-
 runt ut salui fierent. Et propterea mittet illis deus efficacem illusio-
 nem, ut credant mendacio, ut iudicentur omnes qui nō crediderunt
 ueritati, sed approbauerunt iniustitiā. Atq; hic ferè est neruus & uir-
 tus magiæ uel incantationis, quæ in fidelibus elumbis est.

Proinde non est quod quis sibi misere metuat à diabolo. Quin Pugnandū
fortiter cō-
 potius dominum exercitū ipsū, ait Isaias, sanctificare, is sit timor tra diabo-
 uester & pauor uester. Aiunt gentes aliquot orientales uenerari ca- lum nō me-
 codæmonem, nimirū ne ipsis noceat. Sed hi cum ratione insaniant tuendum.
 profus, Deo enim nolente, quod modo dicere cœperam, aut non
 annuente, non potest tibi sathan uel pilum attingere. Non enim po-
 tuit gregem porcorum prope paludem Gadarenā apud Gadaram
 pascentem corripere & perdere nisi permissu dñi. Sed & S. Augu-
 stinus enarrans Psal. 32. his uerbis historiam Iob adducit: Quid ipse
 diabolus? Nunquid ausus est uel unicam ouiculam tollere uiro san-
 cto Iob, nisi prius diceret: Mitte manum tuam, id est, da potestatem?
 Ille uolebat, sed deus non sinebat. Quando hic permisit, ille potuit:
 non ergo ille potuit, sed qui permisit. Ideo bene eruditus ipse Iob,
 non ait sicut modo commemorare solemus, Dominus dedit & dia-
 bolus abstulit: sed, Dominus dedit, & dominus abstulit. Hæc autem
 in tentationibus non mediocriter consolantur pios, qui intelligunt
 sibi extra dei permissionē nihil euenire posse: nec illum quicquam
 nisi quod ad emendationem & salutem conferat permittere, ideoq;
 se semper in diuina conseruari prouidentia beneuolentiāq;. Nā o-
 mnia quæ hæctenus de potestate & operationibus demonum dicta
 sunt, nō huc pertinent ut nos deiciant, sed ut uigilantiores reddāt.
 Vigilare iussit nos dominus, qui dæmonem uicit, & uincendi ratio-
 nem tradidit. Ideo enim cum sathana congressus est semel, iterum, Matth. 4.
 & tertio, ut nos instrueret quomodo pugnaremus contra hostem

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

humani generis. Vicit hunc nobis, ne diffideremus iam fractum a nobis superari posse facilius. Vincemus proculdubio per fidē. Fide enim Christo connectimur, & fide spiritum Christi haurimus, cuius uirtute triumphabimus. Certē Petrus ea de causa iussit nos fide resistere. Sanctus Paulus ad hanc pugnam nos adhortans, ac *panoplia* præstantissima nos muniens, dicit: Assumite uniuersam armaturā dei, ut possitis resistere in die malo, & omnibus peractis stare. State igitur lumbis circumcinctis per ueritatem, & indui thoracem iustitiæ, & calceati pedibus ut parati sitis ad euangelium pacis. Super omnia assumpto scuto fidei, quo possitis omnia iacula mali illius ignita extinguere: galeamq; salutaris accipite, & gladium spiritus qui est uerbū dei, in omni deprecatione & obsecratione orantes in omni tēpore, in spiritu, &c. Quibus & illud accedit quod, eodem apostolo teste, deus non finit nos tentari supra id quod ferre possumus, simulq; tentationibus felicem concedit exitum. Hunc igitur deum reuereamur, hunc oremus, ut ipsius uirtute uincamus. Amen.

De anima hominis rationali, & certissima eius post mortem corpoream salute. SERMO X.

COGNATIONEM cum spiritibus habere animam hominis rationalē fatentur omnes, neq; est, opinor, sapientum ullus qui neget saluberrimam & omnibus pijs necessariam esse cognitionem rationalis animæ hominis, de qua tam multa & diligenter præcipit scriptura sancta. Proinde ordo rerum, uilitas atq; ipsa necessitas requirit, ut etiam de anima hominis rationali dicam. Sequar autem scripturæ eiusq; interpretum simplicitatē, physica illis explicanda relinquens, quorum officium & professio est, nisi quatenus physicis in nostra disputatione carere non possumus. Scriptura sancta & eius interpretes de anima hominis nec curiosas quæstiones mouent, nec curiosis hominibus satisfaciunt, cum ea desiderent scire quæ exponi non possunt, aut si possint, his tamen nihil dū apte dictum esse perpetuo uideatur. Semper enim hærent, semper discendo dubitant, nunquam ad cognitionem ueritatis tranquillo animo perueniunt, nunquam in simplici ueritate reperta consistunt, alia & multo plura & acutiora quàm intellexerunt, indagāt. Nos uero scripturis sanctis nouimus omnia simpliciter & clare tradi, quæ sunt necessaria

& sa

& salutaria, atq; his simpliciter pie uel religiose acquiescendum esse: ergo quæ his tradita non sunt (in negotio salutis nostræ) scimus neq; inquirenda esse nobis, neq; salutem interturbare si nesciamus.

Vocabulum Animæ, uarie usurpatur in sancta scriptura. Principio accipitur anima pro uiuente quolibet. Moses enim inducit deū loquentem : Producat terra animam uiuentem secundum speciem suam, iumentum, reptile, & bestiam terræ. Quis enim ignorat animæ tres species uel partes (liceat interim sic loqui docendi gratia) aut facultates principales recenseri? Est enim anima uegetatiua, quæ in plantis agit. Est anima sensitua, quæ non est sine uegetatiua, animatq; animantia bruta . Est item anima rationalis potentijs pluribus instructa, & utramq; illam cōprehendens, qua donati sunt homines. Hinc anima in scripturis ponitur pro statu quo spirant & respirant homines, adeoq; pro uita hominis aut animantis. Ita legitur: Anima eius in ipso est. Et iterum, Non persequar te ultra (inquit ad Dauidem Saul) eo quod anima mea pretiosa hodie fuerit in oculis tuis. Græci animam appellarunt ψυχή quasi ἀνάψυχή, quod respirando refrigeret. Hebræi Næphæsch appellirant à refocillando. Rursus ponitur anima in scripturis pro ipso animato adeoq; quouis uel potius toto homine . In lege enim dicitur : Anima quæ declinauerit ad magos & ariolos, ipsa morietur. Item in Paulo legitur: Omnis anima potestati supereminenti sit subdita. Et iterum in Genesi dicit rex Sodomæ ad Abram: Da mihi animas, & substantiam ipsam uel facultates accipe tu. Solet enim scriptura à parte totum denominare. Sicut enim per animam totum significat hominem, nobiliorem recensens partem, ita & per carnem inferiorem totum denotat. Præterea cum homini sicut & reliquis animantibus sit anima appetitiua, usurpatur anima in scripturis pro affectu, uoluntate & desiderio, uel cupiditate. Ezechiel enim dicit : Animam suam non saturabunt (Germanice, Sy werdend iren glust nit büssen) uentres eorum non implebuntur. Postremo significat anima spiritum hominis rationalem. De qua disseremus, deo inspirante, in præsentii. Dissimulare tamen hic non possum, apud scriptores præclaros conuaueri de anima & animo, idem ne an diuersa sint, & esse quidem rationes in utranq; partem. Qui distinguunt, aiunt nos anima uiuere, animo autem sapere: id quod Lactantius dicit de opificio dei cap. 8. Ego uideo probatissimos quosq; scriptores permixtim uti utroq;, & alterum ponere pro altero.

Anima uocabulū uarie usurpatum.
Gene. 1.

Anima flatus et uita.
Act. 20.
1. Sam. 26

Anima pro homine.
Leuit. 20.
Rom. 13.

Anima desiderium.
Ezech. 7.

Anima spiritus hominis.

Anima & animus.

Vnam esse animam.

Nec enim putandum est in homine duas esse animas. Rectissimi enim definitiōnes ecclesiasticæ, pronunciantes ca-

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

pite decimoquinto: Non dicimus duas esse animas in uno homine: sicut Iacobus & quidam Syrorum scribunt, unam animalē, quæ animetur corpus & immixta sit sanguini, & alterā spiritualem quæ rationem ministret, sed dicimus unam eandemque esse animā in homine, quæ & corpus sua societate uiuificet, & semetipsam sua ratione disponat, Itaque non putamus ullam eorum rationem esse habendam, qui in uniuersum negant esse animam. Hi enim perinde insaniunt, ut qui solem lucere negant. Omnes enim solem & uidemus & sentimus: sicut & animæ beneficio uiuimus.

Esse animam.

Anima quid sit.

Porro quid sit rationalis anima hominis, nondum potuere concorditer definire sapientes huius sæculi, quippe adeo dissentientes, ut uix duos inuenias qui idem dicant. Sunt autem sententiæ inter se discordes non paucae. Quid quod ueteres scripturarum interpretes in definienda anima cunctatius progressi sunt: Lactantius de Opificio dei, negat animæ rationem & naturā assequi posse homines. Itcirco nihil prorsus aberrarunt à uero, quibus uisum est animam nulla finitione absoluta concludi posse, quæ uidelicet eius natura exactissime exprimitur: interim posse eius ingenium utcumque adumbrari, idque ex operibus seu actis eius attribuitur scripturæ. Sunt ergo qui dixerunt animam esse spiritum uitæ, ad imaginem dei creatum, & corpori humano inspiratum. Est qui sic describat: Anima est spiritus, per quem corpus, cui est connexus, uiuit, aptus cognitioni dei propter amorem, atque hinc coniunctioni cum eo ad beatitudinam æternam: Alius sic definit: Anima rationalis, est spiritus intelligens; altera pars substantiæ hominis: nec extinguitur cum à corpore discessit, sed immortalis est. Cassiodorus sic definit: Anima hominis est à deo creata, spiritalis propriaque substantia, sui corporis uiuificatrix, rationalis quidem & immortalis. Nos descriptionem petitam ex scripturis expendendam pijs, & quæ totam hanc dissertationem nostram dirigat, proponimus: Anima est substantia spiritalis, corpori humano à deo infusa, ut ei coniuncta ipsum animet & dirigat, separata autem à corpore non intereat, sed immortalis æternum uiuat.

Animas esse substantias.
Matth. 10.

Luce 16.
Luce 13.

Negant nonnulli animam esse substantiam. Nam contendunt nihil aliud esse quam uim uitalem in homine adeoque qualitatem quandam. Scriptura uero sancta agnoscit animam subsistentem esse essentiam. Dominus enim in euangelio testatur animam in gehenna torqueri posse. Id quod protinus eadem euangelica autoritate in anima diuitis epulonis quasi oculis cõtemplandum demonstratur. Laurõni dixit idem dominus, qui mentiri non potest: Hodie mecum

mecum eris in paradyso. Id quod non potest de ulla lateris parte
 quàm anima exponi. Corpore enim affixus cruci hærebat. Vnde &
 Ioannes apostolus & euangelista uident subter altare animas interfe- *Apo. 6.*
 ctorum propter uerbum dei. Audiuit easdem clamantes uoce ma-
 gna, ac dicentes: Usquequo domine, qui es sanctus & uerax non iu-
 dicas & uindicas sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?
 Idem uidit animabus singulis singulas dari stolas, his insuper addi-
 tis uerbis, à domino: Requiescite adhuc tempus modicum, donec
 compleantur conferui uestri & fratres uestri, qui interficiendi sunt,
 sicuti & uos. Quæ quidē omnia non qualitatibus, sed essentijs sub-
 stentibus competunt. Sunt ergo animæ hominū substantiæ. Quod *Corporeæ*
 ut exprimerent significantissime, arbitrator nonnullos scriptores ec- *an incorpo-*
 clesiasticos quondam tradidisse, rationales animas hominum esse *rea substā-*
 corporeas, hoc est sui generis substantias proprie existentes. Nec pu- *tiæ animarū*
 to me C. V. molestum futurum si recitauero ad uerbum quæ de hac
 causa in utraq; partem disputauit D. Augustinus epistol. ad S.
 Hierony. quæ ordine est 28. Incorpoream esse animam, inquit, etsi
 difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse per-
 suasum. Sed ne uerbi controuersiam uel supersuuo faciam, uel meri-
 to patiar: quoniam cum de re constat, non est opus certare de nomi-
 ne: si corpus est omnis substantia uel essentia, uel si quid aptius nun-
 cupatur id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima.
 Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam quæ summe
 incommutabilis & ubiq; tota est, corpus est anima: quoniam tale
 aliquid ipsa non est. Porro si corpus non est nisi quod per loci spa-
 cium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sistitur uel moue-
 tur, ut maiore sui parte maiorem locum occupet, & breuiore bre-
 uiolem, minusq; sit in parte quàm in toto, non est corpus anima.
 Per totum quippe corpus quod animat non locali diffusione, sed
 quadam uitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particu-
 las tota simul adest, nec minor in minoribus, & in maioribus ma-
 ior, sed alicubi intensus, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in
 singulis tota est. Neq; enim aliter quod in corpore etiam non toto
 sentit, tamen tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne uiua ali-
 quid tangitur, quamuis locus ille, non solum totius corporis non
 fit, sed uix in corpore uideatur, animam tamen totam non late: ne-
 que id quod sentitur per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum
 sentitur ubi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod nō in toto
 fit, nisi quia & ibi tota est ubi fit, nec ut tota ibi sit cætera deferit. Vi-
 uunt enim & illa ea præsentē ubi nihil tale factum est. Quod fit

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

ficeret, & utrunq; simul fieret, simul utrunq; totam pariter non lateret. Proinde & in omnibus simul & in singulis particulis corporis sui tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderet, ut uideremus corpora diffusa per spacia locorum minoribus suis partibus minoribus occupare, & amplioribus ampliora. Quapropter si anima corpus esse dicenda est, non est certe corpus, quale terrenū est nec quale humidum aut acreum aut æthereū. Omnia quippe talia maiora sunt in maioribus locis, & minora in minoribus, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest, sed ut sunt partes locorū ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima, siue corpus siue incorporea dicenda sit, propriam quandam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiore substantia creatā: quæ ueraciter non possit in aliqua phantasia corporalium imaginum quas per carnis sensus percipimus cogitari, sed mēte intelligi ueraciter sentiri. Hactenus Augustini uerba recensui, Scriptura quoque huc maxime inclinatur ut incorpoream esse animam doceat. Diligenter enim & discrete spiritū appellat. Nam dominus in euangelio secundum Ioannem: Ego pono animam meā, inquit, & iterum sumam eam. Nemo tollit eā à me, sed ego pono eā à meipso. At apud eundem euangelistam legis, Dixit autem Iesus: Consummatum est, & inclinato capite tradidit spiritum. Nam apud alium euangelistam exclamat: Pater in manus tuas trado spiritum meum. Et Mathæus: Iesus autem cum iterum clamasset, inquit, uoce magna, emisit spiritum. Quo referri potest proculdubio quod in Actis de Stephano protomartyre legimus: Et lapidabant Stephanum inuocantem & dicentem: Domine Iesu suscipe spiritum meū. His uerò significantius exprimere non possum qualis sit substantia animæ hominis, quam spiritum esse credo, propriam utiq; ac singularem suam habentem substantiam à deo creatam. Nam Augustinus cuius uerba paulo ante adduxi, denuo in 1. cap. de Quantitate anime dicit: Substantiam animæ nominare non possum: non enim eam puto esse ex his uisitatīs notisq; naturis quas istis corporis sensibus tangimus. Nam neq; ex terra, neq; ex aqua, neq; ex aere, neq; ex igni, neq; ex his omnibus aut aliquibus horum coniunctis animam constare puto. Simplex animæ natura dici potest, quia ex alijs naturis non est. Quæ Augustini uerba imitādo referre exprimereq; uolens Cassiodorus dixit: Anima hominis à deo creata spiritalis propriatq; substantia est. Ergo simpliciter assero singularem imò excellentem quandam & ab alijs spiritibus differentem substantiam habere animam, uere quidem existentem & à creatione sua semper agentem, sed

Anima est
incorporea
siue spiri-
tus.

Ioan. 10.

Ioan. 19.

Luca 23.

Matth. 27.

Act. 7.

Qualis
substantia
animæ ho-
minis.

sed quam nos nostro eloquio circumscribere & eloqui non possumus.

Interim non probamus eos, qui exprimere uolentes qualisnam sit animæ substantia, ac dixerunt animam esse deum, uel certè partem portionemue dei. Nā utrunq; reprobatur scriptura. Etenim anima creatura & uicissitudini atq; peccatis immersa est, creator autem & munda ex semetipsa non est. Et quoniam creator incommutabilis & indiuisibilis est, anima dei portio esse non potest. Eleganter ergo & uere Aurel. Prudentius in sua Apotheosi, cum multis fœdos hos errores confutasset, recolligens tandem ueritatis sententiam, canit:

Absurde fertur deus aut pars esse dei, quæ
 Diuinum summumq; bonum de fonte perenni
 Nunc bibit, obsequio nunc culpa aut crimine perdit,
 Et modo supplicium recipit, modo libera caleat, &c.

Hunc errorem ut elideremus & animam discerneremus ab alijs spiritibus substantijs uel spiritualibus, adiecimus in nostra descriptione, animam humanam à deo corpori humano infusam: unde creatam esse quilibet iam nullo intelligit negotio, sed & spiritum esse, non angelicum, sed humanum, id est à deo humano corpori infusum, suæ essentiæ atq; naturæ.

Vbi rursus noua se nobis offert explicanda quæstio de animarum origine. Quæri enim solet, unde ueniant animæ, quando aut quomodo ingrediantur corpora sua? S. Hieronymus auctor est, plures easq; inter se diuersissimas fuisse quondam de origine animarum sententias. Scribens enim Marcellino & Anapsychiæ: Super animæ statu, inquit, memini uestræ quæstiunculæ imò maxime ecclesiasticæ quæstionis: Virum lapsa de cœlo sit, ut Pythagoras philosophus omnesq; Platonici & Origenes putât, An à propria dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspiciantur, An in thesauro habeantur dei, olim conditæ, ut quidam ecclesiastici stulti persuasionem confidunt. An quotidie à deo fiant & mittantur in corpora: secundum illud quod in euangelio scriptum est: Pater meus usq; modo operatur & ego operor. An certè ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius & maxima pars Occidentium autumant, ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistat. Cæterum refutari sunt omnes illæ opiniones solidis argumentis à scriptoribus ecclesiasticis, pro uerissima autè recepta & asserta est, quæ tradit animam ex nihilo creati & corpori infundi à deo, quando for-

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

rus in utero materno sua forma suisq; partibus perfectus est. *Definitiones enim ecclesiasticæ sic pronunciant: Dicimus creationē animæ solum creatorem omnium nosse, & corpus tantum per coniugij copulam feminari, dei uero iudicio coagulari in matrice & compingi atq; formari, ac formato iam corpore animam creari & infundi.* Vnde & beatus Hieronymus aduersus errores Ioan. Hierosolymitani episcopi disputans ad Pamachium, post recitatas varias de origine animæ sententias, ait, An certè (quod ecclesiasticū est secundum eloquia saluatoris: Pater usq; modo operatur, & ego operor. Et illud Isaia: Qui format spiritum hominis in ipso. Et in Psalmis: Qui fingit per singulos corda eorum) quotidie fabricatur deus animas, cuius uelle fecisse est, & conditor esse nō cessat? Hæc ille. Certè scriptura disertis uerbis docet animam non oriri ex terra, neque esse ante corpus conditam, sed proficisci ex creatoris ore, nimirum ex uirtute dei secreta, in fundiq; formato corpori. Formationem enim patris nostri describens Moses, prius commemorat Adami formatum esse corpus, deinde in formatum & absolutum corpus inspiratam animam uitæ: Formauit, inquit, dominus deus hominem de limbo terræ, & inspirauit in faciem uel nares eius spiritū uitæ, factusq; est homo in animam uiuentem. Significat enim spiritus uitæ animalem rationalemq; id est, humanam animam, quam uides corpori formato inspiratam siue infusam esse. Cumq; mulierem ex costa idem crearet dominus, animam certè non ex Adamo eiusq; anima traduxit in Euam, sed creatam formato corpori sua infudit bonitate & potentia. Neq; hodie aliter nos creari à domino quàm ut corpori formato infundatur anima, locupletissimus testis est Iob, dicens: Manus tuæ (ô deus) fecerunt me & plasmauerunt totum. Nonne sicut lac multasti me, & sicut caseum me coagulasti? Cute & carne uestiisti me, ossibus etiam & neruis compegisti me. En habes his elegantissime descriptam, & conceptionem & formationem in utero materno corporis humani. Sequitur iam deinceps in Iob de anima: Vitam & misericordiam tribuisti mihi, & uisitatio tua custodiuir spiritum meum. En uita, id est, anima corpori iam formato est à deo infusa. Vitam, ait, & misericordiam tribuisti mihi. Adiecit uitæ misericordiam. Est enim mirum, in utero materno foetum uiuere, tot uidelicet membranis inuolutum, exierit ergo se in eo misericordix diuinæ beneficium ingens. Sequitur autem per interpretationem: Et uisitatio tua, id est, prouidentia & conseruatio tua, custodiuir seu conseruauit spiritum meum. Nunc enim spiritum uocat id quod appellarat prius uitam, id est, animam. Proinde rectè & secundum

Gene. 2.

Iob 10.

eundem scripturas tenemus, animas hominum creati à deo & in-
fundi absolutis iam in utero corporibus, utcumq; non attingamus
acu, quod dici solet, singula huius causæ puncta atq; momenta.

Inspiciendum modo quid operetur in corpore hominis anima:
breuib; id in descriptione complexi sumus, dicentes coniunctam
corpori hominẽ animare & dirigere. Etenim complectitur anima
rationalis uim negatiuam & sensitiuam, & eatenus corpus animat;
præterea partes habet duas, officijs, non essentia distinctas, Intel-
lectum & Voluntatem, & eatenus hominem dirigit, Intellectu enim
qui & mens & ratio dicitur, percipit dijudicat & cognoscit intelli-
gibilia, cernitq; quid persequatur aut quid fugiat. Voluntate autem
seu appetitu cognitum eligit, hoc amplectens, illud uero repellens.
Quæ rursus patet latissimè, Proinde singula persequar paulò co-
piosius. Principio anima corpus hoc mortale & terrenum præsen-
tia sua uiuificat, colligit in unum atq; complexu miro retinet, nec
diffluere neq; conabescere sinit: alimenta per membra æqualiter,
suis quibusq; reddiis, distribuit, congruentiã eius modumq; con-
seruat, non tantum in pulchritudine, sed etiam in crescendo atq; gi-
gnendo. Sed hæc omnia homini etiam cum arbutis communia
uideri queunt. Hæc enim etiam uiuere, in suo item quidq; illorum
genere custodi, ali, crescere, gignere uidemus atq; fatemur. Videamus
itaq; quid anima possit & operetur in sensibus, ubi euidentior
uita intelligitur. Intendit se anima in tactum, & eo calida, frigida,
aspera, lenia, dura, mollia, leuia, grauia, sentit atq; discernit. Deinde
innumerabiles differentias saporum, odorum, sonorum, forma-
rum, gustando, olfaciendo, audiendo, uidentiq; dijudicat. Atq; in
his omnibus ea quæ secundum naturam sui corporis sunt, asciscit
atq; appetit, reijcit fugitq; contraria: fortibus quoq; nõ iam gignen-
dis tantum modo, sed etiam fouendis, tuendis, alendis atq; conser-
uandis conspirat. Sed hæc rursus omnia animam etiam in bestijs
posse nemo negat. Consideremus ergo quæ sit uis animæ hominis
propria, & hic expende mihi mirabilem intelligendi & rationandi
facultatem, nec uulgarem, qualis est in brutis memoriam, sed remi-
nisceniam animaduersione atq; signis commendatarum ac reten-
tarum rerum innumerabilium: considera mihi tot artes opificum,
agrorum cultus, extructiones urbium, uariorũ ædificiorum ac mo-
liminum multimoda miracula: inuentiones tot signorum in literis,
in uerbis, in gestu, in sono, in picturis atq; figmentis: tot geniũ lin-
guas, tot instituta, tot noua, tot instaurata, tantum librorum nume-
rum, & huiuscemodi monumentorum ad custodiendã memoriam,

*Operatio-
nes & ui-
res animæ.*

*Ex 33. cap.
S. August.
de Quan-
titate ani-
mæ.*

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

tanquam curam posteritatis, officiorum, potestatum, honorum, dignitatumq; ordines, siue in familijs, siue domi militiaq; in republica, siue in prophanis, siue in sacris apparatus: considera mihi uim uere admirabilem excogitandi fluuios eloquentij, carminu uarietates, ludendi ac iocandi causa milleformes simulationes, modulandi peritiam, dimetiendi subtilitatem, numerandi disciplinam, præteritorum ac futurorum ex præsentibus coniecturam. Magnæ quidem hæ in hominis anima uirtutes seu operationes sunt, sed bonis & malis communes. Sequuntur ergo ex quibus uera bonitas atq; laus homini ex uiribus animæ existit, & quæ in solis inueniuntur pijs. Audet se anima uniuerso corpori præponere, bonaq; eius bona sua non putare, imò & contemnere: & inde quo magis se delectat eò magis sese abstrahere à sordibus, totamq; se purgare per fidem & spiritum sanctum, roborare item se aduersus omnia quæ de bono proposito dimouere moliuntur: societatem præterea magni pendere, homines charitate prosequi, nihilq; uelle alteri, quod sibi nolit accidere. Nam sequitur doctrinam diuinam, & credit per hanc sibi deum loqui, coniungitur per spiritum & fidem cum ipso deo, in quo delectatur uereq; feliciter uiuit, omnis generis uirtutes proferens. In hoc tam præclaro animæ studio magnus adhuc labor est. Accerrime enim cum carne & mundo configit: neque uspiam tua ab infestationibus incurSIONIBUSq; sathanæ conuiescit. Verum hic quoq; à domino confirmata pulcherrimas reportat uictorias ac triumphos. Operatur ergo sanctissima quæq; opera anima, sed sanctorum: animæ enim impiorum omnis generis scelera perpetrant. Sunt aliæ operationes animarum multæ, quas ne firmæquo prolixior, recitare desino. Hactenus uerò de anima hominis corpori adhuc coniuncta differui: in qua dissertatione mira reuocet dei bonitas, animæ imò totius hominis munificentijs creatoris, cuius gratiæ merito acceptum ferimus, quicquid laudis animæ attribuitur. Dicam porro de anima à corpore dissociata.

*De anima
à corpore
separata.*

Separata à corpore non desinit esse quod fuit, sed extincto iam corpore ipsa in sua permanet essentia superstes, immortalis omnino, & omnis corruptionis expers. Mors enim hominis non est animæ extinctio aut pernicijs, sed disunctio dumtaxat aut discessus à corpore. Tollis ex laterna lucernam, lumen abstulisti laterne, lucernam uerò non extinxisti: laterna propter ablatam lucernam tenebris squalet quidem, sed lucerna a deo nihil damni senfit ex translatione ut exempta ex laterna iam clarius luceat & latius spargat radios sui luminis. Ita certè anima separata à corpore suo terreo luceat,

teōue, adeo non sentit ullum incommodum, ut molestia corporis liberata, liberius iam & efficacius uiuat & agat. Cæterū uulgius hoc non uidet, corpus duntaxat in extinctis anima spoliatum uidet, & quia hoc omni sensu & motu caret imò & computrescit, putat totū interijisse hominem, Nec desunt audaces & impij nequam, quibus in ore est neminem unquam à morte siue ex inferis redijisse, qui reditu suo approbarit extincto corpore superstites remanere animas, Sed malitiose mentiuntur, simulantes se nescire quod certò nouerunt. Quis enim nesciat Christum dei filium mortuū & sepultum quidem, sed tertia die à mortuis esse exuscitatum, rediente in corpus illa ipsa anima, quæ ante mortem animarat & rexerat corpus? Quis nesciat Christum uero corpore & sua ipsius rationali & genuina anima ascendisse in cælos, ac consedissee in dextera patris, ut illuc quasi deposito pignore certissimo, toti orbi, attestaretur, & animas nostras proprias & corpora nostra propria aliquando illuc fore transferenda? Quis nesciat tot mortuos ex mortuis in uitam reuocatos recepisse nō nouas, sed ueteres illas suas animas? quod minime factum esset si morte corporea extinguerentur animæ hominū.

*Anima est
immortalis*

Obijciunt scripturam ipsam meminisse mortis animæ. Fateor id quidem. Anima enim hominis & mortalis & immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omnimodo immortalis est, sicut deus, de quo dictum est, quia solus habet immortalitatem. Et quidem memorabilis est mors animæ in scriptura sancta, sed ea refertur ad conditionem non ad substantiam animæ. Nam si uita animæ deus est, certe mors animæ est deo destitui & sibi ipsi relinqui. Siquidem uiuit nihilo minus in essentia sua rationalis anima, sed cum misere uiuit, misera uita mors uere appellatur. Sed & desperatio ipsissima animæ mors est. Nam spe uiuimus. Et Paulus: *Viuo non iam ego, ait, sed uiuit in me Christus: ac uitam quam nunc uiuo in carne, per fidem uiuo filij dei: ergo fide destituti mortui sunt, fide donati uiuentes.* S. Augustinus de Fide & Symbolo cap. 10. *Potest & anima, ait, sicut corruptibilis propter morum uitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ est apostatare à deo, quod primum eius peccatū in paradyso sacris literis continetur. Et idem iterum lib. de Trinit. 14. capite 4. Habet & anima suam mortem, inquit, cum uita beata caret, quæ uera animæ uita dicenda est. Sed immortalis ideo nuncupatur, quoniam qualicumq; uita etiam si miserrima uiuit, nunquam desinit uiuere. Profitemur ergo ore libero animas hominum à corporibus separatas seu exemptas non interire, sed immortales æternum uiuere, fideles quidem in æterna fe-*

*De morte
animarū.
1. Tim. 16
c. 6.*

Galat. 2.

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

licitate, infideles autem in æterna condemnatione.

Testimo- Id quod solidis aliquot scripturæ testimonijs comprobare per
nia immor- gam, si illud monuero prius, testimonia scripturarum in hac causa
talitatis as- longe esse uiuidiora, quàm rationes humanas è philosophia cõeo
nimarum. xuas. Peruntur enim testimonia ex ore ipsius uiui, & in uita conser
uantis dei, qui cum uerax sit, mentiri nescit, qui cum uitam largia
tur & uita sit, de uita omniũ certissime testari potest. Neq; dubium
est cooperari uerbo dei spiritum dei, à quo nisi tangantur corda ho
minum, nihil efficiunt in mortis periculo maxime & in alijs tenta
tionibus, quantumuis euidentes philosophicæ rationes. Carnei er
go & animales sunt prorsus qui non erubescunt dicere scripturis
duntaxat sibi non posse persuaderi animarum immortalitatẽ. Imò
firmum ac stabile in tentationibus nunquam erit, quod ex carne &
sanguine profectum fuerit. Subijciemus itaq; aliquot certa testimo
nia & ea maxime clara.

Psal. 16. David rex in orbe potentissimus & felicissimus, unico uersu &
animarum immortalitatem & corporum resurrectionem comple
xus dixit: Non derelinques, domine, in inferno animam meam, ne
que dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Constat homo cor
pore & anima. Corpus corrumpitur morte, & redigitur in puluerẽ:
sed ideo non peribit. Sicut enim corpus Christi sepultum non com
puit, sed tertia die resurrexit, ita in die iudicij excitabuntur & cor
pora nostra & uindicabuntur per Christum à corruptione. Anima
uero nostra non demergitur ad inferos. Sed sicut anima Christi ad
corpus ex inferis rediit, & in resumpto corpore in cœlos ascendit:
ita & animæ nostræ uiuent per Christum, non morientur.

Eccle. 12. Solomon filius Dauidis, regum & omnium mortalium sapien
tissimus, uno & ipse uersu fata & corporis & animæ exponens, di
cit: Reuertetur puluis in terrã sicut fuit, & spiritus redibit ad deum,
qui dedit illum, Puluis appellatur à Solomone corpus humanum,
quia à deo factum refertur in Mose, ex puluere terræ. Corpus ergo
redit in puluerem, computerescit enim & resoluitur in id quod ante
fuerat in diẽ usq; iudicij, pronunciantẽ domino: Puluis es & in pul
uerem reuerteris. Verum spiritus, id est, anima rationalis non interit
cum corpore, non resoluitur in puluerem, quia non est sumpta de
puluere, nec dissipatur in aerem, quia aere non constat, sed redit ad
deum superstes à morte. Ideo autem ad deum redit, quia deus dedit
animam, & singulari modo hominem condidit ad similitudinem
& imaginem suam, inspirans in faciem eius spiritum uitæ, uitæ in
quam, id est uitalis potentia, non spiritum mortis. Nõ potest ergo
interire.

interire, quia immortalitē accepit à deo, qui cum uita sit, uitalem spiritum quem condidit conseruare potest.

Dominus Iesus, uerus dei filius, uita & resurrectio fidelium, in euangelio clare dicit: Ne metuais uobis ab his qui occidunt corpus, *Math. 10.* animam autem non possunt occidere, sed metuite magis illum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna. Si cæso corpore à tyrannis, anima non cæditur, manet ergo superstes ab extincto corpore, atq; ita certò manet, ut exuta corpore, propter perfidiam æternum arsura à iustissimo deo coniiciatur in gehennam. Nam in eodem euangelio iterum dicit dominus: Qui uoluerit animam suam *Math. 16.* seruare, perdet eam, & qui eam mea causa perdiderit, inueniet eam. Perdit autem animam suã, non is duntaxat, qui uoluptatibus mundi ipsam defraudat & temperatissime uiuit, sed is quoq; qui se propter confessionem fidei trucidandum offert tyrannorum truculentissimis manibus. Hic autem inuenit perditam animam, manent ergo superstites & immortales animæ hominum etiam post mortem corpoream.

In euangelio secundum Ioannem dicit dominus: Amen amen *Ioan. 5.* dico uobis, qui sermonem meum audit & credit ei qui misit me, habet uitam æternam, & in iudicium non ueniet, sed transiit à morte in uitam. Habes in hisce domini uerbis mortem corporeã. At protinus ab hac testatur nos trãfire in uitã: superstites ergo manet à morte hominum animæ. Nunc enim nihil loquitur de corporis resurrectione & salute, sed de animæ uita post mortem.

In eodem euangelio rursus dicit dominus: Amen amen dico uobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non uidebit in æternum. *Ioan. 8.* Cæterum constat omnibus hominibus constitutum esse *Heb. 9.* semel mori, nimirũ morte corporali: uiuit ergo anima à morte corporali. Necessè est enim hominem fidelem non uidere uel non experiri mortem: nisi is falsum dixerit qui sacramento quod dixit, affirmauit. Utrobique enim iurandum adhibuit, dicens: Amen dico uobis, quo minus dubitaremus de animarum immortalitate. Plurima extant eaq; euidentissima in eodem euangelio testimonia Christi filij dei, ut cap. 6. 10. & 11. quibus coniungemus modo unum & alterum ex scriptis beatissimorum Christi apostolorum.

Sanctus Petrus loquens de animabus patrum iam olim defunctorum, dicit mortuis prædicatum esse euangelium, ut iudicentur quidem sicuti alij homines carne, uiuant autem iuxta deum spiritu. Spiritus sunt animæ beatorum patrum, quorum corpora iam dudum sepulia expectant: uniuersalem generalis illius finalisq; iudicij.

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

dicij sententiam, id est, ut caro eorum resuscitetur, & simul cum alijs hominibus iudicetur in ultima illa die: interea uero animæ uiuunt apud deum. Superstites ergo sunt animæ hominum, etiam iam dum putrefactis corporibus ipsorum.

2. Tim. 1. S. Paulus in epistola ad Timotheum, dicit: Manifeste uitæ & immortalitatem per Christum esse reparatam. Idem ubiq; animarum immortalitatem tam clare asseuerat, ut cæcus sit qui non uideat.

Apo. 6. S. Ioannes apostolus & euangelista uidet in cœlis sub ara, id est, sub patrocinio Christi, qui est hostia & propitiatio pro peccatis mûdi, latitantes animas uiuentes atque clamantes: Usquequo domine non uindicas sanguinem nostrum? Videt easdem indui uestibus candidis, donariq; requie sempiterna. At erant istæ animæ martyrum Christi animæ, quorum corpora cæsa interierant in terra sub tyrannis & persecutoribus fidei Christianæ, immortales sunt itaq; animæ hominum. Ideoq; uerissima adeoq; indubitata sunt quæ leguntur in libro Sapientiæ his prodita uerbis: Iustorum animæ in manu dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. In sapientium iudicio mori uidentur: calamitosus existimatur exitus eorû & discessus à nobis exitialis, cum illi fruuntur felicitate. Etenim dum cruciantur in conspectu hominum spem alunt plenam immortalitatis, & leuiter uexati ampla beneficia consequuntur. Quoniam deus tentauit eos & se dignos comperit. Tanquam aurum in fornace probauit eos, & ut solidum sacrificium excepit. Itaq; tempore uisitationis suæ effulgebunt, & ut in stipulis scintillæ discurrēt. Iudicabunt gentes, dominabunturq; populis, & regnabit in eis dominus in perpetuum. Verissime ergo & secundum scripturam canonicam pronunciant Definitiones ecclesiasticæ 16. cap. Solum hominem credimus habere animam substantiuam, quæ exuta corpore uiuit, & sensus suos atq; ingenium uiuaciter tenet. Non cum corpore moritur, sicut Aratus asserit: neq; post modicum interuallum, sicut Zenon dicit: quia substantialiter uiuit. Animalium uero animæ non sunt substantiæ, sed cum carne ipsa carnis uiuacitate nascuntur, & cum carnis morte finiuntur moriunturq;.

Sap. 3.

Omnes sapientes doctores in scripta est mentibus omnium hominum. Vnde nihil mirum quod sapientissimi quicq; inter gentes nunquam sustinuerunt animam appellari mortalem. Consensus enim omnium, qui naturæ uox putatur, præcipue maiorum, declarat animas immortales. Idem etiam asserit M. Tullius: Vt, inquit, deos esse natura opinamur, qualesq; sint ratione cognoscimus, sic permanere animos arbitramur, consensu

consensu nationum omnium. Omnes itaque prisce, & omnes qui eos insequuti sunt, animos æternos dixerunt, Trismegistus, Musæus, Orphæus, Homerus, Pindarus, Pherecydesque Syrus Pythagore præceptor, & huius discipulus Socrates. Ipse Plato, qui ut Pythagorea disceret, in Italiam nauigauit, de animarum immortalitate non sensit idem modo quod Pythagoras, sed rationes etiam attulit. Hæ rationes, teste Tullio, plures sunt, ut qui legat librum eius, non uideatur aliquid desiderare amplius. Seneca tam clare animorum immortalitatem asserit, ut nihil clarius. Nam idem fecit Epictetus insignis philosophus Senecæ synchronos. Si qui ergo supersunt homines leues, quibus dubia esse uideatur animarum immortalitas, aut qui hanc prorsus negant, hi certe hominum nomine indigni sunt. Nam peffes sunt reipublicæ & bestię, digni qui hominum explodantur ab dicanturque consortio. Frenum enim caret, pudoremque omnem absterfit, & ad omne nefas parrandum instructissimus est, quisquis credit animam hominis esse mortalem.

Demonstrauit separatas per mortem à corporibus animas hominum non interire sed uiuere superstites, restat ut porro doceam ubinam desinitur corporis domicilio agant aut uersentur. Dum iunctæ essent corporibus his ceu domicilijs suis utebantur, ita quamuis dicantur loco non circumscribi, non errarint tamen extra corpora sua, uerum in ipsis ceu ergastulis ad dissolutionem usque fuerint uelut cœclusæ. Illæ ipsæ ergo à corporibus iam dissociatæ, cum sensus suos, ingenium suum, totamque substantiam suam uiuaciter retineant, etsi ne nunc quidem loco circumscribi dicantur, non diffluunt tamen aut dissoluuntur, nusquam existentes, sed cõpactæ in sua essentia alicubi sunt iterum, habentes non noua quidem corpora (liberę enim sunt ad iudiciũ usque, quo denuo corporibus coniungenti) sed tamẽ certa sibi à deo parata in quibus degant domicilia. Per me sanẽ licet alij perquam acute & subtiliter disputent, quomodo spiritus loco cõtineantur, uel nõ contineantur: ego simpliciter cum scriptura assero, animas à corporibus separatas colligi uel in ipsum cœlum, uel demergi in tartara, atque eos ibi sic uersari ut cũ hic sint alibi non sint. Nam dominus in euãgelio dicit significantissime Lazari mendici animam delatam esse in sinum Abrahamę, diuitis autem epulonis deiectam in tartara. Quinimodõ sequitur protinus in historia, Inter nos & uos (colloquuntur autẽ animæ beatæ & infelices) hiatus ingens firmatus est, ut hi qui uolunt hinc transire ad uos, non possint, neque inde huc transcendere. Iam & S. Paulus dissolui cupit & esse cum Christo. Dissoluimur morte: migrante enim anima dis-

*Vbinam
agant animæ
separatæ
à corpo-
ribus.*

Lucæ 16.

Phil. 1.

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

soluitur & concidit corpus; anima ad Christum euolat. Christum uero indicat nobis scriptura in cœlis ad dexteram patris. Cœlum autem ubi sit, nemo nescit. Et nos aliàs ea de re copiosius disputauimus. In euangelio secundum Ioannem ipse dominus animarum contubernium animabus à corporibus separatis paratū, & locum appellat & mansionem seu habitationem: his insuper adiectis uerbis: Assumā uos ad me ipsum, ut ubi sum ego, & uos sitis. Ideoq; uideat beatus Ioānes in cœlo animas sub ara uel patrocinio Christi degentes atq; conquiescentes. Illuc enim excedentes ex corporibus ad semetipsum collegerat. Huc pertinet elegans & mire huic negotio accommodus beati Pauli apostoli locus, his uerbis in secunda ad Corinth. conscriptus: Scimus quod si terrenum nostrum domicilium tabernaculi destruat, ædificationem ex deo habemus, domum non manufactam æternam in cœlis. Et reliqua. En dum corporibus nostris fuerunt coniunctæ animæ nostræ, hæc ceu domos suas inhabitant, deiecta autem domo corruptibili aliam animæ meliorem & diuturniorem extruxit deus, ipsum, inquam, cœlum, in quod excedentes ex corporibus benigne recipit. Nam corpus ipsum quale nunc habemus appellat domicilium tabernaculi. Sicut enim tabernacula leui materia nec solido fundamento ad breue tempus extruuntur, deinde paulò post diruuntur aut sponte cadunt: ita corpus mortale datum est hominibus ueluti caducum tugurium, quod paucis diebus incolant, mox autem migrent. Simili allegoria usus est & S. Petrus 2. Petri 1. Huic opponit ædificiū durationis perpetuæ, ipsum, inquam, cœlum. Cum enim dixisset nos habere ædificationem ex deo, per interpretationē subiungit: Domum non manufactam. Et adhuc clarius: Aeternam in cœlis. Nec impedit aut alium sensum suppetit quod mox sequitur: Desideramus domicilium nostrum quod è cœlis est superinduere. Nam è cœlis perinde sonat ac si tu dicas cœleste: domicilium ergo animæ cœleste uel ipsum cœlum est, locus, inquam, depuratus beatis spiritibus. Enimuero habitabit in cœlis anima fidelis ad eum usq; diem, quo iudicabit dominus totum orbem iudicio illo suo uniuersali: tunc demum redibit ad corpus resuscitatum, ut post iudicium totus homo corpore & anima apud deum æternum uiuat. Sic enim testatur Paulus, Ipse dominus cum horatu ac uoce archangeli ac tuba dei descendet de cœlo, & mortui in Christo resurgent primum: deinde nos qui uiuemus, qui reliqui erimus, simul cū illis rapiemur in nubibus in occursum domini in aera, & sic semper cum domino erimus, in cœlis nimirū que supra nos sunt, ubi nubes conspiciuntur.

Proinde

Redit anima ad corpus, sed nō ante iudicium.

Proinde omittis uanis speculationibus disputationibusq; curiosis, credamus domicilium paratum à domino separatis à corporibus animis in cælo, in quod recipiantur fideles, rursus paratum esse ignem æternum, in quem conijctantur omnium infidelium animæ.

Docuimus Cælum esse sedem uel habitationem separatis à corporibus animabus recipiendis à deo paratam, reliquum est ut ostendamus quomodo & quando illuc à morte transferantur. De modo non possum aliud dicere quàm ipsum esse deo plenè cognitum, nobis uerò quantum satis uidebatur in scripturis adumbratum, nempe quod per angelos animas subducentes motu fiat celerrimo. In euangelio enim dixit dominus animam Lazari ab angelis deportatam in sinum Abraham. De qua re & superius diximus, cum conuocaueremur de Angelis bonis. Qualis uerò motus ille sit, naturalis an supernaturalis, scrutari nolo. Credo deū perficere ac præstare quod promisit. Promittens autem, dixit: De morte transiit ad uitam. Rursus Larroni dixit: Hodie eris mecum in paradyso; ueluti momento totam illam delationem comprehendens. Hic illud quoq; necessario adijcimus, beneficio Christi deferendum esse quod in cælos rapimur. Ipse enim est ostium & uia.

Quomodo animæ trāsferantur ad locum sibi destinati.

*Ioan. 5.
Luce 23.*

Quando autem transferantur animæ in cælos uel deiciantur in inferos, quæstio uidetur hodie non tantum utilis, sed etiam modis omnibus necessaria quæ excutiat. Etenim sunt nostro sæculo male ferri homines, qui puram huius causæ simplicitatem corrumpunt. Inuenias enim dicentes animas è corpore migrantes nō recta tendere in cælum, sed ueluti lethargo correptas, in ultimam usque diem iudicij dormire. Inuenias alios contendentes animas non nisi exactissime purgatas igne lustratorio, quem ipsi appellant purgatorium, euolare in sedes beatas. Quasi intercipientur à piratis & predonibus medio in itinere, conijctanturq; in tormenta, donec uel ipsæ satisfaciant, uel alij pro eis uelut æs alienum contractum exoluant. Ego utrunq; nego & pernego; assero autem animas nō dormire, nec à morte corporea tormentis lustrari ullis, sed uigilantes, uiuentes, & à supplicijs quibusuis liberatas, à morte corporea prouinus & in puncto quidem, uel in cælos deportari, uel demergi in tartara.

Quando transferantur animæ in cælum.

Dormitantij uerò nihil quod pro lethargo suo afferant, habent, nisi quod scriptura non raro fata describens sanctorum meminit somni & obdormitionis: Obdormiuit & additus est ad patres suos. Et Paulus dixit: Nolo uos ignorare de dormientibus, cum loquatur de morientibus. Cæterum sicut animæ coniunctæ adhuc ca-

Animæ se paratæ à corporibus non dormiunt.

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

duco huic corpori nunquam dormierunt neq; dormire potuerunt: ita liberata ab onere corporis multo minus dormire credenda sunt. Ad corpus itaq; refertur obdormitio. Nam obdormit in domino quicumq; in uera fide moritur. Sicut autē dormientes recreatis somno artibus mox euigilant, surgunt & operantur: Ita morte non extinguitur corpus prorsus ne aliquando reuiuifcat, sed recipitur nunc quidem in quietem, ad iudicij uero diem rursus resurgit & uiuit: ac propterea obdormire non mori dicuntur in scripturis sancti, ut mysterium resurrectionis carnis nostrae significetur. Id quod nō uident crassi isti homines, unde animę tribuunt quod corporis proprium est. Alia argumenta quae ad stabiliendam ueritatem suam proferunt, indigna sunt quae recensentur. Vel enim scripturas uolenter à natiuo sensu detorqueunt, uel corrupta ratiocinatione falsa ex falsis colligunt.

*Anima se-
parata à
corporibus
nō deserunt
in purgatorium.* Qui uero opinantur animas à corpore migrantes non recta & euestigio tendere in caelum, sed abripi itinere medio in ignē illum purgatorium, in quo lustrentur à sordibus peccatorū in carne contractis, deinde purificatas in conspectum sanctissimi dei ab angelis deferri, dormitantij nihil tolerabilius hallucinantur. Vel enim purgantur animae igne illo purgatorio à peccatorum sordibus, uel abluuntur aut lustrantur dolore aut cruciatu tormentorum quae ibi perferunt. Si uirtute illius ignis purgantur peccata, consequens est, non solo filij dei sanguine peccatores sanctificari. Quibus uero scripturis approbabit nobis uim illam purgandi datam esse igni? An uero mutauit deus consiliū suum & ignem hunc pro Christo sanctificatorem instituit? Proh pudor. Si uero propter nostra tormenta remittuntur peccata, ergo non propter crucem & passionem Christi duntaxat purificamur. Doceant illi nos ex scriptura id meriti concessum esse à deo nostrae passioni. Ceterum solo Christi sanguine & passione sanctificantur omnes quotquot sanctificantur, ergo purgatorium est commentum diaboli impium, quod Christi crucem ac meritum obscurat, imò & euacuat. Quid enim illis est purgatorium, nisi satisfactio pro peccatis, facta ab animabus separatis à corporibus? Mouetur in euangelio Ioannis quaestio à discipulis beati Baptistae de purificatione animarum. Ac Baptista demonstrat fideles fide per Christum purificari: id quod & sancto baptismo attestatus creditur. Praestantissimi denique apostoli diserte testificantur solo Christi sanguine & passione unica, & merito eius absolutis, omnes fideles mundari. Nam Petrus qui in Actis dixit: Non est in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est datum inter

Solo Christi sanguine purgantur anime.
Joan. 3.
Act. 4. homines

homines in quo oporteat nos saluos fieri: idem, inquam, scripsit in canonica sua priore: Scitis uos redemptos esse non caducis rebus, *1. Pet. 1.* uelut argento & auro, sed pretioso sanguine agni immaculati. Ioannes quoque apostolus: Et sanguis, inquit, Iesu Christi filij dei emundat nos ab omni peccato. Et idem iterum: Christus dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris per sanguinē eius. Paulus uerò ad Ephesios & ad Titum demonstrat nos solo filij dei sanguine purificari. *1. Ioan. 1. Apo. 1. Ephes. 5. Tit. 3.* Ad Hebræos: Per semetipsum, ait, purgauit peccata nostra, & confedit in dextera dei in excelsis. Per semetipsum significanter dixit, ut alia omnia excluderet. Nam alibi sic pronunciauit: Si ex lege est iustitia, ergo Christus frustra mortuus est. Ad eundem enim modum argumentamur & nos: Si igni purgatorio mundamur, ergo Christus frustra fudit sanguinem purificandis nobis. Quid enim opus erat ipsum supplicio affici grauissimo, si igne potuimus lustrari purgatorio? Præterea uniuersa scriptura docet nos Christum esse satisfactionem & propitiationem nostram unicam. Id quod alijs in locis copiose ostendimus. Idcirco animæ non satisfaciunt in purgatorio, nisi Christum superuacaneum hominibus esse fateri uelimus. *Galat. 2. Heb. 1.*

Suppingunt isti uim purgandi purgatorio igni datā esse ex gratia uel sanguine & merito Christi, purgareque hūc nō sua uirtute, sed filij dei potentia. Cæterum confinxerunt hoc quoque nequissime. Nam scriptura ubique remittit (quod & modo diximus) ad filiū dei & pretium sanguinis & emundationis eius, cuius participes nos fieri docet in hoc sæculo uiuentes per fidem & spiritum sanctum: purgatorij autem ne uerbo quidem uspiam meminit: nuspiam dicit in alio sæculo nos purgari gratia dei. Suffurantur ergo isti gloriam filio dei propriam, & cōmunicant igni prorsus fictitio & blasphemio, denique aliud tempus gratiæ constituunt extra hoc sæculū, quod à scripturis alienum est prorsus. Clamauit enim in euangelio dominus noster: Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est. Venit nox quando nemo potest operari. Et Paulus: Operemur bonum, inquit, id est, benefici & liberales simus in pauperes, dum tempus habemus. Id quod sumpsisse uideatur ex Ecclesiasta Solomonis, dicentis: Cum nubes impletæ fuerint, pluuiam effundunt in terram: & cum arbor ceciderit uel ad austrum, uel ad aquilonem, in quemcumque locum ceciderit, in eo permanebit. Allegorijs enim utitur duabus, quibus diuites liberalitatem docet. Prima sumitur à nubibus. Nubes ex terra colligunt uapores, qui condensati mox ceu è spongia exprimuntur effundunturque in terram; *Ioan. 9. Galat. 6. Eccle. 11.*

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

ipsam rigantes. Id ipsum faciant diuites, conquistas ex hominibus opes in homines iterum spargentes. Secunda sumitur ab arboribus, quæ excisæ in ijs locis manent in quos cadunt. Monet ergo Sapientis, opportune faciamus quod facturi sumus, ubi enim hinc excesserimus nullum esse locum pœnitentię. Et in euangelio arbor non raro ponitur pro homine, ubi & dextrum ponitur pro loco beato, sinistrum pro loco damnationis. Dicit ergo: Vbi mortuus fueris, in damnatione uel beatitudine semper manebis. Diuinis consonant humana, S. Cyprianus enim contra Demetrianum dixit: Quando isthinc excessum fuerit, nullus iam locus pœnitentię est, nullus satisfactionis effectus. Hic uita aut amittitur aut teneur. Hic salutis æternę, cultu dei, & fructu fidei prouidetur, &c.

Plene purgari animas sanguine Christi.

Obijciunt rursus purgari quidem animas à corpore decedentes sanguine filij dei, sed non plene, remanere enim aliquid sordium in purgatorio eluendarum. Discedere enim illas non plena fide ex hoc sæculo, & iccirco non prorsus bonas: rursus cum aliquid eis sit fidei, non esse prorsus malas: & quoniam non sint bonę prorsus, in cœlum ingredi non posse: rursus cum nõ omnino pessimę sint, non posse ipsas damnari, itaq; relinqui locum medium in quo ad plenum excoquantur, & demum purificatę stantur conspectui dei. Cæteriū fingunt isti pro more suo quod uolūt. Nos uero scripturis sanctis demonstrauimus, solo sanguine filij dei per fidem non per purgatorium purgari animas fidelium: ostendam porrò consequentibus etiam ad plenum, id est, absolutissime unica Christi hostia purificata esse omnium hominum peccata, præterea gratia dei in sanguine Christi condonari in articulo mortis, quicquid infirmitatis & reliquiarum peccati remanet in decedentibus à corpore fidelium animabus. Dominus enim in euangelio dicit: Qui lotus est non opus habet nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus. En totus, inquit, mundus est, qui lotus est gratia Christi, sic ut coinquinatio pedum, infirmitas, inquam, & imperfectio remanens post regenerationem, non possit eum redigere in numerum impurorum. Nam dominus iterum in euangelio dicit: Ego sanctifico me ipsum pro eis, ut sint & ipsi sanctificati per ueritatē. Tradidit semetipsum dominus in hostiam pro peccatis nostris, ut nos sanctificaremur, id est, purgaremur à peccatis uere, id est, plene & perfectissime. Paulus enim dixit: Unica oblatione perfectos efficit in perpetuum eos qui sanctificantur. Obseruate quæso apostolica uerba: Christus unica, en unica dicit oblatione, perfecte sanctificauit omnes quorquos sanctificantur, hæredesq; fiunt uitæ æternę. Hinc nos colligimus:

Si uniu

Si unica Christi hostia, semel pro nobis oblata, purificantur omnes animæ, & perfecte quidem purificantur, ita ut nihil desit purificationi, quid obsecro inuenit purgatorium quod purificet? Figmentum est ergo impudens diræ blasphemia contra meritum purificationis Christi Iesu filij dei. Refarcit hic in hoc adhuc sæculo sua gratia si quid iam decedenti animæ diminutum aut deesse uideatur. Impia uox est & indigna quæ audiatur inter Christianos populos, nostra passione in purgatorio expleri quod nondū plenè expiatum est sanguine & passione Christi. Quasi uerò passio nostra, filij dei passione præstantior sit efficaciorq;. Obijciunt uero nobis fidei imbecillitatem in morientibus: nos uicissim illis opponimus dei misericordiam suos fideles plenissime absoluentem. Pater lunatici euangelicum auxilium postulans à domino, audit. Si potes credere (me uel *Marc. 9.* delicti filium tuum sanare posse) omnia possibilia sunt credenti. Et quamuis sentiret hic fidem suam nō esse omnino absolutissimam, sed plurimum superesse imbecillitatis, diuinum tamen auxilium infirmitate eius non impediabatur. Quia enim supplex se totū conijciebat in misericordiam domini, obsecrans & dicens: Credo domine, succurre incredulitati meæ, succurrit dominus ilico, & citra dilationem sanauit puerum eius. Ita dubium non est, dominum clementissimum fidelibus suis quibus ueniam promisit plenissimam, in hora mortis agnoscentibus infirmitatem, ideoq; & implorantibus misericordiam & ueniam, non deesse, sed egredientē iam animam mox perfecte spiritu suo propter Christū sanctificare, & omni genere charismatum ornare, ut uere purgata ab omnibus peccatorum sordibus euolet, mereaturq; in conspectu dei apparere. Hoc uerò morientibus inculcandum fuerat. Extant enim amplissimæ dei promissiones. Extant multorum sanctorum morientium & inuocantium exempla. Cōstat præterea ex his quæ iam attulimus, per Christi mortē plene expiata esse peccata: ut iam nihil amplius relinquantur purgatorio igni expurgandū. Euolant animæ recta à morte corporea in cælum, nihil secum auferentes expurgatione dignū. Ergo ignis ille purgatorius nihil aliud est reuera, quàm avarissimo rum hominum negotiatio, qua loquulos, non animas pauperum & diuitum, artificiose expurgant.

Hi ipsi ruenti structuræ purgatorianæ protinus subiiciunt sul- *De oratio-*
 cra duo. Prius, Veteres, inquit, orarunt pro salute animarū à cor- *nibus pro-*
 pore separatarum, est ergo purgatorium. Nam cum in cælis non *defunctis.*
 opus habeant precibus, in inferno preces nihil prosint, cum ex in-
 feris nulla sit redemptio: relinquitur certè locus medius, in quo re-

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

vincantur animæ, quibus profunt orationes uiuentium, is est purgatorium. Sic illi quidem argumentantur, sed ex seipsis sine autoritate scripturarum confingentes omnia. Verum sanè illud est quod aiunt ueteres orasse pro defunctis. Scio quid doctor ecclesiæ insignis Augustinus, quid eloquentiss. Chryostomus alijsq; uiri uerusti ac clari hac de re scriptum reliquerint. Sed quæro num hi recte fecerint quod fecerunt. Non enim omnia quæ dixerunt & fecerunt sancti patres, qui nõ raro nõ nihil humani passi sunt, absolute sunt probanda uel imitanda. Probanda & imitanda non sunt quæ proferuntur ab eis (id quod ipsi etiam fatentur ingenue) contra scripturarum decreta, sed illa duntaxat quæ sunt scripturarum sanctarum autoritate confirmata atq; prodita. Ille copiose & aperte quicquid in doctrina pietatis cognitu est necessarium, cõplectuntur. Verum nihil inuenias in eis de oratione pro defunctis. Quod enim quidã adferunt ex secundo Machabeorum libro, nihil probat. Liber enim ille non est canonicus. Id quod uel ex Hieronymo dudum didicisse oportuerat. Adijciunt orationem pro defunctis traditionem esse apostolorum non scriptam. Audio. Verum sat scio traditiones non scriptas non pugnare cum scriptis apostolorum. Sat scio scripta apostolorum nullibi præcipere orationes pro mortuis, nullibi his

1. Thess. 4

suffragari. Cum apostolus Paulus Thessalonicen. hortaretur ut mortem suorum æquanimiter tolerarent, ac tum maxime oportu-
 num fuisset præcipere de orationibus pro mortuorũ spiritibus offerendis, si modo illas utiles & necessarias putauisset, nullum tamen earum facit mentionem, imò simpliciter docet quid credant de separatis à corporibus fidelium animabus, nempe quod agant in beatitudine æterna apud Christum, expectantes corporum suorum resurrectionem. Quis autem non uideat hanc firmitatem simpliciter & doctrinæ apostolicæ, traditione illa apostolica ficta concuti & implicari periculossime? Si enim in Christum credimus, fidem uerbis ac promissis eius habeamus. Dixit hic se esse fidelium resurrectionem & uitam, animasq; credentium iam inde à morte corpora transiisse in uitam. His, inquam, ueracissimis domini uerbis si credimus, quid adhuc solliciti pro mortuorum spirituum salute, quasi nondum salutem consequuti sint deprecamur? Apertum sanè precibus his nostris argumentum ædimus, de nostra nos fide addubitare, & de animarum salute non id sperare quod & uerbis profitemur & sperare iubent uerba Christi & apostolorum. Fides certè & spes firma credentium & innitentium Christi promissionibus, prohibent hic aras in oblationibus pro defunctis uestes sumere, quo-
 rum

rum animas indumenta alba iam sumpsisse credimus: prohibent occasionem dare uel incredulis uel imbecilibus in fide, merito nos reprehendendi, quod eos quos apud deum uiuere dicimus, ut in ignem coniectos lugeamus, deoꝝ supplicantes miseros ex tormentis liberare satagamus, id est, fidem quam sermone & uoce depromimus, cordis & pectoris imò & externorum operum testimonio reprobemus. Si ita pergamus, spei profecto fideiꝝ nostræ præuaricatores sumus. Simulata, ficta, fucata uidentur esse quæ dicimus. Nihil autem prodest uerbis proferre uirtutem, & factis destruere ueritatem. Recipiat ergo traditionem illam apostolicam, ut uocant, de orationibus offerendis pro fidelibus defunctis, qui uelit, ego nihil pugnans cum uera fide & doctrina apostolorum recipio, nec id cuiquam recipiendum suadeo. Illud quoque dissimulare nõ possum, id quod isti Traditionem apostolorum appellant, S. Augustinum nuncupare traditionem parum ab ecclesia receptam. Nam Sermonem de uerbis apostoli 32. Hoc à patribus, inquit, traditum uniuersa obseruat ecclesia, ut pro eis qui in corporis & sanguinis Christi cõmunione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oreur, ac pro illis quoque id offerri commemoreur. Et iterum de Cura pro mortuis gerenda, cap. 4. Non sunt prætermittendæ, ait, supplicationes pro spiritibus mortuorum, quas facient das pro omnibus in Christiana societate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumque sub generali commemoratione, suscepit ecclesia. Hæc ille. Qui tamen si alicubi Traditiones apostolorum latius extendat, his tamen significantius innuere uideatur hunc ritum orandi pro defunctis ecclesiæ à patribus traditum, & haud dubie post longa interualla à temporibus apostolorum ab ecclesia esse receptum. Idem ille Augustinus contendit non uno loco eucharistiæ perceptionem, perinde ut baptismum, infantibus iam iam ex utero materno effusis ad salutem consequendam esse necessariam. Loci insigniores quibus id agit sunt lib. 1. contra Iulianum Pelagianum, & 7. lib. de peccatorum meritis & remissione contra Pelagianos. Nec segniore studio id dogmatis quàm traditionem urget, quod id eodem sæculo in ecclesia esse receptissimum. Quis uero cum ritum hodie recipit ut apostolicum? Quis non uidet optimos illos patres & fidelissimos alioqui pastores ea in re humani aliquid passos esse? Pluris merito sit hodie scriptum apostoli Pauli, quàm antiqua illa ecclesiæ traditio. Scribit Paulus: Probet seipsum homo, & sic de pane 1. Cor. 10. edat & de calice bibat. Inde intelligunt omnes, adultorum, non infantium esse eucharistiam, Ea de causa licuit maioribus nostris tra-

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

ditionem illam deferere, & propius accedere ad scripturam. Permittant itaq; nobis quoq; hæc in causa discedere à patrum traditione incerta, & inhærare fidei certissimæ, scripturæq; apostolica.

*Damiani
Ariani.*

Verum damnatus est, inquit, hoc nomine Aërius quod inuiles crederet orationes pro defunctis. Scio equidem damnatum esse Aërium, nec illum mihi defendendum sumpsi, quæ Ariani fuisse Phylastrius, Epiphanius & Augustinus commemorant, alijsq; sædis pollutum erroribus. Quod autem preces pro defunctis aminet, utiles ne an inuiles sint, dubium non est catholicos non hæreticos esse qui credunt quod traditum est symbolo apostolorum. Credimus autem iuxta huius traditionem, Remissionem peccatorum, Huius carnis resurrectionem, Et vitam æternam. Hæc qui credunt, assequuntur ea proculdubio quæ credunt. Dixit enim Centurioni dominus: Abi, & quemadmodum credis, ita fiat tibi. Ergo quisquis crediderit remissionem peccatorum & uitam æternam, remissionem peccatorum consequutus est, ac uiuet certo. uita æterna. Id si uerum est, ut falsum esse non potest quod symbolo apostolorum nobis traditum est, quis oro locus erit orationibus pro defunctis? Nam defunctis remissa sunt peccata, ergo remoræ ad uitam sublatae sunt omnes, itaq; uiuunt apud deum. Qui uerò non crediderunt, sua reuenerunt peccata, & demersi ad tartara hærent in luto inferni. Quæ cum indubitanter ita habeant, certè non habent ullum usum neq; apud deum neq; apud fideles orationes pro defunctis. His accedit tot sanctorum utriusq; testamenti exempla, præferenda & traditionibus & condemnationibus hominum. Quis oro sanctorum patrum unquam orauit pro suis defunctis? nunquid Adam pro Abele suo? nunquid filij pro patre suo Adamo? Quas preces obtulit deo pro anima defuncti patris Thare, pro anima uxoris suæ charis, Saræ? Quas preces fuderunt pro patre mortuo Isaac Esau & Jacob? pro Iacobo duodecim filij Israelis? pro Dauide Solomon? In nouo Testamento decollatur ab Herode Ioannes baptista, lapidatur à Iudæis Stephanus, truncatur ab Agrippa capite Iacobus, sepeliunt eorum corpora discipuli ipsorum, iustaq; peragunt religiose, sed in tot funeribus nulla fit mentio orationis pro animabus defunctis. Crederent enim eas à morte protinus delatas esse in uitam æternam.

Matth. 3.

Quis ergo imponat nobis post tot celebria sanctorum exempla, & post tam claram catholicæ & orthodoxæ fidei professionem, necessitatem orandi pro animabus defunctorum? Quis uerò hæreticos esse posthac dixerit, qui opere complemus quod professione fidei uel oris confessione profiteremur, imò qui nihil aliud facimus, quàm quod

quod ante nos fecerunt celeberrimi utriusque Testamenti cultores dei?

Posterius fulcrum, quod substituunt ruine purgatorij sui, est apparitio spirituum. Rabanus enim episcopus ex Gregorij Papæ & uenerabilis Bedæ testimonijs ostendit, per frequenter apparuisse mortuorum animas, ac edocuisse oblationes & preces permultum ipsis prodesse. Cæterum miror viros non nullæ eruditionis negotium suum tam ruinosis imposuisse fundamentis. Prohibet enim dominus in lege sua ueritatem sciscitari ex mortuorū spiritibus. In prophetis ab huiusmodi oraculis relegamur ad legē & testimonium. Apud Lucam clamat in tormentis diues epulo, & ait: Rogo te pater Abraham, ut mittas Lazarum in domū patris mei, Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in locum hunc cruciatu. Sed audit: Habent Moſen & prophetas, audiāt illos. Cumque diues respondisset: Non pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, respiciant. Iterū audit: Si Moſen & prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit credent. Certissimum est ergo & euangelica autoritate confirmatum, ne beatas quidem animas nobis mitti à deo quæ nos aliquid doceant. Impias & condemnatas quis oro audiat? Relegat nos omnes ad scripturam canonicā Christi euangelium. Vnde iam cōsequens est, nullius momenti imò fallacissima & mendacissima esse testimonia, quæ petuntur ex oraculis aut apparitionibus spirituum mortuorum.

Diuinis testimonijs accedunt etiam humana, quæ interim nos erudiunt, nō posse animas à corpore separatas in hisce oberrare regionibus. Nimis longa sunt quæ hac de re docte disputat Tertulianus in fine propemodum libri sui de Anima, huc tamē tendunt omnia, ut ostendat animas à corporibus suis separatas, & suis locis destinatas, non redire iterum in hoc sæculum. Obiectioni quorundam iactantium artem magicam, sed & uirtute diuina multos ex mortuis in hanc uitam redisse, respondet: Sed etsi quasdam reuocauit in corpora dei uirtus, in documenta iuris sui, non ideo communicabitur fidei & audaciæ magorū, & fallaciæ somniorum, & licentiæ poetarum, atquin in resurrectionis exemplis, cum dei uirtus siue per prophetas, siue per Christum, siue per apostolos in corpora animas representat, solida & contrectabili & satiata ueritate præindicatum est hanc esse formam ueritatis, ut omnem mortuorum exhibitionem incorporalem præstigijs iudices. Chryostomus ergo Homelia in Math. 29. interrogans: Quid ergo respondebimus ad illas uoces Anima talis ego sum? excipit, Non anima de-

Apparitio spirituum.

Deut. 18.

Isaia 8.

Luca 16.

Animas à corporibus separatas non oberrare in his regionibus.

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

functi est quæ ista dicit, sed dæmon qui hæc ut audientes decipiat effingit. Et mox: Quare uerularū hæc uerba imò despicientium ducenda sunt & puerorum ludibria. Et iterum: Non potest anima à corpore separata in his regionibus errare. Iustorum animæ enim in manu dei sunt, infantium quoq; similiter: non enim peccarunt. Peccatorum uerò post hunc exitum CONTINVO abducuntur: quod à Lazaro & diuite planum efficitur. Sed alibi quoq; dominus ait: Hodie animam tuam abs te reperent. Non igitur potest anima cum à corpore abscesserit apud nos hic errare: nec id iniuria. Nam si qui iter faciunt cum in ignotas regiones inciderint, nesciunt quo ituri sint nisi ducem habeant: quanto magis anima relicto corpore cum nouam sibi omnino uitam & uiam ingrediatur, quo itura sit ignorabit nisi ducem consequatur. Multis è locis scripturæ cõprobari potest, nõ errare hic post mortem iustorum hominum animas. Nam Stephanus ait: Suscipe spiritum meum, Et Paulus resoluì ac cum Christo esse desiderabat. De Patriarcha quoq; scriptura dicit: Et appositus est ad patres suos, mortuus in senectute bona. Quod uerò nec peccatorum animæ hic commorari possunt, diuitem audias quid dicat, perpendasq; quid petat & non imperet. Quod si possent animæ hominum hic conuersari, uenisset ipse ut cupiebat, & suos de tormentis inferni fecisset certiores. Quo ex loco scripture illud etiam patet aperte, quod post exitum à corpore in locū quendam certū animæ deducuntur, unde redire sponte sua non possunt, sed terribilem illum iudicij diem ibi exspectant, Hæc hæctenus ex Chrysofomo.

Sap. 3.

Luca 12.

Act. 7.

Phil. 1.

Gen. 25.

Luca 16.

Samuel à

morte sua

Sauli non

apparet.

1. Sam. 28

His opponunt Samuelis apparitionem peitã ex scripturis sanctis, qua probare contendunt animas post fata redire, & homines erudire de interrogatis. Respondemus paucis: Samuelem per tropum appellari personatum illum qui uidebatur quidem esse, reuera autem non erat Samuel. Reuera enim erat spectrum præstigiũ ac illusio sathanica. Nam magia districte prohibetur in lege domini: non ergo obtemperant prohibitis nephandisq; artibus beati spiritus: qui carni adhuc coniuncti illas modis omnibus oppugnantes exhorruerunt: damnati autem spiritus in illis sese exercent. At quis credat horum oraculis? Sed prædixit Samuel ille, inquit, quod postridie euenit: Quid tum postea? Non difficile hoc erat dæmoni, quippe cum dudum pleraq; prædixisset uiuens & uerus Samuel, sed & ex re presenti castrorumq; trepidatione solers ille iudicium dei futurum prænosceret. Terullianus in libro de Anima: Absit, inquit, ut animam cuiuslibet sancti, nedum propheta, à dæmonio

monio credamus extractam, edocti quod ipse sathanas transfigu-
retur in angelum lucis, nedum in hominem lucis, etiam deū se asse-
ueraturus signatq; portentosiora gditurus ad euertendos si fieri pos-
set electos, &c. Idem de eadem apparitione iudicat & beatus Au-
gustinus libro ad Simplicianum 2. quæst. 3. & ad Dulcitij quæst. &c.

Itis uero abunde demonstratum spero, animas hominum sepa-
ratas à corporibus non errare aut apparere post mortem in hisce re-
gionibus. Nam ad iudicium usq; manent in destinatis sibi dei sen-
tentia locis. Proinde à domino nec mittuntur, nec ipsæ possunt egre-
di ad homines erudiendi aut monendi gratia, uel de præsentibus
uel de futuris rebus. Vnde iam consequens est, animarum apparitio-
nes, reuelationes oraculatq; meras esse illusiones sathanæ, insitutas
contra synceritatem & puritatem religionis ueræ. Et quoniam ho-
rum præsidio utuntur qui purgatorium nobis approbare conten-
dunt, indubiatum est illos falsum probare per fallaciam, & incer-
tum per longè incertius: indubiatum præterea relinquatur, scriptu-
ris non posse ostendi esse purgatorium, in quo animæ corpore suo
exutæ purgentur ad uitam sempiternam.

Et quoniam remoras expeditissimo iniectas itineri amouimus, *Animas*
redimus ad institutum nostrum, quo proposuimus demonstrare *certo &*
animas fidelium per mortem separatas à corpore recta & euestigio *mox à mor-*
à morte corporea transire in cælum, atq; ita certissime & derrepente *te corporea*
saluari. Similiter intelligimus animas infidelium recta demergi ad *beati,*
inferos, & protinus à morte corporea certissima & repentina dam-
natione perire. Dominus enim in euangelio diserte dicit: *Qui cre-*
dit in filium dei, non iudicatur: qui uero non credit, iam iudicatus *Ioan. 3.*
est, quia non credit in nomen unigeniti filij dei. Item, *Qui credit*
in filium dei, habet uitam æternam: qui autem incredulus est filio,
non uidebit uitam, sed ira dei manet super eum. Et iterum, *Hæc est*
uoluntas eius qui misit me, ut omnis qui uidet filiū & credit in eum,
habeat uitam æternam: & ego suscitabo eum in nouissima die. *Hoc*
minis autē *nouissima dies, est arculus mortis: in eo seruat nos uir-*
tute sua Christus, ne anima nostra uel pereat uel tormenta ulla sen- *uis.*
tiat, sed uiuat & beatitudine fruatur. Est præterea dies nouissima, ul-
tima illa iudicij dies, qua Christus resuscitabit & iudicabit omnem
carnem, corpora fidelium suorum glorificans ad uitam sempiternam.

Rursus dicit in euangelio dominus: *Amen amē dico uobis, qui* *Ioan. 5.*
sermonem meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitam æter-
nam, & in iudicium non ueniet, sed transiit à morte in uitam. Sola
hæc domini uerba irrefragabiliter sententiam nostram de certissima

DE ANIMA HOMINIS RATIONALI.

& repentina animarum salute abunde satis & proponere & declarare & probare confirmareque possunt. Principio enim, ne quis ad dubitare de rei proponendæ certissima ueritate, ab initio protinus sanctissime iurat, id est, ueritatem interposito iurifiurandi sacramento attestando confirmat. Deinde subiungit totam salutis nostræ rationem: quæ uersatur in auscultatione uerbi diuini, & in uera fide recipiente diuini uerbi ueritatem. Neque enim satis est audiuisse uerbum euangelij, nisi eidem uera fide inhæserimus. Iam uero obserua mihi quanta certitudine Christo credentibus uitam & salutem promittit: *Habet, inquit, uitam æternam. Habet dixit, non Habebit.* Non ergo reliquit uel dubitationi uel interuallo locum ullum. Imò adhuc clarius per interpretationem quando, & quomodo fideles habeant aut consequantur uitam explicans, dicit: *In iudicium non ueniet, sed transiit à morte in uitam.* In iudicium ueniunt, qui causam apud iudicem discutiendam habent. In iudicium ueniunt, qui ex sententia iudicis propter causam suam malam puniuntur. Sed fideles nullam habent causam discutiendam apud iudicem. Nam remissa sunt eis peccata plenissime. Deus est qui iustificat & absoluit, quis ille qui condemnet? Ergo non subiiciuntur ullis supplicijs. Christus enim subiit crucis supplicium, ut fideles ipsius ab omnibus tormentis liberati essent indemnes. Quin potius ne quis remoram aut interuallum inter mortem corpoream & uitam uenturi sæculi interponeret, dixit: *Sed transiit à morte in uitam.* Rursus *Transiit dixit, non Transibit,* ut per uerbum præteriti temporis certitudinem significaret, ostenderetque protinus à corporea morte animas credentium rari in uitam æternam. Ac sat scio aduersarios nihil hic habere solidi, quod opponantiam claræ & inuictæ ueritati. Verbis quidem & sophismatibus pugnare possunt, ueritatem subuertere non possunt. Anima enim fidelis ab ipso ore (quod dici solet: *von mund vff zu himmel faren*) derepente ingreditur sedes beatas, fruiturque per fidem felicitate æterna.

Apo. 14. Rursus legimus in Reuelatione domini nostri Iesu Christi facta Ioanni apostolo, dictum esse: *Et audiui uocem de cælo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui qui in domino moriuntur, amodo. Etiam dicit spiritus ut requiescant à laboribus suis.* Sed opera illorum sequuntur illos. Contextitur his oraculum cæleste, & indubitatum de beatitudine hominum in fide morientium: ac iubetur beatus Ioannes cælitus oraculum scribere, quod extet omnibus temporibus, & legatur ab omnibus hominibus. Eius oraculi summa hæc est: *Beati mortui qui in domino moriuntur, amodo. Moriuntur autem in*

tem in domino quicumq; in fide Iesu Christi excedunt ex hac uita. Ita enim hoc loquutionis genus usurpat Apostolus 1. Corinth. 15. & 1. Theff. 4. Cæterum qui in fide Iesu Christi excedunt ex hac uita, simpliciter & uere pronunciantur beati, nimirum felices & alieni ab omni miseria. Imò adijcitur temporis notatio quando beatitudinem illam consequantur, A modo (*ἀνὰ πρῶτον*) id est, ab instanti, confestim, nimirum, ut & in euangelio dixit dominus, protinus à morte corporea. Subiungitur & aliud quo rursus exprimitur felicitatis certitudo, adde & non procrastinata perfectio. Etiam dicit spiritus: Ut requiescant à laboribus suis, Spiritus, inquam, ueritatis, qui mentiri nescit, dicit *uobis*, id est, amen, etiam, certè, uere beati, & ab instanti quidem beati sunt fideles, & ita beati, ut à laboribus suis requiescāt. Labores fidelium sunt ærumnæ, calamitates, afflictiones, dolores, terrores, & alia huius generis mala, quibus in hoc sæculo sunt diuexati, imò exercitati potius in fide. Ab his liberantur animæ fidelium decedentes à corpore, ergo non purgantur per tormenta & molestias, nō torrētur in medio itinere, sed felices & beatæ protinus omni liberantur molestia. Quod si quid passi sunt uiuentes adhuc in corpore, si quæ ex fide bona fecerunt opera, ea sequuntur ipsos. Nemo existimet ea, quia nunc cessant, fuisse & esse uana. Rependitur enim eis in beata illa uita. Id enim est, opera ipsorum sequi eos. Obseruemus autem quod non dicit: Opera aliorū sequuntur illos, ut liberent uidelicet eos ex purgatorio: sed, Opera illorum sequuntur illos. Etenim in euangelio quoq; ingrediuntur cum sponso ad nuptias uirgines prudentes, quibus oleum in lampadibus erat paratum: excluduntur à gaudio uirgines fatuæ, quæ nullum sibi in uita parauerant oleum, sed aliunde id sibi sufficiens sperabant.

DEO autè omnipotenti, patri nostro clementissimo, omniumq; bonorum fonti perenni & inexhausto, qui corpus nostrum in utero materno formauit, eidemq; animā rationalem inspirauit uel infudit, quæ nos, dum corpori coniuncta est, animaret dirigeretq; separata autè à corpore, protinus à morte corporea transfretetur in cælum, ibiq; feliciter uiueret, donec in iudicio extremo ad corpus excitatum à mortuis rursus rediret, cum quo æternum & sine fine

letetur & exulet: ei, inquam, per Iesum Christum, propter quem tantum nobis obligit beneficium, sit gloria, laus & gratiarum actio in secula sæculorum. Amen.

F I N I S.

1812747

ocn 1184174907

